

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Harvard College Library

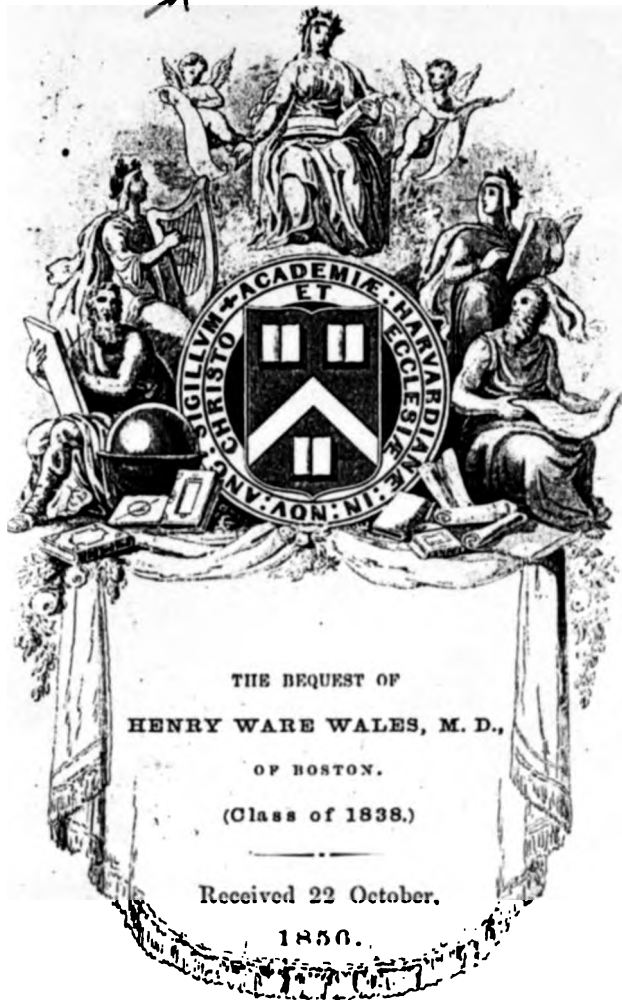
**FROM THE BEQUEST OF
HENRY WARE WALES, M.D.**

Class of 1838

**FOR BOOKS OF INTEREST TO THE
SANSKRIT DEPARTMENT**

~~Indk 720.2~~
A

Reviewed by A. F. Stenke in the
Jahrb. f. wiss. Hist., Feb. 1835, col. 249-263.

Bhartrihari
BHARTRIHARIS SENTENTIAE

ET

**CARMEN QUOD CHAURI NOMINE CIRCUMFERTUR
EROTICUM.**

AD CODICUM MSTIT. FIDEM EDIDIT LATINE VERTIT ET COMMENTARIIS
INSTRUXIT

Bohlen
PETRUS A BOHLEN.

BEROLINI
IMPENSIS FERDINANDI DUEMLLERI
MDCCCXXXIII.
TYPIS ACADEMICIS.

Ird! 725.2

~~1000 11 1000 12~~
A

1850.000.000
7100000000

VIRO
SUMME REVERENDO
IOANNI SCHULZIO THEOL. DOCTORI

ROUSSORUM REGI POTENTISSIMO A CONSILIIS INTIMIS
EQUITI ILLUSTRIS CET.

HUMANITATIS ET INGENUAE DOCTRINAE FAUTORI INSIGNI
HASCE BHARTRIHARIS SENTENTIAS

FRUCTUUM

EX ITINERE LITTERARIO NUPER PERCEPTORUM

PRIMITIAS

ANIMI BENEFICIORUM IN SE COLLATORUM MEMORIS

TESTES ESSE VOLUIT

EDITOR.

PRAEFATIO.

Londini quum ante biennium, summi Borussiae Ministerii munificentia commorari mihi liceret, ut, quod diu erat in votis, litteris Indicis pro viribus meis consulerem, nihil prius equidem et antiquius habui, quam ut sitim meam in Antiquitates Indicae gentis ardentissimam quocunque modo explerem: non solum libris rarioribus legendis excerptisve et editionibus textuum Sanscritorum comparandis atque emendis, sed sculpturis quoque et picturis, quae in Museis asservantur, inspiciendis et virorum doctorum colloquio, ubi dubii aliquid atque obscuritatis oboriretur, illustrandis, inprimis vero codicibus manuscriptis evolvendis describendisque, donec pestis, pro dolor! Gangetica in patria urbe exorta et iamiam saeviens post exiguum temporis spatium studia interrupit dilectissima et patremfamilias domum revocavit. Inter ea quae raptim ipse collegi, de iis enim quae Rosenio meo et Stenzlero, intima mihi amicitia coniunctis debeo: Chhandogyae codicem, apographa Ritusanhari, Gitagovindi, Brahmavaivartapurani rell. nunc est tacendum, primum fortasse locum occupent *Bhartriharis* quae dicuntur sententiae, quas iam lectoribus benevolis trado et maximopere volo commendatas. Quae vero caussae me impulerint ut haec potissimum carmina elegerim et quae dici possint in universum de persona et ingenio poetae, de codicibus quibus usus sum manuscriptis, de ordine librorum singularumque sententiarum nativo, de metrorum ratione et de carmine erotico *Chaurapanchásica* dicto, quod sententiis hisce praemis, ea omnia, ne quid desideret lector, breviter iam et omni qua par est verecundia, sunt exponenda. Itaque primum de auctore sententiarum videamus.

Constans exstat Indorum fama, quae शतकानि sive *Centurias* ut vocantur, ad Bhartriharim, refert regis Vikramādityi fratrem, qui seculo ante Christum natum primo floruit et tractatum quoque grammaticum scripsisse putatur, quo de temporis momento nulla sane dubitandi causa adest idonea. Etenim citantur sententiae non modo in operibus rhetoricis, ut in *Sāhityadarpano* (de quo exstat Codex anno 1027 conscriptus; vid. *Schlegel* reflexions sur les langues Asiat. p.111.) et in eo, quod antiquius est, *Kāvya prakāso* scripto, sed etiam in dramaticis *Bhavabhūttis* ex seculo octavo, in *Hitopadeso* ex primis post Chr. seculis et in ipsa *Kālidāsi*, poetae nostri aequalis Sakuntala (vid. ad Nit. 62). Quodsi tamen disticha Satacorum, quae sparsa huc illuc apud diversos leguntur, ex alio quodam fonte derivata vel etiam per sententiarum collectorem ex operibus istis desumpta et Bhartrihari tributa putes, non equidem renitor, sed ipsas maxima saltem ex parte sententias quominus recentiores habeamus, obstat earundem ingenua et haud fucata simplicitas, quae, in modulis et rhythmis sobrior, paroemia et alliterationes, quibus serior aetas delectatur, rarissime captat, quae modum in vocabulis componendis et in sesquipedalia verba diducendis non transgreditur et quae in universum colore, imaginibus et totius linguae ratione ad Kālidāsi sermonem et aetatem proxime accedit. Reliqua quae de Bhartrihare traduntur inanes fabulae sunt, quas in transcurso tetigisse sufficiat. Fingunt enim Vikramum, inter quinque fratres minorem, a patre Gandharvaseno, qui in Malvae urbe Dharanagara domicilium habuit, imperium accepisse sed ipsum, peregrinandi cupidum Bhartrihari impertivisse; hunc autem uxoris perfidia et adulterio, quae adultero pomum quod immortalitatem praerberet dederat, commotum, vitam austeram iniisse et librum de devotione composuisse: quod ultimum aperte expiscati sunt ex secundo libri Niti versu, ubi de mulierum perfidia queritur poeta. Narrantur, quae modo diximus, in fabularum collectione vulgo *Beitalpachisi* h. e. वेतालपञ्चविंशति *narrationes de viginti quinque daemonibus* dicta, a Sivadāso composita (cfr. *Asiat. Journal* II. p.27.), quibus conspirant fere quae Scholiasta in capite secundi libri

protulit: राज्ञा त्रिविक्रमशक्येन स्वलब्धं फलं कस्मैचिद्ब्राह्मणाय दत्तं । तस्य फलस्य महिमायेन भक्तितं सो ऽमरो भवति मरणं नास्ति तत्फलं ब्राह्मणेन मनसि विचार्य बहूनां पालको राजा भर्तृहरिः तस्मै दत्तं । राजापि स्वपत्नी अतिप्रियतमा तस्यै दत्तं । तथापि कश्चनद्गारः तस्मै दत्तं ॥ Plura describere taedet, hoc unum tantum addo, pomum illud eodem modo induci discordiae instrumentum, quem ad modum illud in mille et una noctibus notissimum; ceterum vero in versu, ad quem illustrandum haec attulit Scholiasta, nihil omnino latere puto quod ad Bhartriharim necessarie referendum sit, quare assentiri non possum Colebrookio viro clarissimo existimanti (Introduct. remarks p. XIII. in Editione Bhartr. Srir.): auctorem in illo saltem versu ad vitam suam respexisse. Rogerius denique ex mente sacerdotum Bhartriharim Brâhmani cuiusdam, *Sandragoupeti Naraja* nominati filium fuisse perhibet, hoc est, nisi omnia me fallunt, Sandracotti regis (चन्द्रगुप्तो नृराजा) celeberrimi, quem sacerdotem fuisse scioli seriores hallucinantur. Hunc pergunt quatuor uxores duxisse: filiam Brâhmani ex qua *Vararuchim* sustulit, ex filia Kshatriyi *Vikramârkum*, ex filia Vaisyi *Battim* atque ex Sûdrâ denique uxore *Bhartriharim*. Horum primus Vararuchis sapientissimus, ut volunt, Vedorum partem commentario amplexus est et librum composuit ethicum: igitur procul dubio idem est quem grammaticam Prâkritam composuisse constat. Vikramâdityum porro regnum suscepisse et Battim sibi adiunxisse ministrum tradunt; sed in hoc denuo errare videntur et personas et tempora confundentes: exstat enim quod Bhattikâvyam vocant carmen grammaticum, Râmi res gestas simul exponens, quod Bhartrihari cuidam grammatico aetate posteriori tribuitur (Asiat. Research. X. p. 436.) atque ex huius carminis nomine fratrem Bhartriharis nostri divinasse existimo Battim. De centuriarum denique auctore eadem fere quae supra attulimus, Padmanâbhus apud Rogerium fabulatur: cum voluptatibus summo opere fuisse deditum et ultra trecentas uxores duxisse. Pater igitur, iam in filium minorem, ex quarti ordinis uxore natum, nimium severus, vitam eius dissolutam reprobravit, quo facto Bhartriharis, uxori- bus repudiatis, sententias nostras non composuit quidem sed ex multis

libris aliis *collegit*. Hoc unum ex eiusmodi farinae fabellis teneas velim; nam etsi *Sataca* haec ad genus dicendi sententiosum stricte non accedant sed ita sint comparata ut unus idemque poeta talia condere potuerit, facile tamen inducor ut credam ea iam antiquitus ex aliis carminibus excerpta et inter se conglutinata fuisse, id quod de omnibus sententiarum collectionibus antiquis valet, quae postea demum collecta, viro cuidam suae aetatis sapientissimo solent tribui. Eadem modo sententiae et adagia in V. Testamento Salomoni, Arabica vero *Alidi* aliisque hominibus acutis tribuuntur, neque in tali fama, nisi caussae vetant idoneae, facile negaveris, partem saltem illarum sententiarum ad auctorem cui adscribuntur referendam esse, quod equidem de secundo potissimum *Centuriarum* libro crediderim. Haec fere sunt de auctore carminum quae dicenda habui, debilia quidem et manca: etenim non fluviorum tantum quorundam ea est conditio ut fontes ignorentur, sed habent etiam artes haec fata, ut, quando ad posteros propagentur, hi quidem ipsas doctrinas satis accurate servent, quae vero ad earundem historiam, ortum, progressum et incrementum pertinent, ea fere negligant omnia. Eandem sortem experta est Indica eruditio, cuius origo tenebris adeo est involuta, ut ex illis reliquiis quae hodie supersunt atque ex veterum in rebus Indicis inscitia, vix quidquam certi possit erui. Quae quum ita sint, reliquiae grata sumamus manu atque eas praesertim quae ob nativam suam pulchritudinem ad posteros devenire summopere merentur. Atque hoc de *Bhartrihare* inprimis testatur vir in rebus Indicis omnium doctissimus *Colebrookius*, qui *Sataca* eam potissimum ob causam *Hitopadesi* editioni *Srírámaturensi* adiecta fuisse ait, quod egregiae in iis morum descriptiones deprehendantur et quod nitor insuper poeticus, parciore quidem manu quam in multis operosis *Indorum* carminibus dispersus in iisdem inveniatur, sed qui lectores eo magis possit allicere Hoc praecipue dicendum est de libro qui *Niti* inscribitur, cuius sententiae et argumenti elegantia et dictionis suavitate reliquis longe praestant et quem multis de caussis antiquissimum puto, cui postea sese adiunxerint libri *Sringára* et *Vairagya*, summi

interdum frigoris pleni. In primo libro Sringára, sive de amoribus, solitis imaginibus laudantur mulieres et vituperantur, earumque nates magnae, lotis similes oculi, tumentium mammarum onus sexcenties occurrunt, in qua re miramur sane poetas Indicos, eos saltem quibus vis ingenii nullo modo deest, quod talibus ineptiis certant et „toties revocatos eandem rem dicunt commutatis verbis et sententiis.” Quod multo magis de libro tertio valet, ubi repetita semper, imaginibus frequenter putidis et pingue quiddam sonantibus, sordida illa Yoginum devotio describitur. Verba, quae Ilgenius (in opusc. philol. II. p. 70.) de poetis Graccorum gnomis protulit, apprime huc faciunt: „Mirari subit, quomodo tot poetae in tam vili orbe morari potuerint, et quidquid in iis erat ingenii, id non rebus praestantioribus, quae ornatum aliquem poeticum admitterent, dedicarint, sed in res transtulerint, quae nisi a pietate, commendationem habent nullam.” In libro secundo contra leguntur adagia vere acuta (cfr. vs. 3. 7. 8. 11. 16 rell.), inveniuntur sententiae morales quae ingenium exprimunt cum quadam novitate et gravitate, quae laudem doctrinae, honestatis et omnis virtutis celebrant cum grato quodam et perspicuo acumine (cf. 4. 5. 6. 12 et rell.); prostant fabulae Aesopis similes, quibus clausulas addit poeta, non tales quidem quales Martialis aut nostrates solent addere, attamen suavitate sua non destitutas (ut 57. 62. 98); adsunt epigrammata ut ita dicam historica, sive historiologiae versibus enarratae (v. c. 67. 82. 86); mythologica denique deprehenduntur permulta, quae fabulosa vocari possunt interdum, sed rem de qua agitur probe illustrant (vid. 10. 15. 27. 28. 29. 38. 68. 69. 72. 85. 93.). In omnibus vero hisce sententiis egregia latent adiuventia ad mores Indorum antiquiores depingendos, et, quod rei caput est, ad intimam linguae Sanscritae scientiam comparandam, quibus de caussis et nos, qui iuvenibus imprimis doctrina provectoribus prodesse volebamus, Bhartriharam, quem academicis lectionibus perquam aptum censet Schlegelius (Reflex. p. 163.), denuo edendum curavimus et textum, ceteroquin rarissimum a pessimis, quibus scatebat, mendis purgare studuimus.

Iam de auxiliis meis, quibus in hac Satacorum editione usus sum et de iis in genere quae ad crisin pertinent pauca dicenda sunt, praecipue de manuscriptis Codicibus qui Londini, in collegii mercatorum in Indiam commeantium Museo (*East India House*) asservantur et virorum cuiusvis regionis doctorum usui summa cum liberalitate permittuntur. Codices Bhartriharis, praeter unicum Taylorianum, Gaikavarense omnes et a viro immortalis memoriae Colebrookio Museo donati sunt. Inter hos Codex optimae notae et a nobis princeps habitus is est, qui scriptura Devanagarica exaratus, in Catalogo numero 1791 signatus, omnes Bhartriharis sententias complectitur cum commentario perpetuo. Scriptura Codicis paullo recentior videtur neque librarius annum quo membranam descripserit notavit. Nos litera A codicem distinximus, cum editione impressa quam accuratissime contulimus eiusque scholia descripsimus, quorum apographum sollers Stenzlerus cura ac diligentia denuo, tempore urgente, perlustravit. — Secundus Codex, quem B nominavimus, in catalogo numerum prae se fert 1987 et praeter alia quaedam, ut Kirâtârjuniyi fragmentum, integrum Bhartriharis opus sed sine commentariis continet, scriptura devanagarica satis antiqua, Samvat 1604, hoc est anno p. Chr. n. 1547 conscriptus. In lectione quidem insignis est aestimandus codex, quippe cuius librarius complures ante oculos habuisse membranas possit videri ex quibus textum quodammodo criticum concinnare studeret, vocabulum aliud transfigendo, aliud obelo notando, et variantem lectionem uncis, hoc modo x—x includendo. Quum tamen eo non processerit ut sphalmata evitaret pessima sed saepenumero intolerabili negligentia atque oscitantia verba vitaret, scriptorem existimo vetus quoddam exemplar criticum negligentius transscripsisse potius quam suo ipsius iudicio ac crisi fuisse usum. Ceterum centuriae in hoc apographo longe ultra centum versus transcurrunt: Vairâgya enim 123 exhibet disticha, Niti 106, Sringâra 121, ita ut librarius aliquis recentior hoc codice usus, centuriam tantum desideraturus esset dimidiam, ad quartam si placuisset digerendam. Nos vero versus omnes, qui apud alios desiderabantur, exsulare iussimus:

sunt enim passim iciuni et merum, ex more recentiorum poetarum, κρηνοχυτρολήραιοιον continent; ulccribus laborant gravissimis neque ullo metro, nisi coniecturis factis audacissimis possunt adaptari; sunt praeterea obscuri plerumque et sine scholiis intellectu difficillimi. Nam quid aenigma sibi velit quale vs. 70. exstat, videant me acutiores:

यूयं वयं वयं यूयं इत्यासीन्मतिरावयोः ।

किं ज्ञातं अधुना येन यूयं यूयं वयं वयं ॥

Alius codex, litera C notatus, in Catalogo no. 1549, librum Sringāram tantum continet cum commentario. Litteris Bengalicis et quidem negliger scriptus est neque annum prodit. — Eundem librum de amoribus praebet Codex D numerum 1378 in fronte gerens; scriptura est Devanagārica, scholia adsunt eadem, annus autem quo exaratus est, Samvat 1855 sive 1798 post Christum. — Unus exstat liber e collectione Tayloriana no. 140. a nobis T notatus, quem strictim tantum inspeximus. Integra quidem Sataca continet apographum sed misere vexata et versionis tantum in gratiam, ut videtur, subiecta; haec autem versio, litteris devanagāricis, iisdem metris et rhythmis praeterea finalibus instructa, dialecto quadam hodierna confecta est quae vel ipsi Shakespeario aliisque viris doctis, qui idiomatum vulgariū cognitionem sibi comparaverunt, ignota fuit. Ordo denique versuum in Cod. quam maxime est turbatus, ideo ut inutilem fere laborem instituat qui apographum hocce cum aliis velit conferre. — De Editione Satacorum Srirāmapurensi eadem dicenda sunt, quae iam vir clarissimus Aug. Guillemus a Schlegel in medium protulit de Rameidis atque Hitopadesi editoribus. Idem enim Careyus et iidem forsitan litterati Indici, Panditi nominantur, qui fabularum textum prelo paraverunt, Bhartriharis etiam disticha e tribus, mancis quidem sed sese invicem supplentibus, Codicibus Mst. primi evulgarunt et Hitopadeso tanquam appendicem adiecerunt (Srirām. 1804.). Etsi vero hi docti viri omnibus muniti praesidiis ad crisin auctorum Indicorum accesserint, queritur nihilominus Schlegelius, hos esse in primis editionibus parandis negligenter versatos. Et recte quidem queritur vir acutissimus. Nam Bhartriharim quod attinet, metra portentosis lectionibus

b*

violarunt; glossemata in textum, genuina lectione neglecta, receperunt; versuum ordinem turbarunt; vocabula falso haud raro distinxerunt; scholia in librum Vairâgyam vitiis plena imprimenda curarunt; confuderunt alia, alia ad lubitum omiserunt; textum denique typis expressum a sphalmatis typographicis non ubique purgarunt. Gravis sane accusatio, cuius tamen commentarius noster in quovis fere disticho praebet argumenta. Rarior praeterea facta est editio illa primaria, quam iam post vulgatum per duumviros clarissimos Hitopadesum, vix ac ne vix quidem in manus tironum venturam esse speramus: in eruditorum conspectum si forte cadat, ii sane ubique videbunt iudicium nos nimis severum non tulisse. — Restat ut de versione belgica, quae duobus saeculis praeteritis et prima fortasse quae ex lingua sanscrita in Europaeum sermonem translata unquam apparuit, paucis agam. Est haec *Abrahami Rogerii*, sive potius Brâhmani Padmanâbhi, cui omnia sua debet Rogerius, in libro, cuius versione gallica utor: *la porte ouverte pour parvenir à la connoissance du paganisme caché, trad. en franç. par Thom. de la Grue, Amsterd. 1670. 4°*, ubi inde a pag. 291. libri Vairâgyi et Nitis legitur paraphrasis. Religionem christianam propagandi caussa anno 1630 in Indiam tetendit Rogerius et in urbe Paliakatta, in regione Carnatica sita, decennium fere commoratus est ubi ex sacerdote, quem modo nominavi, brahmanico, linguam lusitanicam edocto, compendium non modo mythologicum sed versionem quoque Bhartriharis, prima de amoribus centuria praetermissa, fando accepit et concinnavit. Hanc quidem interpretationem, etsi ubique fere picturae partem aversam satis pellucidam repraesentet et paraphrasis potius dici possit, magna mihi fuisse utilitate ad sensum in dubiis locis universum captandum, ingenue fateor. — Sententias denique selectas Loiseleur de Longchamps chrestomathiae suae inseruit ex Edit. Srir. desumptas et vitiis gravioribus purgatas. Atque haec sunt in novo textu concinnando quae mihi aderant subsidia, quibus quomodo usus et qualia secutus sim praecepta critica, indicabo et religiose, ut par est, cum lectoribus communicabo. „Censendi iudicandique munere, verba sunt Ruhnkenii, sic fungitur aliquis,

ut vera a falsis et suppositiis discernat, fraudes suis vestigiis odoretur et demonstret, obscuris sive rebus sive verbis lumen affundat, depravata corrigat, laudet recta, deprehendat vitiosa;" quod quidem praeceptum ut in libris Sanscritis edendis omnibus valet ita maxime in Bhartriharis sententiis, quippe quae, ad publicam instructionem aptissimae, a multis describebantur et vitiis ideoque laborant gravissimis. Primum vero, rem altius ut repetam, ne hoc quidem dici potest quomodo se invicem sequi debeant tres Centuriae, quum ex Codd. Msttis nil certi de hac re possit elici. In codicibus C et D librum de amoribus tantum invenimus, reliqui autem, literis A et B insigniti, Vairāgyam praeponunt, Sringāra libro collectionem claudentes; sed ordo ille ab constitutus esse potest homine qui libros, per se absolutos, postea coniunxit, tametsi Rogerius Vairāgyam quoque Niti libro anteponat. Scholiastam in Cod. A si audiamus, Vairāgyam ille solita formula claudit इति भर्तृहरिणा कृतं वैराग्यशतकं समाप्तं atque eadem repetit in fine Sringārasataci: in libri tamen de officiis clausula hanc centuriam *primam* appellat, et, quod in aliis libris neglexit, Commentarium finitum declarat: इति भर्तृहरिणा कृतं नीतिशतकं प्रथमं समाप्तं । इति भर्तृहरिणा विरचितं टीकायां नीतिशतकं समाप्तं ॥ cui addi potest eundem commentatorem in solo de officiis libri initio fusius de poeta narrationem instituere, in aliorum contra librorum capite rem tacite aggredi, ita ut merito putare possis cum Niti centuria totam incipere collectionem. Sed omnes hasce rationes, iamiam sibi oppositas nil probare, quilibet ipse videt, inprimis si statuamus Nitisatacam antiquitus solum exstitisse, quare consultius visum est, ordinem quem Edit. Sr. induxit servare, primum, ne integris libris transpositis maior oriretur confusio ac discrepantia, dein autem quia ex mente Indorum nos egisse putamus quod iuvenilibus nequitiis incipientes ad virilis aetatis officia et morum praecepta transgressi devotione senili ac poenitentia, ut solent illi, finivimus fortasse denique compilerator ipse de consilio collectionem suam ab ἐρωτικοῖς auspicabatur carminibus, quo lectores ad reliqua quoque alliceret et excitaret. Res porro non minus ardua erat singulas cuiusvis libri sen-

tentias ita inter se connectere ut inscriptionibus responderent cuique decadi impositis. Distinguitur enim centuria quaevis in decem capita minora suis quaeque titulis inscripta, contra quam distinctionem liber de amoribus in eo tantum pugnat, quod decadem non servavit sed capita plus ultra decem versus prolongavit, interdum vero, ut in tempestatum descriptione, intra hunc numerum se detinuit. In Ed. Srir. lemmata ibidem reperiuntur ubi in Cod. A, quem in Sringāra sequitur illa, prostant, ita ut in hoc libro nec mutandum esset quicquam, neque ordo, quem Cod. B perperam observavit, notandus. In libro tamen secundo editio inscriptiones prorsus omisit, et recte quidem, portentosum e Cod. B et Tayloriano ordinem secuta; in tertio demum libro huc illuc adscripsit lemmata, ad Cod. A denuo recurrens, ita tamen ut nimis saepe interspersa sit sententia quae cum titulo nullo modo concordet. Quae omnia quum ita sint, capita in hisce libris minora ad sensum inscriptionibus indicatum redigi debebant, versus interdum transponendus, interdum transfigendus, saepe etiam ex alio loco, quin imo ex secundo libro in tertium transferendus, ad quam rem magno sane adiumento fuit versio Rogerii. Nam etsi haec, in singulis iusto liberior, saepe numero ne sensum quidem recte indicaverit, tamen in eo praestantissima visa est, quod decades bene distinxit et distichon quoddam omittere potius maluit quam seriem turbare genuinam. In digerendis autem hoc modo sententiis eadem crisi atque in variantibus lectionibus usus sum, scilicet ut versum non reciperem, nisi duae saltem vel plures adessent auctoritates, quae suum cuique locum assignarent. Quodsi semel vel bis morem huncce violasse videar, in notis rationes reddidi, quibus argumentis commotus equidem fuerim icivnae alicuius sententiae loco interserere aptiorem: ordine enim, qualem Edit. exhibet, semel turbato, nihil sane referre opinabar qualem versum alteri expuncto substituerem dummodo locum suum apte tueri posset. Ne tamen lector, editione Sr. usus, in hac re dubius maneat, tabulam in fine opusculi adieci synopticam duorum librorum, qui ad distichorum ordinem a nostra editione omnino discrepant, ex qua tabula simul apparet textum

vulgarem Srîrâmapurensē in libro Nîti Codices B et T, in Vairâgyo autem illum quem litera A notavimus, presse sequi, ita ut editores ad Centuriam de moribus redigendam ipso Cod. B usos fuisse haud absimili coniectura statuas; quum vero in lectione non eadem inter utrumque textum necessitudo existat, sed Edit. nimium quantum differat, et alia prorsus scholia, quam in Cod. A leguntur, praebeat, tertium quoddam manuscriptum pro norma habuisse omnino putandi sunt editores. Versus denique abundantes ex Cod. principe A et Edit. Sr. in supplementis collocavimus. Prorsus enim absonum esset *Centurias* vocare Bhartriharis sententias si vel unus versus numerum centenarium excederet; in animadversiones tamen disticha ablegare nolimus ista, ne pro spurii haberentur omnia de quibus non constaret: de singulis ceterum adnotationes nostras adeas velimus.

Gravioris utique in re critica momenti est metrorum ratio, quam qui neglexerit, in legendis poetis et quid dicam in emendandis ubique haerebit. Solent enim in opere longo *πολυπλόκοις μέτροις* uti seriores poetae Indici, praesertim in sententioso poeseos genere. eadem quoque Bhartriharis sataca metrorum varietate insignia sunt, de quibus, ne cuique disticho schema suum praeponere cogamur, pauca disserere libet. Poteram equidem lectores ad *Colebrookii* tractatum *on Sanscrit and Praecrit poetry* (Asiat. Res. Vol. X.) et ad doctum *Lassenii* in Hitopadesum commentarium ablegare, ubi metra illa pag. 197. ad normam suam revocata sunt fere omnia, at quum Kâlidâsi opusculum *Srutabodham* dictum, cuius apographum amico debemus Stenzlero, nondum in vulgus sit prolatum, haud ingratum fore speramus, quod ex illo de metris compendiolo, celeberrimo poetae adscripto atque ex *Mallinâthi* scholiis, praecepta huc illuc inspergam, quae etsi rem clariorem non reddant, leges tamen continent firmissimas ad quas oratio dirigi debeat poetica. Quoniam vero scientia metrica auditu percipitur, Kâlidâsus libellum suum, in cuius praeceptis Pingalum aliosque sequitur antiquiores, *Srutabodham* nominasse narrat.

इन्द्रसां लक्षणं येन ऋतमात्रेण बुध्यते ।

तदहं कथयिष्यामि ऋतबोधमविस्तरं ॥

Quadráginta versibus, quos dicimus memorialibus, constat tractatus, ita ut unoquoque disticho metrum quoddam, cuius nomen ac mensuram exhibet, absolvatur, praeceptis quibusdam de pedibus hunc in modum praemissis:

मल्लिगुरुखिलघुश्च नकारो

भादिगुरुस्तत आदिलघुर्यः ।

ज्ञो गुरुमध्यगतो रलमध्यः

सो ऽन्त्यगुरुः कथितो ऽन्त्यलघुस्तः ॥

Hoc est: म *est sigla pro tribus longis* (Molosso ---), न *pro tribus brevibus* (Tribrachy ०००), भ *pro prima longa* (Dactylo -००), ष *pro prima correpta* (Bacchio ०--), ज्ञ *pro media producta* (Amphibrachy ०-०), र *quando brevis syllaba mediam sedem occupat* (Amphimacer -०-), est enim ल *compendium scripturae pro लघुः*), स *ubi longa in fine stat* (Anapaestus ००-), त *quando ibidem brevis locum habet* (Antibacchius --०). — Singulos porro regularium metrorum, praeter Sloci epici et Aryae, pedes per tres syllabas dispesci constat, quarum quidem compendia sive singulas litteras inter se connectunt Indorum metrici, in Duali positas si forte iterantur, quam rem tironum, tali breviloquentiae non adsuetorum, in gratiam exemplo reddam clariorem. Versum Sapphicum:

-०--|---०००

Indi hunc in modum secarent:

-०-|---०|००-|---

sive siglis suis रतङ्गी redderent expressum, quarum literarum ग Dualis nota insignitum docet duas superesse longas syllabas, गुरुः enim sive ग longam significat. Magis vero ingeniosum est sed aenigmati fere simile, quando pedum numerus vocabulo quodam, ut ita dicam, tecnico indicatur, ut in metro e.g. *Mahámálitam* (*Mallináth.* ad Sisupálab. 11,37.), cuius haec est norma, per regulam una cum nomine expressa:

०००|०००|०-|०-|०-|०-|

यदिह नयुगलं ततो वेदरेफैर्महामालितं ॥

ad verbum: *in quo न गeminum tunc, र Vedorum* (hoc est: ad numerum horum librorum quater repetitum) *Mahámálitam est.* — Sed iam ad poetae nostri Bhartriharis metra propius accedamus atque ab antiquioribus quidem incipiamus, inter quae primum locum occupat.

I, 1. *Slocus epicus.* Pertinet vero haec species, ut eae quae proxime sequuntur, ad primam metrorum classem generalem, cuius pedes temporibus componuntur, unde गणकन्दः dicitur; secunda वणवृत्तिः sive अक्षरकन्दः nominata, omnia complectitur metra quae syllabarum numero scanduntur. Sloco satis frequenter utitur Bhartriharis: Sringára 11. 13. 14. 16. 20. 29. 31. 60. 61. 68. 73. 74. 75. 85. 86. 90. 99. Niti 1. 11. 21. 24. 25. 43. 47. 56. 74. 83. Vairágya 2. 9. 56. 90. 94. Supplem. 6. 9. 12. 14. 20. Nolo quidem leges huius distichi, iam a multis viris doctis tractatas repetere, neque enim variat Bhartriharis slocus ab slocis melioris constructionis; ea vero quae forte liberiora sunt suis locis notabuntur. Addam tamen regulam *Mallináthi* (ad Sisupálab. 19, 1.) ex qua in omnibus pedibus syllaba quinta correpta, sexta producta esse iubetur; in pedibus secundo et quarto autem syllaba septima brevis. Peccant tamen haud raro contra syllabam primi et secundi pedis longam poetae. En regula ipsa:

पंचमं लघु सर्वेषु सप्तमं द्विचतुर्थयोः ।
गुरुषु च सर्वेषामेतच्छ्लोकस्य लक्षणं ॥

2. Sloco maxime cognatum et versui Veterum elegiaco quodammodo accedens metrum illud est quod आर्या nominatum, in singulis sententiis, utpote liberius, satis frequens, in carminibus longioribus huc illuc intermixtum comparet. Distichon quemadmodum Slocus in quatuor dividitur membra, पादाः, quorum primum tertiumque tribus pedibus sive duodecim temporibus, मात्राः constant, hoc est syllabis brevibus, productis non obstantibus, quae in binas dissolvuntur mátras. Membrum secundum octodecim, quartum autem catalecticum quindecim mátris absolvitur. Regula Kálidási, quae schema simul praebet, haec est:

==ॐ|ॐॐॐ|==||--|--|ॐ-ॐ|--|ॐ
--ॐ|--|--|ॐ|--|--|ॐ

II. Faciliora omnino sunt metra ea quae Colebrookius et Lasenius *monoschematica* appellant quaeque non syllabarum valore sed numero metimur. Tetrasticha possint vocari, pedes enim paribus syllabis quater eodem ordine recurrunt: attamen quum litterarum contactus euphoniae in gratiam, in caesura primi ac tertii stichi semper observetur, melius utique metra illa Indorum more tanquam disticha considerentur, quare et nos singulas versus partes *membra* potius, sive *lineas* interdum et *cola* appellare maluimus, quorum bina hemistichium constituunt. Dividuntur haecce metra, secundum syllabarum in quovis membrò numerum, in genera diversa, quorum quod in Centuriis nostris primum in censum venit Hendecasyllabum, *Trishtubh* appellatur. Huius, Kálidási ordinem si sequimur

1. prima specie, *Sáliní* vocata, Bhartriharis utitur: Sring. 3. Niti 40. Vairágy. 30. Schema hoc est:

---|'-o|'-o|---|| quater repetitum,

cuius regulas hoc modo proponit *Kálidásas* (vs. 17. coll. *Mallináth.* ad *Sisup.* 18, 1.):

ह्रस्वो वर्णो जायते यत्र षष्ठः
कम्बुग्रीवे तद्वदेवाष्टमान्त्यः ।
विश्रामः स्यात्तन्त्रि वेदैस्तरुङ्गैः
तां भाषन्ते शालिनीं कान्दसीयाः ॥

quodsi sexta syllaba corripitur, o cervice pulchra! et eodem modo syllaba post octavam; si hypotmesis fit, o tenera! in quarta et septima: hanc speciem Sáliním appellant metrorum gnari. Vedi pro quatuor ponuntur, equi scil. solis, pro septem; mulierem alloquitur poeta, ut solent Indorum magistri, nos in sequentibus talia omisimus.

2. Ex *Sáliní* oritur metrum *Indravajrá* si modo tertiam et septimam corripis hoc modo:

---o|---o|o-o|---||

Mallináth. (ad *Sisup.* 14, 86.) pedes indicat: स्यादिन्द्रवज्री यदि तौजगौमः ।
Kálidás. (vs. 19.) praecipit:

c*

यस्यां त्रिषत्सप्तममक्षरं स्याद्
ह्रस्वं सप्तशब्दे नवमं च तद्वत् ।

in qua tertia, sexta, septima et nona corripuntur, hanc *Indravajrām* appellant. Utitur *Bhartriharis* hac mensura in locis his: *Sring.* 18. 22. 54. 78. 92. *Nīti* 15. 33. 50. 58. 63. 64. 65. 100. *Vair.* 8. *Suppl.* 2. 3. 8.

3. Si etiam primi membri pes primus mutatur in *Amphibrachum*, metrum appellatur *Upendravajra*, apud *Bhartrih.* *Sring.* 23. et *Vairāg.* 84. exstans. Norma est:

ॐ-ॐ|---ॐ|ॐ-ॐ|---||

et nomen videtur metrum accepisse ex *Gitagovīnd.* 4, 4, 2. ubi in versu eadem mensura concinnato legitur *उपेन्द्रवज्रं fulmen*, ad quam rem facit observatio *Colebrookii* (l. l. p. 406.): *where the stanza has the appearance of being a quotation, it might be conjectured that the denomination of the measure was originally assumed from the example.* Haec igitur coniectura si speciem aliquam veri habet, et habet sane ut equidem puto, infra enim aliud huius generis exemplum deprehenditur: post *Jayadevum* saltem vixit qui *Srutabodham*, *Kālidāso* attributum, composuit, quod carmen *Upendravajrām* explicat (vs. 20.) nomine eius addito. Neque tamen exinde consequitur omnes, qui hoc metro usi sunt poetas *Jayadevo* posteriores fuisse, potest enim hoc solum nomen, ex *Gitagovindo* desumptum, mensurae antiquiori inditum fuisse, ut exemplo probari potest: Sic metrum *Kalahansa* (*Colebrook.* p. 470. VIII. no. 7.) apud *Mallināthum* (ad *Sisupāl.* 6, 73.) novum nomen ex *Maghi* versu ipso कृतज्ञानिव्रीक्ष्येत्यादि accepit *Kutaja*.

4. Permixtum quodvis ex duobus metris genus vocatur *उपजातिः* cuius quatuordecim varietates existunt et cum potissimum in finem inducuntur ut rigidior lex, eadem ubicunque syllaba arsin inchoandi evitetur. Sic commixta inveniuntur *Vansashta* et *Indravansa*, *Vātormi* et *Sālinī* (vid. *Colebr.* l. l. p. 427.), frequentissime tamen *Indravajrā* et *Upendravajrā* componuntur, quod quidem genus *κᾶρ' ἱξ. Upajāti* dicitur. Ex regula *Mallināthi* (ad *Sisup.* 3, 1.):

इन्द्रेपेन्द्रवज्रामिग्रणाडुपजातिवृत्तं ॥

अनन्तरोदीरितलक्ष्मभाजौ ।

पादौ यदीयावृपजातयः ताः ॥

E variis Upajātis generibus Bhartriharis illud semel (Nit. 75.) adhibuit, ubi Upendravajra ter repetitur et Indravajra in ultimo tantum membro locum habet; semel (Niti 95.) aliud, quo Upendravajra in primo hemistichio ponitur, in secundo Indravajra, quibus varietatibus nomen, si quod habent, non invenio. Alia species *Akhyānaktī* vocata, bis in Satacis adhibita est: Niti 7. 72. et haec quidem fit, si Indravajrae pedes primū membrum faciunt et dein Upendravajra ter sequitur; cf. Srutabodh. vs. 22.

यदीन्द्रवज्रचरणः पुरा स्याद्

उपेन्द्रवज्रचरणस्त्रयोन्ये ॥

5. *Rathoddhatī*, in unico tantum versu Sring. 24. usurpatum, metrum appellatur, quando inter breves syllabas, ut Srutabodh. (vs. 24.) praecepit, prima, tertia, septima, nona et finalis producuntur:

—ॐ—|ॐॐॐ|—ॐ—|ॐ—||

pedes designat *Mallināthus* (ad Kirātārj. 13, 35.): रेनराविहरथोद्यताल्लगो ॥ idem repetens in *Sarvankashā* 4, 58. Verba Kālidāsi addam facillima:

आद्यमक्षरमथ त्रितीयकं

सप्तमं च नवमं तथान्तिकं ।

दीर्घमिन्द्रमुषि यत्र ज्ञायते

तां वदन्ति कवयो रथोद्यतां ॥

Varietas huius metri illa est, qua Bhartriharis utitur Sring. 55, cui nomen non habeo:

=ॐ=|ॐॐॐ|=ॐॐॐॐ=||=ॐ=|ॐॐॐ|=ॐ=|ॐ=

6. *Vatabodhakam* metrum vocatur dactylicum Alemanium illud quod Colebrookio *Dodhaka* est, apud Bhartr. Sring. 9. Ex Kālidāsi regula fit, si prima, quarta, septima, decima et finalis producuntur (Srutab. 18.):

—ॐॐ|—ॐॐ|—ॐॐ|—

आद्यचतुर्थमहीननितम्बे
 सप्तमकं दशमं च तथान्त्यं ।
 यत्र गुरुः प्रकटस्मपाशे
 तत्कथितं वतबोधकमेतत् ॥

Mallināthus (ad *Sisup.* 4, 45.) indicat: दोधकवृत्तमिदं भभभागी ॥

7. Iam sequuntur dodecasyllaba metra ad classem apud Colebrookium septimam *Jagatī* pertinentia. Inter haec illud, quod *Drutavilambitam* vocatur, apud Bhartriharim exstat *Sring.* 34. *Nīti* 42. 53. 87. 88. Norma haec est:

ॐॐॐ|ॐॐॐ|ॐॐॐ|ॐॐॐ||

sive ut *Mallināth.* (ad *Sisup.* 6, 1.) indicat: इतविलम्बितमाह नभौभरी ॥
 Auctor *Srutabodhi* (vs. 28.) productas tantum suis sedibus syllabas enumerat, neque enim hypotmesis in membris ipsis adest.

8. Antiquissimum huius classis metrum *Vansashtam* est, in carminibus epicis satis frequens, in Centuriis bis tantum usurpatum: *Sring.* 2. et *Nit.* 62. Pedes suppeditat *Mallināthus* in *Ghantāpatho* 1, 1. et ad *Sisup.* 1, 1.: इतौ त् वंशष्टमुदीरितं शरी ॥

ॐॐॐ|ॐॐॐ|ॐॐॐ|ॐॐॐ||

Proxime igitur ad *Upendravajrām* accedit et ita quidem ut illud cum *Ewaldio* (über einige Sanskritmetra p. 14.) *Vansashtam* catalectum vocare possis, quod et *Kālid.* videtur indicare, dum penultimam brevem *Upendravajrae* pedibus insertam docet (vs. 30.):

उपेन्द्रवज्राचरणेषु सन्ति चेद्

उपान्त्यवर्णा लघवः परित्ताताः ॥

Primo pede in *Antibacchium* mutato aliud statim evadit genus, cui *Indravansā* nomen; utrumque permixtum habes *Sakuntalā* p. 152.

9. Ad classem *Sakkartī* dictam, quatuordecim syllabis membra conformantem, usitatissimum pertinet metrum *Vasantatūlakā*, hac formula ad *Sisupāl.* 4, 19. indicatum: उक्ता वसन्ततिलका तभज्ञाज्ञगोग ut legendum quoque est ad *Kirātārj.* 7, 40. Schema est:

ॐॐॐ|ॐॐॐ|ॐॐॐ|ॐॐॐ||

In Srutabodho (vs. 34.) syllabae tantummodo productae indicantur. Hoc metrum, quo compositum est carmen *Chaurapanchásiká* $\mu\omicron\nu\theta\mu\sigma\tau\epsilon\rho\upsilon\nu$, satis frequenter adhibuit poeta noster, in versibus videlicet Sring. 1. 8. 10. 17. 21. 38. 58. 84. Níti 2. 20. 26. 38. 39. 49. 73. 76. 81. 94. 99. Vairág. 16. 25. 39. 68. 69. 70. 71. 75. Suppl. 5. —

10. *Máliní* metrum quindecim in unoquoque membro syllabis constans, ad classem Atisakkari, quae est nona Colebrookio, pertinet et bacchicum commode dici potest. *Corripiuntur*, ex Srutabodhi regula (vs. 35.) *syllabae sex priores, decima item et decima tertia, ita ut hypot- mesis cadat in septimam et nova arsis incipiat in octava (montes mythici, septem maria claudentes, octo numerantur):*

प्रथममगुरुषट्कं विद्यते यत्र कान्ते
तदनु च दशमं चेदक्षरं द्वादशान्त्यं ।
गिरिभिरथ तुरङ्गैर्यत्र कान्ते विरामः
सुकविज्ञमनोज्ञा मालिनी सा प्रसिद्धा ॥

pedes igitur sunt hi:

ॐॐॐ|ॐॐॐ|ॐॐॐ|ॐॐॐ|ॐॐॐ|ॐॐॐ||

sive ut *Mallináthus* indicat (ad Sisupálabadhum 11, 1.): ननमयययुतेयं मालिनी भोगिलोकैः ॥ In Bhartriharis sententiis metrum exstat Sring. 26. 42. 53. 56. 87. Níti 14. 71. 97. Vairág. 54. 55. 99.

11. Classis illius quae *Ashiti* vocatur metrum *Prithvī* quinques invenitur apud Bhartrih. Níti 4. 5. 46. 68. Vairágy. 63. Sonat vero hoc modo:

ॐॐॐ|ॐॐॐ|ॐॐॐ|ॐॐॐ|ॐॐॐ|ॐॐॐ||

Mallináthus in Sarvankashá 4, 66 definit: ङसौङसयलावसुग्रहपतिश्च पृथ्वीगः ॥

12. Sequitur iam, quae *Atyashiti* nuncupatur classis, septemdecim syllabas continens, cuius species *Mandakrántá* in Satacis comparet Sring. 62. 93. Níti 48. Vairág. 18. 29. 43. 67. 82. 93. Schema hoc est:

---|---|---|---|---|---|---||

Regula *Mallináthi* (ad Sisup. 7, 74. 9, 87.) sonat: मन्दक्रान्ता ङलधिषड- गैर्मभैनततागुह् ॥ sic utique legendum est; pausa natura sua ponitur

in quarta et decima, quid vero *oceanus* et *sex montes* sibi velint heic, equidem omnino non intelligo. In *Srutab.* (vs. 15.) hypotmeses indicantur per य्ग *quatuor*, र्स् *sex*, quia sex animi commotiones numerantur, et ह्य *septem*.

13. *Mensura*, *Harint* vocata, in sententiis adhibetur *Sring.* 30. 33. 83. *Niti* 9. 28. *Vair.* 23. 58. *Suppl.* 17. Pedes sunt hi:

ॐॐॐ|ॐॐ-|---|-ॐॐ|ॐॐ-|ॐॐ-||

Mallināthi regula (ad *Sisupāl.* 12, vs. ultim.) vitiosa est: भवति हरिणा सैत्रिणी र्स्ाम्भुरिति विष्टपैः ॥ indicat enim pedem ॐॐ- bis, ॐॐॐ et ---, tribrachium et molossum semel inesse, sed omisit amphimacrum et in fine ल्ग indicandum esset; legendum praeterea र्स्ाम्भुरिति विष्टपैः । Caesuram minorem cadere in sextam et duodecimam *Srutabodh.* indicat vs. 37.

14. *Sikharint* metrum, ad eandem classem pertinens, in sententiis nostris frequentissime prostat, *Sring.* 4. 6. 39. 40. 44. 45. 51. 52. 63. 79. 88. 94. 96. 98. *Nit.* 8. 10. 29. 36. 54. 55. 61. 77. 79. 92. *Vair.* 3. 6. 7. 10. 13. 17. 19. 20. 28. 49. 51. 59. 61. 62. 77. 78. 85. 86. 87. 89. 100. *Supplem.* 16. 24. Norma haec est:

ॐ-|-ॐॐ-|ॐॐॐॐॐॐ-|ॐॐॐॐ-||

post sextam et undecimam pausa statuenda, ut in *Srutabod.* (vs. 37.) indicatum: र्स्ैरीशैर्यस्यां भवति विरतिः सा शिखरिणी । ubi *domini* undecim dii sunt *Rudri*, quemadmodum *Mallināth.* (ad *Sisup.* 5, 69. et *Kirāt.* 10, 63.) र्स्ै र्स्द्रेः किन्ना यमनसभलागाः शिखरिणी ॥

15. Classis quae *Atidhriti* vocatur, undeviginti syllabis quater repetitis efformatae, metrum in senioribus carminibus usitatissimum est *Sārdūlavikrīditam*, qua *Bhartriharis* delectatur quam maxime. Exstat *Sring.* 5. 7. 12. 15. 25. 35. 36. 46. 48. 50. 64. 65. 67. 71. 72. 77. 80. 86. 89. 95. 97. *Niti* 6. 12. 13. 16. 17. 18. 19. 22. 23. 27. 32. 34. 37. 41. 44. 45. 52. 57. 66. 67. 69. 70. 78. 80. 82. 85. 86. 89. 90. 91. 93. 96. *Vairāg.* 1. 4. 5. 11. 12. 14. 15. 21. 22. 27. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 40. 41. 42. 44. 45. 46. 47. 48. 50. 52. 60. 64. 65. 66. 72. 73. 74. 76. 79. 80. 81. 83. 91. 92. 95. 96. 97. 98. *Supplem.* 1. 4. 7. 10. 15. —

Comparatum vero est hoc modo:

---|ॐ-|ॐ-|ॐ-|---|---|---||

Mallināthus (ad *Sisup.* 1, 75.) regulam exhibet: सूर्याश्चैर्मसजस्तताः सगु-
रवः शार्दूलविक्रीडितं ॥ in *Srutab.* vs. 39. describitur. Nomen huius me-
tri denuo ex *Gīttagovindo* 4, 2: कन्दर्पो ऽपि यमायते विरचयं शार्दूलविक्रीडितं ॥
eadem mensura composito carmine desumptum videtur.

16. *Sragdharā* metrum, apud Kālidāsum ultimum, *Mallinātho*
(ad *Sisup.* 15, 130.) *Snigdharā* vocatum, ad *Prakriṭi* classem pertinet,
xxi syllabis quater repetitis constans. In sententiis Bhartr. hisce ad-
hibitum est: *Sring.* 19. 47. 49. 59. 66. 69. 70. 76. *Niti* 59. 60. 98.
Vair. 24. 26. 37. 38. 53. 88. *Suppl.* 25. Schema est:

---|ॐ-|ॐ-|ॐ-|ॐ-|ॐ-|ॐ-||

caesuris minoribus in partes tres distribuitur aequales membrum
quodque, ita ut post syllabam semper septimam hypotmesis fiat, quod
Srutabodh. per मृनिमृनिमृनिभिः indicat, sunt enim *septem* sapientes
numero.

17. Unum restat *Pushpitāghra* metrum, quo semel tantum utitur
Bhartriharis *Sring.* 28. Ad monoschematica pertinet quidem, sed ad
taliam quorum membra inaequalia sunt et ad modum *Upajātis* e duobus
metris composita. Sonat enim:

ॐॐॐ|ॐॐॐ|=ॐ|=ॐ==||ॐॐॐ|ॐ=ॐ|ॐ=ॐ|=ॐ|=||

In *Srutabodho* deest, *Mallināthus* autem indicat (ad *Sisup.* 1, 74. 4, 20.
Kirātārj. 10, 1.):

अयुजिनयुगरेफतो यकारे
युजिचनजौजरगाश्च पृष्पिताग्रा ॥

hoc est: *geninato tribracho* (न) et *amphimacro* (र) *adiunctus bacchi*
(य); *dein simplex tribrachus*, *duplex amphibrachus*, *amphimacer* et *syl-
laba longa*.

Pauca denique sunt quae dicam de carmine erotico, Bhartriharis
sententiis praemisso et *Chauropanchāsicae* nomine, hoc est *quingua-
ginta disticha Chauri*, insignito. Unum tantum apographum, anno
1798 scriptum, Londini in Museo Indico inter codices *Colebrookianos*

No. 33. exstat, scriptura devanagaria exaratum et commentario instructum. Hoc sibi descripsit *Lassenius* meus et mecum iam ante hos; quinque annos describendum liberaliter communicavit. At quum tenue admodum videretur carmen, neque forsitan singulatim si ederetur, lectores posset allicere; quum praeterea ulceribus quibusdam gravioribus laboraret, editionem hucusque detinui: iam vero una cum scholiis *Bhartrihari* adiciere visum est, quippe quod in centuriam de amoribus egregie introductionis instar esse possit, iisdem ubique imaginibus usum atque coloribus, tum etiam, quia commentarius, pauca si excipias, perspicuus ac facilis ad similes serioris aevi poetas legendos aditum paret et magnae tironibus utilitati fore videtur. Argumentum carminis *Ganapas*, commentarii auctor, hunc fere in modum statuit; *Brâhmanum* quendam fuisse *Chauri* nomine, fama per omnes regiones longe lateque celeberrimum, qui cum regis cuiusdam filia, magna pulchritudine insigni, clandestinos foveret amores. Regis *Sundari*, in urbe *Kanchîpura* domicilium tenentis, filium poëtam fuisse aliae addunt traditiones, quae virginem illam, *Vidyâm* appellatam (विद्यानामि केचित् Schol.) et regis *Vrasinhi*, in regione *Burdvan*, filiam simul prodiderunt. Puella vero, quum graviditatis signa occultare ulterius non posset, res tandem per delatores innotuit, *Chauras* igitur, regis iussu captus et per lictores ad mortem ductus, ὡς ἐκ τῆ παραχρῆμα λέγων gaudia praeterita et amicae memoriam ac pulchritudinem quinquaginta distichis sibi adumbravit. Confirmatur quodâmodo narratio versu 49, non autem, ut equidem sentio; repetitis per totum carmen अद्यापि vocabulis, quae vox mera est, ut *Scholiasta* loquitur, पूर्वपरामर्शी, qua ad memoriam, pristinae voluptatis revocandam saepius versus inchoantur poëtae, quam tamen commentarius semper formula मरणकाले et similibus explicat. Quae vero addunt recentiores: poëtam, dum caperetur, *furem* habitum fuisse atque regem illum, somnio ne principis natum occideret monitum, ipsi ignovisse et nuptias dein celebrasse, haec omnia mythicum sapiunt *Indorum* ingenium; videtur enim ex nomine

चैर effictum illud esse, ut urbis nomen *Kanchīpura* et puellae *Vidyā* ex disticho priori eiusque scholiis male intellectis. Ceterum carmen hocce eroticum magni vel hodie aestimari Colebrookius testatur (Asiat. Res. X. p. 419.) quod ex mea quidem sententia hodiernum Indorum pulchri et venusti sensum haud prodit: totum enim carmen singulis fere constat epithetis compositis, per integrum frequenter distichon protractis, quibus nugis bullatis serior mirifice delectatur aetas, etsi non prorsus negandum est singulas interdum imagines hoc modo inter se conglutinatas suavitatis aliquid habere. Nos vero, quoniam nulla facile lingua talia exprimere potest verba sanscrita, sensum reddere studuimus et epitheton in partes suas divisimus, et modo illud, quoad eius fieri potuit, circumscribere, modo adiectivum quoddam *ornatum, pulchrum, praeditum* addere potius, quam in artificiosa versionis textura tempus terere maluimus. Haec, quae prudentes offendere vix possunt, de satacarum etiam versione mea valent: casus enim grammaticos in singulis sententiis atque totam vocabulorum structuram similibus ubique reddere haud sollicitus, mentem atque ingenium poetae percipere solum conatus sum; est enim latinae linguae indoles ita comparata, ut, id quod omnes norunt qui rem tentarunt, uberrimum Indorum usum dicendi presse sequi vix ac ne vix quidem possimus. Veteres quidem auctores latinos saepissime collaudat Schlegelius in eo quod more Graecorum vocabula efformaverint composita, sed haec, ut pace viri clarissimi dicam, in vertendis Sanscritis haud magni sunt momenti: perlegi equidem fragmenta Lucilii, Pacuvii, Enniique, perlustravi ea quae Scalliger tentavit in hymnis Orphicis latine reddendis, attamen epitheta quae ad ingenium linguae sanscritae composita forte inveniuntur, nec multa sunt, neque ultra classem quam Bahuvrihicam appellamus procedunt, quare simpliciore ubique practulimus versionem, ne ineptiarum merito ac molestiarum accusaremur; ceterum autem, ut par est, lacunas, quae inter textum et versionem ubique inveniuntur, commentario suppleudas curavimus. Animadversiones nostras ad archaeologiam magis

d*

spectare et eo tendere ut sensum eruant locisque similibus, vel aliunde ex aliarum gentium poesi petitis confirment, quaestionibus grammaticis intricatioribus, quae minus arriserunt, omissis, libere profiteor: quodsi igitur Paninim vapulare animadvertant perspicaciores, id quod raro accidisse mihi spero, id studio meo tribuant velim quo in mores et instituta populorum semper agitur animus. Neque tamen quaestiones quae ad crisin pertinent, omnino desiderabit lector: in Bhartriharis sententiis codices principes A et B prae ceteris secuti sumus quidem, sed varias aliorum codicum lectiones in censum quoque vocavimus; calami errores vero et farraginem exinde enatam lectionum, quas vix dicas variantes, omnino omisimus. Ex scholiis in Bhartriharim omnia deligimus quae necessaria videbantur ad locum aliquem obscuriorem illustrandum atque ad sensum enucleandum; sunt quidem simpliciora illa et saepenumero aliis tantummodo vocabulis usitatoribus rem circumscribunt, quam ob causam auctorem, cuius nomen ignoro, vetustiore quam Mallinâthum aliosque prolixiorum commentariorum scriptores habendum puto.

His rebus absolutis unum, quod acgre tango, lectores quosdam et mihi quidem amicissimos, desiderare video, ut, quemadmodum mos invaluit, de separandis vocabulis euphonice tantum conglutinatis rationem reddam. Duo potissimum sunt, si veterem Indorum syllabas separandi rationem descriamus, orthographiae genera: aut enim, quod ad antiquam illam rationem proxime accedit, continua serie scribunt alii, aut textum ubique separant, sed ita ut Sandhis maneat intacta et vocalium craris apostrophis notetur, quae quidem posterior clarissimo mihi que amicissimo Boppio debetur ratio: nos, Schlegelii, Lassenii, Rosenii aliorumque exemplum secuti, utramque rationem ita quodammodo coniunximus ut ea tantum, quae natura disiungi potuerant, separaverimus; in scholiis autem eam scribendi licentiam, qua utuntur commentatores ipsi, retinuimus, synaloephe et litterarum coniunctione sublata atque ipsis euphoniae legibus neglectis.

Haec habui fere de nova quae dicerem Bhartriharis editione. Neque vero praefationi meae finem imponere possum, quin Tibi, vir doctissime, amice suavissime *Ferdinande Benary*, pro singulari Tuo et nunquam satis laudando erga me favore, gratias agam quam maximas. Tu enim non modo in schedis perlustrandis et corrigendis tantam posuisti diligentiam, ut, quae subinde deprehendantur operarum vitia, pauca sint et plerumque levia; verum etiam dubia quaedam quae mihi remanserant et calami insuper errores omni, quae *Tua* est, sollertia atque industria solvisti et benevole mecum communicasti. Meritum de me Tuum manet alta mente repostum.

Scribebam Regimontii Prussorum mense Novembr. 1833.

P. a Bohlen.

॥ चौरपञ्चाशिका ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

विघ्नेश्वरं नमस्कृत्य रामोपाध्यायनन्दनः ।

गणपस्तनुते टीकां खण्डकाव्यस्य वैकुण्ठां ॥

अथ प्राक्तानकर्मापचोयमानपुरा परं परापादितमहानुभावो ऽतिविततभुवनतलविला-
सघासः प्रसरो द्विजन्मा चौराभिधानः कल्पितप्रथमयौवनाचलस्थितशोभोत्कर्षवत्या
कयाचिद्राज्ञपुत्र्या सह संसारसुखमनुभवन्न किञ्चिद्वालोकयत् । तस्या राजपुत्र्या
बद्धतरदिवसोपचितमन्मथविकारमुपलभ्य उर्जनजनैः प्रकटितमन्मथविकारे सति
नृपाज्ञया दण्डनायकपुरुषैरुद्धबधनाय बधमभिनीयमानश्चौरः पूर्वानुभूतसुखस्मृति-
मभिनयन् अद्यापीत्यादिपञ्चाशद्भिः श्लोकैर्लौकात्मविदानाय स्वकृतिमेव प्रायो
गुणभूयस्यं कृतवान् ॥

अद्यापि तां कनकचम्पकदामगौरीं

फुल्लारविन्दवदनां तनुरोमराज्ञीं ।

सुप्तोत्थितां मदनविह्वलसालसाङ्गीं

विद्यां प्रमादगलितामिव चिन्तयामि ॥१॥

अद्यापीति । अद्यापि उद्धबन्धनाय बधभूमिं नीयमानोऽपि तां राजपुत्रीं चिन्तयामि
स्मरामि ॥ तत् शब्दः पूर्वपरामर्शी । कथंभूतां । कनकचम्पकदामगौरीं सुवर्णा-
चम्पकमालेव पीताङ्गीं । एतेन गात्रलावण्यं उक्तं वर्णात्कर्षं च । गौरं पीते ऽरुणे
श्वेते इति विश्वः । पुनः कथंभूतां । फुल्लारविन्दवदनां फुल्लं विकसितं यद् अर-
विन्दं तद्दद् वदनं आस्यं यस्याः सा तां । प्रहसितमुखीं इत्यर्थः । पुनः कथं-
भूतां । तनुरोमराज्ञीं तन्वी मूण्डभा रोमराज्ञी रोमावली यस्याः सा तां । पुनः
कथंभूतां । मदनविह्वलसालसाङ्गीं मदनेन पुष्पकोतुना विह्वलं अत एव सालसं
आलस्ययुक्तं अङ्गं विग्रहे यस्याः सा तां । कां इव स्मरामि । विद्यां इव वाग्देवतां
इव । कथंभूतां विद्यां । प्रमादगलितां प्रमादेन च्युतां विस्मरणत्वं आगतां इत्यर्थः ।
विद्यानापीति केचित् । तदसद् ज्येष्ठस्त्रीनामग्रहणायोग्यत्वात् । तद् उक्तं ।

शापोगाभिभूतस्य बन्ध्यस्याभव्यकर्मणा ।
 गुरो ज्येष्ठकलत्रस्य कीर्तनं पापकारणं ॥
 न नृ व्यभिचारे ज्ञाते तत्पत्नीत्वं एवास्याः कथं इति चेत् सत्यं गांधर्वविवाहेन
 पत्नीत्वस्य ज्ञातत्वात् । अत्र लोकपरंपरापाकि तावद् इति एव प्रमाणं ॥१॥

अद्यापि तां शशिमुखीं नवयौवनाद्यां
 पीनस्तनीं पुनरुहं यदि गौरकाक्षीं ।
 पश्यामि मन्मथशरानलपीडिताङ्गीं
 गात्राणि संप्रति करोमि सुशीतलानि ॥२॥

अद्यापि इदानीं अपि मरणकालेऽपि यदि पुनः तां तथाभूतां पूर्ववत् स्वागतां
 पश्यामि तदा संप्रति गात्राणि सुशीतलानि करोमि इति योजना । सुखजनकानि
 च तानि शीतलानि च सुशीतलानीति विग्रहं । कथंभूतां तां । शशिमुखीं चन्द्र-
 वदर्ना अत एव शैत्ययोगात् सुशीतलानि गात्राणि करोमि इत्याशयः । पुनः कथं-
 भूतां । नवयौवनाद्यां नवं नूतनं यौवनं तारुण्यं तस्य आद्यायुक्तां तां । पुनः
 कथंभूतां । पीनस्तनीं पीनै स्थूलै स्तनै वक्षोऽपि यस्याः सा तां । पुं । गौर-
 कान्तीं मनोहरशोभायुक्तां । पुनः । मन्मथशरानलपीडिताङ्गीं कामवाण एवानलो
 ऽग्निः तेन पीडितं दग्धं अङ्गं यस्याः सा तां ॥२॥

अद्यापि तां यदि पुनः कमलायताक्षीं
 पश्यामि पीवरपयोधरभारखिन्नां ।
 संपीड्य ब्राह्मयुगलेन पिवामि वक्त्रं
 उन्मत्तवन्मधुकरः कमलं यथेष्टं ॥३॥

अद्यापि इदानीमपि प्राणापगमनावसरेऽपि यदि पुनः पश्यामि अवलोकयामि तदा
 ब्राह्मयुगलेन संपीड्य निर्दयं आलिङ्ग्य तस्या वक्त्रं मुखं पिवामि । किं वत् । उन्म-
 त्तवत् ज्ञानशून्यवत् । क इव । मधुकरः भ्रमर इष्टं वाञ्छितं कमलपत्रं इव । यथ
 भ्रमर इष्टं कमलं कमलान्तर्गतमधु पिवति तथाहं अपि कान्तामृषान्तर्गतं अमृतं
 पिवामि इति आशयः । यथा शब्दो इवेष्टे । कथंभूतां तां । कमलायताक्षीं कम-
 लवद् आयते दीर्घे अक्षिणी यस्याः सा तां । पुं । पीवरपयोधरभारखिन्नां पीवी
 पुष्टे यो पयोधरे कुचो तयोर्भरि गौरवं तेन खिन्नां तां ॥३॥

अद्यापि तां निधुवनक्लामनिःसहाङ्गीं
 आपाण्डुगण्डपतितालककुत्तलालीं ।

प्रच्छन्नपापकृतमत्तरिवावहृती

कण्ठावसक्तमृदुबाङ्गलतां स्मरामि ॥ ४ ॥

अद्यापि तां एतादृशीं स्मरामि । कीदृशीं । निधुवनक्लमनिःसहाङ्गीं निधुवनक्लमेन स्मृतश्रमेण निःसहं सालसं अङ्गं यस्याः सा तां । पुनः । आपाण्डुगण्डपतितालक-कुन्तलालीं इषत् पाण्डू धूसरी यो गण्डौ कपोलौ तयोः पतितः अलकानां केशरच-नाविशेषयुक्तानां कुन्तलानां चिकुराणां आली सम्प्लुहो यस्याः सा तां । पुनः । अन्तः-कर्णे मत्स्मरणं आवहन्तीं धारयन्तीं । किं इव । प्रच्छन्नं गुप्तं यत् पापं तेन कृतं कर्म इव । पु० । कण्ठावसक्तमृदुबाङ्गलतां कण्ठे अवसक्तो मृदू कोमले बाङ्गलते भुङ्गवह्यौ यया सा तां ॥ ४ ॥

अद्यापि तां सुरतजागर्घूर्णमान-

तिर्यग्वलत्तरलतारकदीर्घनेत्रां ।

शृङ्गारसारकमलाकरराजहंसी

त्रीडाविनम्रवदनामुषसि स्मरामि ॥ ५ ॥

अद्यापि इदानीं अपि उषसि प्रातःसमये त्रीडाविनम्रवदनां स्मरामि त्रीडया लज्जया विनम्रं अवनतं वदनं यस्याः सा तां । रात्रिभुक्तं अनुभूय प्रातःसमये मुखं दर्श-यितुं न शक्ता भवति इत्युन्नमस्त्रीलक्षणं । कथंभूतां तां । सुरतजागर्घूर्णमानतिर्य-ग्वलत्तरलतारकदीर्घनेत्रां सुरतार्थं निधुवनार्थं यज्जागरं निद्राभावः तेन घूर्णमाने आवर्तमाने तिर्यग्वलती वक्रोभूयमाने तरलतारके चंचलाक्षिणी कनीनिके दीर्घे विशाले नेत्रे लोचने यस्याः सा तां । पुन० । शृङ्गारसारकमलाकरराजहंसी । शृङ्गार-सारी यत्र केलिगहं स एव कमलाकरः केलिसरोवरं तस्य राजहंसी तां । राजहंसी इव विहरणशीलां ॥ ५ ॥

अद्यापि तां यदि पुनः अवणायताक्षीं

पश्यामि दीर्घविरहृज्वरिताङ्गयष्टिं ।

अङ्गैरहं समुपगुह्य ततोऽपि गाढं

नोन्मीलयामि नयने न च तां त्यजामि ॥ ६ ॥

अद्यापि अहं यदि पुनः तां पश्यामि तदा नयने न उन्मीलयामि प्रकाशयामि । किं कृत्वा । अंगैः प्रतिगात्रैः गाढं निङ्गुरं यथा स्यात् तथा एवं उपगुह्य आलिंग्य ततो ऽपि तदनन्तरं अपि न च तां त्यजामि मुञ्चामि । कथंभूतां तां । अवणायताक्षीं अवणपर्यन्तं आयते दीर्घे अक्षिणी लोचने यस्याः सा तां । पु० । दीर्घविरहृज्वरि-तांगयष्टिं । दीर्घविरहेण महाविश्लेषेण ज्वरिता पीडिता अंगयष्टिर्गात्रश्रेष्ठं यस्याः

सा तां । यष्टिशब्द उत्तरपदे श्रेष्ठार्थः । अंगो ऽपि यः कश्चिद्वचरो पुरुषान्तरेण गाढं
आलिंगयते सो ऽपि विगलितवचरो भवतीति वैद्यमनः कुत्रापि ॥ ६ ॥

अद्यापि तां सुरतताण्डवसूत्रधारीं

पूर्णन्दुसुन्दरमुखीं मदविह्वलाङ्गीं ।

तन्वीं विशालजघनस्तनभारखिन्नां

व्यालोलकुन्तलकलापवतीं स्मरामि ॥ ७ ॥

अद्यापि तां स्मरामि । कथं भूतां । सुरतताण्डवसूत्रधारीं सुरतं निधुवनं तदेव
ताण्डवं नृत्यं तस्य सूत्रधारीं अग्रसूचिकां तां । पुनः । मदविह्वलाङ्गीं मदेन
मत्ततया विह्वलं शिथिलं अंगं देहे यस्याः सा तां । यद्वा मदो हर्षः तेन विह्वलं
अंगं यस्याः सा । पुनः । तन्वीं कृशाङ्गीं । पुः । विशालजघनस्तनभारखिन्नां वि-
शाला ये जघनस्तनाः श्रोणिपयोधराः तेषां भारेण गौरवेण खिन्नां तां । पुः । व्या-
लोलकुन्तलकलापवतीं व्यालौला ये कुन्तलाः केशाः तेषां कलापो समूहो विद्यते
यस्याः सा तां । एतेन विपरीतरताभिज्ञा कथिता ॥ ७ ॥

अद्यापि तां मसृणाचन्दनपङ्कमिश्र-

कस्तूरिकापरिमलोत्थविसर्पिगन्धां ।

अन्योन्यचञ्चुपुटचुम्बनखञ्जरीट-

युग्माभिरामनयनां शयने स्मरामि ॥ ८ ॥

अद्यापि मृणासमयेऽपि तां शयने महार्हशय्यायां एतादृशीं स्मरामि । कीदृशीं । मसृ-
णाचन्दनगन्धां । मसृणाः चिक्ककनः चन्दनपङ्कः मलयजकर्दमः तेन मिश्रा युक्ता या
कस्तूरिका मृगनाभिः तस्याः परिमलो विमर्दोत्थसौरभः तस्माद् उत्थ उत्पन्नो वि-
सर्पी संचारी यो गन्धः सौरभः स विद्यते यस्याः सा तां । कथं । अन्योन्यनय-
नां । अन्योन्यस्य परस्परस्य चञ्चुपुटेन चम्बनं यस्य तद् एतादृशं यत् खञ्जरीटयुग्मं
खञ्जनयुगलं तद्वद् अभिरामे नयने यस्याः सा तां ॥ ८ ॥

अद्यापि तां निधुवने मधुपानरक्तां

नीलाधरां कृशतनुं चपलायताक्षीं ।

काश्मीरगन्धमृगनाभिकृताङ्गरागां

कर्पूरपूगपरिपूर्णमुखीं स्मरामि ॥ ९ ॥

अद्यापि तां निधुवने सुरते एतादृशीं स्मरामि । कीदृशां । मधुपानरक्तां मधुपानेन
मधुपानेन रक्तां लोहितमुखीं । यद्वा मधुपानरक्तां मधु मये पुष्परसे इत्यमरः ।

पुनः कथं भूतां । लीलां हेलां धारयतीति लीलाधरां तां । हेलालीले इत्यमरः ।
 पुन° । कृशतनुं कृशा तनुः शरीरं यस्याः सा तां । पु° । चपलायताचीं चपले
 चंचले आरयते दीर्घे अक्षिणी यस्याः सा तां । पु° । काश्मीर°रागां । काश्मीरं कुंकुमं
 गन्धः चंदनं मृगनाभिः कस्तूरिका तैः कृत अंगरागः शरीरलेपो यया सा तां । पु° ।
 कर्पूरपूग°मूर्त्ती । कर्पूरोद्यनः सारपूगं पूगीफलं ताभ्यां परिपूर्णं परीतं मुखं
 यस्याः सा तां । पूगः क्रमुकवन्दयोरु इत्यमरः ॥१॥

अद्यापि तत् कनकगीरकृताङ्गरागं
 प्रस्वेदविन्दुविततं वदनं प्रियायाः ।
 अन्ते स्मरामि रतिषेदविलोलनेत्रं
 राहूपरागपरिमुक्तामिवेन्दुबिम्बं ॥ १० ॥

अद्यापि प्रियायाः प्राणवह्मभायाः तत् पूर्वदृष्टं वदनं एतादृशं स्मरामि । कीदृशं ।
 कनक°रागं कनकगीरेण कुंकुमेन कृत अंगरागः तिलको यत्र तत् । कनकगीरं कुंकुमं
 इति विश्वकोषः । कथं भूतं वदनं । अन्ते स्मरतमध्ये प्रस्वेदविन्दुविततं प्रस्वेद-
 विन्दुभिः धर्मज्ञलक्ष्णैः विततं व्याप्तं । पु° । रतिषेदविलोलनेत्रं । रतिषेदेन स्मर-
 तअमेण विलोले नेत्रे यस्य यत्र वा तत् । किं इव स्मरामि । राहू°मूर्त्तां इन्दु-
 बिम्बं इव । राहोरु उपराग उपग्रासः तेन परिमुक्तां पीतरसं इन्दुमण्डलं इव स्म-
 रामि । एतेन मुखसंपूर्णं निर्मलता चोक्ता ॥ १० ॥

अद्यापि तन्मनसि संपरिवर्तते मे
 रात्रौ मयि ज्युतवति क्षितिपालपुत्र्या ।
 जीवेति मङ्गलवचः परिहृत्य कोपात्
 कर्णे कृतं कनकपत्रमरालकेश्या ॥ ११ ॥

अद्यापि उद्वबन्धनसमये ऽपि तत् मे मम मनसि चित्ते संपरिवर्तते तिष्ठति । तत्
 किं । क्षितिपालपुत्र्या राज्ञकन्यया मयि ज्युतवति सति क्षिकां (क्षिप्तां?) कुर्वति
 सति कोपात् पूर्वज्ञानितकेलिक्रोधात् जीव इति मंगलवचः कल्याणवचनं परिहृत्य
 त्यक्त्वा यत् कनकपत्रं आभरणविशेषं कर्णे श्रुतौ कृतं रोपितं तत् संपरिवर्तते ।
 प्रागवस्थार्या समुद्रतकेलिकलहोपजातक्रोधवशेन कसमन्द पानीयभूमौ क्षिप्तं पश्चाद्
 रात्रौ मयि ज्युतवति सति नेदं भद्रं इति मनसि संधाय अवैधव्य प्रेमातिशयसूच-
 कत्वेन कर्णापाशातिथिं कृतवतीत्यर्थः । कथं भूतया । अरालकेश्या अरालाः वृजि-
 नाः केशाः यस्याः सा तथा । अरालं वृजिनं जिह्वं वक्त्रं इत्यमरः । अनालयन्त्या
 इति पाठे मौनपर्येत्यर्थः ॥ ११ ॥

अद्यापि तत् कनककुण्डलघृष्टगण्डं
 आस्यं स्मरामि विपरीतरताभियोगे ।
 आन्दोलनश्रमजलस्फुटसान्द्रविन्दु-
 मुक्ताफलप्रकरविच्युरितं प्रियायाः ॥ १२ ॥

अद्यापि मरणसमये प्रियायाः तद् आस्यं मुखं स्मरामि । कुत्र । विपरीतरताभियोगे
 विपरीतं यद् रतं स्मरतं तस्य अभियोगः संबन्धः तस्मिन् । तद् उक्तं रतिरहस्ये ।
 इत्थं स्मरतमर्देण समुहृतपरिश्रमं । कृताधः कामिनं कान्ता कुर्वीत पुरुषेष्टितं ॥
 कथं भूतं आस्यं । कनककुण्डलघृष्टगण्डं । कनककुण्डलाभ्यां स्रवणकर्णपूराभ्यां घृष्टौ
 चिह्नितौ गण्डौ कपोलौ यस्य तत् । पु० । आन्दोलनश्रमजलस्फुटसान्द्रविन्दुमुक्ता-
 फलप्रकरविच्युरितं । आन्दोलनात् पौनःपूरायः चालनाद् उत्थितं यत् श्रमजलं घर्म-
 वारि तस्य स्फुटाः व्यक्ताः सान्द्राः निविडा ये विन्दवः अश्लुकणाः त एव मुक्ता-
 फलप्रकाराः मौक्तिकसमूहाः तैर् विच्युरितं व्याप्तं ॥ १२ ॥

अद्यापि तत् प्रणयभङ्गदृष्टिपातं
 तस्याः स्मरामि रतिविभ्रमगात्रभङ्गं ।
 वस्त्रान्तरस्खलनचारूपयोधरान्तं
 दन्तच्छदं दशनखण्डनमण्डनं वा ॥ १३ ॥

अद्यापि तस्या वल्लभायाः तत् स्मरामि । तत् किं । प्रणयभङ्गदृष्टिपातं प्रणये स्मर-
 तायताक्षणे सति भङ्गं वक्त्रीकृतं यद् दृष्टिपातं अवलोकनं तत् स्मरामि । प्रणयः
 प्रसवे प्रेप्ति यांचविरभयोर् इति विश्वः । न कोवलं तत् स्मरामि रतिविभ्रमगात्रभङ्गं
 च स्मरामि । रतौ स्मरते यो विभ्रमः विलासः तेन गात्रभङ्गः शरीरचलनं तं । न
 कोवलं तं स्मरामि वस्त्रान्तरस्खलनचारूपयोधरान्तं च स्मरामि । वस्त्रान्तरस्य उक्त-
 रीयस्य यत् स्खलनं अन्यदेशगमनं तेन चारुः रम्यतरः यः पयोधरान्तः कुचैकदेशः ।
 न कोवलं तं स्मरामि दन्तच्छदं च स्मरामि । दन्तानां कृदः अधरः तं । कथं भूतं
 दन्तच्छदं । दशनखण्डनमण्डनं दशनखण्डनं दन्तच्छतं तद् एव मण्डनं अलंकारो
 यस्य स तं ॥ १३ ॥

अद्याप्यशोकनवपल्लवर्त्तरुस्तां
 मुक्ताकलापपरिचुम्बितचूचुकायां ।
 अन्तःस्मितोच्छ्वसितपाण्डुरगण्डभित्तिं
 तां वल्लभां अलसदंसगतिं स्मरामि ॥ १४ ॥

अद्यापि तां वल्लभां प्रियां स्मरामि । कथं भूतां तां । अशोकनवपल्लववृत्ताहस्तां
अशोकस्य नवो नूतनो यः पल्लवः किशलयः तद्वद् रत्नौ लोहितौ हस्तौ कौ
यस्याः सा तां । पु° । मुक्ताकलापपरिचंबितचूचुकायां मुक्ताकलापेन मुक्ताहारेण
परिचंबितं संसक्तं चूचुकायां पयोधरायं यस्याः सा तां । पु° । अन्तःस्मितोच्छ्रु-
तपाण्डुरगण्डभिन्निं अन्तःस्मितेन अभ्यन्तरहसितेन उच्छ्रुसिते पुलकिते पाण्डुरे धूसरे
गण्डभिन्नी कपोलप्रदेशौ यस्याः सा तां । तद् उक्तं । विकसितकपोलं तमत्सुललो-
चनं च यत् । किंचिद् विज्ञाः तदन्तायं प्रहसितं स्मितं विडुः ॥ भिन्निः कुम्भे
प्रदेशे च संविभागावकाशयोर् इति विश्वः । पु° । अलसहंसगतिं अलसो मन्दग-
मनो यो हंसः तस्य गतिर् इव गतिर् यस्याः सा तां । यद्वा । हंसाः प्रकृत्येव
मन्दागतं ये भवंति अलसा हंसगतिर् यस्याः सा तां ॥ १३ ॥

अद्यापि तत् कनकरेणुघनोरुदेशे
तस्याः स्मरामि नखरक्षतलक्षन्यस्तं ।

आकृष्टहेमरुचिराम्बरमुत्थितायाः

लज्जावशात्करधृतं च ततो व्रजन्त्याः ॥ १५ ॥

इदानीं अपि तस्याः प्रियायाः तत् स्मरामि । तत् किं । नखरक्षतलक्षं नखरक्षतस्य
कररुहक्षतस्य लक्षं चिह्नं तत् । कथं भूतं तत् । न्यस्तं आरोपितं । कुत्र । कन-
करेणुघनोरुदेशे चंदनयुक्तसुवर्णधूलिना चर्चितो यो घनोरुदेशः पथोरुभागः तत्र ।
शाकपार्थिवादीनां मध्यपदलोपो वक्तव्यश्चेति ऋत्रेण लोपः सुवर्णशिलाकामन्तर्नि-
क्षिप्य चंदनघृष्टिः क्रियते कनकरेणुयोगो भवति ॥ काविन्ये विष्णुतौ प्रस्ये घनोस्थे
च घने इति पदसागरः ॥ पु° । आकृष्टहेमरुचिरांबरं आकृष्टं आक्षिप्तं हेमवत् सुवर्ण-
वत् रुचिरं मनोहरं वल्लं यस्य यस्या वा तत् । पु° । करधृतं करेण धृतं पिहितं
कथं भूतायाः तस्या अत एव लज्जावशाद् व्रीडावशात् । ततः तस्मात् स्थानात्
उत्थितायाः सत्या व्रजन्त्या गच्छन्त्याः । यद्वा । न केवलं तस्याः तं नखरक्षतलक्षं
स्मरामि किं तु उत्थितायाः तस्याः रुचिरांबरं मनोहरवल्लं च स्मरामि । कथं भूतं
रुचिराम्बरं आकृष्टहेमं आकृष्टं आरोपितं हेमं स्वर्णं यत्र तत् । पु° । करधृतं हस्ता-
वलंबितं । कथं भूतायाः ततः स्थानात् व्रजन्त्याः तद्गणानन्तरं गच्छन्त्याः हस्तेन
वल्लं अवलम्ब्य गच्छन्तीत्यर्थः ॥ १५ ॥

अद्यापि तां विधृतकज्जलचारुनेत्रां

प्रोत्फुल्लपुष्पनिकराकुलकेशपाशां ।

सिन्दूरसंलुलितमौक्तिकद्वारदत्तां

आधातद्देमकरुकां रक्षसि स्मरामि ॥ १६ ॥

अद्यापि इदानीं अपि रहसि एकान्ते एतादृशीं तां स्मरामि । कीदृशीं । विधत्कङ्कल-
लचारुनेत्रां । विशेषेण धत्तं विस्तीर्णीकृतं यत् कङ्कलं अंजनं तेन चारुणी मनोरमे
नेत्रे लोचने यस्याः सा तां । पुनः । प्रोत्फुल्लपुष्पनिकराङ्गलकेशपाशां प्रोत्फुल्लानि
विकसितानि यानि पुष्पानि कुसुमानि तेषां निकरः समूहः तेन आङ्गलो व्याप्तः
केशपाशः केशसमूहो यस्याः सा तां । पु° । सिन्दूरसंलुलितमौक्तिकहारदन्तां
सिन्दूरेण संलुलितो लिप्तो यो मौक्तिकहरो मुक्तादाम तेन सदृशाः दन्ताः दशनाः
यस्याः सा तां । पु° । आधातहेमकटकां आधातानि परिधातानि हेमकटकानि
स्रवर्णकंकणानि यस्याः सा तां ॥ १६ ॥

अद्यापि तां गलितबन्धनकेशपाशां
स्रस्तस्रजं स्मितसुधामधुराधरौष्टीं ।
पीनोन्नतस्तनयुगोपरिचारुचुम्बि-
मुक्तावलीं ररुसि लोलदृशं स्मरामि ॥ १७ ॥

अद्यापि तां रहसि एकान्ते स्मरामि । कथं भूतां तां । गलितबन्धनकेशपाशां गलितं
मुक्तं बन्धनं बंधो यस्य एतादृशः केशपाशः शिरोरुहसमूहो यस्याः सा तां । अत
एव स्रस्तस्रजं स्रस्ताः गलिताः स्रजो माला यस्याः सा तां । पु° । स्मितसुधामधु-
राधरौष्टीं र्षदाहसनं तदेव सुधा अमृतं तथा मधुरो रुचिकरः अधरौष्टो यस्याः सा
तां । पु° । पीनोन्नतस्तनयुगोपरिचारुचुम्बिमुक्तावलीं पीनो विपुलो उन्नतो उच्छ-
तीरो यो स्तनो कुचो तयोर् युगं युगलं तस्योपरिचारु मनोहरं यथा स्याद् एवं
चंबिनी संलग्ना मुक्तावलिः मुक्ताहारो यस्याः सा तां । पु° । लोलदृशं लोले दृशन्नेत्रे
यस्याः सा तां ॥ १७ ॥

अद्यापि तां धवलवेशमनि रत्नदीप-
मालामयूषपटलैर्दलितान्धकारे ।
स्वप्नोऽद्य मे ररुसि संमुखदर्शनोत्थां
लज्जाभयार्तनयनामनुचिन्तयामि ॥ १८ ॥

अद्यापि तां अनुचिन्तयामि । कुत्र । धवलवेशमनि राजसदने । कथं भूते वेशमनि ।
दलितान्धकारे दलितः विशीर्णीकृतो ऽन्धकारो धातुं यत्र तस्मिन् । कैः । रत्नदीप-
मालामयूषपटलैः । रत्नानि मणय एव दीपाः तेषां माला निकरः तस्य मयूषपट-
लानि किरणाङ्गालानि तैर् हेतुभूतैः । कथं भूतां तां । स्वप्नो ऽद्य मे रहसि संमु-
खदर्शनोत्थां अद्य मे स्वप्नः निद्रा इति कपटशब्देभ्यः रहसि एकान्ते संमुखदर्श-
ने ऽभिमुखविलोकने उत्थां उत्थितां सा तां । पु° । अत एव लज्जाभयार्तनयनां
लज्जायाः यद्दयं साध्वसं तेन आर्ते नयने लोचने यस्याः सा तां ॥ १८ ॥

अद्यापि तां विरहवह्निविपीडिताङ्गीं
लज्जीं कुरङ्गनयनां सुरतैकपात्रं ।
नानाविचित्रकृतमण्डनमावहृत्तीं
तां राजहंसगमनां सुदतीं स्मरामि ॥११॥

अद्यापि तां स्मरामि । कथं भूतां तां । विरहवह्निविपीडिताङ्गीं विरहो वियोगः स एव वह्निः अनलः तेन विपीडितं संतप्तं अंगं देहे यस्याः सा तां । पु० । कुरङ्गनयनां कुरंगस्य मृगस्य नयने यस्याः सा तां । पु० । सुरतैकपात्रं सुरतस्य निधुवनस्य एकपात्रं श्रोत्राधरसूतां तां । पात्रशब्दोऽज्ञहर्लिङ्गे न पुंसके वर्तते । पु० । आवहन्ती । किं । नानाविचित्रकृतमण्डनं नानाविचित्राणि अनेकविधरत्नानि तैः कृतं निर्मितं खचितं यन्मण्डनं आभरणं तत् । पु० । राजहंसगमनां राजहंसस्य गमनं इव गमनं यस्याः सा तां । पु० । सुदतीं शोभना दन्ता यस्याः सा तां । कुन्दकुट्टमलाग्रसदृशदशनां इत्यर्थः ॥११॥

अद्यापि तां क्षितितले वरकामिनीनां
सर्वाङ्गसुन्दरतया प्रथमैकरेखां ।
शृङ्गारनाटकसोत्तमपानपात्रं
कान्तां स्मरामि कुसुमायुधवाणाखिन्नां ॥२०॥

अद्यापि तां कान्तां स्मरामि । कथं भूतां तां । क्षितितले पृथिव्यां सर्वाङ्गसुन्दरतया सर्वगात्रमनोहरतया वरकामिनीनां श्रेष्ठनायिकानां मध्ये प्रथमैकरेखां प्रथमा चासौ एका श्रेष्ठा चासौ रेखा च तां । पु० । शृङ्गारनाटकसोत्तमपानपात्रं शृङ्गारः केलिकर्म स एव नाटकं नृत्यं तत्र रसः तस्योत्तमपानपात्रं । पु० । कुसुमायुधवाणाखिन्नां पंचशरवाणैः खिन्नां तां ॥२०॥

अद्यापि तां स्तिमितवस्त्रमिवाङ्गलम्बां
प्रौढप्रतापमदनानलतप्तदेहां ।
बालामनाथशरणामनुकम्पनीयां
प्राणाधिकां क्षणमहं न हि विस्मरामि ॥२१॥

अद्यापि तां क्षणं मुञ्चतमात्रं न हि विस्मरामि । कथं भूतां तां । स्तिमितवस्त्रं आर्द्रवसनं इव अंगलग्नां अंगे शरीरे लग्ना समेतीव तां । पु० । प्रौढप्रतापमदनानलतप्तदेहां प्रौढप्रताप उपहितपौरुषो यो मदनः कन्दर्प एवानलो वह्निः तेन तप्तः देहः शरीरे यस्याः सा तां । पु० । बालां षोडशवार्षिकीं । पु० । अनाथशरणां न

नाथः स्वामी शर्णां रक्षको यस्याः सा तां । निराश्रयां इत्यर्थः । अत एव अनुकम्पनीयां अनुग्राह्यां । पु० । प्राणाधिकां प्राणेभ्यो ऽधिकां गरिष्ठां अतिप्रेयसीं इत्यर्थः ॥२१॥

अद्यापि तां प्रथमतो वरसुन्दरीणां
स्नेहैकपात्रघटितामवनीशपुत्रीं ।
हंहो ऽज मे स विरहः सुकुमारगात्र्याः
सोढुं न शक्यत इति प्रतिचिन्तयामि ॥२२॥

हंहो इति संबोधने अज ब्रह्मन् सुकुमारगात्र्याः शिरोषपुष्पकोमलशरीराया वियोग-
वह्निः विश्लेषानलः मया सोढुं न शक्यते न पार्यते इति हेतोः तां अवनीशपुत्रीं
पृथिवीशात्मज्ञां प्रतिचिन्तयामि । तद्विरहानलसंतापनाशार्थं इत्यर्थः । कथं भूतां तां ।
स्नेहैकपात्रघटितां । स्नेहस्य एकपात्ररूपा घटिता निर्मिता तां । केन । त्वया वि-
धात्राय मध्ये वरसुन्दरीणां उत्तमनायिकानां मध्ये । कृतः । प्रथमतः सृष्टेः प्राक्
॥२२॥

अद्याप्यहं विहसितां कुचभारनम्रां
मुक्ताकलापधवलीकृतकण्ठदेशां ।
तां केलिमन्दिरगतां कुसुमायुधस्य
कान्तां स्मरामि रुचिरोऽऽवलपुष्पकेतुं ॥२३॥

अद्यापि तां कान्तां स्मरामि । कथं भूतां तां । विहसितां विशेषेण प्रहसितमूर्खीं ।
पु० । कुचभारनम्रां कुचभारेण पयोधरगौरवेण नम्रा अवनता तां । पु० । मुक्ताक-
लापधवलीकृतकण्ठदेशां मुक्ताकलापेन मुक्तासमूहेन धवलीकृतः कण्ठदेशो यस्याः
सा तां । पु० । केलिमन्दिरगतां केलिमन्दिरं क्रीडासदनं तत् गता प्राप्ता तां ।
पु० । कुसुमायुधस्य रुचिरोऽऽवलपुष्पकेतुं रुचिरा मनोहरा उऽऽवला अतिस्फोता
पुष्पकेतुः कुसुमपताका तां ॥२३॥

अद्यापि चाद्युशतडुर्ललितोचितार्थं
तस्याः स्मरामि सुरतक्लमविकृलायाः ।
अव्यक्तनिस्वनितकातरकथ्यमान-
संकीर्णवर्णारुचिरं वचनं प्रियायाः ॥२४॥

अद्यापि तस्याः प्रियायाः वचनं स्मरामि । कथं भूतं । चाद्युशतडुर्ललितोचितार्थं ।
चाद्युशतेन उर्ललितः कृतसमादरः मनोहरो वा उचितो योग्यः अर्थः प्रयोजनं यस्याः

तत् । पु० । अव्यक्तनिस्वनितकातरकथ्यमानसंकीर्णवर्णारुचिरं अव्यक्तनिस्वनितेन गूढशब्दितेन कातरं मन्दं यत् कथ्यमानं तेन संकीर्णा ये वर्णा अक्षराणि तै रूचिरं मनोहरं । कथं भूतायाः तस्याः । सुरतक्तामविस्मृतायाः सुरतायाः परिभ्रान्तायाः ॥२३॥

अद्यापि तां सुरतजागरमीलिताक्षीं

शस्ताङ्गयष्टिगलितांशुककेशपाशां ।

शृङ्गारवारिरुहकाननराजहंसीं

जन्मान्तरे निधुवने ऽप्यनुचिन्तयामि ॥२५॥

अद्यापि निधुवने सुरते जन्मान्तरेऽपि अन्यस्मिन्नपि जन्मनि तां अनुचिन्तयामि । कथं भूतां तां । सुरतजागरमीलिताक्षीं सुरतार्थं यो जागरः तेन मीलिते मृद्धिते अक्षिणी यस्याः सा तां । पु० । शस्ताङ्गयष्टिगलितांशुककेशपाशां शस्तौ प्रशस्तौ अङ्गयष्ट्याः शरीरश्रेष्ठतः गलितौ अधःपतितौ अंशुककेशपाशौ वस्त्रशिरोरुहसमूहौ यस्याः सा तां । पु० । शृङ्गारवारिरुहकाननराजहंसीं शृङ्गार एव वारिरुहकाननं कमलवनं तस्य राजहंसी तां ॥२५॥

अद्यापि तां प्रणयिनीं मृगशावकाक्षीं

पीयूषपूर्णकुचकुम्भयुगं वहन्तीं ।

पश्याम्यहं यदि पुनर्दिवसावसाने

स्वर्गं तथात्र न च राजसुखं स्मरामि ॥२६॥

अद्यापि यदि पुनरु अहं दिवसावसाने तां पश्यामि तदा स्वर्गापवर्गं त्रिदशालयं राजसुखं च न स्मरामि । कथं भूतां तां । प्रणयिनीं प्रेमातिशययुक्तां । पु० । मृगशावकाक्षीं मृगस्य शावकः बालकः तस्य इव अक्षिणी यस्याः सा तां । पु० । पीयूषपूर्णकुचकुम्भयुगं वहन्तीं पीयूषं अमृतं तेन पूर्णा परितौ कुचौ तयोर् युगं युगलं तत् धारयन्तीं । अपवर्गस्त्यागमोक्षयोर् इत्यमरः ॥२६॥

अद्यापि विस्मयकरीं त्रिदशान्विद्वाय

बुद्धिर्बलाद्वलति मे किमहं करोमि ।

ज्ञानन्नपि प्रतिमुहूर्तमिद्वान्तकाले

कालेति वल्लभतरेति ममेति धीराः ॥२७॥

हे धीराः सङ्गानाः पण्डिताः इति अमुना प्रकारेण मे मम बुद्धिर् बलाद् इह अन्तकाले प्रतिमुहूर्तं वारं वारं तां विस्मयकरीं आश्चर्यकरीं वलति प्रकाशयति इति योजना । किं कृत्वा । त्रिदशान् देवान् विलाय त्यक्त्वा इति । केन प्रकारेण प्रकाश-

यति । मम कान्ता इति मम वल्लभतरा इति अत्र ज्ञानत्रपि ज्ञानवान् अपि अहं किं वरामि तस्माद्धे धीराः न हि मम शक्यं इदं तदीयं विस्मरणं अवनिन्द्यां च न कर्तव्यो ऽन्यजनकृतनिन्दापरिहारः । तस्माद् भवतः एव सर्वज्ञा इति भावः ॥२७॥

अद्यापि भीरुहरिणीमिव चञ्चलाक्षीं

तां मे गतिं प्रति जनैरुदितां तु वाचं ।

श्रुत्वा स्वलद्विगलदश्रुजलाकुलाक्षीं

कान्तां स्मरामि गुरुशोकविनम्रवक्त्रां ॥ २८ ॥

अद्यापि तां राजपुत्रीं एतदृशीं स्मरामि । कीदृशीं । मदीयं गमनं प्रति इति अमुना प्रकारेण जनैरुदितां कथितां वाचं वचनं श्रुत्वा आकर्ष्य भीरुहरिणीं इव त्रस्तकुङ्गीं इव । चञ्चलाक्षीं इतस्ततः प्रसारितनयनां । कथं भूतां तां । स्वलद्विगलदश्रुजलाकुलाक्षीं अतिभ्रंशं आगच्छन्तीं शेषेण गलत् पतद् यद् अश्रुजलं तेन आकुले व्याप्ते अक्षिणी यस्याः सा तां । पश्चात् कर्मधारयः । पु० । गुरुशोकविनम्रवक्त्रां गुरुशोकेन अतिदुःखेन विनम्रं अवनतं वक्त्रं मुखं यस्याः सा तां ॥ २८ ॥

अद्यापि तां क्षणवियोगविषोपमेयां

सङ्गे पुनर्वद्धतराममृताभिषिक्तां ।

मञ्जीवधारणकरों मदनात्सतन्द्रां

किं ब्रह्मकेशवहरेः सुदतीं स्मरामि ॥ २९ ॥

अद्यापि तां स्मरामि । कथं भूतां तां । क्षणवियोगविषोपमेयां क्षणं मुहूर्तमात्रं यथा स्याद् एवं वियोगो विश्लेषः तस्माद् विषेण गरलेन उपमेया सदृशी तां । पु० । सङ्गे संबन्धे सति पुनः भूयः बद्धतरां अत्यर्थं अमृताभिषिक्तां अमृतेन अभिषिक्ता क्षपिता सा तां । अन्योऽपि विषातः सन्नमृतस्नानात् सुखी भवति इत्यर्थः ॥ अत एव मञ्जीवधारणकरों मम प्राणावनिकर्त्री । पु० । मदनात् सतन्द्रां तन्द्रायुक्तां । पु० । सुदतीं शोभनदशनां । सैव संसारसारेत्यभिप्रयेणाह ब्रह्मकेशवहराणां स्मरणमृत्तिकारं मृत्तौ च सुखदुःखाभावः अतो न किमपि स्मरणप्रयोजनं तस्याः स्मरणेन सुखं एव अतः तां एव स्मरामि ॥ २९ ॥

अद्यापि ज्ञातु निपुणं यतता मयापि

दृष्टं दृशा जगति ज्ञातिविधे वधूनां ।

सौन्दर्यनिर्जितरतिद्विजराजकान्तेः

कान्ताननस्य सदृशं वदनं गुणैर्न ॥ ३० ॥

गुणैः सौन्दर्यगुणैः कान्ताननस्य कान्तामुखस्य सदृशं तुल्यमुखं जगति संसारे ज्ञातु
कदाचिद् अपि दृशा चक्षुषा अद्यापि अद्यपर्यन्तं अपि मया न दृष्टं नालोकितं ।
कथं भूतेन मया । निपुणं चातुर्यपूर्वकं यथा स्यात् एवं यततापि यत्नेन निचूपय-
तापि । कुत्र वापितु । वधूनां सुन्दरीणां ज्ञातिविधे यस्मिन् इति आदिज्ञातिवि-
धाने ऽपि । कथं भूतस्य कान्ताननस्य । सौन्दर्यनिर्जितरतिद्विजराजकान्तेः सौन्दर्येण
सुन्दरतया निर्जिता तिरस्कृता रतिद्विजराजयोः कामपतिचंद्रयोः कान्तिः शोभा येन
तत् तस्य ॥ ३० ॥

अद्यापि राजगृहतो मयि नीयमाने

उर्वारभीषणकारैर्यमद्वतकल्पैः ।

किं किं तथा बद्धविधं न कृतं मदर्थे

वक्तुं न शक्यत इति व्यथते मनो मे ॥ ३१ ॥

मदर्थे मन्निमित्तं तथा राजकन्यया बद्धविधं कार्पण्यं किं किं न कृतं अपि तु
अनेकप्रकारेण सर्वे एव कृतं तद् वक्तुं मया न शक्यते न पार्यते इति हेतौ अद्या-
पि इदानीं अपि मे मम मनः चिन्तं व्यथते दुःखितं भवति । क्व सति । राजगृहतः
राजसादनात् मयि नीयमाने सति । कैः । अन्तःपुरपुरुषैः । कथं भूतैः अन्तःपुर-
चारिपुरुषैः । उर्वारभीषणकारैः अतिदुःसहभयानकहस्तीः अत एव यमद्वतकल्पैः
कृतान्तकिंकरसदृशैः ॥ ३१ ॥

अद्यापि तन्निशि दिवा हृदयं उनोति

पूर्णेन्दुसुन्दरमुखं मम वल्लभायाः ।

लावण्यनिर्जितरति क्षतकामदर्पं

भूयः पुरः प्रतिपदं न विलोक्यते यत् ॥ ३२ ॥

मम वल्लभायाः तत् पूर्णेन्दुसुन्दरमुखं निशि दिवा रात्रिदिवं हृदयं उनोति पीड-
यति । तत् किं । यद् वदनं भूयः पुनरपि प्रतिपदं प्रतिक्षणं पुरो यत्र विलोक्यते
न दृश्यते । कथं भूतं वदनं । लावण्यनिर्जितरति लावण्येन सौन्दर्येण निर्जिता
रतिः कामपतिः येन तत् । अत एव क्षतकामदर्पं क्षतः खण्डितः कामस्य दर्पो
गर्वो येन तत् ॥ ३२ ॥

अद्यापि तामविकृतां मनसा चलेन

संचिन्तयामि युवतीं मम जीविताशां ।

नान्योपभुक्तानवयौवनभारसारां

जन्मालरेऽपि मम सैव गतिर्यथा स्यात् ॥ ३३ ॥

अद्यापि मरणसमयेऽपि तां शयने महार्हशय्यानां एतादृशीं स्मरामि । अद्यापि चलेन चंचलेन मनसा कृत्वा तां तथा तेन प्रकारेण संचिन्तयामि यथा जन्मान्तरे ऽपि अन्यस्मिन्नपि जन्मनि मम सैव गतिः स्यात् । तद् उक्तं गीतायां ।

यं यं वापि स्मरं भावं त्यजत्यन्ते कलेवरं ।

तं तं एवैति कौन्तेय सदा तद्भावभावितः ॥

कथं भूतां तां । अविहतां स्त्रीगणैश्च अखण्डितां । पु० । युवतीं तरुणीं । पु० । मम जीविताशां मम जीविते जीवने आशा प्रत्याशा या सा तां । पु० । नान्योपभृक्त-
नवयौवनभारसारां न अन्येन उपभृक्ताः उपभोगीकृतः नवयौवनभारस्य सारः स्थि-
राशो (?) यस्याः सा तां ॥ ३३ ॥

अद्यापि तद् वदनपङ्कजगन्धलुब्ध-

भ्राम्यद्विरेफचयचुम्बितगण्डयुग्मं ।

लीलावधूतकरपल्लवकङ्कणानां

प्राणोऽपि मूर्च्छितमनः सुतरां मदीयं ॥ ३४ ॥

अद्यापि घ्राणादिशब्दे ऽपि मदीयं मनः सुतरां मूर्च्छितं मोहयुक्तं करोति । कथं । यथा स्याद् यद्वदनपङ्कजगन्धलुब्धभ्राम्यद्विरेफचयचुम्बितं गण्डयुग्मं यथा स्यात् तथा तद्वदनपङ्कजगन्धे लुब्धाः लंपटाः सन्तः भ्राम्यन्तः ये द्विरेफाः भ्रमराः तेषां चयेन सम्पूहेन चुम्बितं गण्डयुग्मं यत्र क्रियायां तत् । केषां घ्राणो । लीलावधूतकरपल्लवकङ्कणानां लीलया विलासेन अवधूतो कंपितो चालितो यो करपल्लवो पल्लवस-
दृशकरो तयोः कङ्कणानि वलयानि तेषां ॥ ३४ ॥

अद्यापि सा नखपदं स्तनमण्डले यत्

दत्तं मयास्यमधुपानविमोहितेन ।

उद्भिन्नरोमपुलकैर्वद्भुभिः प्रयत्नात्

जागर्ति रक्षति विलोकयति स्मरामि ॥ ३५ ॥

अद्यापि अहं इति स्मरामि । इति किं । सा तद् एव नखपदं नखक्षतं प्रयत्नाद् बलाद् रक्षति प्रयत्नाद् विलोकयति च जागर्ति च इति स्मरामि । तत् किं नख-
पदं । मया यत् स्तनमण्डले दत्तं न्यस्तं । कथं भूतेन मया । आस्यमधुपानविमो-
हितेन मूषकमलमधुपानं तेन विमोहितो भ्रान्तचिन्तः तेन । कथं भूतायाः । बज्र-
भिर् उद्भिन्नरोमपुलकैश्च उद्भिन्नरोमांचलैश्च लक्षिता लक्षणीः सृष्टायाः ॥ ३५ ॥

अद्यापि कोपविमुषीकृतगलुकामा

नोक्तं वचः प्रतिददाति यदैव पूर्वं ।

चुम्बामि रोदिति भृशं पतितो ऽस्मि पादे
दासस्तव प्रियतमे भज मां स्मरामि ॥ ३६ ॥

अद्यापि अहं इति स्मरामि । इति कां । कोपविमुखीकृतगन्तुकामा सती यदैव
पूर्वं प्रथमं उक्तं वचो न प्रतिददाति प्रत्युत्तरं न प्रयच्छति । तदेव चुम्बामि मुख-
कमलं इत्यर्थः । यदा भृशं रोदिति तदा हे प्रियतमे हे प्राणवल्लभे तव दासोऽहं
मां भज अह्नाय गच्छाण इत्युक्त्वा तस्यै तस्याः पादे चरणयुगे पतितो ऽस्मि इत्यहं
स्मरामि कोपविमुखीकृतगन्तुकामेति कोपेन विमुखीकृता उदासिनीकृता चासौ
गन्तुकामेति विग्रहः ॥ ३६ ॥

अद्यापि धावति मनः किमहं करोमि
सार्धं सखीभिरिति वासगृहे सुकान्ते ।
कान्ताप्रगीतपरिहासविचित्रनृत्ये
क्रीडाभिराम इति यातु मदीयकालः ॥ ३७ ॥

अद्यापि मम मनः इति हेतोः धावति गच्छति अत्र किं अहं करोमि इति कस्माद्धे-
तोः मदीयकालः सखीभिः सार्धं वासगृहे अति अत्यर्थं यातु गच्छतु इति । कथं भूते
वासगृहे । सुकान्ते शोभना कान्ता मत्प्राणेश्वरो यत्र तत् तस्मिन् । पुनः किं भूते ।
कान्ताप्रगीतपरिहासविचित्रनृत्ये कान्ताभिः सुन्दरीभिः प्रगीतः कृतो यः परिहासः
स एव विचित्रं अद्भुतं नृत्यं नाटकं यत्र तत् तस्मिन् । पुनः कथं भूते । क्रीडाभि-
रामे क्रीडयाभिरामं मनोहरं तत् तस्मिन् ॥ ३७ ॥

अद्याप्यहं न खलु वेद्मि किमीशपत्नी
शापागता सुरपतेरथ कृष्णलक्ष्मीः ।
धात्रैव किं त्रिजगतः परिमोहनाय
सा निर्मिता युवतिरत्नदिदृक्षया वा ॥ ३८ ॥

अद्यापि अहं खलु निश्चयेन सा का भवति इति न वेद्मि न ज्ञामि । इति किं ।
इशपत्नी पार्वती किं सुरपतेरिन्द्रस्य शापागता उर्वशी किं अथवा कृष्णलक्ष्मीः ।
किं धात्रैव ब्रह्मणैव त्रिजगतः त्रिलोकस्य परिमोहनाय वशीकरणाय निर्मिता किं
अथवा युवतिरत्नदिदृक्षया स्त्रीश्रेष्ठं द्रष्टुं इच्छया स्पृहयेति ॥ ३८ ॥

अद्यापि तां जगति वर्णयितुं न कश्चित्
शक्तो व्यपृष्टसदृशीं च परियहं मे ।

दृष्टं द्वयोः सदृशयोः खलु येन त्रूपं

शक्तो भवेद्यदि स एव परं तु नान्यः ॥ ३१ ॥

अद्यापि मे मम तां परिग्रहं पत्नीं जगति संसारे वर्णयितुं गृणातिशयं ज्ञापयितुं कश्चित् कोऽपि न शक्तोऽस्ति । कथं भूतां तां । अपृष्टसदृशीं न दृष्टा सदृशो तुल्या यस्याः सा तां । तर्हि वर्णयितुं कः शक्तः इत्याह । खलु निश्चये येन द्वयोर् उभयोः सदृशयोः त्रूपं दृष्टं स एव परं केवलं यदि शक्तो भवेत् न तु अन्यः कश्चित् तस्या त्रूपं वर्णयितुं शक्तो भवेद् इत्यर्थः । परिग्रहशब्दे ऽजहलिंगः पत्नीवाचकः पुंसि वर्तते ॥ ३१ ॥

अद्यापि तां नयनकज्जलमिश्रमश्रु

विश्रान्तकर्णयुगलं दधतीं विरुष्टां ।

कान्तां स्मरामि घनपीनपयोधराद्यां

श्यामामनल्पगुणगौरवशोभमानां ॥ ४० ॥

अद्यापि इदानीं अपि तां कान्तां स्मरामि । कथं भूतां तां । अश्रु नेत्रजलं दधतीं धरन्ती । कथं भूतां अश्रु । नयनकज्जलमिश्रं नयनकज्जलेन लोचनाञ्जनेन मिश्रं मिलितं । पुनः कथं भूतां । विश्रान्तकर्णयुगलं कर्णयुगले अचणद्वये विश्रान्तं उपगतं विश्रान्तकर्णयुगलं तत् । पुनः कथं भूतां । विरुष्टां विशेषेण रूष्टा विरुष्टा सा तां । पुं । घनपीनपयोधराद्यां घनै कठिनै पीनै स्थूलै पयोधरै कुचै ताभ्यां आद्यायुक्ता तां । पुं । श्यामां अप्रसूतां मधुरभाषिणीं वा । तद् उक्तं ।

श्यामा च श्यामवर्णा च श्यामा मधुरभाषिणी ।

अप्रसूता भवेच्छ्यामा श्यामा षोडशवर्षिकी ॥ ४० ॥

अद्यापि निर्मलशरच्छशिगौरकान्ति

चेतो मुनेरपि हरेत् किमुतास्मदीयं ।

वक्त्रं सुधारसमयं यदि तत् प्रपद्ये

चुम्बाम्यहं न विरहो व्यथते मनो मे ॥ ४१ ॥

अद्यापि इदानीं अपि अहं यदि तत् वक्त्रं वदनं प्रपद्ये प्राप्नोमि तर्हि तथा चुम्बामि अन्योन्यवक्त्रपुटयोगं करोमि । तथा कथं । यथा वियोगो विरहो मम मनो न व्यथयते पीडयति । तत् किं वक्त्रं । यद् वक्त्रं मुनेर् अपि निःस्पृहस्यापि चेतो हरेत् आकर्षति अस्मदीयं चेतो हरेत् किमुत । अत्र किं वक्त्रव्यं । कथं भूतं वक्त्रं । निर्मलशरच्छशिगौरकान्ति निर्मला मलमूढान्यो यः शरच्छशी शरच्चन्द्रः तद्वत् कान्तिर् यस्य तत् । पुं । सुधारसमयं अमृतरसविकारं तत् ॥ ४१ ॥

अग्यापि तत् कमलरेणुसुगन्धि वत्नं
तत्प्रेमवारि मकरध्वजतापहारि ।
प्राप्नोम्यहं यदि पुनः सुरतैकतीर्थं
प्राणांस्त्यजामि नितरां तद्वामिहेतोः ॥४२॥

अग्यापि अहं यदि पुनः तद्वत्नं प्राप्नोमि तदा नितरां यथा स्याद् एवं प्राणान्
अस्नून् त्यजामि मुञ्चामि । किं निमित्तं । तद्वामिहेतोः तत्प्राप्तिनिमित्तं । कथं भूतं
तत् । सुरतैकतीर्थं सुतरां अतिशयेन यो रतः संतोषः तस्य एकं मुख्यं तीर्थं स्थानं
पात्रं इति यवत् । पु० । तत्प्रेमवारि तस्याः प्रेम एव वारि जलं यत्र तत् । अन्य-
त्रापि तीर्थं जलं भवति । पु० । कमलरेणुसुगन्धि कमलरेणुवत् सुगन्धि । पु० ।
मकरध्वजतापहारि कन्दर्पतापशमनकारि । अन्यदपि तीर्थं कमलरेणुसुगन्धि ताप-
हारि भवतीति ॥४२॥

अग्याप्यहो जगति सुन्दरलक्ष्मणी
चान्योन्यपीवरगुणाधिकसंप्रपन्ने ।
अन्याभिरित्युपमितुं न मयावशक्यं
द्वयं तदीयमिति मे हृदये विषादः ॥४३॥

अग्यापि मे हृदये इति विषादोऽस्ति । इतीति किं । अन्याभिरु नायिकाभिः तदीयं
द्वयं उपमितुं उपमानं कर्तुं मया नावशक्यं न पाठ्यं इति । वा सति । जगति
संसारे सुन्दरलक्ष्मणी सति सुन्दराणां लक्ष्मि असंख्यातं तेन पूर्णं व्याप्तं तस्मिन् ।
कथं भूते जगति । अन्योन्यपीवरगुणाधिकसंप्रपन्ने अन्योन्यस्य ये पीवरगुणाः तेषां
अधिकं अतिशयः तस्मिन् संप्रपन्नं व्याप्तं तस्मिन् । चशब्दः पदपूर्णे अहो इति
कष्टे ॥४३॥

अग्यापि सा ह नवयौवनसुन्दराङ्गी
रोमाञ्चवीचिविलसच्चपलाङ्गयष्टिः ।
मत्स्वान्तसारसचलद्विरहोच्चपङ्कात्
किञ्चिद्गमं प्रथयति प्रियराजहंसी ॥४४॥

अग्यापि सा प्रियराजहंसी किञ्चिद्गमं किञ्चिद् गमनं प्रथयति व्यापयति । कस्मात् ।
मत्स्वान्तसारसचलद्विरहोच्चपङ्कात् मम स्वान्तं अन्तःकरणं तदेव सारसं कुशेशयं
तस्मिन् चलं प्रचुरीभवं चासौ विरहश्च स एव उच्चपङ्कः महत्कर्दमः तस्मात् ।
कथं भूता सा । नवयौवनसुन्दराङ्गी नवयौवनेन स्तुत्यतारुण्येन सुन्दरं मनोहरं

अंगं गात्रं यस्याः सा । पु° । रोमाञ्चवीचिविलसच्चपलाङ्गयष्टिः रोमाञ्च एव वीचिः
कङ्कालः तथा विलसन्तो चपला चंचला अंगयष्टिः यस्याः सा ॥ ४४ ॥

अद्यापि तां नृपतिशेषरराजपुत्रीं
संपूर्णयौवनमदालसघूर्णनेत्रां ।
गन्धर्वयक्षसुरकिन्नरराजकन्यां
साक्षान्नभोनिपतितामिव चिन्तयामि ॥ ४५ ॥

अद्यापि तां नृपतिशेषरराजपुत्रीं स्मरामि नृपतिशेषराणां भूमिपालश्रेष्ठाणां राजा तस्य
पुत्री तां । कथं भूतां तां । संपूर्णयौवनमदालसघूर्णनेत्रीं संपूर्णां यो यौवनमदः
तेन अलसे घूर्णे नेत्रे यस्याः सा तां । पु° । साक्षात् प्रत्यक्षं नभोनिपतितां गन्धर्व-
यक्षसुरकिन्नरराजकन्यां इव गन्धर्वाश्च यक्षाश्च सुराश्च किन्नराश्च तेषां राजा शतमन्युः
तस्य कन्या या सा तां इव ॥ ४५ ॥

अद्यापि तां प्रणयिनीं कृशवेदिमध्यां
उत्तुङ्गसंभृतसुधास्तनकुम्भयुग्मां ।
नानाविचित्रकृतमण्डनमण्डिताङ्गीं
सुप्तोत्थितां निशि दिवा न हि विस्मरामि ॥ ४६ ॥

अद्यापि इदानीं अपि तां सुप्तोत्थितां निशि दिवा रात्रिदिवं न विस्मरामि । कथं
भूतां तां । प्रणयिनीं प्रेमयुक्तां । पु° । कृशवेदिवद् मध्या यस्याः सा तां । पु° ।
उत्तुङ्गसंभृतसुधास्तनकुम्भयुग्मां उत्तुङ्गौ उच्चतरो संभृतौ अन्योन्यामिलितौ सुधापु-
रिता यौ स्तनकुम्भौ तयोर् युग्मं यस्याः सा तां । पु° । नानाविचित्रकृतानि अने-
कचूपकृतानि यानि मण्डनानि तैर् मण्डितं अलंकृतं अंगं यस्याः सा तां ॥ ४६ ॥

अद्यापि तां कनककान्तिधृतालसाङ्गीं
त्रीडोत्सुकां मदनभीतिविकम्पमानां ।
अङ्गाङ्गसङ्गपरिचुम्बनजातमोहां
मञ्जीवनौषधिमिव प्रमदां स्मरामि ॥ ४७ ॥

अद्यापि इदानीं अपि स्मरामि तां प्रमदां प्रकृष्टे मदो यस्याः सा तां । पु° । मञ्जी-
वनौषधिमिव मम प्राणरक्षाभेषजतुल्यां इव शब्दसादृश्ये । पु° । कनककान्तिधृ-
तालसाङ्गीं कनककान्तिः स्वर्णशोभा धृता येन एतादृशं अलसं अंगं यस्याः सा तां ।
पु° । त्रीडोत्सुकां त्रीडया उत्सुकां उत्कण्ठितां तां । पु° । मदनभीतिविकम्पमा-
नां मदनात् कन्दर्पात् या भीतिः भयं तथा विकम्पमानां तां । पु° । अङ्गाङ्गसङ्गप-

रिच्यं बन्धातमोहं अंगांगसंगेन अलिङ्गनविशेषेण यत् च्युम्बनं तेन संज्ञातो मोहो ज्ञानाभावो यस्याः सा तां ॥ ४७ ॥

अद्यापि तत् सुरतकेलिनिरस्त्रयुद्धं
बन्धोपबन्धपतनोत्थितशून्यहस्तं ।
दन्तोष्ठपीडननखक्षतरक्तासितं
तस्याः स्मरामि रतिबन्धुरनिशुरत्वं ॥ ४८ ॥

अद्यापि इदानीं अपि तस्याः तत् सुरतकेलिनिरस्त्रयुद्धं स्मरामि सुरतकेल्यां निधुवनक्रीडायां निरस्त्रं अस्त्रशून्यं च यद् युद्धं तत् । कथं भूतं युद्धं । बन्धोपबन्धपतनोत्थितशून्यहस्तं बन्धः पङ्कशासनादि उपबन्धः एतत्प्रभेदः ताभ्यां ये पतनोत्थिते पतनोत्थानेनाभ्यां शून्या हस्ता यत्र तत् । पु० । दन्तोष्ठपीडननखक्षतरक्तासितं दन्तैश्च यद् दृष्टपीडननखैश्च यानि क्षतानि तेषां रक्तां रुधिरं तेन सितं । पु० । रतिबन्धुरनिशुरत्वं रतिना सुरतेन बन्धुरं मनोहरं निशुरत्वं यत्र तत् ॥ ४८ ॥

अद्याप्यहं वरवधूसुरतोपभोगं
जीवामि नान्यविधिना क्षणमन्तरेण ।
तच्चात्र मे मरणमेव हि दुःखशान्त्यै
विज्ञापयामि भवतस्त्वरितं लुनीहि ॥ ४९ ॥

अद्यापि इदानीं अपि अहं क्षणं मुहूर्तं वरवधूसुरतोपभोगं अन्तरेण उत्तमाङ्गनासुरतोपभोगं विना अन्यविधिना अन्यप्रकारेण न जीवामि प्राणमृतो न भवामि । तत् तस्मात् कारणात् हे भवतः मे मम दुःखशान्त्यै दुःखोपशमनाय जीवनमन्दे मरणं एव भवतः त्वतो विज्ञापयामि प्रार्थयामि । त्वं त्वरितं शीघ्रं लुनीहि किन्धि एतावतः स्वशान्तिर्भविष्यतीत्यर्थः ॥ ४९ ॥

अद्यापि नोऽजाति रुरः किल कालकूटं
कूर्मी बिभर्ति धरणीं खलु पृष्ठकेन ।
अम्भोनिधिर्वहति दुःसद्ब्राडवाग्निं
अङ्गीकृतं सुकृतिनः परिपालयन्ति ॥ ५० ॥

॥ इति श्रीचौरमहाकविना रचिता श्लोकपञ्चाशिका समाप्ता ॥

तव ते अस्माकं किं किं फलं इत्यत आह अद्यापि नोऽजातोति सुकृतिनः पुण्यवन्तो जनाः अङ्गीकृतं स्वीकृतं यावज्जीवं परिपालयन्ति तद् दृष्टान्तं दर्शयितुं

आह । हरो महादेवः अद्यापि इयंतं कालं यावत् कालकूटं गरलं न उज्झति न त्यजति । किलकिलेति पुराणादौ श्रूयते समुद्रमथनेन कालकूट उत्थितः तत्रैजसा त्रैलोक्यं दग्धं उपक्रान्तं सोढुं कोऽपि न शशाक तद्धारणं पुरा हरेणाङ्गीकृतं तं अद्यापि वहति न च त्यजति । अपरदृष्टान्तं आह । खलु निश्चयं कूर्मः कच्छपः पृष्ठ-
केन कृत्वा धरणीं भूर्मीं अद्यापि इयन्तं दिवसं यावत् बिभर्ति धारयति । कूर्म-
पिणा विष्णुना पृष्ठेण पृथिवीं धारयिष्यामि इत्यङ्गीकृतं सोऽद्यापि तां धरणीं धार-
यति एव न त्यजति । अपरदृष्टान्तं आह । अम्भोनिधिः समुद्रः अद्यापि इयंतं कालं
यावत् बाडवाग्निं बाडवद्वपिणं अग्निं बिभर्ति धारयति कथं न तं बाडवाग्निं
दुःसहं सोढुं अशक्यं । बाडवद्वपो ऽग्निः समुद्रे तिष्ठतीति पौराणिका प्रसिद्धिः ।
सोऽद्यापि तं रक्षतीति अतो युष्माभिर् अपि यद् अङ्गीकृतं अस्ति तत् परिपालनीयं
इति वक्रुदाशयः ॥ ५० ॥

इति श्रीसमस्तविद्यारविन्दमार्तण्डखण्डितविद्यासिसर्वविपक्षसमोपकारसंवृष्टी-
कृतशुद्धब्राह्मणसमूहसुरिरामोपाध्यायसूनुना गणपतिना रचिता विलासिजन-
चितकैरचडिकाचौरपञ्चाशिकायाः टीका संपूर्णा ॥ संवत् १८२२ ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

॥ अथ शृङ्गारशतकं ॥

शम्भुस्वयम्भुदुरयोर्दुरिपोक्षणानां
येनाक्रियन्त सततं गृहकर्मदासाः ।
वाचामगोचरचरित्रविचित्रिताय
तस्मै नमो भगवते कुसुमायुधाय ॥ १ ॥

॥ तत्रादौ स्त्रीप्रशंसा ॥

स्मितेन भावेन च लज्जया भिया
पराङ्मुखैर्दृक्कटाक्षवीक्षितैः ।
वचोभिरीर्ष्याकलहेन लीलया
समस्तभावैः खलु बन्धनं स्त्रियः ॥ २ ॥
भ्रूचातुर्याकुञ्चिताक्षाः कटाक्षाः
स्निग्धा वाचो लज्जिताश्चैव द्वासाः ।
लीलामन्दं प्रस्थितं च स्थितं च
स्त्रीणामितद्रूपणं चायुधं च ॥ ३ ॥
क्वचित्सुभ्रूभङ्गैः क्वचिदपि च लज्जापरिणतैः
क्वचिद्गीतित्रस्तैः क्वचिदपि च लीलाविलसितैः ।
नवोढानामेभिर्वदनकमलैर्नेत्रचलितैः
स्फुरन्नीलालोनां प्रकरपरिपूर्णा इव दृशः ॥ ४ ॥

वक्त्रं चन्द्रविकासि पङ्कजपरीक्षासक्षमे लोचने
 वर्णाः स्वर्णमपाकरिञ्जुरलिनीं जिह्वुः कचानां चयः ।
 वक्षोजाविभकुम्भसम्भ्रमकरौ गुर्वी नितम्बस्थली
 वाचां हारि च मर्दवं युवतिषु स्वाभाविकं मण्डनं ॥ ५ ॥ ५५
 स्मितं किञ्चिद्वक्त्रे सरलतरलो दृष्टिविभवः
 परिस्थन्दो वाचामभिनवविलासोक्तिसरसः ।
 गतीनामारम्भः किसलयितलीलापरिकरः
 स्पृशत्यास्तारुण्यं किमिह न हि रम्यं मृगदृशः ॥ ६ ॥ ५६
 द्रष्टव्येषु किमुत्तमं मृगदृशां प्रेम्णा प्रसन्नं मुखं
 घ्नतव्येषु किं तदास्यपवनः श्रव्येषु किं तद्वचः ।
 किं खाद्येषु तदोष्ठपल्लवरसः स्पृश्येषु किं तत्तनुः
 ध्येयं किन्नवयौवनं सुहृदैः सर्वत्र तद्विभ्रमः ॥ ७ ॥ ५७
 एताः सखलद्वलयसंस्कृतिमिषलोत्थ-
 कङ्कारनूपुररवाहतराजकुंसाः ।
 कुर्वन्ति कस्य न मनो विवशं तरुण्यो
 वित्रस्तमुग्धकरिणीसदृशैः कटाक्षैः ॥ ८ ॥ ५८
 कुङ्कुमपङ्ककलङ्कितदेहा
 गौरपयोधरकम्पितहारा ।
 नूपुरकुंसरणात्पदपद्मा
 कं न वशीकुरुते भुवि रामा ॥ ९ ॥ ५९
 नूनं हि ते कविवरा विपरीतबोधा
 ये नित्यमाङ्गुरबला इति कामिनीनां ।
 याभिर्विलोलतरतारकदृष्टिपातिः
 शक्रादयो ऽपि विजितास्त्वबलाः कथं ताः ॥ १० ॥ ६०

नूनमाज्ञाकरस्तास्याः सुश्रुवो मकरध्वजः ।
 यतस्तन्नेत्रसंचारसूचितेषु प्रवर्तते ॥ ११ ॥ १५.
 केशाः संयमिनः श्रुतेरपि परं पारं गते लोचने
 अर्त्तवह्नमपि स्वभावशुचिभिः कीर्णा द्विजानां गणैः ।
 मुक्तानां सतताधिवासरुचिरं वक्षोजकुम्भद्वयं
 इत्थं तन्विं वपुः प्रशान्तमपि ते क्षोभं करोत्येव नः ॥ १२ ॥ १५.
 मुग्धे धनुष्मती केयमपूर्वाऽपीह दृश्यते ।
 यथा वदंसि चेतांसि गुणैरेव न शायकैः ॥ १३ ॥ १६.
 सति प्रदीपे सत्यग्रौ सत्सु तारारवीन्दुषु ।
 विना मे मृगशावाह्या तमो भूतमिदं जगत् ॥ १४ ॥ १७.
 पद्धतस्तनभार एष तरले नेत्रे चले भ्रूलते
 रागान्धेषु तदोष्ठपल्लवमिदं कुर्वन्तु नाम व्यथां ।
 सौभाग्यान्तरपङ्क्तिरेव लिखिता पुण्यांयुधेन स्वयं
 मध्यस्थाऽपि करोति तापमधिकं रोमावली केन सा ॥ १५ ॥ १७.
 गुरुणा स्तनभारेण मुखचन्द्रेण भास्वता ।
 शनिश्चराभ्यां पादाभ्यां रेजे ग्रहमयीव सा ॥ १६ ॥ १८.
 तस्याः स्तनौ यदि धनौ जघनं विहारि
 वह्नं च चारु तव चित्त किमाकुल्लवं ।
 पुण्यं कुरुष्व यदि तेषु तवास्ति वाञ्छा
 पुण्यैर्विना न हि भवन्ति समीहितार्थाः ॥ १७ ॥ १९.
 मात्सर्यमुत्सार्य विचार्यकार्यं
 आर्याः समर्यादमिदं वदन्तु ।
 सेव्या नितम्बाः किमु भूधराणां
 उत स्मरस्मेरविलासिनीनां ॥ १८ ॥ २०.

संसारेऽस्मिन्नसारे परिणतितरले द्वे गती पण्डितानां
 तत्रज्ञानामृताम्भः पुलकितधियां यातु कालः कदाचित् ।
 नो चेन्मुग्धाङ्गनानां स्तनजघनभराभोगसंभोगिनीनां
 स्थूलोपस्यस्थलीषु स्थगितकर्तलस्पर्शलोलोद्यतानां ॥ ११ ॥ ॥
 मुखेन चन्द्रकालेन महानीलैः शिरोरुहैः ।
 पाणिभ्यां पद्मरागाभ्यां रज्जे रत्नमयीव सा ॥ २० ॥ १० ।
 संमोहयन्ति मद्यन्ति विडम्बयन्ति
 निभर्त्सयन्ति रमयन्ति विषादयन्ति ।
 एताः प्रविश्य सदयं कृद्दयं नराणां
 किं नाम वामनयना न समाचरन्ति ॥ २१ ॥ ॥ ॥

॥ इति स्त्रीप्रशंसा ॥

॥ अथ भोगादिलक्षणां ॥

विश्रम्य विश्रम्य वनद्रुमाणां
 ह्यासु तन्वी विचचार काचित् ।
 स्तनोत्तरीयेण करोद्धृतेन
 निवारयन्ती शशिनो मयूखान् ॥ २२ ॥ १०
 अर्दशने दर्शनमात्रकामा
 दृष्टा परिघङ्गरसैकलोला ।
 आलिङ्गितायां पुनरायताह्यां
 आशास्महे विग्रह्योर्भेदं ॥ २३ ॥ ११ ।
 मालती शिरसि जृम्भणोन्मुखी
 चन्दनं वपुषि कुङ्कुमान्वितं ।
 वक्षसि प्रियतमा मनोहरा

स्वर्ग एष परिशिष्ट आगतः ॥ २४ ॥
 प्राङ्गामेति मनागमानितगुणं ज्ञाताभिलाषं ततः
 सत्रीडं तदनुज्ञथोद्यतमनुप्रत्यस्तधैर्यं पुनः ।
 प्रेमार्द्रस्पृहणीयनिर्भररुहः क्रीडाप्रगल्भा ततो
 निःशङ्काङ्गविकर्षणाधिकसुखं रम्यं कुलस्त्रीरतं ॥ २५ ॥ १०
 उरसि निपतितानां स्रस्तधम्मिछकानां
 मुकुलितनयनानां किञ्चिदुन्मीलितानां ।
 सुरतजनितस्वेदस्वार्द्रगण्डस्थलीनां
 अधरमधु वधूनां भाग्यवन्तः पिवन्ति ॥ २६ ॥ १२
 आमीलितनयनानां यः सुरतरसो ऽनुसंविदं कुरुते ।
 मिथुनैर्मिथो ऽवधारितमवितथमिदमेव कामनिर्वर्द्धणं ॥ २७ ॥ १५
 इदमनुचितमक्रमश्च पुंसां
 यदिह जरास्वपि मान्मथा विकाराः ।
 तदपि चान कृतं नितम्बिनीनां
 स्तनपतनावधि जीवितं रतं वा ॥ २८ ॥ १७
 एतत्कामफलं लोके यद्द्वयोरैकचित्तता ।
 अन्यचित्तकृते कामे शवयोरिव संगमः ॥ २९ ॥ २०
 प्रणयमधुराः प्रेमोद्गाढा रसादलसास्तथा
 मधुरभणिता मुग्धप्रायाः प्रकाशितप्रमदाः ।
 प्रकृतिसुभगा विस्रम्भार्द्धाः स्मरोदयदायिनो
 ररुसि किमपि स्वैरालापा हरन्ति मृगदृशां ॥ ३० ॥ २२
 आवासः क्रियतां गाङ्गे पापहारिणि वारिणि ।
 स्तनमध्ये तरुण्या वा मनोहारिणि हारिणि ॥ ३१ ॥ २५

प्रियपुरतो युवतीनां तावत्पदमातनोतु कृदिमानः ।
भवति न यावच्चन्दनसुरभिर्मधुनिर्मलः पवनः ॥ ३२ ॥ १३

॥ इति भोगादिलक्षणां ॥

॥ अथ ऋतुवर्णनं ॥

॥ तत्रादौ वसन्तः ॥

परिमलभृतो वाताः शाखा नवाङ्कुरकोटयो
मधुरविरतोत्कण्ठावाचः प्रियाः पिकपक्षिणां ।
विरलसुरतस्वेदोद्गमा वधूवदनेन्दवः
प्रसरति मधौ रात्र्यां ज्ञातो न कस्य गुणोदयः ॥ ३३ ॥ १४

मधुरयं मधुरैरपि कोकिला-
कलकलैर्मलयस्य च वायुभिः ।

विरहिणाः प्रणिकृन्ति शरीरिणो
विपदि कृत्त सुधापि विषायते ॥ ३४ ॥ १५

आवासः किल किञ्चिदेव दयितापार्श्वे विलासालसः
कर्णे कोकिलकाकलीकलरवः स्मेरो लतामण्डपः ।
गोष्ठी सत्कविभिः समं कतिपयैः सेव्याः शितांशोः कराः ॥ ३५ ॥ १६

पान्थस्त्री विरहानलाङ्गतिकलामातन्वती मञ्जरी
मा कुन्देषु पिकाङ्गनाभिरधुना सोत्कण्ठमालोक्य ते ।

अप्येते नवपाटलापरिमलाः प्राग्भारपाटञ्चरा
वान्ति ल्लान्तिवितानतानवकृताः श्रीखण्डशैलानिलाः ॥ ३६ ॥ १७

सकृत्कारकुसुमकेसरनिकरभरामोदमूर्च्छितदिगन्ते ।

मधुरमधुविधुरमधुपे विमधौ कस्य न भवेदुत्कण्ठा ॥ ३७ ॥ १८

॥ अथ ग्रीष्मः ॥

अच्छाच्छचन्दनरसार्द्रकरा मृगाद्यो
 धारागृहाणि कुसुमानि च कौमुदी च ।
 मन्दो मरुत्सुमनसः शुचि हर्म्यपृष्ठं
 ग्रीष्मे मदं च मदनं च विवर्द्धयन्ति ॥ ३८ ॥ ३५
 स्रजो हृद्यामोदा व्यजनपवनश्चन्द्रकिरणाः
 परागः कासारो मलयजरजः सीधु विशदं ।
 शुचिः सौधोत्सङ्गः प्रतनु वसनं पङ्कजदृशो
 निदाघात्पूर्णं तत्सुखमुपलभते सुकृतिनः ॥ ३९ ॥ ३६
 सुधाशुभ्रं धाम स्फुरदमलरश्मिः शशधरः
 प्रियावह्नाम्भोजं मलयजरजश्चातिसुरभि ।
 स्रजो हृद्यामोदास्तदिदमखिलं रागिणि जने
 करोत्यन्तः क्षोभं न तु विषयसंसर्गविमुखे ॥ ४० ॥ ३७

॥ इति ग्रीष्मः ॥

॥ अथ वर्षासमयः ॥

तरुणीवेषो दीपितकामा विकसज्जातिः पुष्पसुगन्धिः ।
 उन्नतपीनपयोधरभारा प्रावृट् कुरुते कस्य न हर्षं ॥ ४१ ॥ ३८
 वियदुपचितमेघं भूमयः कन्दलिन्यो
 नवकुटजकदम्बामोदिनो गन्धवाहाः ।
 शिखिकुलकलकेकारावरम्या वनात्ताः
 सुखिनमसुखिनं वा सर्वमुत्कण्ठयन्ति ॥ ४२ ॥ ३९
 उपरिघनं घनपटलं तिर्यग्गिरयो ऽपि नर्तितमयूराः ।
 वसुधा कन्दलधवला तुष्टिं पथिकः ह्य पातयतु ॥ ४३ ॥ ४०

इतो विगुह्यल्लीविलसितमितः केतकितरोः
 स्फुरद्गन्धः प्रोग्यज्जलदनिनदस्फूर्जितमितः ।
 इतः केकिक्रीडाकलकलरवः पद्मलदृशां
 कथं यास्यन्ते ते विरुदिवसाः संभृतरसाः ॥ ४४ ॥ ३१
 असूचीसंसारे तमसि नभसि प्रौढजलद-
 धनिप्राप्ते तस्मिन् पतति दृषदां नीरनिचये ।
 इदं सौदामिन्याः कनककमनीयं विलसितं
 मुदं च ग्लानिं च प्रथयति पथिष्वेव सुदृशां ॥ ४५ ॥ ५०
 आसारेषु न कर्म्यतः प्रियतमैर्यातुं यदा शक्यते
 शीतोत्कम्पनिमित्तमायतदृशा गाढं समालिङ्ग्यते ।
 जाताः शीतलशीकराश्च मरुतो वात्यन्तखेदच्छिदो
 धन्यानां वत दुर्दिनं सुदिनतां याति प्रियासंगमे ॥ ४६ ॥ ५५
 ॥ इति वर्षासमयः ॥

॥ अथ शरत् ॥

अर्द्धं नीत्वा निशायाः सरभससुरतायासखिन्नश्लथाङ्गः
 प्रोद्धूतासद्यतृष्णा मधुमदनिरतो कर्म्यपृष्ठे विविक्ते ।
 संभोगक्लान्तकान्ताशिथिलभुजलतावर्जितं कर्करान्तो
 ज्योत्स्नाभिन्नाधराशं पिवति न सलिलं शारदं मन्दभाग्यः ॥ ४७ ॥ ५१
 ॥ अथ हेमन्तः ॥

हेमन्ते दधिदुग्धसर्पिर्शना माञ्जिष्ठवासोभृतः
 काश्मीरद्रवसान्द्रदिग्धवपुषः खिन्ना विचित्रे रतेः ।
 पीनोरस्थलकामिनीजनकृताश्लेषा गृह्णाम्यान्तरे
 ताम्बूलीदलपूगपूरितमुखा धन्याः सुखं शरते ॥ ४८ ॥ ५३

॥ अथ शिशिरः ॥

चुम्बतो गण्डभिक्तीरलकवति मुखे शीत्कृतान्यादधाना
 वक्षःसूत्कञ्चुकेषु स्तनभरपुलकोद्भेदमापादयन्तः ।
 ऊचूनाकम्पयन्तः पृथुजघनतटात्संसयत्तां ऽश्रुकानि
 व्यक्तं कान्ताजनानां विटचरितकृतः शैशिरा वान्ति वाताः ॥४१॥ ५५
 केशानाकलयन्दृशो मुकुलयन्वासो बलादाक्षिपन्
 आतन्वन्पुलकोद्गमं प्रकटयन्नालिंग्य कम्पं शनैः ।
 वारं वारमुदारशीत्कृतकृतो दत्तच्छदान् पीडयन्
 प्रायः शैशिर एष सम्प्रति मरुत्कान्तासु कान्तायते ॥५०॥ ५५

॥ इति ऋतुवर्णनं ॥

असाराः सत्त्वेते विरतिविरसायासविषया
 जुगुप्सतां यद्वा ननु सकलदोषास्पदमिति ।
 यथाप्यन्तस्तत्वे प्रणिहितधियामप्यतिबलम्
 तदीयो नाख्येयः स्फुरति हृदये कोऽपि महिमा ॥५१॥ ५५
 भवतो वेदान्तप्रणिहितधियामातगुरवो
 विदग्धालापानां वयमपि कवीनामनुचराः ।
 तथाप्येतद्भूमौ न हि परहितात्पुण्यमधिकं
 न चास्मिन्संसारे कुवलयदृशो रम्यमपरं ॥५२॥ ५५
 किमिह बद्धभिरुत्तैर्युक्तिशून्यैः प्रलापैरु
 द्वयमिह पुरुषाणां सर्वदा सेवनीयं ।
 अभिनवमदलीलालालसं मुन्दरीणां
 स्तनभरपरिखिन्नं यौवनं वा वनं वा ॥५३॥ ५५
 सत्यं जना वच्मि न पक्षपाताल्-
 लोकेषु सर्वेषु च तथ्यमेतत् ।

नान्यं मनोहारि नितम्बिनीभ्यो

दुःखिकहेतुर्न च कश्चिदन्यः ॥ ५४ ॥ ५

॥ अथ दुर्विरक्तप्रशंसा ॥

तावदेव कृतिनामपि स्फुरत्येष निर्मलविवेकदीपकः ।

यावदेव न कुरङ्गचनुपा ताडति चपललोचनाचलैः ॥ ५५ ॥ ६

वचसि भवति संगत्यागमुद्दिश्य वार्त्ता

श्रुतिमुखरमुखानां केवलं पण्डितानां ।

ज्ञधनमरुणार्त्नग्रन्थिकाञ्चीकलापं

कुवलयनयनानां को विहातुं समर्थः ॥ ५६ ॥ ७

स्वपरप्रतारको ऽसौ निन्दति यो ऽलीकं पण्डितो युवतीः ।

यस्मात्तपसो ऽपि फलं स्वर्गः स्वर्गस्य तथाप्सरसः ॥ ५७ ॥ ८

मत्तेभकुम्भदलने भुवि सन्ति श्रूराः

केचित्प्रचण्डमृगराजबधे ऽपि दक्षाः ।

किं तु ब्रवीमि बलिनां पुरतः प्रसक्त्य

कन्दर्पदर्पदलने विरला मनुष्याः ॥ ५८ ॥ ९

सन्मार्गे तावदास्ते प्रभवति च नरस्तावदेवेन्द्रियाणां

लज्जां तावद्विधत्ते विनयमपि समालम्बते तावदेव ।

भ्रूचापाकृष्टमुक्ताः श्रवणपथगता नीलपद्माणा एते

यावल्लीलावतीनां न हृदि धृतिमुषो दृष्टिवाणाः पतन्ति ॥ ५९ ॥ १०

उन्मत्तप्रेमसंरम्भादारम्भते यदङ्गनाः ।

तत्र प्रत्यूहमाधातुं ब्रह्मा खलु कातरः ॥ ६० ॥ ११

तावन्महेच्छं पाण्डित्यं कुलीनत्वं विवेकता ।

यावज्ज्वलति नाङ्गेषु स्वतः पद्मेषु पावकः ॥ ६१ ॥ १२

शास्त्रज्ञो ऽपि प्रथितविनयो ऽप्यात्मबोधो ऽपि वाढं
संसारे ऽस्मिन् भवति विरलो भाजनं सद्गतीनां ।
धेनैतस्मिन्निरयनगरद्वारमुद्घाटयन्ती
वामाक्षीणां भवति कुटिला भ्रूलताकुञ्चिकेव ॥ ६२ ॥ ७२
कृशः काणः खञ्जः श्रवणरहितः पुच्छविकलो
त्रणी पूयक्लिन्नः कृमिकुलशतैरावृततनुः ।
क्षुधाक्षामो जीर्णाः पिठ्ठकिकपीलार्पितगलः
श्रुनीमन्वेति श्चा कृतमपि निरुत्येव मदनः ॥ ६३ ॥ ७५
स्त्रीमुद्रां तपकेतनस्य जननीं सर्वार्थसंपत्करीं
ये मूढाः प्रविहाय यान्ति कुधियो मिथ्या फलान्वेषिणाः ।
ते तेनैव निरुत्य निर्दयतरं नग्नीकृता मुण्डिताः
केचित्पञ्चशिखीकृताश्च जटिलाः कापालिकाश्चापरे ॥ ६४ ॥ ७५
विश्वामित्रपराशरप्रभृतयो वाताम्बुपर्णाशनास्
तेऽपि स्त्रीमुखपङ्कजं सुललितं दृष्ट्वैव मोहं गताः ।
शाल्यन्नं सघृतं पयो दधियुतं भुञ्जन्ति ये मानवास्
तेषामिन्द्रियनिग्रहो यदि भवेद्विन्ध्यस्तरेत्सागरं ॥ ६५ ॥ ७८

॥ इति दुर्विरक्तप्रशंसा ॥

॥ अथ स्त्रीणां परित्यागप्रशंसा ॥

संसारे ऽस्मिन्नसारे कुनृपतिभवनद्वारसेवावलम्ब-
व्यासङ्गव्यस्तथैर्यं कथममलधियो मानसं संविदधुः ।
यद्येताः प्रोद्यद्दिन्दुद्युतिनिचयभृतो न स्युरम्भोजनेत्राः
प्रेङ्गत्काञ्चीकलापाः स्तनभरविनमन्मध्यभागास्तरुण्यः ॥ ६६ ॥ ७८
सिद्धाध्यासितकन्दरे रुरवृषस्कन्धावगाढद्रुमे
गङ्गाधौतशिलातले हिमवतः स्थाने स्थिते श्रेयसि ।

कः कुर्वीति शिरःप्रणाममलिनं मानं मनस्वी जनो
 पद्यत्रस्तकुरङ्गशावनयना न स्युः स्मरास्त्रस्त्रियः ॥ ६७ ॥ ॥
 संसारं तव निस्तारपदवी न दवीयसी ।
 अन्तरा दुस्तरा न स्युर्यदि रे मदिरेक्षणाः ॥ ६८ ॥ ॥

॥ इति स्त्रीणां परित्याज्यविधिः ॥

॥ अथ यौवनप्रशंसा ॥

राजन् तृष्णाम्बुराशेर्न हि जगति गतः कश्चिदेवावसानं
 को वार्थी ऽर्थैः प्रभूतैः स्ववपुषि गलिते यौवने सानुरागे ।
 गच्छामः सद्य यावद्विकसितकुमुदेन्दीवरालोकिनीनां
 आक्रम्याक्रम्य त्वपं कटिति न जरया लुप्यते प्रियसीनां ॥ ६९ ॥ ॥
 रागस्यागारमेकं नरकशतमहाडुःखसंप्राप्तिकेतुर
 मोहस्योत्पत्तिवीजं जलधरपटलं ज्ञानताराधिपस्य ।
 कन्दर्पस्यैकमित्रं प्रकटितविविधस्पष्टदोषप्रबन्धं
 लोके ऽस्मिन्न क्यनर्थं निजकुलदहनं यौवनादन्यदस्ति ॥ ७० ॥ ॥
 शृङ्गारदुमनीरदे प्रचुरतक्रीडारसश्रोतसि
 प्रद्युम्नप्रियबान्धवे चतुरतामुक्ताफलोदन्वति ।
 तन्वीनेत्रचकोरपारणाविधौ सौभाग्यलक्ष्मीनिधौ
 धन्यः कोऽपि न विक्रियां कलयति प्राप्ते नवे यौवने ॥ ७१ ॥ ॥

॥ इति यौवनप्रशंसा ॥

॥ अथ कामिनीगर्हणं ॥

कात्तेत्युत्पललोचनेति विपुलश्रोणीभरेत्युत्सुकः
 पीनोत्तुङ्गपयोधरेति सुमुखाम्भोजेति सुभूरिति ।
 दृष्ट्वा माद्यति मोदते ऽतिरमते प्रस्तौति ज्ञानन्नपि
 प्रत्यक्षाशुचिपुत्रिकां स्त्रियमहो मोहस्य दुश्चेष्टितं ॥ ७२ ॥ १०

श्रुता भवति तापाय दृष्टा चोन्मादवर्द्धिनी ।
 स्पृष्टा भवति मोहाय सा नाम दयिता कथं ॥ ७३ ॥ ७३
 तावदेवामृतमयी यावन्नोचनगोचरा ।
 चक्षुःपथादपगता विषादप्यतिरिच्यते ॥ ७४ ॥ ७४
 नामृतं न विषं किञ्चिदेकामुक्त्वा नितम्बिनी ।
 सैवामृतलता रक्ता विरक्ता विषवह्वरी ॥ ७५ ॥ ७५
 आवर्त्तः संशयानामविनयभवनं पत्तनं साहसानां
 दोषाणां सन्निधानं कपटशतमयं क्षेत्रमप्रत्ययानां ।
 स्वर्गद्वारस्य विघ्नं नरकपुरमुखं सर्वमायाकरण्डं
 स्त्रीयत्नं केन सृष्टं विषममृतमयं प्राणिनां मोहपाशः ॥ ७६ ॥ ७६
 ना सत्येन शशाङ्क एष वदनीभूतो न चेन्दीवर-
 द्वन्द्वे लोचनताङ्गते न कनकैरप्यङ्गयष्टिः कृता ।
 किं त्वेवं कविभिः प्रतारितमनास्तवं विज्ञानन्नपि
 वज्रांसास्थिमयं वपुर्मृगदृशां मन्दो जनः सेवते ॥ ७७ ॥ ७७
 लीलावतीनां सहजा विलासास्
 ता एव मूढस्य हृदि स्फुरन्ति ।
 रागो नलिन्या हि निसर्गसिद्धस्
 तत्र भ्रमत्येव मुदा षडंघ्रिः ॥ ७८ ॥ ७८
 यदेतत्पूर्णेन्दुगुतिरुमुदाराकृतिवरं
 मुखाब्जं तन्वंग्याः किल वसति तत्राधरमधु ।
 इदं तावत्पाकद्रुमफलमिवातीव विरसं
 व्यतीते ऽस्मिन् काले विषमिव भविष्यत्यसुखदं ॥ ७९ ॥ ७९
 उन्मीलत्त्रिवलीतरङ्गनिलया प्रोत्तुङ्गपीनस्तन-
 द्वन्द्वेनोद्यतचक्रवाकमिथुना वत्नाम्बुजोद्भासिनी ।

कान्ता कारधरा नदीयमभितः क्रूराशया नेष्यते
 संसारार्णवमज्जनं यदि ततो दूरेण संत्यज्यतां ॥ ८० ॥ ८०
 जल्पन्ति सार्द्धमन्येन पश्यन्त्यन्यं सविभ्रमाः ।
 कृदये चिन्तयत्यन्यं प्रियः को नाम योषितां ॥ ८१ ॥ ८१
 मधु तिष्ठति वाचि योषितां
 कृदि कालाकृलमेव केवलं ।
 अत एव निपीयते ऽधरो
 कृदयं मुष्टिभिरेव ताडते ॥ ८२ ॥ ९१
 अपसर शखे दूरादस्मात्कटाक्षविशिखानलात्
 प्रकृतिविषंमाद्योषित्सर्पाद्विलासफणाभृतः ।
 इतरफणिना दष्टाः शक्याश्चिकित्सितुमौषधेश्
 चतुरवनिताभोगग्रस्तं त्यजन्ति हि मन्त्रिणाः ॥ ८३ ॥ ८६
 विस्तारितं मकरकेतनधीवरेण
 स्त्रीसंज्ञितं वडिशमत्र भवाम्बुराशौ ।
 येनाचिरान्तदधरामिषलोलमर्त्य-
 मत्स्यान् विकृष्य पचतीत्यनुरागवक्रौ ॥ ८४ ॥ ८८
 कामिनीकायकान्तारे कुचपर्वतदुर्गमे ।
 मा संचर मनः पान्थ तत्रास्ते स्मरतस्करः ॥ ८५ ॥ ५५
 व्यादीर्घेण चलेन वक्रगतिना तेजस्विना भोगिना
 नीलाब्जद्युतिनाकिना वरमहं दृश्यो न तच्चक्षुषा ।
 दृष्टेः सन्ति चिकित्सका दिशि दिशि प्रायेण धर्मार्थिनो
 मुग्धान्नीक्षणावीक्षितस्य न हि मे वैद्यो न चाप्यौषधं ॥ ८६ ॥ ८९
 इह हि मधुरगीतं नृत्यमेतद्रसो ऽयं
 स्फुरति परिमलो ऽसौ स्पर्श एष स्तनानां ।

इति कृतापरमार्थैरिन्द्रियैर्धाम्यमाणो
 द्युहितकरणदत्तैः पञ्चभिर्वञ्चितो ऽसि ॥ ८७ ॥ ८७ ॥
 न गम्यो मन्त्राणां न च भवति भैषज्यविषयो
 न चापि प्रधंसं व्रजति विविधैः शान्तिकशतैः ।
 भ्रमाविशादङ्गे किमपि विदधद्भव्यमसमं
 स्मरापस्मारो ऽयं भ्रमयति दृशं घूर्णयति च ॥ ८८ ॥ ८८ ॥
 ज्ञात्यन्धाय च दुर्मुखाय च ज्वरजीर्णाखिलाङ्गाय च
 ग्रामीणाय च दुष्कुलाय च गलत्कुष्ठाभिभूताय च ।
 यच्छक्तीषु मनोरुं निजवपुर्लक्ष्मीलवस्रद्वया
 पण्यस्त्रीषु विवेककल्पलतिकाशस्त्रीषु रज्येत कः ॥ ८९ ॥ ८९ ॥
 वेश्या ऽसौ मदनज्वाला त्रपेन्धनसमेधिता ।
 कामिभिर्यत्र ह्युत्ते धौवनानि धनानि च ॥ ९० ॥ ९० ॥
 कश्चुम्बति कुलपुरुषो वेश्याधरपञ्चवं मनोज्ञमपि ।
 चारभठचौरचेठकनठविठनिष्ठीवनशरावं ॥ ९१ ॥ ९१ ॥

॥ इति कामिनीगर्हणं ॥

॥ अथ सुविरत्ताप्रशंसा ॥

धन्यास्त एव तरलायतलोचनानां
 तारुण्यपूर्णाधनपीनपयोधराणां ।
 क्षामोदरोपरिलसत्त्रिबलीलतानां
 दृष्टाकृतिं विकृतिमेति मनो न येषां ॥ ९२ ॥ ९२ ॥
 बाले लीलामुकुलितममी सुन्दरा दृष्टिपाताः
 किं क्षिप्यन्ते विरम विरम व्यर्थ एषः श्रमस्ते ।
 संप्रत्यन्ये वयमुपरतं बाल्यमास्थावनान्ते
 क्षीणो मोहस्तृणामिव जगज्ज्वालमालोकयामः ॥ ९३ ॥ ९३ ॥

इयं बाला मां प्रत्यनवरतमिन्दीवरदल-
 प्रभाचौरं चक्षुः क्षिपति किमभिप्रेतमनया ।
 गतो मोक्षो ऽस्माकं स्मरशवखाणा व्यतिकर-
 ज्वरज्वालाः शान्तास्तदपि न वराकी विरमति ॥ १४ ॥
 श्रुभ्रं सन्न सविभ्रमा युवतयः श्रेतातपत्रो ज्वला
 लक्ष्मीरित्यनुभूयते स्थिरमिव स्फीते श्रुभे कर्मणि ।
 विच्छिन्ने नितरामनङ्गकलक्रीडात्रुटत्तलुकं
 मुक्ताजालमिव प्रयाति कठिति भ्रश्यद्दिशो दृश्यतां ॥ १५ ॥
 सदा योगाभ्यासव्यसनवशयोरात्ममनसोरू
 अविच्छिन्ना मैत्री स्फुरति यमिनस्तस्य किमु तेः ।
 प्रियाणामालापैरधरमधुभिर्वक्त्रविधुभिः
 सनिश्चासामोदेः सकुचकलशास्त्रेषसुरतेः ॥ १६ ॥
 किं कन्दर्प करं कदर्थयसि किं कोदण्डकङ्कारिते
 रे रे कोकिल कोमलैः कलरवैः किं त्वं वृथा वल्गसि ।
 मुग्धे स्निग्धविदग्धमुग्धमधुरैर्लीलेः कटाक्षैरलं
 चेतश्चुम्बति चन्द्रचूडचरणध्यानमृते वर्तते ॥ १७ ॥
 यदासीदज्ञानं स्मरतिमिरसच्चार्जनितं
 तदा सर्वं नारीमयमिदमशेषं जगद्भूत् ।
 इदानीमस्माकं पटुतरविवेकाञ्जनदृशां
 समीभूता दृष्टिस्त्रिभुवनमपि ब्रह्म मनुते ॥ १८ ॥
 ॥ इति सुविरक्तप्रशंसा ॥
 वैराग्ये संचरत्येको नीतौ भ्रमति चापरः ।
 शृङ्गारे रमते कश्चिद्भुवि भेदाः परस्परं ॥ १९ ॥

यद्यस्य नास्ति रुचिरं तत्रास्यैव स्पृहा मनोज्ञे ऽपि ।
 रमणीये ऽपि शुधांशौ न मनः कामः सरोजिन्याः ॥१००॥८.
 ॥ इति भर्तृहरिणा विरचितं शृङ्गारशतकं समाप्तं ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

॥ अथ नीतिशतकं ॥

दिकालानवच्छिन्नाय चिन्मात्रानन्तमूर्तये ।
 स्वानुभूत्यैकसाराय नमः शान्ताय तेजसे ॥१॥

॥ अथ अज्ञप्रशंसा ॥

यां चिन्तयामि सततं मयि सा विरक्ता
 सा चान्यमिच्छति जनं स जनो ऽन्यसक्तः ।
 अस्मत्कृते च परितुष्यति काचिदन्या
 धित्तां च तं च मदनं च इमां च मां च ॥२॥
 अज्ञः सुखमाराध्यः सुखतरमाराध्यते विशेषज्ञः ।
 ज्ञानलवडुर्विदग्धं ब्रह्मापि नरं न रञ्जयति ॥३॥
 प्रसक्त्य मणिमुद्धरेन्मकरवक्त्रदंष्ट्राङ्कुरात्
 समुद्रमपि संतरेच्चपलदूर्मिमालाकुलं ।
 भुजङ्गमपि कोपितं शिरसि पुष्पवद्धारयेन्
 न तु प्रतिनिविष्टमूर्खजनचित्तमाराधयेत् ॥४॥
 लभेत सिकतासु तैलमपि यत्नतः पीडयन्
 पिवेच्च मृगतृप्तिकासु सलिलं पिपासार्दितः ।
 कदाचिदपि पर्यटन् शशविषाणामासादयेन्

न तु प्रतिनिविष्टमूर्खजनचित्तमाराधयेत् ॥५॥
 व्यालं बालमृणालतलुभिरसौ रोडुं समुज्जृम्भते
 हेतुं वज्रमणीन् शिरीषकुसुमप्रान्तेन सन्नक्षति ।
 माधुर्यं मधुविन्दुना रचयितुं क्षीराम्बुधेरीकृते
 नेतुं वाञ्छति यः सतां पथि खलान् सूक्तैः सुधास्यन्दिभिः ॥६॥
 स्वायत्तमेकान्तकृतं विधात्रा
 विनिर्मितं ह्यदनमज्ञातायाः ।
 विशेषतः सर्वविदां समाजे
 विभूषणं मौनमपण्डितानां ॥७॥
 यदा किञ्चिज्ज्ञो ऽहं द्विप इव मदान्धः समभवं
 तदा सर्वज्ञो ऽस्मीत्यभवदवलिप्तं मम मनः ।
 यदा किञ्चित्किञ्चिद्बुधजनसकाशादधिगतं
 तदा मूर्खो ऽस्मीति ज्वर इव मदो मे व्यपगतः ॥८॥
 कृमिकुलचितं लालाल्लिन्नं विगन्धि जुगुप्सितं
 निरुपमरसं प्रीत्या खादन्नरास्थि निरामिषं ।
 सुरपतिमपि श्चा पार्श्वस्थं विलोक्य न शङ्कते
 न हि गणायति क्षुद्रो जन्तुः परियरुफल्गुतां ॥९॥
 शिरः शार्वं स्वर्गं पतति शिरसो ऽतः क्षितिधरं
 महीध्रादुत्तुङ्गादवनिमवनेश्चापि जलधिं ।
 अधोधो गङ्गेयं पदमुपगता स्तोकमथवा
 विवेकभ्रष्टाणां भवति विनिपातः शतमुखैः ॥१०॥
 वरं पर्वतदुर्गेषु भ्रान्तं वनचरैः सह ।
 न मूर्खजनसंसर्गः सुरेन्द्रभवनेष्वपि ॥११॥

॥ इति अज्ञप्रशंसा ॥

॥ अथ विद्वत्प्रशंसा ॥

शास्त्रोपस्कृतशब्दसुन्दरगिरः शिष्याः प्रदेयागमा
 विख्याताः कवयो वसन्ति विषये यस्य प्रभोर्निर्धनाः ।
 तज्जाड्यं वसुधाधिपस्य सुधियो क्लृप्तं विनापीश्वराः
 कुत्साः स्युः कुपरीक्षकैर्हि मणयो धैर्यतः पातिताः ॥ १२ ॥
 कर्तुर्याति न गोचरं किमपि संपुञ्जाति यत्सर्वदा-
 प्यर्थिभ्यः प्रतिपाद्यमानमनिशं प्राप्नोति वृद्धिं परां ।
 कल्पान्तेष्वपि न प्रयाति निधनं विद्याख्यमन्तर्धनं
 येषां तान् प्रतिमानमुज्ज्वलत नृपाः कस्तैः सह स्पृहते ॥ १३ ॥
 अधिगतपरमार्थान्यण्डितान्मावमंस्थास्
 तृणमिव लघु लक्ष्मीर्नैव तान् संरूपाद्धि ।
 अभिनवमदलेखाश्यामगण्डस्थलीनां
 न भवति विशतत्तुर्वारणां वारणानां ॥ १४ ॥
 अम्भोजनीवननिवासविलासमेव
 हंसस्य कृत्ति नितरां कुपितो विधाता ।
 नवस्य दुग्धजलभेदविधौ प्रसिद्धां
 वैदग्ध्यकीर्तिमपहृत्तुमसौ समर्थः ॥ १५ ॥
 केयूरा न विभूषयन्ति पुरुषं हारा न चन्द्रोऽञ्ज्वला
 न ह्यानं न विलेपनं कुसुमं नालङ्कृता मूर्द्धजाः ।
 वाण्येका समलङ्करोति कृतिनं या संस्कृता धार्यते
 क्षीयन्ते ऽखिलभूषणानि सततं वाग्भूषणां भूषणां ॥ १६ ॥
 विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं प्रच्छन्नगुप्तं धनं
 विद्या भोगकरी यशःसुखकरी विद्या गुत्रणां गुरुः ।
 विद्या बन्धुजनो विदेशगमने विद्या परं दैवतं

विद्या राजसु पूजिता न हि धनं विद्याविहीनः पशुः ॥ १७ ॥
 क्षान्तिश्चेत्कवचेन किं किमग्निभिः क्रोधोऽस्ति चेद्देहिनां
 ज्ञातिश्चेदनलेन किं यदि मुहृद्विव्यौषधेः किं फलं ।
 किं सर्पैर्यदि दुर्जनाः किमु धनेर्विद्यानवद्या यदि
 व्रीडा चेत्किमु भूषणैः सुकविता यद्यस्ति राज्येन किं ॥ १८ ॥
 दक्षिणं स्वजने दया परिजने शाब्दं सदा दुर्जने
 प्रीतिः साधुजने नयो नृपजने विद्वज्जनेघातव्यं ।
 शौर्यं शत्रुजने क्षमा गुरुजने नारीजने धूर्तता
 ये चैवं पुरुषाः कलासु कुशलास्तेष्वेव लोकस्थितिः ॥ १९ ॥
 जाड्यं धियो कुरति सिञ्चति वाचि सत्यं
 मानोन्नतिं दिशति पापमपाकरोति ।
 चेतः प्रसादयति दिक्षु तनोति कीर्तिं
 सत्सङ्गतिः कथय किं न करोति पुंसां ॥ २० ॥
 जयन्ति ते सुकृतिनो रससिद्धाः कवीश्वराः ।
 नास्ति येषां यशःकाये जरामरणजं भयं ॥ २१ ॥

॥ इति विद्वत्प्रशंसा ॥

॥ अथ मानशौर्यप्रशंसा ॥

जुत्क्षामो ऽपि जराकृशो ऽपि शिथिलप्राणो ऽपि कष्टां दशां
 आपन्नो ऽपि विपन्नदीधितिर्पि प्राणेषु नशयत्स्वपि ।
 मत्तेभेन्द्रविभिन्नकुम्भकवलयग्रासैकबद्धस्पृहः
 किं जीर्णां तृणामन्ति मानमरुतामग्रेसरः केशरी ॥ २२ ॥
 स्वल्पं स्नायुवसावशेषमलिनं निर्मांसमप्यस्थिकं
 श्वा लब्धा परितोषमेति न च तत्तस्य जुधाशान्तये ।
 सिंहो जम्बुकमङ्गमागतमपि त्यक्त्वा निरुन्ति द्विपं

सर्वः कृच्छ्रगतो ऽपि वाञ्छति जनः सत्वानुत्तमं फलं ॥ २३ ॥
 परिवर्तिनि संसारे मृतः को वा न जायते ।
 स ज्ञातो येन ज्ञातेन याति वंशः समुन्नतिं ॥ २४ ॥
 कुसुमस्तवकस्येव द्वयी वृत्तिर्मनस्विनः ।
 मूर्द्ध्निवा सर्वलोकस्य विशीर्येत वने ऽथवा ॥ २५ ॥
 लाङ्गूलचालनमधश्चरणावपातं
 भूमौ निपत्य वदनोदरदर्शनं च ।
 श्चा पिण्डस्य कुरुते गजपुङ्गवस्तु
 धीरं विलोकयति चाटुशतैश्च भुङ्क्ते ॥ २६ ॥
 सत्यन्ये ऽपि वृहस्पतिप्रभृतयः संभाविताः पञ्चषास्
 तान्प्रत्येष विशेषविक्रमरुची राङ्गर्न वैरायते ।
 द्वाविव ग्रसते दिनेश्चरनिशाप्राणेश्चरौ भासुरौ
 भ्रान्तः पर्वणि पश्य दानवपतिः शीर्षावशेषीकृतः ॥ २७ ॥
 वहति भुवनश्रेणीं शेषः फणाफलकस्थितां
 कमटपतिना मध्येपृष्ठं सदा स च धार्यते ।
 तमपि कुरुते क्रोडाधीनं पयोधिरनादराद्
 अरुह्य महतां निःसीमानश्चरित्रविभूतयः ॥ २८ ॥
 वरं पक्षच्छेदः समदमघवन्मुक्ताकुलिश-
 प्रहरैरुद्गच्छद्दङ्गुलदहनोद्गारगुरुभिः ।
 तुषारद्विः सूनोरुह्य पितरि ल्लेशविवशे
 न चासौ सम्पालः पयसि पयसां पत्युरुचितः ॥ २९ ॥
 यदचेतनो ऽपि पादैः स्पृष्टः प्रज्वलति सवितुरतिकान्तः ।
 तत्तेजस्वी पुरुषः परकृतनिकृतं कथं सहते ॥ ३० ॥
 सिंहः शिशुरपि निपतति मदमलिनकपोलभित्तिषु गजेषु ।

प्रकृतिरियं सत्ववतां न खलु वयस्तेजसो हेतुः ॥ ३१ ॥

॥ इति मानशौर्यप्रशंसा समाप्ता ॥

॥ अथ धनप्रशंसा ॥

जातिर्यातु रसातलं गुणगणास्तस्याप्यधो गच्छतां
शीलं शैलतटात्पतवभिजनः संदक्ष्यतां वज्रिणा ।
शौर्ये वैरिणि वज्रमाश्रु निपतवर्थस्तु नः केवलं
येनेकेन विना गुणास्तृणात्सवप्रायाः समास्ता इमे ॥ ३२ ॥

यस्यास्ति वित्तं स नरः कुलीनः

स पण्डितः स श्रुतवान् गुणज्ञः ।

स एव वक्ता स च दर्शनीयः

सर्वे गुणाः काञ्चनमाश्रयन्ति ॥ ३३ ॥

दौर्मन्यान्नृपतिर्विनश्यति यतिः सङ्गात्सुतो लालनाद्
विप्रो ऽनृथयनात्कुलं कुतनयाच्छीलं खलोपासनात् ।

क्रीर्मन्यादनवेक्षणादपि कृषिः स्नेहः प्रवासाश्रयाद्

मेत्री चाप्रणयात्समृद्धिरनयात्यागात्प्रमादाद्धनं ॥ ३४ ॥

दानं भोगो नाशस्त्रिस्रो गतयो भवन्ति वित्तस्य ।

यो न ददाति न श्रुङ्गे तस्य तृतीया श्रतिर्भवति ॥ ३५ ॥

मणिः शोणोष्णीः समरविजयो हेतिदलितो

मदक्षीणो नागः शरदि सरितः श्यामपुलिनाः ।

कलाशेषश्चन्द्रः सुस्तम्भदिवा बालवनिवा

न निम्नाः शोभन्ते गलितविभवाश्चार्येषु जनाः ॥ ३६ ॥

परिक्षीणाः कश्चित्स्पृहयति धवानां प्रसृतये

स पश्चात्संपूर्णाः क्लयति धरित्रीं तृणासमां ।

अतश्चानेकान्ख्या गुरुत्वाद्युत्प्रायेषु धनिनां

अत्रस्या वस्तूनि प्रथयति च संकोचयति च ॥३७॥
 राजन् दुधुक्षसि यदि क्षितिधेनुमेनां
 तेनाद्य वत्समिव लोकमिमं पुषाण ।
 तस्मिंश्च सम्यगनिशं परिपोष्यमाणे
 नानाफलैः फलति कल्पलतेव भूमिः ॥३८॥
 सत्यानृता च परूषा प्रियवादिनी च
 द्विंसा द्यालुरपि चार्थपरा वदान्या ।
 नित्यव्यया प्रचुरनित्यधनागमा च
 वाराङ्गमेव नृपनीतिरनेकद्वया ॥३९॥
 आज्ञा कीर्तिः पालनं ब्राह्मणानां
 दानं भोगो मित्रसंरक्षणं च ।
 येषामिति षट्पुणा न प्रवृत्ताः
 को ऽर्थस्तेषां पार्थिवोपाश्रयेण ॥४०॥
 यद्वात्रा निजभालपट्टलिखितं स्तोकं मरुद्वा धनं
 तत्प्राप्नोति भरुस्थले ऽपि नितरां मेरौ च नातो ऽधिकं ।
 त्वं धीरो भव वित्तवत्सु कृपणां वृत्तिं वृथा मा कृथाः
 कूपे पश्य पयोनिधावपि घटो गृह्णाति तुल्यं जलं ॥४१॥
 ॥ इत्यर्थप्रशंसा ॥
 ॥ अथ दुर्जनप्रशंसा ॥
 अकरुणात्वमकारणविग्रहः
 परधने च स्यूहा परयोषिति ।
 मुञ्जनबन्धुजनेघसहिलुता
 प्रकृतिसिद्धमिदं हि दुरात्मनां ॥४२॥
 दुर्जनः परिहर्तव्यो विद्ययालङ्कृतो ऽपि सन् ।

मणिना भूषितः सर्पः किमसौ न भयङ्करः ॥ ४३ ॥
 ज्ञाञ्जं क्रीमति गण्यते व्रतरुचौ दम्भः शुचौ केतवं
 शूरे निर्धृणता मुनौ विमतिता दैन्यं प्रियालापिनि ।
 तेजस्विन्यवलिपता मुखरता वक्तृशक्तिः स्थिरे
 तत्को नाम गुणो भवेत्सुगुणिनां यो दुर्जनैर्नाङ्कितः ॥ ४४ ॥
 लोभश्चास्ति गुणेन किं पिश्रुनता यद्यस्ति किं पातकेः
 सत्यं चेत्तपसा च किं शुचि मनो यद्यस्ति तीर्थेन किं ।
 सौजन्यं यदि किं जनैः स्वमहिमा यद्यस्ति किं मण्डनैः
 सद्विद्या यदि किं धनैरप्यशो यद्यस्ति किं मृत्युना ॥ ४५ ॥
 शशी दिवसधूसरो गलितयौवना कामिनी
 सरो विगतवारिञ्जं मुखमनक्षरं स्वाकृतेः ।
 प्रभुर्धनपरायणः सततदुर्गतः सज्जनो
 नृपाङ्गनगतः खलो मनसि सप्त शल्यानि मे ॥ ४६ ॥
 न कश्चिच्छण्डकोपानामात्मीयो नाम भूभुजां ।
 होतारमपि जुह्वन्तं स्पृष्टो दहति पावकः ॥ ४७ ॥
 मौनान्मूकः प्रवचनपटुर्वातुलो जल्पको वा
 धृष्टः पार्श्वे स भवति जनो दूरतश्चाप्रगल्भः ।
 क्षाल्या भीरुर्यदि न सक्तुते प्रायशो नाभिजातः
 सेवार्धमः परमगहनो योगिनामप्यगम्यः ॥ ४८ ॥
 उद्भासिताखिलाखलस्य विभ्रुङ्गलस्य
 प्राग्जातविस्तृतनिजाधमकर्मचित्तेः ।
 देवादवाप्तविभवस्य गुणद्विषो ऽस्य
 नीचस्य गोचरगतिः सुखमास्यते कैः ॥ ४९ ॥
 आरम्भगुर्वी क्षयिणी क्रमेण

लघ्वी पुरा वृद्धिमती च पश्चात् ।
 दिनस्य पूर्वार्द्धपरार्द्धभिन्ना
 ह्येन मैत्री खलसज्जनानां ॥ ५० ॥
 मृगमीनसज्जनानां तृणजलसन्तोषविहितवृत्तीनां ।
 लुब्धकधीवरपिशुना निःकारणवैरिणो जगति ॥ ५१ ॥

॥ इति दुर्जनप्रशंसा ॥

॥ अथ सज्जनप्रशंसा ॥

वाञ्छा सज्जनसङ्गमे परगुणे प्रीतिर्गुरौ नम्रता
 विद्यायां व्यसनं स्वयोषिति रतिर्लोकपवादाद्द्वयं ।
 भक्तिः श्रुतिनि शक्तिरात्मदमने संसर्गमुक्तिः खले
 एते यत्र वसन्ति निर्मलगुणास्तेभ्यो नरेभ्यो नमः ॥ ५२ ॥

विपदि धैर्यमथाभ्युदये क्षमा
 सदसि वाक्पटुता युधि विक्रमः ।
 यशसि चाभिरुचिर्व्यसनं श्रुतौ
 प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनां ॥ ५३ ॥
 प्रदानं प्रच्छन्नं गृहमुपगते सम्भ्रमविधिः
 प्रियं कृत्वा मौनं सदसि कथनं नाप्युपकृतेः ।
 अनुत्सेको लक्ष्यां निरभिभवसाराः परकथाः
 सतां केनोद्दिष्टं विषममसिधाराव्रतमिदं ॥ ५४ ॥
 करे श्लाघ्यस्त्यागः शिरसि गुरुपादप्रणयिता
 मुखे सत्या वाणी विजयभुजयोर्वीर्यमतुलं ।
 हृदि स्वस्था वृत्तिः श्रुतमधिगतं च श्रवणयोरू
 विनाप्यैश्वर्येण प्रकृतिमहतां मण्डनमिदं ॥ ५५ ॥
 सम्पत्सु महतां चित्तं भवत्युत्पलकोमलं ।

आपत्सु च मद्गणेशिलशिलासद्गतकर्कशं ॥५६॥
 संतसायसि संस्थितस्य पयसो नामापि न ज्ञायते
 मुक्ताकारतया तदेव नलिनीपत्रस्थितं राजते ।
 स्वात्यां सागरश्रुक्तिमध्यपतितं तम्मौक्तिकं ज्ञायते
 प्रायेणार्धममध्यमोत्तमगुणाः संसर्गसो ज्ञायते ॥५७॥
 प्रीणाति यः सुचरितेः पितरं स पुत्रः
 यद्गतुरेव कृतं इच्छति तत्कलत्रं ।
 तन्मित्रं आपदि सुखे च समं प्रयाति
 एतन्नयं जगति पुण्यकृतो लभते ॥५८॥
 नम्रत्वेनोन्नमत्तः परंगुणकथनेः स्वान् गुणान् ख्यापयन्तः
 स्वार्थान्संपादयन्तो विनतपृथुतरारम्भयन्तैः परार्थे ।
 क्षान्त्येवान्नेपरुक्षान्तरमुखरमुखान्दुर्मुखान्द्रूषयन्तः
 सन्तः सार्थ्यचर्या जगति बद्धमताः कस्य नाभ्यर्थनीयाः ॥५९॥
 प्राणीघातान्निवृत्तिः परधनहरणो संपमः सत्यवाक्यं
 काले शक्त्या प्रदानं युवतिर्जनकथामूकभावः परिषो ।
 तृष्णाश्रोतोविभङ्गो गुरुषु च विनयः सर्वभूतानुकम्पा
 सामान्यः सर्वशास्त्रेधनुषकृतविधिः श्रेयसामिव पन्थाः ॥ ६० ॥
 असन्तो नाभ्यर्थ्याः सुहृदपि न याच्यः कृशधनः
 प्रिया न्याय्या वृत्तिर्मलिनमसुभङ्गे ऽप्यसुकरं ।
 विपयुद्धैः स्थेयं पद्मनुविधेयं च मरुतां
 सतां केनोद्दिष्टं विषममसिधारात्रतमिदं ॥ ६१ ॥

॥ इति मुजनप्रशंसा ॥

॥ अथ प्रदानप्रशंसा ॥

भवन्ति नम्रास्तरवः फलोद्गमेः

नवाम्बुभिर्भूरिविलम्बिनो घनाः ।
 अनुद्धताः सत्पुरुषाः समृद्धिभिः
 स्वभाव एवैषः परोपकारिणां ॥६२॥
 श्रोत्रं श्रुतेनैव न कुण्डलेन
 दानेन पाणिर्न तु कङ्कणेन ।
 विभाति कायः करुणापराणां
 परोपकारेण न चन्दनेन ॥६३॥
 पापान्निवारयति योजयते हिताय
 गुह्यानि गूहति गुणान् प्रकटीकरोति ।
 आपद्गतं च न हङ्कति ददाति काले
 सन्मित्रलक्षणाभिर्दं प्रवदन्ति सत्तः ॥६४॥
 पद्माकरं दिनकरो विकचीकरोति
 चन्द्रो विकाशयति कैरवचक्रवालं ।
 नाभ्यर्थितो जलधरो ऽपि ब्रह्मं ददाति
 सत्तः स्वयं परहितेषु कृताभियोगाः ॥६५॥
 एते सत्पुरुषाः परार्थघटकाः स्वार्थं परहित्यज्य ये
 सामान्यास्तु परार्थमुद्यमभृतः स्वार्थाविरोधेन ये ।
 ते ऽमी मानुषराक्षसाः परहितं स्वार्थाय विघ्नन्ति ये
 ये तु भ्रन्ति निरर्थकं परहितं ते के न जानीमहे ॥६६॥
 क्षीरेणात्मगतोदकाय हि गुणा दत्ताः पुरा ते ऽखिलाः
 क्षीरे तापमवेद्य तेन पृथसा स्वप्ना कृशसन्तौ ऊतः
 गन्तुं पावकमुन्मनस्तदभवद्दृष्टाः तु मित्रापदं
 युक्तं तेन जलेन शाम्यति सतां मैत्री पुनस्वीदृशी ॥६७॥
 इतः स्वपति केशवः कुलमितस्तदीशद्विषां

इतश्च शरणार्थिनः शिखरिपत्रिणाः शेरते ।
 इतो ऽपि वडवानलः सह समस्तसंवर्तकैरु
 अहो विततमूर्जितं भरसहं च सिन्धोर्वपुः ॥ ६८ ॥
 किं कूर्मस्य भ्रव्यथा न वपुषि क्ष्मां न क्षिपत्येष यत्
 किं वा नास्ति परिश्रमो दिनपतेरास्ते न यन्निश्चलः ।
 किं वङ्गीकृतमुत्सृजन्न मनसा श्लाघ्यो जनो लज्जते
 निर्वाहः प्रतिपन्नवस्तुषु सतामितद्धि गोत्रव्रतं ॥ ६९ ॥
 तृक्षां हिनधि भज क्षमां जह्नि मदं पापे रतिं मा कृथाः
 सत्यं ब्रूयन्नुयाहि साधुपदवीं सेवस्व विद्वज्जनान् ।
 मान्यान् मानय विद्विषो ऽप्यनुनय प्रच्छादय स्वान् गुणान्
 कीर्तिं पालय दुःखिते कुरु दयामितत्सतां चेष्टितं ॥ ७० ॥
 मनसि वचसि काये पुण्यपीयूषपूर्णासु
 त्रिभुवनमुपकारश्रेणिभिः प्रीणयन्तः ।
 परगुणापरमाणुं पर्वतीकृत्य नित्यं
 निजहृदि विकशन्तः सन्ति सन्तः कियन्तः ॥ ७१ ॥

॥ इति प्रदानप्रशंसा ॥

॥ अथ धैर्यप्रशंसा ॥

रत्नैर्महार्हेस्तुतुषुर्न देवा
 न भेजिरे भीमविषेण भीतिं ।
 सुधां विना न प्रययुर्विरामं
 विनिश्चितार्थाद्विरमन्ति धीराः ॥ ७२ ॥
 प्रारभ्यते न खलु विघ्नभयेन नीचैः
 प्रारभ्य विघ्नविकृता विरमन्ति मध्याः ।
 विघ्नेः पुनः पुनरपि प्रतिक्रम्यमानाः

प्रारब्धमुत्तमज्ञाना न परित्यजन्ति ॥ ७३ ॥
 आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महान् रिपुः ।
 नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कुर्वाणो नावसीदति ॥ ७४ ॥
 कदर्थितस्यापि हि धैर्यवृत्तेरू
 न शक्यते धैर्यगुणः प्रमार्ष्टुं ।
 अधोमुखस्यापि कृतस्य वन्देः
 नाधः शिखा याति कदाचिदेव ॥ ७५ ॥
 कान्ताकटाक्षविशिखा न खनन्ति यस्य
 चित्तं न निर्दहति कोपकृशानुतापः ।
 वर्षन्ति भूरिविषयाश्च न लोभपाशैरू
 लोकत्रयं जयति कृत्स्नमिदं स वीरः ॥ ७६ ॥
 वरं तुङ्गाच्छूङ्गादुरुशिखरिणः द्वापि पुलिने
 पतित्रायं कायः कठिनदृषदत्तर्विदलितः ।
 वरं न्यस्तो हस्तः फणिपतिमुखे तीव्रदशने
 वरं वझ्नी पातस्तदपि न कृतः शीलविलयः ॥ ७७ ॥
 वल्लिस्तस्य जलायते जलनिधिः कुल्यायते तत्क्षणात्
 मेरुः स्वल्पशिलायते मृगपतिः सद्यः कुरङ्गायते ।
 व्यालो माल्यगुणायते विषरसः पीयूषवर्षायते
 यस्याङ्गे ऽखिललोकवह्निमतमं शीलं समुन्मीलति ॥ ७८ ॥
 द्वाचिद्रूपौ शय्या द्वाचिदपि च पर्यङ्कशयनः
 द्वाचिच्छाकाहारः द्वाचिदपि च शाल्योदनरुचिः ।
 द्वाचित्कान्याधारी द्वाचिदपि च दिव्याम्बरधरो
 मनस्वी कार्यार्थी न गणयति दुःखं न च सुखं ॥ ७९ ॥
 ऐश्वर्यस्य विभूषणं सुजनता शौर्यस्य वाक्संयमो

ज्ञानस्योपशमः शमस्य विनयो वित्तस्य पात्रे व्ययः ।
 अक्रोधस्तपसः क्षमा प्रभवितुर्धर्मस्य निर्व्याजता
 सर्वेषामपि सर्वकारणमिदं शीलं परं भूषणं ॥ ८० ॥
 निन्दन्तु नीतिनिपुणा यदिवा स्तुवन्तु
 लक्ष्मीः समाविशतु गच्छतु वा यथेष्टं ।
 अद्यैव वा मरणमस्तु युगान्तरे वा
 न्याय्यात्पथः प्रविचलन्ति पदं न धीराः ॥ ८१ ॥

॥ इति धैर्यप्रशंसा ॥

॥ अथ देवप्रशंसा ॥

भग्नाशस्य कर्णउपीडिततनोर्हानेन्द्रियस्य क्षुधा
 कृत्वाखुर्विवरं स्वयं निपतितो नक्तं मुखे भोगिनः ।
 तृप्तस्तत्पिशितेन सत्वरमसौ तेनैव यातः पथा
 स्वस्थास्तिष्ठत दैवमेव हि नृणां वृद्धौ क्षये कारणां ॥ ८२ ॥
 पतितो ऽपि कराघातेरुत्पतत्येव कन्दुकः ।
 प्रायेण साधुवृत्तीनामस्थायिन्यो विपत्तयः ॥ ८३ ॥
 हिन्नो ऽपि रोहति तरुः क्षीणो ऽप्युपचीयते पुनश्चन्द्रः ।
 इति विमृशन्तः सन्तः संतप्यन्ते न ते विपदा ॥ ८४ ॥
 नेता यत्र वृहस्पतिः प्रह्वराणां वज्रं सुराः सैनिकाः
 स्वर्गी दुर्गमनुग्रहः खलु हरेरैरावतो वाहनः ।
 इत्यैश्वर्यबलान्वितो ऽपि बलिभिर्भग्नः परैः सङ्गरे
 तन्मुक्तं न नु दैवमेव शरणं धिग्धिग् वृथा पौरुषं ॥ ८५ ॥
 खल्व्वाटो दिवसेश्वरस्य किरणैः संतापितो मस्तके
 वाञ्छन्देशमनातपं विधिवशाद्विल्वस्य मूलं गतः ।
 तत्राप्यस्य महाफलेन पतता भग्नं सशब्दं शिरः

प्रायो गच्छति यत्र भाग्यरहितस्तत्रैव यान्यापदः ॥ ८६ ॥
 गजभुजङ्गमयोरपि बन्धनं
 शशिदिवाकरयोर्ग्रहपीडनं ।
 मतिमतां च विलोक्य दरिद्रतां
 विधिरहो बलवानिति मे मतिः ॥ ८७ ॥
 सृजति तावदशेषगुणाकरं
 पुरुषरत्नमलङ्करणं भुवः ।
 तदपि तत्क्षणाभङ्गकरोति चेद्
 अरुह कष्टं अपण्डितता विधेः ॥ ८८ ॥
 पत्रं नैव यदा करीरविटपे दोषो वसन्तस्य किं
 नोलूको ऽप्यवलोक्यते यदि दिवा सूर्यस्य किं दूषणं ।
 धारा नैव पतन्ति चातकमुखे मेघस्य किं दूषणं
 यत्पूर्वं विधिना ललाट लिखितं तन्मार्जितुं कः क्षमः ॥ ८९ ॥
 दैवेन प्रभुणा स्वयं जगति यद्यस्ति प्रमाणीकृतं
 तत्तस्योपनयेन्मनागपि महान्निवाश्रयः कारुणं ।
 सर्वाशापरिपूरिते जलधरे वर्षत्यपि प्रत्यहं
 सूक्ष्मा एव पतन्ति चातकमुखे द्वित्राः पयोविन्दवः ॥ ९० ॥
 मज्जावम्भसि यातु मेरुशिखरं शत्रुं जयत्वाह्वे
 बाणिज्यं कृषिसेवनादिसकला विद्याः कलाः शिक्तु ।
 आकाशं विपुलं प्रयातु खगवत् कृत्वा प्रयत्नं परं
 नाभावं भवतीह कर्मवशतो भाव्यस्य नाशः कुतः ॥ ९१ ॥

॥ इति दैवप्रशंसा ॥

॥ अथ कर्मप्रशंसा ॥

नमस्यामो देवान्न नु हितविधेस्ते ऽपि वशगा

विधिर्वन्द्यः सो ऽपि प्रतिनियतकर्मैकफलदः ।
 फलं कर्मायत्तं यदि किममरैः किं च विधिना
 नमस्तत्कर्मभ्यो विधिरपि न येभ्यः प्रभवति ॥ १२ ॥
 ब्रह्मा येन कुलालवन्नियमितो ब्रह्माण्डभाण्डोदरे
 विष्णुर्येन दशावतारगहने क्षिप्तो महासंकटे ।
 रुद्रो येन कपालपाणिपुटके भिक्षाठनं कारितः
 सूर्यो भ्राम्यति नित्यमेव गगने तस्मै नमः कर्मणे ॥ १३ ॥
 नैवाकृतिः फलति नैव कुलं न शीलं
 विद्यापि नैव न च यत्नकृतापि सेवा ।
 भाग्यानि पूर्वतपसा खलु संचितानि
 काले फलन्ति पुरुषस्य यथैव वृक्षाः ॥ १४ ॥
 वने रणे शत्रुजलाग्निमध्ये
 महार्णवे पर्वतमस्तके वा ।
 सुप्तं प्रमत्तं विषमस्थितं वा
 रक्षन्ति पुण्यानि पुराकृतानि ॥ १५ ॥
 या साधूंश्च खलान् करोति विडुषो मूर्खान् हितान् द्वेषिणः
 प्रत्यक्षं कुरुते परोक्षममृतं ह्यालारुलं तत्क्षणात् ।
 तामाराधय सत्क्रियां भगवतीं भोक्तुं फलं वाञ्छितं
 हे साधो व्यसनेर्गुणेषु विफलेष्वास्थां वृथा मा कृथाः ॥ १६ ॥
 गुणावद्गुणावद्वा कुर्वता कार्यमादौ
 परिणातिर्वधार्था यत्नतः पण्डितेन ।
 अतिरभसकृतानां कर्मणामाविपत्तेरू
 भवति हृदयदाहो शल्यतुल्यो विपाकः ॥ १७ ॥
 स्थाल्यां वैदूर्यमध्यां पचति तिलखली जङ्गलानिन्धनीधैः

सौवर्णैर्लाङ्गलाग्रैर्विलिखति वसुधामर्कमूलस्य हेतोः ।
 ह्रिवा कर्पूरखण्डान् वृतिमिदं कुरुते कोद्रवानां समन्तात्
 प्राप्येमां कर्मभूमिं न चरति मनुजो यस्तपो मन्दभाग्यः ॥ १८ ॥
 भीमं वनं भवति तस्य पुरं प्रधानं
 सर्वो जनः सुजनतामुपयाति तस्य ।
 कृत्स्ना च भूर्भवति सन्निधिरत्नपूर्णा
 यस्यास्ति पूर्वसुकृतं विपुलं नरस्य ॥ १९ ॥
 लज्जागुणौघजननीं जननीमिव स्वां
 अत्यन्तशुद्धहृदयामनुवर्तमानाः ।
 तेजस्विनः सुखमसूनपि संत्यजन्ति
 सत्यव्रतव्यसनिनो न पुनः प्रतिज्ञां ॥ १०० ॥
 ॥ इति श्रीभर्तृहरिणा कृतं नीतिशतकं समाप्तं ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

॥ अथ वैराग्यशतकप्रारम्भः ॥

॥ मङ्गलचरणं ॥

चूडोत्तंसितचारुचन्द्रकलिकाचञ्चच्छिखाभासुरो
 लीलादग्धविलोलकामशलभः श्रेयोदशग्रे स्फुरन् ।
 अन्तः स्फुर्जदपारमोरुतिमिरप्राग्भारमुच्चाटयन्
 चेतः सद्भानि योगिनां विजयते ज्ञानप्रदीपो हरः ॥ १ ॥

॥ अथ तृष्णाद्रूषणं ॥

बोद्धारो मत्सरग्रस्ताः प्रभवः स्मयद्रूषिताः ।
 अबोधोपहृताश्चान्ये जीर्णमङ्गे सुभाषितं ॥२॥
 न संसारोत्पन्नं चरितमनुपश्यामि कुशलं
 विपाकः पुण्यानां जनयति भयं मे विमृशतः ।
 मरुद्भिः पुण्यौघैश्चिरमपि गृहीताश्च विषया
 मरुत्तो ज्ञायन्ते व्यसनमिव दातुं विषयिणां ॥३॥
 श्रान्तं देशमनकदुर्गविषमं प्राप्तं न किञ्चित्फलं
 त्याक्त्वा जातिकुलाभिमानमुचितं सेवा कृता निष्फला ।
 भुक्तं मानविवर्जितं परगृहेष्वाशङ्कया काकवत्
 तृप्ते जृम्भसि पापकर्मनिरते नाद्यापि संतुष्यसि ॥४॥
 उत्खातं निधिशङ्कया क्षितितलं ध्याता गिरिर्धातवो
 निस्तीर्णः सरितां पतिर्नृपतयो यत्नेन संतोषिताः ।
 मन्त्राराधनतत्परेण मनसा नीताः श्मशाने निशाः
 प्राप्तः काणवराटको ऽपि न मया तृप्ते ऽधुना मुञ्च मां ॥५॥
 खलोद्ग्रापाः सोढाः कथमपि तदाराधनपरैर्
 निगृह्यान्तर्वाष्यं हसितमपि शून्येन मनसा ।
 कृतश्चित्तस्तम्भः प्रतिरुतधियामञ्जलिरपि
 त्वमाशे मोघाशे किमु परमतो नर्तयसि मां ॥६॥
 अमीषां प्राणानां तुलितविसिनीपत्रपयसां
 कृते किं नास्माभिर्विगलितविवेकैर्व्यवसितं ।
 पदाब्धानामग्रे द्रविणामदनिःसंज्ञमनसां
 कृतं ह्यनग्रीडैर्निजगुणाकथापातकमपि ॥७॥

भोगा न भुक्ता वयमेव भुक्तास्
 तपो न तप्तं वयमेव तप्ताः ।
 कालो न यातो वयमेव यातास्
 तृष्णा न जीर्णा वयमेव जीर्णाः ॥ ८ ॥
 वलिभिर्मुखमाक्रान्तं पलितैरङ्कितं शिरः ।
 गात्राणि शिथिलायन्ते तृष्णैका तरुणायते ॥ ९ ॥
 निवृत्ता भोगेच्छा पुरुषबहुमानो विगलितः
 समानाः स्वर्याताः सपदि मुद्दो जीवितसमाः ।
 शनैर्यद्युत्थानं घनतिमिररुद्धे च नयने
 अहो दुष्टः कायस्तदपि मरणोपायचकितः ॥ १० ॥
 आशा नाम नदी मनोरथजला तृष्णातरङ्गाकुला
 रागग्राहवती वितर्कविहगा धैर्यद्रुमधंसिनी ।
 मोहावर्तसुदुस्तरातिगरुणा प्रोत्तुङ्गचिन्तातटी
 तस्याः पारगता विश्रुद्धमनसो नन्दन्ति योगीश्वराः ॥ ११ ॥

॥ इति तृष्णाद्रूषणं ॥

॥ अथ विषयपरित्यागविडम्बनं ॥

ये सत्तोषमुखप्रमोदमुदितास्तेषां न भिन्ना मुदा
 ये वन्ये धनलुब्धसङ्कलधियस्तेषां न तृष्णा कृता ।
 इत्थं कस्य कृते कृतः स विधिना तादृक् पतिः संपदां
 स्वात्मन्येव समाप्तहेममहिमा भेरुर्न मे रोचते ॥ १२ ॥
 अवश्यं यातारश्चिरतरमुषित्वापि विषया
 वियोगे को भेदस्त्यजति न जनो यत्स्वयममून् ।
 ब्रजन्तः स्वातन्त्र्यादतुलपरितापाय मनसः
 स्वयं त्यक्त्वास्वेते शममुखमनन्तं विदधति ॥ १३ ॥

ब्रह्मज्ञानविवेकिनो ऽमलधियः कुर्वन्त्यहो दुष्करं
 यन्मुञ्चत्युपभोगभाङ्घ्रिषु धनान्येकान्ततो निःस्पृहाः ।
 न प्राप्तानि पुरा न संप्रति न च प्राप्ती दृढप्रत्ययो
 वाञ्छामात्रपरिग्रहाण्यपि परित्यक्तुं न शक्ता वयं ॥ १४ ॥
 धन्यानां गिरिकन्दरेषु वसतां ज्योतिः परं ध्यायतां
 आनन्दाश्रुकणान् पिवन्ति शकुना निःशङ्कमङ्गेशयाः ।
 अस्माकं तु मनोरथोपरचितप्रासादवापीतट-
 क्रीडाकाननकेलिकौतुकजुषामायुः परं क्षीयते ॥ १५ ॥
 भिक्षाशनं तदपि नीरसमेकवारं
 शय्या च भूः परिजनो निजदेहमात्रं ।
 वस्त्रं च जीर्णशतखण्डमयी च कन्था
 क्लृप्ता तथापि विषयान्न परित्यजन्ति ॥ १६ ॥
 स्तनौ मांसग्रन्थी कनककलशावित्युपमितौ
 मुखं श्लेष्मागारं तदपि च शशाङ्किन तुलितं ।
 स्रवन्मूत्रक्लिनं करिवरकरस्पर्द्धिं जघनं
 मुहुर्निन्द्यं त्रुपं कविवरविशेषिर्गुरुकृतं ॥ १७ ॥
 दूरार्थं घटयति नवं दूरतश्चापशब्दं
 त्यक्त्वा भूयो भवति निरतः सत्सभारङ्गनेषु ।
 मन्दं मन्दं रचयति पदं लोकचित्तानुवृत्त्या
 कामं मन्त्री कविरिव सदा खिदभारैरमुक्तः ॥ १८ ॥
 अज्ञानन्माहात्म्यं पतति शलभस्तीव्रदहने
 स मीनो ऽप्यज्ञानाद्दडिशयुतमञ्जलि पिशितं ।
 विजानन्तो क्थेते वयमिह विपज्जालपटलान्
 न मुञ्चामः कामानरूह गहनो मोहमहिमा ॥ १९ ॥

उदन्वच्छिन्ना भूः स च निधिरपां योजनशतं
 सदा पान्थः पूषा गगनपरिमाणं कलयति ।
 इति प्रायो भावाः स्फुरदवधिमुद्रामुकुलिताः
 सतां प्रज्ञोन्मेषः पुनर्यमसीमा विजयतां ॥ २० ॥
 तुङ्गं वेश्म सुताः सतामभिमताः संख्यातिगाः सम्पदः
 कल्याणी दयिता वयश्च नवमित्यज्ञानमूढो जनः ।
 मत्वा विश्वमनश्चरं निविशति संसारकारागृहे
 संदृश्य क्षणभङ्गुरं तदखिलं धन्यस्तु संन्यस्यति ॥ २१ ॥

॥ इति विषयपरित्यागविडम्बनं ॥

॥ अथ याञ्चदैन्यदूषणं ॥

दीनादीनमुखैः स्वकीयशिश्रुकैराकृष्टजीर्णाम्बरां
 क्रोशद्भिः क्षुधितैर्निर्न्नविधुरां दृश्येत चेद्देहिनीं ।
 याञ्चाभङ्गभयेन गद्गदगलस्तद्वद्विलीनाक्षरं
 को देहीति वदेत्स्वदग्धजठरस्यार्थे मनस्वी पुमान् ॥ २२ ॥
 अभिमतमहामानग्रन्थिप्रभेदपठीयसी
 गुरुतरगुणग्रामाम्भोजस्फुटोज्ज्वलचन्द्रिका ।
 विपुलविलसद्भ्रज्जावल्लीविदारकुठारिका
 जठरपिठरी दुष्पूर्यं करोति विडम्बनां ॥ २३ ॥
 पुण्यग्रामे वने वा मरुति सितपटच्छन्नपालीकपालीं
 आदाय न्यायगर्भं द्विजङ्गतङ्गतभुग्धूमधूम्रोपकण्ठं ।
 द्वारं द्वारं प्रविष्टो वरमुदरदरीपूरणाय क्षुधार्ती
 मानी प्राणी स नाथो न पुनरनुदिनं तुल्यकुल्येषु दीनः ॥ २४ ॥
 गङ्गातरङ्गकणशीकरशीतलानि
 विद्याधराधुषितचारुशिलातलानि ।

स्थानानि किं हिमवतः प्रलयं गतानि
 यत्सावमानपरपिण्डरता मनुष्याः ॥ २५ ॥
 किं कन्दाः कन्दरेभ्यः प्रलयमुपगता निर्करा वा गिरिभ्यः
 प्रधस्ताः किं महीजाः सरसफलभृतो वल्कलिन्यश्च शाखाः ।
 वीक्ष्यन्ते किं मुखानि प्रसभमपगतप्रश्रयाणां खलानां
 दुःखोपात्ताल्पवित्तस्मयपवनवशान्नर्तितभ्रूलतानि ॥ २६ ॥
 पुण्यैर्मूलफलेः प्रियप्रणयिनीं वृत्तिं कुरुघाधुना
 भूश्यां नवपल्लवैर्कृपणैरुत्तिष्ठ यामो वनं ।
 क्षुद्राणामविवेकमूढमनसां तत्रेश्वराणां सदा
 वित्तव्याधिविकारविकूलगिरो नामापि न श्रूयते ॥ २७ ॥
 फलं स्वेच्छालभ्यं प्रतिवनमखेदं क्षितिरूहां
 पयः स्थाने स्थाने शिशिरमधुरं पुण्यसरितां ।
 मृदुस्पर्शा शय्या सुललितलता पल्लवमयी
 सकृन्ते सन्तापं तदपि धनिनां द्वारि कृपणाः ॥ २८ ॥
 ये वर्धन्ते धनपतिपुरः प्रार्थनादुःखभाजो
 ये चाल्पत्वं दधति विषयाक्षेपपर्यस्तबुद्धेः ।
 तेषामन्तः स्फुरितरुसितं वासराणां स्मरेयं
 ध्यानच्छेदे शिखरिकुरग्रावशय्यानिषणाः ॥ २९ ॥
 एको देवः केशवो वा शिवो वा
 एकं मित्रं भूपतिर्वा यतिर्वा ।
 एको वासः पत्तने वा वने वा
 एका भार्या सुन्दरी वा दरी वा ॥ ३० ॥
 भिक्षाहारमदन्यमप्रतिरूतं भीतिच्छिदं सर्वदा
 दुर्मात्सर्यमदाभिमानमथनं दुःखौघविधंसनं ।

सर्वत्रान्वरुहमप्रयत्नसुलभं साधुप्रियं पावनं
शम्भोः सत्रमवार्यमक्षयनिधिं शंसन्ति योगीश्वराः ॥३१॥

॥ इति याञ्चदैन्यद्रूपणां ॥

॥ अथ भोगे ऽस्थैर्यपद्धतिः ॥

भोगे रोगभयं कुले च्युतिभयं वित्ते नृपालाद्वयं
माने दैन्यभयं बले रिपुभयं रूपे तरुण्याभयं ।

शास्त्रे वादिभयं गुणे खलभयं काये कृतान्ताद्वयं
सर्वं वस्तु भयान्वितं भुवि नृणां वैराग्यमेवाभयं ॥३२॥

आक्रान्तं मरणेन जन्म जारसा यात्युत्तमं यौवनं
सत्तोषो धनलिप्तया शमसुखं प्रौढाङ्गनाविश्रमैः

लोकैर्मत्सरिभिर्गुणा वनभुवो व्यालेर्नृपा दुर्जनैर्
अस्थैर्येणा विभूतयो ऽप्युपहृता ग्रस्तं न किं केन वा ॥३३॥

आधिव्याधिशतैर्जनस्य विविधैरारोग्यमुन्मूल्यते
लक्ष्मीर्यत्र पतन्ति तत्र विवृतद्वारा इव प्रापदः ।

जातं जातमवश्यमाशु विवशं मृत्युः करोत्यात्मसात्
तत्किं केन निरङ्कुशेन विधिना यन्निर्मितं सुस्थिरं ॥३४॥

भोगास्तुङ्गतरङ्गभङ्गचपलाः प्राणाः क्षणधंसिनः
स्तोकान्येव दिनानि यौवनसुखं स्फुर्तिक्रियासु स्थितं ।

तत्संसारमसारमेव निखिलं बुधा बुधा बोधका
लोकानुग्रह्येशलेन मनसा यत्नः समाधीयतां ॥३५॥

भोगा मेघवितानमध्यविलसत्सौदामिनीचञ्चला
आयुर्वायुविघटिताभ्रपटलीच्छिन्नान्बुवद्भङ्गुरं ।

लोला यौवनलालसास्तनुभृता मिथ्याकलय्य द्रुतं
योगे धैर्यसमाधिसिद्धिसुलभे बुद्धिं विदधं बुधाः ॥३६॥

श्रायुः कल्लोललोलं कतिपयदिवसस्थापिनी यौवनश्रीरू
 अर्थाः सङ्कल्पकल्या घनसमयतडिद्विभ्रमा भोगपूगाः ।
 कण्ठाश्लेषोपगूढं तदपि च न चिरं यत्प्रियाभिः प्रणीतं
 ब्रह्मण्यासक्तचित्ता भवत भवभयाम्भोधिपारं तरं तु ॥ ३० ॥
 कृच्छ्रेणामेधमध्ये नियमिततनुभिः स्थीयते गर्भवासे
 कान्ताविश्लेषडुःखव्यतिकरविषमो ग्रीवने चोपभोगः ।
 वामाक्षीणामवज्ञा विरुसितव्रसतिर्वृद्धभाक्त्रोप्यसाधुः
 संसारे रे मनुष्या वदत यदि सुखं स्वल्पमस्ति किञ्चित् ॥ ३८ ॥
 व्याघ्रीव तिष्ठति जरा परितर्जयन्ती
 रोगाश्च शत्रव इव प्रकुरन्ति देहे ।
 श्रायुः परिश्रवति भिन्नयदादिवाम्भो
 लोकस्तथाप्यकृतमाचरतीति चित्रं ॥ ३९ ॥
 भोगा भङ्गवृत्तयो बद्धविधास्तीरेव चायं भवस्
 तत्कस्येह कृते परिभ्रमत हे लोकाः कृतं चेष्टितं ।
 आशापाशशतोपशान्तिविशदं चेतः समाधीयतां
 काम्योत्पत्तिवशे स्वधामनि यदि स्रद्धेयमस्मद्वचः ॥ ४० ॥
 ब्रह्मेन्द्रादिमरुद्गणांस्तृणागणान् यत्र स्थितो मन्यते
 यच्छापाद्विरसा भवन्ति विभवास्त्रैलोक्यराज्यादयः ।
 बोधः को ऽपि स एक एव प्रमो नित्योदितो जृम्भते
 भोः साधो क्षणभङ्गुरे तदितरे भोगे रतिं मा कृथाः ॥ ४१ ॥
 ॥ इति भोगदूषणं ॥
 ॥ अथ कालमहिमा ॥
 सा रम्या नगरी महान्स नृपतिः सामन्तचक्रं च तत्
 पार्श्वे तस्य च सा विदग्धपरिषत्ताश्चन्द्रबिम्बाननाः ।

उन्मत्तः स च राजपुत्रनिवहस्ते वन्दिनस्ताः कथाः
 सर्वं यस्य वशादगात् स्मृतिपथं कालाय तस्मै नमः ॥ ४२ ॥
 यत्रानेकः क्वचिदपि गृहे तत्र तिष्ठत्यथैको
 यत्राप्येकस्तदनुबह्वस्तत्र नैको ऽपि चान्ते ।
 इत्थं चेमौ रजनिदिवसौ दोलयन्द्वाविवाक्षौ
 कालः काल्या भुवनफलके क्रोडति प्राणिशरैः ॥ ४३ ॥
 आदित्यस्य गतांगतैरहुरहः संक्षीयते जीवनं
 व्यापारिर्बहुकार्यभारगुरुभिः कालो न विज्ञायते ।
 दृष्ट्वा जन्म जराविपत्तिमरणं त्रासश्च नोत्पद्यते
 पीत्वा मोहमयीं प्रमादमदिरामुन्मत्तभूतं जगत् ॥ ४४ ॥
 रात्रिः सैव पुनः स एव दिवसो मवा मुधा जन्तवो
 धावन्त्युद्यमिनस्तथैव निभृताः प्रारब्धतत्तन्निघ्नाः ।
 व्यापारिः पुनरुत्तमुत्तविषयैरित्थं विधेनामुना
 संसारेण कदर्थिता वयमहो मोहं न लज्जामहे ॥ ४५ ॥
 न ध्यातं पद्मीश्वरस्य विधिवत्संसारविच्छिन्तये
 स्वर्गद्वारकपाठपाठनपटुर्धर्मा ऽपि नोपार्जितः ।
 नारीपीनपयोधरोरुयुगलं स्वप्ने ऽपि नालिङ्गितं
 मातुः केवलमेव यौवनवनच्छेदे कुठारा वयं ॥ ४६ ॥
 नाभ्यस्ता भुवि वादिवृन्ददमनी विद्या विनीतोचिता
 खद्गप्रैः करिकुम्भपीठदमनैर्नाकं न नीतं यशः ।
 कालाकोमलपल्लवाधररसः पीतो न चन्द्रोदये
 तारुण्यं गतमेव निष्पालमहो शून्यालये दीपवत् ॥ ४७ ॥
 विद्या नाधिगता कलङ्करहिता वित्तं च नोपार्जितं
 शृश्रूषा ऽपि समाहितेन मनसा पित्रोर्न संपादिता ।

आलोलापतलोचना युवतयः स्वप्ने ऽपि नालिङ्गिताः
कालो ऽयं परपिण्डलोलुपतया काकिरिवापोषितः ॥४८॥

वयं येष्यो ज्ञाताश्चिरपरिगता एव खलु ते
समा येषां वृद्धाः स्मृतिविषयतां ते ऽपि गमिताः ।

इदनीमिते स्म प्रतिदिवसमापन्नपतना
गताः तुल्यावस्थां सिकतिनि नदीतीरतरुभिः ॥४९॥

आयुर्वर्षशतं नृणां परिमितं रात्रौ तदर्द्धं गतं
तस्यार्द्धस्य परस्य चार्द्धमपरं बालत्ववृद्धत्वयोः ।

शेषं व्याधिवियोगदुःखसहितं सेवादिभिर्निर्यते
जीवे वारितरङ्गचञ्चलतरे सौख्यं कुतः प्राणिनां ॥५०॥

क्षणां बालो भूत्वा क्षणमपि युवा कामरसिकः
क्षणां वित्तेर्हीनिः क्षणमपि च संपूर्णविभवः ।

जराजीर्णैरिङ्गैर्नट इव वलीमण्डिततनुर
नरः संसारान्ते विशति यमधानीयवनिकां ॥५१॥

॥ इति कालमहिमा ॥

॥ अथ यतिनृपतिसंवादः ॥

त्वं राजा वयमप्युपासितगुरुप्रज्ञाभिमानोन्नताः
ख्यातस्त्वं विभवैर्यशांसि कवयो दिक्षु प्रतन्वन्ति नः ।

इत्थं मानधनातिदूरमुभयोरप्यावयोरत्तरं
यद्यस्मात्सु पराङ्मुखो ऽसि वयमप्येकान्ततो निस्पृहाः ॥५२॥

अर्थानामीशिष्ये त्वं वयमपि च गिरामीशमहे यावदर्थं
शूरस्त्वं वादिदर्पज्वरशमनविधावक्षयं पाठवं नः ।

सेवन्ते त्वां धनाढ्या मतिमलकृतये मामपि श्रोतुकामा
मय्यप्यास्था न ते चेन्नपि मम नितरमेव राजन् गतासीत् ॥५३॥

वयमिह परितुष्टा वल्कलैस्त्वं डुकूलैः
 सम इह परितोषो निर्विशेषो विशेषः ।
 स तु भवतु दरिद्रो यस्य तृष्णा विशाला
 मनसि च परितुष्टे को ऽर्धवान् को दरिद्रः ॥५४॥
 फलमलमशनाय स्वादु पानाय तोयं
 शयनमवनिपृष्ठे वाससी वल्कले च ।
 धनलवमधुपानभ्रान्तसर्वेन्द्रियाणां
 अविनयमनुमत्तुं नोत्सहे दुर्जनानां ॥५५॥
 अग्नीमहि वयं भिक्षामाशावासो वसीमहि ।
 शयीमहि महीपृष्ठे कुर्वमिहि किमीश्वरैः ॥५६॥
 न नटा न विटा न गायका
 न च सभ्येतरवादिचञ्चवः ।
 नृप संसदि ते ऽत्र के वयं
 स्तनभारानमिता न घोषितः ॥५७॥
 विपुलहृदयैरीशैः कैश्चिज्जगज्जनितं पुरा
 विधृतमपरैर्दत्तं चान्यैर्विजित्य तृणां यथा ।
 इह हि भुवनान्यन्ये धीराश्चतुर्दश भुङ्क्ते
 कतिपयपुरः स्वाम्ये पुंसां क एष मदनञ्जरः ॥५८॥
 अभुक्तायां यस्यां क्षणमपि न यातं नृपशतैरू
 भुवस्तस्या लाभे क इह बद्धमानः क्षितिभृतां ।
 तदंशस्याप्यंशे तदवयववलेषे ऽपि पतयो
 विषादे कर्तव्ये विदधति जडाः प्रत्युत मुदं ॥५९॥
 मृत्पिण्डो जलरेखया वलयितः सर्वा ऽप्ययं नन्वणुः
 स्वाशीः कृत्य तमेव संयुगशते राज्ञां गणा भुङ्क्ते ।

दक्ष्यन्ते ददतो ऽथवा किमपरे क्षुद्रा दरिद्रा भृशं
धिग्धिकापुरुषाधमान्धनलवं तेभ्यो ऽपि वाञ्छन्ति ये ॥ ६० ॥
स ज्ञातः को ऽप्यासीन्मदनरिपुणा मूर्द्धि धवलं
कपालं यस्योच्चैर्विनिहितमलङ्कारविधये ।
नृभिः प्राणात्राणाप्रवणमतिभिः कैश्चिदधुना
नमद्भिः कः पुंसामयमतुलदर्पस्वरभरः ॥ ६१ ॥

॥ इति यतिनृपतिसंवादः ॥

॥ अथ मनःसम्बोधनं ॥

परेषां चेतांसि प्रतिदिवसमाराध्य बद्धधा
प्रसादं किं नेतुं विशसि हृदय क्लेशविफलं ।
प्रसन्ने व्यथन्तः स्वयमुदितचिन्तामणिगुणो
विविक्तः सङ्कल्पः किमभिलषितं पुष्यति न ते ॥ ६२ ॥
परिश्रमसि किं वृथा द्वाचन चित्त विश्राम्यतां
स्वयं भवति यद्यथा भवति नान्यथा तत्तथा ।
अतीतमपि न स्मरन्नपि च भाव्यसंकल्पयन्
न तर्कितगमागमाननुभवस्व भोगानिह ॥ ६३ ॥
एतस्माद्दिग्मेन्द्रियार्थगहनादायासकादाश्रय
श्रेयोमार्गमशेषदुःखशमनव्यापारदहनं क्षणात् ।
आत्मीभावमुपैहि संत्यज निजां कल्लोललोलां गतिं
मा भूयो भज भङ्गुरां भवति चितेः प्रसीदाधुना ॥ ६४ ॥
मोहं मार्जयतामुपाश्रय रतिं चन्द्रार्द्रचूडामणौ
चेतः स्वर्गतरङ्गिणीतटभुवि व्यासङ्गमङ्गीकुरु ।
को वा वीचिषु बुद्बुदेषु च तडिल्लेखासु च स्त्रीषु च
ज्वालाग्रेषु च पन्नगेषु च सरिद्वर्गेषु च प्रत्ययः ॥ ६५ ॥

चेतश्चित्तय मा रमां सकृदिमामस्थायिनीमास्थया
 भूपालभ्रुकुटीकुटीरविह्वरव्यापारपण्याङ्गनां ।
 कन्थाकञ्चुकितः प्रविश्य भवनद्वाराणि वाराणासी-
 रथ्यापङ्क्तिषु पाणिपात्रपतितां भिक्षामपेक्षामहे ॥ ६६ ॥
 अग्रे गीतं सरसकवयः पार्श्वयोर्दक्षिणात्याः
 पश्चाल्लीलावलयरणितं चामर्ग्राहिणीनां ।
 यद्यस्त्येवं कुरु भवरसास्वादने लम्पटवं
 नो चेद्यतः प्रविश सहसा निर्विकल्पे समाधौ ॥ ६७ ॥
 प्राप्ताः श्रियः सकलकामदुघास्ततः किं
 न्यस्तं पदं शिरसि विद्विषतां ततः किं ।
 संपादिताः प्रणयिनो विभवास्ततः किं
 कल्पस्थितास्तनुभृतस्तनवस्ततः किं ॥ ६८ ॥
 भक्तिर्भवे मरणजन्मभयं हृदिस्थं
 स्नेहो न बन्धुषु च मन्मथजा विकाराः ।
 संसर्गदोषरहिता विजना वनान्ता
 वैराग्यमस्ति किमतः परमर्थनीयं ॥ ६९ ॥
 तस्मादनन्तमजरं परमं विकासि
 तद्ब्रह्म चिन्तय किमेभिरसद्विकल्पैः ।
 यस्यानुषङ्गिण इमे भुवनाधिपत्य-
 भोगादयः कृपणालोकमता भवन्ति ॥ ७० ॥
 पातालमाविशसि यासि नभो विलंघ्य
 दिङ्गाण्डलं भ्रमसि मानस चापलेन ।
 भ्रान्त्यापि जातु विमलं कथमात्मलीनं

न ब्रह्म संस्मरसि निर्वृतिमेषि केन ॥७१॥

॥ इति मनःसम्बोधनं ॥

॥ अथ नित्यानित्यविचारः ॥

किं वेदैः स्मृतिभिः पुराणपठनेः शास्त्रैर्महाविस्तैः

स्वर्गग्रामकुटीनिवासफलदैः कर्मक्रियाविभ्रमैः ।

मुक्किकं भवदुःखभाररचनाविधंसकालानलं

स्वात्मानन्दपदप्रवेशकलनं शेषा वणिग्वृत्तयः ॥७२॥

यन्नागा मदभिन्नगण्डकरटास्तिष्ठन्ति निद्रालसा

द्वारे हेमविभूषणाश्चतुरगा वल्गन्ति यद्वर्षिताः ।

वीणावेणुमृदङ्गशङ्खपट्टकैः सुप्तस्तु यद्वोधयते

तत्सर्वं सुरलोकदेवंसदृशं धर्मस्य विस्फुर्जितं ॥७३॥

गात्रं संकुचितं गतिर्विगलिता भ्रष्टा च दत्तावली

दृष्टिर्नश्यति वर्द्धते बधिरता वक्त्रं च लालायते ।

वाक्यं नाद्रियते च बान्धवजनो भार्या न शुश्रूषते

ह्ला कष्टं पुरुषस्य जीर्णवयसः पुत्रो ऽप्यमित्रायते ॥७४॥

वर्षां सितं शिरसि वीक्ष्य शिरोरुक्ताणां

स्थानं जरापरिभवस्य तदेव पुंसां ।

आरोपितास्थिकलशं परिकृत्य यान्ति

चाण्डालकूपमिव दूरतरं तरुण्यः ॥७५॥

यावत्स्वस्थमिदं शरीरमरुजं यावज्जरा दूरतो

यावद्येन्द्रियशक्तिरप्रतिकृता यावत्क्षयो नायुषः ।

आत्मश्रेयसि तावदेव विदुषा कार्यः प्रयत्नो महान्

संदीप्ते भवने तु कूपखननं प्रत्युद्यमः कीदृशः ॥७६॥

तपस्यन्तः सन्तः किमधिनिवसामः सुरनदीं

गुणोदारान् दारानुत परिचरामः सविनयान् ।
 पिवामः शास्त्रौघानुत विविधकाव्यामृतरसान्
 न विद्मः किं कुर्मः कतिपयनिमेषायुषि जने ॥ ७७ ॥
 डुराराध्यः स्वामी तुरगचलचित्ताः क्षितिभुजो
 वयं च स्थूलेच्छाः सुमरुति पदे बद्धमनसः ।
 जरादेहं मृत्युर्हरति दयितं जीवितमिदं
 सखे नान्यच्छ्रेयो जगति विडुषामत्र तपसः ॥ ७८ ॥
 मनि ऽशाधिनि खण्डिते च वसुनि व्यर्थे प्रयाते ऽर्धिनि
 क्षीणे बन्धुजने गते परिजने नष्टे शनैर्यौवने ।
 युक्तं केवलमेतदेव सुधियां यज्जङ्गुकन्यापयः
 पूतयावगिरीन्द्रकन्दरदरीकुञ्जे निवासः क्वचित् ॥ ७९ ॥
 रम्याश्चन्द्रमरीचयस्तृणावती रम्या वनात्स्थली
 रम्यं साधुसभासमागमसुखं काव्येषु रम्याः कथाः ।
 कोपोपाहितवाष्पविन्दुतरलं रम्यं प्रियाया मुखं
 सर्वं रम्यमनित्यतामुपगतं चित्ते न किञ्चित्पुनः ॥ ८० ॥
 रम्यं हर्म्यतलं न किं वसतये श्राव्यं न गेयादिकं
 किं वा प्राणसमासमागमसुखं नैवाधिकं प्रीतये ।
 किं तु श्रान्तपतङ्गपक्षपवनव्यालोलदीपाङ्कुर-
 च्छायाचञ्चलमाकलय्य सततं सतो वनात्तं गताः ॥ ८१ ॥

॥ इति नित्यानित्यविचारः ॥

॥ अथ शिवार्चनपद्धतिः ॥

आसंसारं त्रिभुवनमिदं चिन्वतां तात तादृग्
 नैवास्माकं नयनपदवीं श्रोत्रमार्गं गतो वा ।
 यो ऽयं धत्ते विषयकरिणीगाढगूढाभिमानः

क्षीवस्यान्तःकरणाकरिणाः संयमालानलीलां ॥ ८२ ॥
 जीर्णा एव मनोरथाश्च हृदये यातं च तद्यौवनं
 कृत्तङ्गेषु गुणाश्च बन्धफलतां याता गुणज्ञिर्विना ।
 किं युक्तं सहस्राभ्युपैति बलवान् कालः कृतात्तो ऽक्षमी
 क्यज्ञातं मदनात्तकांघ्रियुगलं मुक्तेस्तु नान्या गतिः ॥ ८३ ॥
 महेश्वरे वा जगतामधीश्वरे
 जनार्दने वा जगदन्तरात्मनि ।
 न व्रस्ततो मे प्रतिपत्तिरस्ति
 तथापि भक्तिस्तरूपोन्दुशेखरे ॥ ८४ ॥
 स्फुरत्स्फारज्योत्स्नाधवलिततले द्वापि पुलिने
 सुखासीनाः शान्तधमिषु रजनीषु ग्युसरितः ।
 भवाभोगोद्विग्नाः शिवशिवशिवित्युद्विवचसः
 कदा यास्यामो ऽन्तर्गतबहुलवाष्पाकुलदृशः ॥ ८५ ॥
 वितीर्णो सर्वस्वे तरुणाकरुणापूर्णाहृदयास्
 तरन्तः संसारं विरसपरिणामावधिगतं ।
 कदा पुण्यारण्ये परिगतशरच्चन्द्रकिरणास्
 त्रियामा नेष्यामो कुरचरुणाचित्तैकशरणाः ॥ ८६ ॥
 कदा वाराणस्याममरुतटिनीरोधसि वसन्
 वसानः कौपीने शिरसि निदधानो ऽञ्जलिपुटं ।
 अये गौरीनाथ त्रिपुरकुर शम्भो त्रिनयन
 प्रसीदित्याक्रोशन्निमिषमिव नेष्यामि दिवसान् ॥ ८७ ॥
 स्नात्वा गाङ्गेः पयोभिः शुचिकुसुमफलैरर्चयित्वा विभो त्वां
 ध्याये ध्यानं निवेश्य क्षितिधरकुरग्रावशय्यानिषणाः ।
 आत्मारामः फलाशी गुरुवचनरतस्त्वत्प्रसादात्स्मरारे

दुःखं मोक्ष्ये कदाहं समकरचरणो पुंसि सेवासमुत्थं ॥ ८८ ॥
 महीशय्या शय्या विपुलमुपधानं भुजलता
 वितानं चाकाशं व्यजनमनुकूलो ऽयमनिलः ।
 स्फुरद्दीपश्चन्द्रो विरतिवनितासङ्गमुदितः
 सुखं शान्तः शेते मुनिरतनुभूतिर्नृप इव ॥ ८९ ॥
 एकाकी निस्पृहः शान्तः पाणिपात्रो दिगम्बरः ।
 कदा शम्भो भविष्यामि कर्मनिर्मूलनक्षमः ॥ ९० ॥
 पाणिं पात्रयतां निसर्गशुचिना भिक्षेण संतुष्यतां
 पत्र छापि निषीदतां बद्धतृणं विश्वं मुहुः पश्यतां ।
 अत्यागे ऽपि तनोरखण्डपरमानन्दावबोधस्पृहां
 मर्त्यः को ऽपि शिवप्रसादसुलभीं संपत्स्यते योगिनां ॥ ९१ ॥

॥ इति शिवार्चनपद्धतिः ॥

॥ अथ अवधूतचर्या ॥

कौपीनं शतखण्डजर्जरतरं कन्था पुनस्तादृशी
 नैश्चित्यं निरपेक्ष्यभैक्ष्यमशनं निद्रा श्मशाने वने ।
 स्वातन्त्र्येण निरङ्कुशं विकृतां स्वान्तं प्रशान्तं सदा
 स्थैर्यं योगमहोत्सवे ऽपि च यदि त्रैलोक्यराज्येन किं ॥ ९२ ॥
 भूः पर्यङ्को निजभुजलता कन्दुकं खं वितानं
 दीपश्चन्द्रो विरतिवनितालब्धसङ्गप्रमोदः ।
 दिक्कान्ताभिः पवनचमरैर्विज्यमानः समन्ताद्
 भिक्षुः शेते नृप इव भुवि त्यक्तसर्वस्पृहो ऽपि ॥ ९३ ॥
 ब्रह्माण्डो मण्डलीमात्रं को लोभो ऽयं मनस्विनः ।
 शफरीस्फुरितेनाब्धेः जुब्धता ज्ञातु ज्ञायते ॥ ९४ ॥
 भिक्षाशी जनमध्यसङ्गरहितः स्वायत्तचेष्टः सदा

क्लानादानविभिन्नवर्णरहितः कश्चित्तपस्वी स्थितः ।
 रथ्याकीर्णविशीर्णजीर्णवसनैरस्यूतकन्याधरो
 निर्माणो निरकृङ्कतिः समसुधाभोगैकब्रह्मस्पृहः ॥ १५ ॥
 मातर्मेदिनि तात मारुत सखे ज्योतिः स्वबन्धो जल
 भ्रातर्व्योम निबद्ध एष भवतामग्रे प्रणामाञ्जलिः ।
 युष्मत्ससङ्गवशोपजातमुकृतोद्रेकस्फुरन्निर्मल-
 ज्वालापास्तसमस्तमोहमहिमा लीये परब्रह्मणि ॥ १६ ॥
 स्वादिष्टं मधुनो घृताच्च रसवद्यत्प्रस्रवत्यक्षरं
 देवीवागमृतात्मनो रसवतस्तेनैव तृप्ता वयं ।
 कुक्षौ यावदिमे भवन्ति धृतये भिक्षाकृताः शक्तवस्
 तावदास्यकृतार्जनेर्न हि धनेर्वृत्तिं समीक्षामहे ॥ १७ ॥
 किंसाग्रून्यमयत्नलभ्यमशनं वायुः कृतो वेधसा
 व्यालानां पशवस्तृणाङ्कुरभुजः पुष्टाः स्थलीशायिनः ।
 संसारार्णवल्ङ्गनक्षमधियां वृत्तिः कृता सा नृणां
 यामन्वेषयतां प्रयान्ति सकृसा सर्वे समाप्तिं गुणाः ॥ १८ ॥
 ददति ददतु गालीर्गालिमत्तो भवत्तो
 वयमपि तद्भावाद्गालिदने ऽसमर्थाः ।
 जगति विदितमेतदीयते विद्यमानं
 न हि शशकविषाणं को ऽपि कस्मै ददाति ॥ १९ ॥
 पुरा विद्वत्तासीदमलिनधियां क्लेशकृतये
 गता कालेनासौ विषयसुखसिद्धौ विषयिणां ।
 इदानीं संप्रेक्ष्य क्षितिलवभुजः शास्त्रविमुखान्
 अहो कष्टं सापि प्रतिदिनमधोधः प्रविशति ॥ २० ॥
 ॥ इति भर्तृहरिणा कृतं वैराग्यशतकं समाप्तं ॥

॥ एतानि भर्तृहरिणा विरचितानि पद्यानि पुस्तकेषु
विविधेषु संचितानि ॥

शक्यो वारयितुं जलेन द्रुतभुङ्क्त्रेण सूर्यातपो
नागेन्द्रो निशिताङ्कुशेन समदो दण्डेन गोगर्दभौ ।
व्याधिर्भेषजसंग्रहैश्च विविधैर्मन्त्रैः प्रयोगैर्विषं
सर्वस्यौषधमस्ति शास्त्रविहितं मूर्खस्य नास्त्यौषदं ॥ १ ॥

साहित्यसंगीतकलाविद्वान्

साक्षात्पशुः पुच्छविषाणाद्वान् ।

तृणां न खादन्नपि जीवमानस्

तद्भागधियं परमं पशूनां ॥ २ ॥

एषां न विद्या न तपो न दानं

ज्ञानं च शीलं न गुणो न धर्मः ।

ते मर्त्यलोके भवभारभृता

मनुष्यरूपेण मृगाश्चरन्ति ॥ ३ ॥

सूनुः सच्चरितः समी प्रियतमा स्वामी प्रसादोन्मुखः

स्निग्धं मित्रमवच्चक्रः परिजनो निःक्लेशलेशं मनः ।

आकारो रुचिरः स्थिरश्च विभवो विद्यावदातं मुखं

तुष्टे विष्टपदारिणि सति दुरौ संप्राप्यते देहिना ॥ ४ ॥

तानीन्द्रियाणि सकलानि तदेव कर्म

सा बुद्धिप्रतिरुता वचनं तदेव ।

अर्थोष्मणा विरहितः पुरुषः स एव

वन्यक्षणे न भवतीति विचत्रिमेतत् ॥ ५ ॥

तमेव चातको धारा इति लोचनगोचराः ।
 किमस्मद्भोदवरं कार्पन्योक्तिः प्रतीक्ष्यसे ॥ ६ ॥
 रे रे चातक सावधानमनसा मित्रं क्षणं श्रुयतां
 अम्भोदा बह्वो हि सन्ति गगने सर्वे ऽपि नेतादृशाः ।
 केचिद्दृष्टिभिरार्द्रयन्ति वसुधां गर्जन्ति केचिद्दृथा
 धं धं पश्यसि तस्य तस्य पुरतो मा ब्रूहि दीनं वचः ॥ ७ ॥
 किं तेन हेमगिरिणा रजताद्रिणा वा
 यत्राश्रुताश्च तरवस्तरवस्त एव ।
 मन्यामहे मलयमेव यदाश्रयेण
 कं कोलनिम्बकुटजान्यपि चन्दनानि ॥ ८ ॥
 कर्मायत्तं फलं पुंसां बुद्धिः कर्मानुसारिणी ।
 तथापि सुधिया भाव्यं सुविचार्यैव कुर्वता ॥ ९ ॥
 को लाभो गुणिसङ्गमः किमसुखं प्रज्ञेतरेः सङ्गतिः
 का हानिः समये च्युतिर्निपुणाता का धर्मतच्चे रतिः ।
 कः शूरो विजितेन्द्रियः प्रियतमा कानुव्रता किं धनं
 विद्या किं सुखमप्रवासगमनं राज्यं किमाज्ञाफलं ॥ १० ॥
 अप्रियवचनदरिद्रैः प्रियवचनाब्धैः स्वदारपरितुष्टैः ।
 परपरिवादनिवृत्तैः क्षाचित्क्वाचिन्मण्डिता वसुधा ॥ ११ ॥
 एकेनापि हि शूरेणा पादाक्रान्तं महीतलं ।
 क्रियते भास्करेणैव स्फारं स्फुरिततेजसा ॥ १२ ॥
 रक्तत्वं कमलानां सत्युरुषाणां परोपकारित्वं ।
 असतां च निर्दयत्वं स्वभावसिद्धं त्रिषु त्रितयं ॥ १३ ॥
 प्रायः कन्दुकपातेन पतत्यार्यः पतन्नपि ।
 तथा तनार्यः पतति मृत्पिण्डपतनं यथा ॥ १४ ॥

अग्राक्षं हृदयं तथैव वदनं घट्टर्पणान्तर्गतं
 भावः पर्वतदुर्गमार्गविषमः स्त्रीणां न विज्ञायते ।
 चित्तं पुष्करपत्रतोयतरलं विद्वद्भिराशंसितं
 नारी नाम विषाङ्कुरैरिव लता दोषैः समं वर्द्धिता ॥ १५ ॥
 इत्येतस्मिन् वा निर्वधि च मत्क्रत्यतिशये
 वराहो वा शेषः प्रभव ननु मत्कारविषयः ।
 महीमेको मग्रां यदयमवहृदन्तसलिलैः
 शिरो राहुः शत्रुर्निगलति परं संत्यजति च ॥ १६ ॥
 विपदि मरुतां धैर्यधंसं यदीक्षितुमीहसे
 विरम विरमायासादस्माद्दुराध्यवसायतः ।
 अयि जलनिधेः कल्पापाये व्यपेतनिजक्रमाः
 कुलशिखरिणः क्षुद्रा नैतेन वा जलराशयः ॥ १७ ॥
 स्पृहयति भुजयोरत्तरमायतकरबालकररुहविदीर्घं ।
 विजयं श्रीवीरिणां व्युत्पन्नप्रौढवनितेव ॥ १८ ॥
 अभिमुखनिरुतस्य सतास्तिष्ठतु तावज्जयो ऽथवा स्वर्गः ।
 उभयबलसाधुवादः श्रवणसुखस्यैव तात्पर्यं ॥ १९ ॥
 को न याति वशं लोको मुखे पिण्डेन पूरितः ।
 मृदङ्गो मुखलेपेन करोति मधुरधनिं ॥ २० ॥
 यदि नाम दैवगत्या जगदसरोजं कदाचिदपि ज्ञातं ।
 अवकरनिकरं विकिरति तत्किं कृकवाकुरिव हंसः ॥ २१ ॥
 परिचरितव्याः सन्तो यद्यपि कथयन्ति वा सडुपदेशं ।
 यास्त्रेषां स्वैरकथास्ता एव भवन्ति शास्त्राणि ॥ २२ ॥
 कमठकुलाचलदिग्गजफणिपतिविधृतापि चलति वसुधियं ।
 प्रतिपन्नममलमनसां न चलति पुंसां युगान्ते ऽपि ॥ २३ ॥

अहौ वा हरि वा बलवति रिपौ वा मुहृदि वा
 मणौ वा लोष्ट्रे वा कुसुमशयने वा दृषदि वा ।
 तृणे वा ह्येणे वा मम समदृशो यान्ति दिवसाः
 छाचित्पुण्ये ऽर्ण्ये शिव शिव शिविति प्रलयतः ॥ २४ ॥
 धन्यास्ते वीतरागा गुरुचरणरताः त्यक्तसंसारसङ्गाम्
 ब्रह्मज्ञाने विलीना गिरिवरगर्हने पौवनं ये नयन्ते ।
 ये ऽपि प्रोत्तुङ्गपीनस्तनकलशभरक्लात्तकायां दिनान्ते
 कान्तामालिङ्ग्य गाढे मृदुशयनतले शेरते ते ऽपि धन्याः ॥ २५ ॥
 ॥ इति सर्वाणि भर्तृहरिणा कृतानि पद्यानि समाप्तानि ॥

CHAURI CARMINIS
ET
BHARTRIHARIS SENTENTIARUM
INTERPRETATIO LATINA.

CHĀURĀPANCHASĪCĀE CĀRMINIS

INTERPRETATIO.

1. **V**el hodie virginem illam, veluti aurei Champaki fibrā flavam, expansae Nymphaeae orē ridentem, tenerrimis capillis ornata, e somno surrectam, membris amore concussis languidam, cogito tanquam scientiam incuria amissam.
2. Equidem nunc quoque membris meis suaviter contremisco, quando illam denuo adspicio lunifaciem, nova iuventutē insignem, turgentibus papillis et summa pulchritudine gaudentē; cuius corpus per ignem ex Amoris telis enatum vexatur.
3. Vel nunc, quando illam, cuius oculi lotorum magnitudinem referunt, quaeque tumidarum papillarum onere lassata incedit, intueor, lacertis eam comprimendo os ipsius ebibo insaniens, quemadmodum apis nymphaeam pro lubitu osculatur.
4. Illius hodie sum memor ex Veneris colluctatione latera pandentis, cuius pendulae capillorum antiae in pallidulis fluctuabantur genis dum, furtivam culpam intus quasi occultans, blandos lacerti palmites cervicibus coniunxit.
5. Iam in mentem venit illa, quae vultum inflectens, tremulam magni oculi stellam, ex insomnia propter gaudium languidam, circumvolvit, quae matutino tempore faciem praec pudore inclinavit, regio composita miranda cygno, dum ex amoris lacu, lotis ornata, progreditur.
6. Equidem denuo intueri si liceret illam, cuius lumina ad aurem usque sunt protensa, cuiusque corpus tenerrimum propter diurnam absentiam febrit, lacertis firmiter illam amplectens neque oculos deflecterem neque relinquerem illam.

7. Hodieque illam cogito amoris saltationis choragam, plenam lunam pulchrâ facie referentem, prae voluptate membra agitantem, teneram, magnis coxis atque uberibus oneratam, fluctuante capillorum copia ornatam.
8. Illius iam memini, cuius in lectulo iacentis odor ex moschi, cum leni santali pulvere permixti, unctione undique dispergebatur et cui oculi erant venusti, veluti perdicum pari, sese invicem rostro osculantium.
9. Illam hodie cogito in voluptate perfruenda ex vini potu rubicundam, gratiose se moventem, corpore delicatam, mobilibus longisque praeditam ocellis; membra quae tinxerat croco, santalo et moscho atque os camphoraceo succo et betele impleverat.
10. Hodie in mentem venit amicae facies, croceo fuce adornata et sudoribus tunc guttulis adpersa; luminibus ex amoris lassitudine tremebundis veluti lunae orbis quando draconis sese expedit vinculis.
11. Hodie menti obversatur meae illa valedictio, quam quidem illa nocte, qua prae ira discessi, regis filiae pulchricomae in aurem susurravi, annuli aurei loco vivas bene, faustum precatus.
12. Cogito iam illam amicae faciem, aureis elenchis in utraque gena insignitam, quae in complexu contrario ex agitationis impetu crebris clarisque aquae guttis, veluti margaritis erat conspersa.
13. Recordor quoque ipsius obliquum illum, ex amore enatum ad spectum et membrorum inter voluptatis gaudia tremorem; recordor quoque pulchras mammarum papillas post detractam vestis oram conspicuas, et dentium tegumentum, morsiuncularum vestigiis ornatum.
14. Illam hodie cogito formosam, gratiose veluti cygnum incedentem, cuius manus rubicundae erant novae. Associ gemmae instar, cuius uberum papillas margaritarum sentum osculabatur, et cuius pallidae genae ex interno ristū suaviter efflorescebant.
15. Iam nunc in mentem veniunt signa illa, ex unguium fissuris in illius latis coxis, aurato santalo uberrime ornatis, conspicua et splen-

- didā ipsius vestis, auro fimbriata, quam quū exurgeret et exinde abire vellet, prae recūdia manu tenebat.
16. Ipsam hodie solus cogito, oculis ex consperso collyrio pulchram, cuius multa coma expansis largitèr floribus condecorata erat; quae dentibus, minio tincto margaritarum sero similibus, splenduit et aureis armillis ornata.
17. Iam absentis memini, copiosas vittā solutae comas; cui corollae deciderant cuiusque labia tanquam nectar dulcè ridebant; puellae oculis languidae, cuius venustum, magnum ac tumens mammarum par margaritarum lineas osculabatur.
18. Illam recōrdor in candido palatio habitantem, ubi tenebrae expellebantur per clathros lampadum radiantes, in series veluti gemmas splendentes dispositarum; illam quae clanculum dixit; somnus mihi iam est! quum averso vultu et confusis prae pudore ac metu oculis exurgeret.
19. Illius hodie memini corpus per separationis ignem cruciatae, pudibundae, hinnulei oculis praeditae, unicum suavitatis vasculum praebentis, variegatis omnimodo ornamentis condecoratae, flamingonis instar incedentis illius, pulchris insignitae dentibus.
20. Amatam hodie cogito florigeri telis sauciam illam, propter omnium membrorum venustatem in campo pulchrarum virginum saltatorio primam atque agmen ducentem; quae suavissimum quasi poculum erat dulcedinis ex ludo amatorio hauriendae.
21. Ne momentum quidem obliviscor puellae vitā mihi carioris, quae corpore lassata incessit ac si vestimento impedita fuerit madido; cuius membra potentissimi Amoris igne adusta; virginis illius nullo marito custoditae, benevolae.
22. Iam vero in mentem si revoco illam regis filiam, quae inter mulieres formosas tanquam unicum amoris receptaculum antea fuit creata: eheu Brahmā, illa tenerae puellae separatio sustineri a me non potest!
23. Hodie recordor suave ridentem, pectoris onerē inclinatam, margari-

- tarum copia in collo candide splendentem; amicam illam quae pulchrum Amoris templum ingressa, eximium quasi signiferum Amorem repraesentat.
24. Hodieque in mentem venit illius, lex voluptatis languore confusae, sermo centum facetiis iucundus modo et lascivienti convehens, modo obscuris sonis et oratione titubante, syllabis confundendis delectabilis.
25. Iam vel in gaudiis vel in vitae termino illam recordor, oculis ex voluptatis insomnia nictitantem, in cuius pulchras tenerasque cervices calantica una cum cincinnis ceciderat; quae regio cygno ex voluptuario lotorum lacu progredienti videbatur similis.
26. Nunc quoque in diei fine, quando illam denuo adspicio amabilem, hinnulei pulli oculis ornatam et nectare impletum papillarum vasculum possidentem: tunc equidem neque coelum curo, neque regiam felicitatem.
27. Iam vero mens mea, Deos postponens, admirabili puellae vi quasi adhaeret: quid ego faciam? quamvis scio mortem omni momento hic mihi imminere, tamen o sapientes, mea amata est et mea pulcherrima.
28. Hodie cogito amicam, quum timidi instar hinnulei vacillantibus oculis, audita illa per populum prolata fama, ad me veniret et tremulae deciderent ex oculis confusis lacrimae, ob nimium dolorem faciem deflectens.
29. Illius memini, in cuius vel per momentum separatione venenum quasi est; quae vero mecum coniuncta nectare omnimodo imbuta est; quae, ex amore lassata, dentibus pulchra, natale solum mihi praebet: quid mihi cum Brahmane, Vishnu et Sivo?
30. Nunquam antea mihi, etsi dextre oculis inquirenti, in mundo, mulierum generibus abundante, visum fuit os tali pulchritudine instructum, quam illud in amicae facie, venustate Amorem et lunam devincente.
31. Quid vero ab illa omnibus modis factum sit mea causa, quum ex

regis palatio per satellites abducerer crudeles, terribiles et Yami servis similes, hoc nec dici a me potest et animum meum excruciat.

32. Hoc sane noctu dieque cor meum angit, quod amicae meae faciem ut plenam lunam venustam, suavitate Amorem superantem et Cupidinis vulneribus superbientem, ne momentum quidem amplius coram videre mihi liceat.
33. Nunc quoque, licet etiam in alteram vitam mihi sit eundum, agitata mente cogito virginem illam illaesam, meae vitae spem; cuius eximiae iuventutis pulchritudine nullus fruebatur alius.
34. Hodieque illud, genarum par, quod oberrans apium examen in oris ceu Nymphaeae fragrantiam cupidum, osculatur et strepitus armillarum, brachiorum surculis cum gracilitate motis, valde conturbat animum meum.
35. Iam nunc memini quomodo illa, inter multam gaudii horripilationem, omni studio vigilaret, sibi caveret et me adspiceret, quum ego, ex mellito faciei potu ebrius, unguium fissuras pectoris orbiculo infigerem.
36. Mihi in mentem venit tempus ubi illa, vultu ex ira abalienato et abire cupiens, ad ea quae modo dixeram nihil responderet; ubi oscularer et illa vehementer fleret; ubi ad pedes ipsi prostratus diccrem: servus tibi sum o amata, ama me!
37. Hodie mens mea vagatur, quid ego faciam? Cur omnino mihi tempus abeat cum amicis in domicilio pulcherrimo, per lusus admodum iucundo, ubi puellarum cantus, ioci et variae saltationes instituebantur?
38. Iam vero nescio num haec Sivi uxor sit, an Indri Urvasi, an Krishni Lakshmi; an vero per creatorem ad trimundi confusionem vel ex cupidine talem virginum margaritam videndi creata sit.
39. Neque sane quisquam in terra illam meam, a nemine tactam, sponsam potest describere: ille solum qui formam in geminis viderit similibus depingere forsitan possit, non autem alius.

40. Illam hodie recordor virginem valde iratam, lacrimas, quae cum oculorum collyrio permistae ad aurem usque defluebant, fundentem; plenis rotundisque papillis et reliquis ornatam, fuscam, multarum virtutum decore splendidam.
41. Iam vero illud os, quod aureo colore ut pura auctumnalis luna splendet et vel sancti viri mentem rapiat, nedum meam! quodsi hoc, nectari simile, assequi possem, oscula sane infigerem denuo nec separatio angeret animum meum.
42. Hodie illius memini oris, ut Nymphaeae pollinis suaveolentis, amoris aquam praebentis, Cupidinis ardorem exstinguentis: quodsi hoc unicum gaudii lavacrum denuo assequar, vitam sane relinquam illud obtinendi causa.
43. Iam animum meum consternatum reddit, quod eheu, inter alias mulieres talem formam non mihi licet depingere, in orbe terrarum, virginum genere abundante, ubi eximiarum vicissim invenitur virtutum culmen.
44. Ad mentem meam, Nymphaeae in separationis vado fluctuanti similem, paullatim revenit amabilis illa Phoenicoptera, turgentibus ex prima iuventute membris, quae tenera corporis forma delicatam ac tremulam gaudii undam depingit.
45. Hodie illam cogito optimi regis filiam, lasciva ob perfectae iuventutis ebrietatem lumina iactantem; quae filia potius videbatur regis Gandharvorum, Yakshorum, Deorum ac Kinnarorum ex coelo in conspectum delapsa.
46. Neque noctu dieve obliviscor virginis e somno surgentis, benignae, cuius statura gracilis columnae instar tenera; cuius tumida papillarum vasa nectare erant impleta et quae corpus suum variis decoraverat ornamentis.
47. Hodieque recordor formosam, membris, auri splendore nitentibus, languidam et amoris metu tremebundam; quae tamen per osculationem confusa ad corporum complexum rapiebatur et vitae meae veluti medicamen fuit.

48. Cogito iam illam in amoris lusu pugnam sine armis peractam, suavi voluptatis duritie insignitam; ubi palmae manus, quemadmodum lotus cum loto coniunctae, inserebantur et displicabantur et ubi sanguis conspergebatur vulnerum, a dentibus labiis inflictorum atque ab unguibus.
49. Equidem hodie sine amoris cum egregia sponsa voluptate vivo ne alio modo quidem momentum: quoniam igitur mors mea iam instat, celeriter ad dolores finiendos ut abscondas precor.
50. Etenim promissis stant viri probi, quemadmodum Sivas nunquam certe relinquit venum; ut testudo terram iugiter sustinet dorso; ut oceanus ignem submarinum servat vix cohibendum.
-

BHARTRIHARIS SENTENTIAE.

CENTURIA PRIMA.

DE AMORIBUS.

1. **P**er quem Sivas, Brahmá et Vishnus semper redditi sunt mulierum, hinnuleis oculis praeditarum domesticis officiis dediti; qui in sermonum varietate imperceptibili mirandus est: huic Deo florum telis armato sit adoratio!

MULIERUM LAUS.

2. Risu, gestibus, pudore et timore; aversis, semiobliquis oculis, sermone, impatiente rixa et ioco: omnibus hisce artificis capiunt sane mulieres.
3. Nictationes oculis factae, quorum cilia apte inflexa; sermones amabiles, verecundi quoque cachinni; incedendi paullulum et standi gracilitas: mulierum hoc est ornamentum telumque.
4. Modo pulchra supercilia contrahentibus modo autem verecundia inclinatis; modo timore trepidantibus modo vero ioco ludentibus: his novarum nuptarum faciei lotis cum mobilibus oculis omnino quasi opplentur adspectus apum, amore circumvolitantium.
5. Facies veluti luna serena, oculi loti instar expansae languescentes; color aurum superans, apes devincens capillorum multitudo; mammae elephanti globum frontalem venustate rapientes, gravis coxarum sedes; sermonisque sertum tenerum: virginibus innata haec sunt ornamenta.
6. Risus modicus in ore, oculi sinceri ac mobilis possessio; ornatus sermonum, iucundis deliciis suaviter prolatorum; incedendi ratio gratiosam surculorum motionem superans; quidem haec pulchrius quam virgines, Antilopae oculis, quando iuventutem attigerunt?

7. Quid amicis visu iucundius quam hinnulei oculos habentium os suave, amore coniunctum? quid olfactu quam oris spiritus? quid auditu quam illarum vox? quid gustatu quam illarum labii surculorum succus? quid tactu quam corpus? quid meditatione aptius quam prima iuventus? ubique illarum suavitas apparet.
8. Illae virgines, quae multo sonantium compedum et zonae vacillantiumque armillarum strepitu superant regios cygnos, cuius mentem non sibi subiiciant oculorum nictibus, timidae atque confusae Antilopae adspectui similibus?
9. Ea quae croci pulvere corpus conspersit, cui strophium contremiscit in flavis papillis, quae pedis, loto similis, perisphyrinde strepitat velut cygnus: quem non sibi subiiciat in terra talis pulchra?
10. Poetae sane ii perversi mente, qui semper canunt debiles esse puellas! Quarum furtivis nutibus ex lascivo oculo emissis vel Indrus aliique capti sunt Dii, numne debiles illae?
11. Sane vel Amor illius, superciliis pulchrae, servus est, quia in eius oculi impetu instruendo versatur.
12. Capilli animum perturbant, oculi ad utramque aurem protendunt; os intus repletum est dentium serie, natura sua pura; margaritarum pulchrum semper domicilium est pectoris vasculorum par: hoc modo, o tenera, corpus tuum etsi quietum, confusionem nobis parat.
13. O misella! arcitenens qualis tu es nunquam antea apparuit, quia percutis corda virtutibus, non autem spiculis.
14. Praesente face, praesente igne, praesentibus stellis, sole ac luna: sine mea hinnuleis oculis praedita caliginosus videtur iste mundus.
15. Cur rotundi istud pectoris onus, radiantia lumina, mobiles ciliorum series et tuus labiorum surculus iste desiderio occoecatis dolorem efficiant, quaeris? Dic potius cur illa crinium fascia, in ventre tuo conspicua, indelebilis pulchritudinis linea ab Amore ipso depicta, immensum excitet calorem?
16. Gravi pectoris onere, lucida faciei lunâ, pedibus lente incedentibus enitet illa idoli instar.

17. O mens, cur tibi turgentes illius papillae, iucundae coxae et os pulchrum perturbationem creant? Pura fac opera si tibi erga talia est desiderium: sine enim virtutibus ista nil valent.
18. Invidiâ abiecta opus est deliberandum o boni, hoc alterutrum eligite: vel enim montium coxae sunt colendae vel puellarum Amoris risu iocantium.
19. In mundo hocce insipido atque exitu fluctuante duae sapientibus viae sunt: tempus trasgrediatur aliquando iis, qui mentem in cognoscenda virtute, veluti nectare, exacuerunt; vel etiam iis qui pulchrarum mulierum, mammis coxisque turgentibus voluptatem praebentium, pulposa pudendorum loca avide et manu impudica tangere gestiunt.
20. Facie, lunae nitorem referente, nigerrimis capillis, manibus, loti colorem habentibus splenduit tanquam gemma.
21. Infatuant, inebriant, simulant, vexant, delectant, trepidare faciunt illae, cor virorum, amore saucium intrantes: cur quaeso pulchris oculis ornatae non accedunt ipsae?

DE PERFRUENDA VOLUPTATE.

22. Iterum iterumque quiescens in silvae arborum umbra, tenera processit quaedam mulier, tunica pectorali, quam manu tenebat, impediens quasi lunae radios.
23. Ubi non visa, in conspectum prodire cupit puella, adspecta autem concubitus voluptatem unice quaerit; nos autem in longiocularum amplexu semper cupimus utriusque pugnae indivisum gaudium.
24. Sertum in capite, ridentem vultum habens; santalum croco permixtum in corpore; mammis iucundissima, mentem rapiens puella: talis est paradisu ubi commoratur adiens.
25. Iucunda est voluptas ab uxore parata: primum ad me venit indole superba, dein nato desiderio; tum pudibunda et languorem ipsius coercens, mox reluctationem abiiciens; iam vero clandestinum magnumque gaudium tenerrimum cupiens; postea in ludo amatorio

- proterva et sine timore tandem membrorum mobilitate immodicam parans felicitatem.
26. Mariti felices ebibunt labiorum nectar uxorum in quarum pectus deciderunt corolla et cincinni, quae oculis florum instar expansis paullulum connivent, quarum genas sudor, prae gaudio enatus, humectat.
27. Illae mulierum, oculis suaviter nictantium, lacrimae, quas prae voluptate effundunt dum gaudium parant, a coniugibus certe invicem agnoscuntur tanquam desiderium exstinguentes.
28. Idem quod viris contingit, ut, quando senili aetate amores commutantur, inexperti et segnes fiant, sic et mulieribus accidit: quid enim vita valet ac gaudium quando ubera dependunt.
29. Illic est amoris fructus in mundo, quod duobus una mens est: amor quando discors fit, connubium veluti duorum cadaverum existimandum.
30. Sermones puellarum, antilopae oculos habentium, qui sponte proferuntur, amore dulces, benevolentia pleni atque ex voluptate titubantes, suavesonantes, innocentes, temulenti, natura sua iucundi, confidentia digni, amoris exortum indicantes: cur tales statim non abripiant virum?
31. Domicilium paretur ad Gangem, aquam illam peccata auferentem, vel etiam ad tenerum puellae pectus, cor rapiens, sertis ornatum.
32. In animo superbia virginum coram amico tamdiu locum habeat quamdiu non spirat ventus santali odoribus fragrans.

TEMPESTATUM DESCRIPTIO. VERNUM TEMPUS.

33. Odorem advehunt venti, arbusta tenerarum millibus gemmarum emicant; femellae cuculorum suavi et alta quercla ingemiscunt; modico gaudii sudore consperguntur mulierum facies lunatae: adveniente vere cui noctu non contingit gaudii exortus?
34. Ver illud, suavissimis etiam luscinae querelis ventisque ex Malaya spirantibus, homines ab amore separatos excruciat: in rebus adversis, cheu! nectar ipsum venenum fit.

35. Domicilium sane quaecumque est, ex amoris ludo ad amicae latus quies; in aure suavis Kokilae minuratio, amoenum ex lianis tugurium; consessus cum probis quibusdam vatibus, pergratus lunae splendor: quibuscunque haec omnia oculos animumque exhilarant, iis quoque in mense Chaitra noctes iucundae transiguntur.
36. Viatoris uxor venusta, separationis ignem sacrificio veluti alit (clamando): Non tibi (commorandum est) nunc inter Jasminos cum dolore circumspiciendo! Illi etiam venti ex Srikhandae montibus spirant novae Bignoniae odorem ferentes, cum onere graviter incedentes neque lassitudinis gravitatem curantes.
37. Cui non desiderium commovetur vere (durante) quo coeli plagae fragrantia, ex innumerabilibus Magniferum florum filamentis enata, obruuntur quasi et apes conspiciuntur in dulce mel intentae?

AESTIVUM TEMPUS.

38. Puellae hinnuleis oculis, quarum manus purissimo santali liquore humectatae; balnea, flores et lunae lumen; modice spirans ventus, tabernaculum et domus candida: tempore fervido gaudium amoremque augent.
39. Corollae suaveolentes, flabelli refrigeratio, lunae radii; florum pollen, lotorum lacus, Malayae pulvis, vinum purum; candida hominum urbanorum societas, nitida domus, puellae nymphaeae oculis: his facile gaudent bonis ex calida tempestate viri probi.
40. Domus ut nectar pura, luna candidis radiis effulgens; amatae os loto simile, mirifice odoris santali pulvis;serta suave odorantia: haec omnia in homine amori dedito confusionem tandem creant, non autem in eo qui in res sensuales aversum vultum commonstrat.

TEMPUS PLUVIALE.

41. Virginis ornamentum, amores accensi, unguenti fragrantia, florum odor; puellae mammaram gravitate onustae —: cui tempus pluviae gaudium non faciat?

42. Coelum nubibus obtectum est, planities arundine splendent; novarum Kadamborum arborum odoris venti sunt pleni, pavonum clamore suaviter resonant sylvae: hilarem moestumque pariter haec commovent.
43. Nubes superior ad nubium gregem inclinat, montes etiam saltantibus pavonibus sunt ornati; terra arundinibus est candida: quomodo quiete fruatur viator?
44. Illic fulguris circumstrepentis lusus, illic Ketaki arboris circumfusus odor; alte tonans hic nubium sonus, illic pavonum ludentium alternans clamor: quomodo puellarum lotiocularum dies, sine amato transacti, felices esse possunt?
45. Quando obmutuit universum et coelum tenebris est obductum; quando ex alta nube, tonitru resonante, imbres in rupem cadunt, tunc fulguris expansio, veluti aurum rutilans, (maritis) narrat in viis gaudium ac tristitiam coniugum pulchris oculis praeditarum.
46. Durante pluvia si domo exire non licet maritis carissimis, tunc uxori pulchrioculae multum est amplectendum frigoris tremorisque caussa; oboriantur frigidae tenuesque pluviae vel etiam venti, immodicam curam dispergentes: ecce felicibus illis dies pluviosus in diem serenum vertitur amicae amplexu.

AUCTUMNUS.

47. Dimidium noctis qui perduxit fractis ac debilitatis per nimiam in voluptate stimulationem membris, is, vini temulentia in cubiculo solitario delectans, exortam intolerabilem sitim expleat lunae potius luminis portione e labiis fissis haurienda; non tamen ex urceo bibat aquam auctumnalem infelix, debilibus puellae, ex voluptate de lassata, digitis denegatam.

HIEMS.

48. Felices illi, qui hiberno tempore lac acidum, dulce et butyrum edunt, vestem ex Manjishthâ ferentes; qui multo croci unguento corpus

illiverunt, variis defatigati gaudiis; qui in intima domus parte amatam uxorem, magnis coxis praeditam amplectuntur; qui Arecae folio et nuce os impleverunt: hi suaviter dormiunt.

TEMPUS RORIS.

49. Osculantes genas in facie capillis circumfusa, labiorum tremorem adducentes; in mammis, strophio carentibus, uberum tumorem quasi facientes; lumbos tremefacientes, magnas coxas natesque vestibus denudantes: hoc modo sane adversus virgines saltatorum viam ingrediuntur venti Sisiri tempore flantes.
50. Capillos conturbans, oculos comprimens, vestem vi auferens; gaudii adventum praeparans, amplectando paullatim tremorem iniiciens; mox permagnum torporem adducens, labia laedens: simili modo nunc Sisiri ventus amorem declarat virginibus.
51. „Insipida sunt illa sensuum oblectamenta, quae ingrato labore continuo comparantur, quia certe omnibus malis sunt coniuncta!” sic sermo contemnentium sonat. Nihilominus tamen in animo eorum qui mentem per veritatem subegerunt, tanta (adversus mulieres) manet inclinatio fortis ut exprimi nequeat.
52. Vos, praeceptoribus addicti, iis (obtemperatis) quorum mens per Vedântam fraenata est; nos autem sequimur poëtas quorum sermones iucundi sunt: nihil enim in terra magis conducit neque in hoc mundo iucundius quidquam muliere lotiocula.
53. Quid multis tandem verbis inutiliter prolatis opus est! Duo hic semper colenda sunt hominibus: Vel enim formosarum iuventus, per primas ebrietatis facetias lasciviens et mammarum pondere vexata, vel etiam sylva.
54. Verum loquor o homines, neque ex partium studio, et inter omnes gentes hoc verum est: Non aliud quidquam mentem rapit quam mulieres neque alia quam haec unica doloris causa existit.

AMORIBUS RELUCTARI DIFFICILE.

55. Tamdiu vel proborum elucet illa intaminatae sapientiae fax, quam-

- diu non, exstinguitur mobilium oculorum nutibus puellarum, hinculei oculis ornatarum.
56. Sermone tantummodo doctorum, quorum lingua Vedorum dictis crepitat, agitur historia: concubitum esse vitandum docens; quis enim unquam relinquere potest lotiocularum puellarum gremium, cingulo rubris gemmis bullato, ornatum?
57. Semet ipsum aliosque decipit magister iste qui virgines contemnit tanquam crimen: etenim devotionis fructus est paradus, paradisi autem Apsarasae.
58. Heroes quidam furibundum elephantem in terram deprimere vel etiam leonem iratum occidere valent: equidem autem puto perpaucos esse inter fortissimos homines qui Cupidinis furorem devincere queant.
59. Recta via tamdiu incedit vir atque tamdiu sensibus imperat; tamdiu verecundiam conservat modestiamque tamdiu nanciscitur, quamdiu cordi non infliguntur pulchrarum illa adspectus tela, quae ex intenso superciliorum arcu, ad aurem usque tendente, dimittuntur, quae nigris palpebris instructa, constantiam rapiunt.
60. Nec valet utique ipse Brahmâ irritum facere id quod mulieres tentant insani amoris artibus.
61. Tamdiu celsitudo, doctrina, rei familiaris administratio et discriminatio manet quamdiu non urit in quinque membris flamma mente concepta.
62. Vel ipse Sâstrorum gnarus, humilitate insignis et semet ipsum perfecte noscens, rarissime in hoc mundo vasculum est perfectissimorum, quia pulchriocularum semper incurvatus quasi superciliorum arcus intentus est qui ad inferni urbis portas perducit.
63. Canis macer, coecus, claudus, surdus, cauda mutilatus, vulneratus, purulentus, innumeris vermiculis opertum corpus habens, fame vexatus, detritus atque exta, in turpidum vas coniecta, devorans; talis nihilominus sectatur catulam: occisum vel ipsum magis occidit Amor.

64. Qui mulierum decretum, quod amorem gignit omniaque bona parat, stulti post ponunt et hebetata mente frustra insectantur praemia: hi ab Amore puniuntur sine misericordia; alii enim nudi coguntur incedere, tonsi et inter quinque ignes sedentes, alii perplexis crinibus sive cranium manu tenentes ambulant.
65. Visvâmitrus, Parâsarus aliique, qui vento, aqua et foliis vescebantur, hi ipsi, simulac iucundam mulieris faciei nymphaeam conspexerant, infatuati sunt: quodsi igitur fieri posset ut sensus coercerent, homines qui oryzae cibo, cum butyro, lacte et sero permixto, fruuntur: sane mons Vindhya oceanum potius transnataret.

DE MULIERIBUS RELINQUENDIS.

66. In mundo hoc immundo quomodo homines mente puri animum inducerent ut omni studio et abiecta firmitate ante vilis cuiusdam principis portas palatii servitium aucuparentur, nisi illae essent virgines lotioculae, uberrimum plenae lunae splendorem ferentes, cingulo sonante ornatae, quarum statura mammarum pondere paullulum vacillat?
67. In spelunca a sanctis habitata, sub arbore ex humero tauri Sivi prognata, in Himâlayae rupium, a Ganga concusarum, superficie ubi salus versatur, quis homo sapiens capite, per inclinationem sordido, cultum praestaret nisi non essent mulieres, Amoris telis atque immobilibus hinnulei pulli oculis praeditae?
68. O munde! via tua (nobis) transgredienda non tam esset remota, nisi heu! in medio essent ebris oculis puellae, difficile praegrediendae.

DE IUVENTUTE.

69. O rex, non facile aliquis in hoc mundo desideriorum oceani ripam attingit: quid tandem eximiae prosunt opes, quando iuvenilis forma, maxime adamata, corpori tuo evanuit? Tamdiu igitur adeamus domicilium dilectarum, quae oculis, expansis lotis similibus, adspiciunt, donec per senectutem, paullatim appropinquantem subito abripiatur forma.

70. Nil aliud in hocce mundo inutilius et quod propriam familiam magis incendit, est quam iuventus: est cupiditatis unicum domicilium, est causa propter quam in centum infernis ingentes inveniuntur cruciatus; semen est ad stultitiam procreandam, nubes crassa, quae intellectus lunam tegit; est Cupidinis amicus dilectissimus, est variis, quae satis apparent, peccatis coniuncta.
71. Beatus ille, qui iuventutem nactus, formae mutationem non subit: iuventus enim nubes est amoris arborem irrigans; flumen dulce nobilissimarum voluptatum; dilectus Amoris consors; oceanus ex quo virtutis margaritae emergunt; norma, ad quam semper sese dirigit perdix oculi formosae virginis; brevi thesaurus Deae Lakshmis est felicitatem praebentis.

VITUPERIUM PUELLARUM.

72. O amata! o lotiocula! o magnis natibus onerata! o tumentibus mammis praeclara! o facies veluti nelumbium pulchra! o superciliis venusta! sic iterum iterumque exclamat amator, videns mulierem etsi aperte impuram cognovit puellam. Insanit, gaudet, exsultatur et laudat: vana eheu dementiae opera!
73. Audita ignem accendit, visa ebrietatem auget, tacta ad amentiam ducit: quomodo quaeso misericors dici potest?
74. Tamdiu nectari similis est illa quamdiu in oculorum conspectum venit, attamen ex oculorum regione remota, vel ipsum venenum superat.
75. Neque nectar, neque venenum ullum manet unam si nominaveris pulchris coxis praeditam, illa enim quando amat, mellitus surculus est; quando irata est, venenosa planta.
76. Vortex dubiorum, impudicitiae habitaculum, urbs poenarum, malorum depositoryum, fraus centuplex, ager vitiorum, coeli portae obstaculum, inferni suburbium, omnis fallaciae canistrum est mulierum dolus, per quem, venenum nectaris in speciem creatum, mortalibus ingens existit dementia.

77. Non re vera luna est illa facies, neque nelumbia bina mobiles oculi sunt; non ex auro factum gracile illud corpus, quamvis sic a poetis mentes obscurentur. Verum etsi dignoscit stultum hominum genus, corpus tamen hinnulei oculis praeditarum colit, ex cute, carne et ossibus constans.
78. Suavissimarum puellarum innatae venustates illae stulti solummodo animum alliciunt, nam ubi Nymphaeae rubedo, natura sua pulchra apparet ibi quoque prae voluptate advolat apis.
79. Illud ipsum, quod plenae lunae splendorem superat, pulcherrimâ forma eximum faciei nelumbium gracilis puellae; ibi sane labiorum mel habitat: ast illud interea, tempore hoc praeterito, venenum erit infaustum et maximopere insipidum veluti Colocynthis fructus.
80. Tremulantibus plicis undas repraesentat, praegrandes et tumentes mammae anates binae natantes videntur, oris denique nelumbio efflorescit puella, alveo fluenti similis illa et omnimodo periculosa: quodsi (a vobis) non cupitur immersio in mundi oceano, tunc quam longissime aufugiendum est.
81. Confabulantur cum alio, adspiciunt alium infideles, mente alium cogitant: quis quaeso mulieres amet?
82. Mel existit in voce mulierum, fel autem in corde tantummodo; illud quidem labium ebibit, cor pugnis profecto percutitur.
83. Effuge amice quam longissime a muliere ut serpente, oculorum telis ignem accendente, natura sua venenum praebente, et illecebras veluti cristam expandente: a vera aspide morsi medicamentis sanari possunt, relinquunt autem incantatores hominem per fallacis puellae voluptatem captum.
84. Rete, a mulieribus denominatum, extensum est ab Amore piscatore illic in rerum naturae oceano, quo subito mortalium pisces, in illarum labia tanquam escam invehentes, extrahit et cupidinis igne concoquit.
85. In puellae corporis sylva, abruptis uberum montibus munita, ne proficisci velis o mens peregrinans: ibi enim habitat praedator Cupido.

86. Euge, quod non effascinatus sum veluti a serpente ab illius oculo protenso, mobili, obliquo, splendido, libidinoso, coeruleae nymphacae nitorem referente! Aspidis adspectui in omnibus regionibus medici sunt omnino periti: at mihi neque esset medicus nec remedium, ab infatuantibus oculis ornata puella semel adspecto.
87. Hic suavis cantus est, illic saltatio et sapor dulcis; dispergitur hic gratus odor, tactus illic mammarum est: sic quinque sensibus, magnum quodque destruentibus et bonis operibus infestis, circumactus, ubique deceptus es.
88. Amoris dementia non cedit incantationibus neque medicamentis est expellenda, neque solvitur centum lenimentis multifariis; immo vero instabile aliquid ex perturbationis impetu corpori tribuens illa oculum facit trepidare et circum errare.
89. Quae, caecigeno, deformi, senectute omnia membra soluto, rustico; humili familiâ nato, fluentibus lepris affecto, tradunt suave suum corpus lucri vilis pacto, his meretricibus, cognitionis arborem scindentibus, ecquis inhaereat?
90. Ubi a iuvenibus sacrificantur iuventutes opesque, ibi meretrix amoris flammam repraesentat, formae quasi lignis nutritam.
91. Quis tandem paterfamilias osculatur meretriculae labiorum germen quantumvis pulchrum? Vasculum illud est in quod exspuunt exploratores, milites, fures, servi, saltatores et mimi.

DE MULIERIBUS VITANDIS.

92. Felices illi, quorum mens non perturbatur, quando formam vident puellarum, mobilibus ac protensis oculis venustarum, tumidis magnisque mammis formosarum, in gracili ventre plicis tenerrimis ornatarum.
93. O puella, quam ob rem suave ridentes illi venusti oculorum iactus volvuntur? Desine, desine, inutilis tibi labor est! Iam mutati nos sumus, iuventus abiit, locus in sylva paratus est, stultitia evanuit; mundi splendorem culmo similem reputamus.

94. Puella illa in me semper oculum coniicit, Nymphaeae folii splendorem rapientem: quid illi in votis est? Abiit nobis insania; Amoris venatoris tela, immodicum febris aestum gignentia, conquiescunt: nec tamen misella illa quiescit.
95. Pulchra domus, delicatae puellae, candida umbella, fortuna secunda: his omnibus certe fruitur qui bono operi continuo est deditus; at ubi hoc desideratur, ibi semper abruptam videbitis lineam illam, quae voluptatem ex Amoris rixa capiendam tenuerat, quemadmodum margaritarum sertum cito in omnes regiones dissolvitur.
96. Homini, sensus coercenti, cuius animo mentique, semper per Yogae consuetudinem calamitates devinentibus, indivisa illucet amicitia; quid illi cum blandis dilectarum allocutionibus, cum labiis suavissimis, cum faciei lunis, cum exhalatis odoribus et cum gaudiis ex amplexu uberum vasorum enatis?
97. Cur Amor manum fatigas frustra? Quid de arcu facias apum strepitu instructo? Heus o luscinia, quid cantibus amoenis frustra incedis? O puella, apage cum iocis istis caris, aptis, innocentibus, iucundis et cum oculorum nictibus? Mens osculatur et versatur in nectare meditationis ad pedem illius Dei qui lunam in vertice fert.
98. Quamdiu nobis erat ignorantia, ex tenebricoso amoris impulsu enata, tamdiu totus mundus, nulla distinctione facta, videbatur mulier: nunc autem nobis, verissimam sapientiam oculum tanquam stibio accuentibus, similis visus vel totum universum tanquam Brahmam considerat.
99. In devotione ambulatur unus, alter officia sequitur, amoribus gaudet alius: sic in mundo discrimina sunt inter omnes.
100. Quodsi cuipiam non est pulchrum aliquid, tamen illi desiderium est pulchri: ut si alicuius mens luna non gaudet venusta, amorem nymphaeis impendat.

CENTURIA SECUNDA.

DE OFFICIIS.

1. Laus sit numini illo benigno ac lucido, per coeli plagas et tempora indiviso, cogitatione tamen infinitis formis praedito, in ipsius manifestatione unâ gaudenti substantiâ.

STULTITIAE DESCRIPTIO.

2. Illa, cuius semper sum memor, quae mihi irascitur, alium exoptat amicum; hic vero alteri adhaeret: sic meâ causa alia quaedam desiderium explet; vac huic, illi, amori, illi mulieri et mihi!
3. Stultus facile dirigendus est; facilius prudens dirigitur: at qui scientia exiguâ tinctus est, hunc virum vel Brahmâ ipse non regit.
4. Violenter potius margaritam depromat aliquis ex crocodili oris dentium serie; oceanum transnatet, tremulantibus fluctibus undique tumultuosum; serpentem denique vel iratum in capite gerat serti instar: non autem regat praeoccupatam stultorum hominum mentem.
5. Elidat sane oleum ex arena aliquis, fortiter torquens; bibat ex aquarum imagine aquam, siti enecatus; circumerrans vel etiam leporis cornu accedat: non autem regat inveteratam stultorum hominum mentem.
6. Serpentem ille teneris lotorum fibris constringere gestit; adamantes findere Sirishae floris spiculo paratus est; per mellis guttam salis oceano dulcedinem dare conatur, quicumque bonis dictis, nectar stillantibus, viam proborum ducere cupit improbos.
7. Unum quidem, quod in potestate habet, omnimodo salutiferum, a creatore datum insipienti est auxilium: imprimis enim in sapientum coetu taciturnitas ornamentum est stultorum.
8. Primum, quum pauca noveram, equidem veluti elephas occoecatus eram fastu; tunc me omniscientem esse, mihi suggerebat animus, superbia fucatus; mox vero, quum paullatim plus a sapientum coetu

edoctus essem, tunc me stultum esse intellexi et superbia me febris instar reliquit.

9. Vermibus infectum, saliva madidum, putridum, abiectum, deforme aridumque et carne destitutum hominis ossiculum cum gaudio comedens canis, vel Deorum principem iuxta se videns adstantem non curat: sic homo vilis patrifamilias pravitatem pro nihilo habet.
10. Primum in caput Sivi, ex hoc capite in paradisum cadit Ganga illa, dein in montem; ex monte altissimo in terram, e terra autem in oceanum; semper deorsum, locum paullulum inferiorem adit, et hoc modo stultorum casus centenis viis efficitur.
11. Melius est in montium cacuminibus errare cum feris sylvestribus, quam cum stultis hominibus coniunctum vel in Deorum principis palatiis commorari.

SAPIENTIAE LAUS.

12. Praeceptores, librorum sacrorum eruditione facundi; discipuli doctrinae incumbentes; et poetae fama celebres, in cuiuscunque principis terra habitant opibus destituti, hoc ex stultitia principis fit, sapientes enim vel sine bonis sunt domini: lapides pretiosi parum aestumantur ab iis tantum, a quibus, valorem ignorantibus, parvo pretio videntur.
13. Doctrinae suppellex in furis conspectum non venit, quin imo ubique augetur; egentibus suppeditata magnum semper incrementum capit, neque in mundi interitu ad occasum vergit unquam. Relinquitte reges, aemulationem eorum quibus inest: quis enim cum illis possit certare?
14. Eruditos, qui optima bona sunt assecuti, parvi ne aestimes! non magis quam culmus levis Fortuna eos vincit: elephantis etenim, quorum malae striatae per novum uriginis humorem tinguntur, loti filamentum non est vinculum.
15. Potest quidem Brahmá, quando maxime irascitur, interrumpere cygni, quod in Nelumbiorum domicilio sibi paravit, gaudium; ne-

que tamen illi insignem illum atque innatum honorem, qui in lactis ab aqua discernendi facultate versatur, adimere valet.

16. Armillae non exornant virum neque sarta ceu luna splendida; non balneum, neque unctio, neque caesarics ornata: sermo solus agentem condecorat et hic quidem ornatus manet; intereunt omnia ornamenta, sermonis honos perpetuum est decus.
17. Doctrina profecto summum viri decus; est pecunia in thesauro seposita; doctrina voluptatis est conciliatrix; gloriae felicitatem parans; doctrina praeceptorum honos; doctrina comes est in peregrinatione; doctrina summum numen; doctrina inter reges honorata, non autem opes: doctrinâ destitutus homo est pecus.
18. Ubi patientia est hominibus, quid opus est galca? quid hostibus ubi iracundia versatur mortalium? ubi cognati, quid igne? ubi amici, quid divinis opus est medicamentis? quid serpentibus ubi mali homines? quid opibus, quando doctrina adest praeclara? ubi pudicitia, quid ornatu facias? ubi suavis poesis adest, quid imperio?
19. Rectitudo adversus familiam; benevolentia semper in domesticos; aversio contra malignos; amor erga bonos; obedientia in principem; honor in sapientes; fortitudo contra hostes; patientia erga senes; versutia contra mulieres: qui hoc modo omni tempore agunt homines beati, illis etiam vita terrestris iucunda est.
20. Dic, quid inter homines non efficiat bonorum consortium? Mentis socordiam aufert, in oratione verum profert, honoris verticem indicat, peccata destruit, animum propitium reddit, ubique gloriam dispergit.
21. Victoriam reportant probi illi et elegantiarum gnari poetarum principes, quibus nulla pro gloria corpore ex senectute et morte enata formido est.

HONORIS ET FORTITUDINIS LAUS.

22. Famem etsi tolerans, senio quoque adfectus, languescente animo et molestam senectutem assecutus, gloria destitutus, extremos adeo spiritus trahens leo, furiosum tamen elephantum principem, cuius

- capite fisso vescatur, trucidare unice quaerit: cur gramen aridum edat iste, superbia maximos antecedens?
23. Parvulum, musculis medulla et carne destitutum, foedum ossiculum assecutus, canis contentus est, etsi illo fames ipsius non sedatur: leo contra; canem aureum prope advenientem relinquens, elephantem prosternit. Sic unus quisque, molestiam adeo subit, fructum ut quaerat naturae suae convenientem.
24. Quis mortalis in hoc mundo circum volventē non nascitur? Ast ille vere natus est per quem familia ad gloriam evehitur.
25. Florum veluti fasciculo duplex sapienti status est: vel enim in capite omnium hominum sit, vel in sylva marcescat.
26. Caudam agitat, pedem deorsum dimittit, et humi iacens ora ventremque ostendit canis illi qui frustum praebet: elephas autem firmiter adspicit et centum demum blanditiis adhibitis comedit.
27. Quinque alii tametsi adsint, Vrihaspatis et alii honorati, tamen contra illos hostilitatem non exercet Rahun, fortitudine prae ceteris clarus: duos tantum devorat lucis Deos, dici principem et nocturnam lunam, Danavorum dominus; ecce per halones circumcurrit, capite insuper abscisso.
28. Seshus portat orbem terrarum, cervicis scuto impositum; ille rursus per testudinis principem medio semper dorso sustentatur; hunc, denuo subiectum apro, oceanus non curat: o quam infinita est magnorum admiranda eminentia!
29. Alarum abscissio per fulminis ictus, ab irato Indro dimissos et multae ignis eruptionibus coniunctos, melius utique contigisset Himalayi filio, quam cheu! quum pater in mortis angustiis versaretur, in oceani fluctus casus ille domino gratus.
30. Quando vel ipsum crystallum non sentiens, solis radiis tactum, incalescit, quomodo homo generosus iniuriam, ab alio factam, serat?
31. Leo, tametsi iuvenis, elephantem aggreditur, quorum glandulae maxillares furore madent: haec est natura heroum, non vero aetas ad gloriam impellit.

DE DIVITIIS.

32. Nobile genus in terram eat, eiusque virtutum greges in imum quoque deprimantur; bona indoles ex montis rupe cadat; domicilium igne consumatur; in fortitudinem fulmen subibit, ab hoste iaculatum, decidat: nobis pecunia tantum valet, nam ubi haec una deest, ibi omnes illae virtutes culmi instar levis sunt habendae.
33. Cui divitiae sunt, ille vir nobilis est, doctus ille, audiendus, officii gnarus, facundus quoque et spectabilis: omnes virtutes ad aurum inclinant.
34. Malis consiliis rex corrumpitur; devotus adfectu, filius voluptate, sacerdos neglecta meditatione, familia per filium impium, indoles malorum consortio, verecundia crapula, seges incuria, amor absentia, amicitia amoris socordia, divitiae mala administratione, pecunia negligentia.
35. Dandi, perfruenti, perdendi tres viae sunt divitiarum: qui neque donat, neque iis fruitur, huic tertia via superest.
36. Gemma per flumen Sonam arrosa; in bello victor, etsi telo vulneratus; furore destitutus elephas; flumina per imbres insulis instructa viridibus; luna dimidiata; contrita ex voluptate virgo formosa: sic non humiles sane splendent homines, etsi opes inter pauperes amiserint.
37. Esuriens, qui frumenti tantum cupit, quantum manu capi potest, ille ipse postquam dives evasit, terram universam stramini similem reputat: sic in opibus divitum inter laudem et vituperium variabilis deprehenditur conditio, divitias modo celebrat aliquis; modo aversatur iisdem.
38. O rex emulgere istam si cupis terrae vaccam, iccirco iam ut vitulum illud hominum genus fove: hoc enim ubi recte nutritur, varios semper fructus fert, ceu mundi arbor, terra.
39. Iusta et iniqua, dura simul et suaviloquens, severa ac mitis, opibus parcens largiensque, semper profusa sed item in pecuniam continuo intenta, variabilis sit principis veluti meretricis indoles.

40. Lex, bona fama, tutela sacerdotum, opum distributio atque usus amicorum denique patrociniū: quibus illae sex virtutes non sunt, quaenam caussa sit ad tales sese convertere principes?
41. Qui a creatore in cuiuscunque fatorum libro inscriptus est fructus, exilis sit sive ~~ca~~rigus, illum certe adipiscitur homo, in solo vel inculto sive in Meru habitans, neque plus accipit. Tu igitur firmus esto et propter divites aerumnosam ne frustra tibi facias vitam; vides enim cadum ex puteo vel ex oceano eandem capere aquae copiam.

DE PRAVIS HOMINIBUS.

42. Inhumanitas, sine ulla caussa hostilitas, desiderium versus aliorum pecuniam et mulierem, importunitas contra bonos et familiares: haec est malorum hominum nativa indoles.
43. Perniciosus homo vitandus est etsi scientia sit ornatus: gemma coronatus serpens nonne formidinem quoque iniiciat?
44. Stultitia tribuitur modesto, devotione insigni superbia, innocenti fraus, heroi immanitas, tacenti ignorantia, miseria placide loquenti, nobili vanitas, loquacitas facundo, debilitas constanti: quaenam hercle virtus est proborum, quae a malignis mala non consignetur nota!
45. Ubi aviditas adest, nulla valet virtus; ubi calumnia, peccatis non necesse est; neque opus est devotione, ubi veritas; neque lustratione, ubi animus purus versatur; neque aliis hominibus, ubi probitas; neque ornatu, ubi magnus animus adest; ubi recti cognitio, quid tunc cum opibus; ast ubi mala fama est, morte carere possis.
46. Luna interdiu pallida, amata cuius iuventus evanuit, lacus sine nymphaeis, os indoctum pulchritudinis, vir nobilis pecuniae deditus, difficilis semper aditu probus, homo vilis in principis aulam admissus: haec animo meo septem tela sunt.
47. Nemo sane amicus facile erit regibus iracundia crudelibus: sacrificatorem quoque, sacra obeuntem, tactus urit ignis.
48. Servi officium perquam molestum est et a constantibus vix peragen-

dum: si taciturnus est, mutus vocatur; si eloquens, ventosus et loquax; si ad latus se tenet, molestus est homo; si ex longinquo, socors; in patientia ignavus videtur; sin autem non perfert, simili modo impudens vocatur.

49. Quibusnam tandem bonum contingat ex consortio hominis improbi, malignitatem prorsus manifestantis, dissoluti, cuius insita mens prava in malis sese prodit operibus, qui opes a fortuna accepit et virtutem odio habet?
50. Initio magna, sed paullatim sese dissolvens; brevis antea, sed postea crescens, similis umbrae diei antemeridianae et post meridiem, est amicitia cum malis bonisque hominibus.
51. Fcris, piscibus atque probis, quibus herba, aqua et quies destinatae sunt, venatores, piscatores et calumniatores semper in hoc mundo sunt osores.

DE BONIS HOMINIBUS.

52. Desiderium consortii bonorum, propensio in virtutes alienas, veneratio erga praeceptorem, ardor in eruditionem, cum sua ipsius uxore voluptas, metus a mundi vituperio, devotio erga Sivum, facultas sese ipsum regendi, aversio ab improbi consuetudine: tales ubi commorantur candidis virtutibus ornati, illis hominibus sit laus!
53. In rebus adversis firmitas et in fortuna aequus animus, in coetu facundia, in bello fortitudo, in auctoritate humanitas, ardor in libros sacros: haec est nativa magnanimorum indoles.
54. Donum clanculum distribuere, hospiti solitam praebere comitatem, post bene factum tacere, neque in coetu de ope, alicui praestita, sermonem facere; in fortuna secunda non superbire, neque abiectos de aliis facere sermones: haec proborum aspera, ensibus munita et a nemine monstrata est via.
55. Manu optimum quodque dimittere; capite ad praeceptoris pedes se prosternere; ore vera loqui; brachiis vincentibus fortitudinem monstrare incomparabilem; in animo constantiam servare; auribus

- denique textum percipere sacrum: hoc est ornamentum clarorum, natura comparatum, etsi alioquin potestate non gaudent.
56. In rebus secundis generosorum hominum animus tener est Nymphaeae instar, in adversis autem perdurus quemadmodum magni montis moles saxea.
57. Roris gutta, in ferrum candens prolapsa, non amplius cernitur; ea vero in Nelumbii iacens folio splendet veluti margarita; quodsi haec ipsa sub sidere fausto in aequoris concham cadit, unio fit: simili modo infimi, medii et optimi homines ex aliorum consuetudine formantur.
58. Ille filius est, qui exhilarat virtutibus patrem; uxor illa, quae coniugis optat salutem; amicus talis, qui in rebus adversis et secundis aequae adest: hanc vero triadem in mundo assequuntur boni.
59. Qui humilitate insignes, aliorum praestantia enarrata, suas ipsius virtutes revelant; qui rem familiarem adaugent propriam, dum aliorum opibus prospicere omni vi incipiunt; qui animi mansuetudine calumniatores confringunt, quorum volubilis lingua conviciis et verbis asperis scâtet: tales in mundo praeclari, cum admiratione conspicui atque excelsi cui non videantur honorandi?
60. Ab animantis caede abstinere, alienas opes capiendi studium refracnare, verum sermonem proferre, pro tempore et viribus donare, ubi sermones de aliorum sunt uxôribus taciturnitatem servare, cupiditatis flumen compescere, erga praeceptores humilitatem et in omnes homines amorem commonstrare: talis in omnibus libris sacris invariabilis norma et hominum proborum semita est.
61. Improbos non ambire neque precibus adire egenum etsi amicum, officiis convenientem vitam degere, vitium vel in vitae detrimento non committere, in calamitate erectum stare, clarissimorum viro- rum vestigia premere: haec proborum aspera, ensibus munita, et a nemine monstrata est via.

DE OPE ALIIS PRAESTANDA.

62. Inclinatae videntur arbores fructus onere, per aquas salubres deorsum feruntur nubes: nec sese efferunt homines probi propter divitias; sic natura est eorum qui alius beneficium remunerantur.
63. Auris per auditionem nitet, non per inanes; per donum manus, non autem per armillas; corpus per misericordiam erga alios miseria afflictos, non per santalum.
64. Vitiosos abalienat, saluti incumbit, secreta occultat, virtutes revelat, afflictum non deserit, pro tempore donat: haec sunt signa quibus boni amicum describunt fidelem.
65. Nelumbiorum iubar expandit sol, luna aperire iubet Menianthis calicem, non sollicitata nubes aquam tamen distribuit: boni sponte pro aliorum salute vires intendunt.
66. Probi homines sunt illi, qui aliorum rebus operam dantes, suam ipsius utilitatem non respiciunt; homines vulgares ii, qui aliorum rei studium non impendunt, antequam suam perfecerunt; homines furiales sunt illi, qui alienam salutem sui commodi causa disturbant; quomodo autem illi sint appellandi, qui nulla causa fortunam alterius subvertunt, nescio.
67. Ex lacte aquae, animo destitutae, omnes virtutes evenerunt antea: aqua igitur, lactis aestum percipiens sponte semet ipsum igni devovet; lac vero, amici casum videns, contristatur, in flammam abire cupit et, cum aqua demum coniunctum, quiescit talis utique est bonorum amicitia.
68. Ibi dormit Kesavus, ibi etiam ipsius hostium turba, ibi quoque dormiunt refugium quaerentes montes alati, ibi denique ignis submarinus commoratur cum omnibus rebus mundum destruentibus: o quam latum, validum et oneris patiens est aequoris corpus!
69. Cur testudinis dorso ex onere dolor non est ut terram illa deiiciat et cur soli non contingit fatigatio ob quam immobilis sedeat? quam ob rem igitur propositum relinquens vir cordatus mente pudorem non concipit? In rebus oblati perseverantia: haec via regia est bonorum.

70. Cupiditatem extirpa, cole patientiam, relinque fastum, ad peccatum non inclina, verum loquere, sequere virtutis viam, venerare sapientes, inimicos honore dignos honora, vel prosequere, occulta tuas virtutes, famam conserva, afflicti miserere: haec probos decent.
71. Ille, qui mentem, sermonem ac corpus puro nectare impleverunt, qui trimundum beneficiorum copia exhilararunt, qui alienarum virtutum atomum in montem semper convertunt, tales praeclari in proprio animo gaudium concipiunt.

DE CONSTANTIA.

72. Gemmis pretiosis non acquieverunt Dei, neque ex veneno tremendo metum conceperunt, sed non nisi nectar adepti opus intermiserunt: fortes ex finito opere demum quiescunt.
73. Inceptum haud profecto fit ob difficultatis metum a pigris; incipientes difficultatibus oppressi quiescunt medii; difficultatibus vel iterum iterumque contriti inceptum praeclari homines non deserunt.
74. Pigritia utique hominibus magnus, corpori infixus, est hostis; non est labori similis amicus, nam qui agit, non perit.
75. Viri animo constantis, malis tametsi obruti, non potest exstingui perseverantia: deorsum conversae facis flamma nunquam deorsum tendit.
76. Ille vir, cui mulierum oculorum tela non transfigunt mentem, neque incendit irae ardentis flamma, quem innumerae perceptiones cupidinis laqueis non trahunt, talis universum hunc totum trimundum devincit.
77. Melius utique ex alta praeduri montis rupe in vallem cadat corpus illud, inter praerupta saxa elisum; manus potius porrigatur magni serpentis ori acriter pungenti; melius in ignem cadat aliquis quam ut virtus intereat.
78. Ignis illi in aquam convertitur, oceanus statim in rivulum, Merus mons in exiguum calculum, leo itidem in dorcadem, serpens in serpenti speciem, venenum in nectaris pluviam, in cuius corpore omnis mundi principes superans enitet virtus.

79. Modo humi stratum habens, modo in lectica dormiens; modo herbis vescens, modo oryzae cibo delicatiore; modo panno vestitus, modo coelesti veste indutus: vir prudens, officiis deditus, nec malum curat nec bonum.
80. Imperii decus est humanitas, roboris oratio mitis, sapientiae continentia, patientiae modestia, divitiarum sex merito distributio, devotionis irae remissio, principis clementia, iustitiae ut sine fraude sit: omnium vero summum ornamentum est, illa omnia efficiens indoles.
81. Morum scrutatores vituperent laudentve, fortuna adveniat abeatve ad libitum, mors hodie adsit vel Yugo demum finito: in virtutis semita pede non vacillant constantes.

DE FATO.

82. Serpenti, spe deiecto et corpore per canistrum vexato, cuius sensus evanuerunt fame, rattus ipse, foramine facto, ad edendum in os cadit noctu; huius carne recreatus celeriter ille per viam, ab hoc factam, abit: confidenter obdurate, fatum enim hominum abundantiae et egestati pariter prospicit.
83. Prolapsa pila manus ictibus iterum exsurgit: sic inconstantes sunt proborum hominum fortunae casus.
84. Amputata recrescit arbor, defecta vel etiam luna denuo fit plena: ita considerantes boni non attristantur calamitate.
85. Dux ubi fuit Vrihaspatis, telum fulmen, Dii milites, coelum arx, foedus vel adeo Vishnuis adfuit, ubi Airāvatus vehiculum; sic potentia et viribus praeditus ille, hostibus tamen potentioribus fractus fuit in certamine: nonne igitur perfugium ad fatum decet? Eheu inanis hominum est vis!
86. Calvus, per solis radios vertice ardens et locum quaerens umbrosus forte fortuna sub Vilvam sese contulit arborem; ibi autem ipsi, per magnum fructum cadentem, fractum ex tempore fuit ca-

- put: sic plerunque ubicunque se convertit fortuna relictus, ibi quoque res adversae eum comitantur.
87. Elephantorum vel et serpentum vincula, lunae solisque per draconem vexationes et sapientum penuriam videnti mihi: fatum eheu esse perpotens, opinor.
88. Creat Deus talem omnis praestantiae fodinam, hominum unionem tanquam terrae decus: quodsi hoc ipsum momento destruit denuo, vae quanta est ignorantia fati!
89. Si in Carirae frutice nullum conspicitur folium, quid culpa est veris? Noctua si interdiu non volat, quid soli criminis est? Guttae si non cadunt in Chataci rostrum, cur nubes vituperanda? quod antea per fatum ludendo instituit Deus, quis est qui hoc inscriptum delere valeat?
90. Quod per dominum divinum ipsum in mundo cuique ex arbitrio constitutum est, id ipsum adsequitur parvum sit sive magnum; nullum verò ad agendi rationem refugium relinquitur: nam etsi nubes, omni spe plena, quotidie plueret, guttae teneres non nisi binnae in Châtaci os inciderent.
91. Oceano sese immergat aliquis, in Meruis verticem adscendat, hostem devincat in certamine; mercaturam, agriculturam, servitium et sic reliquas omnes disciplinarum partes ediscat; immensum aether avis instar adeat, magno nisu facto: non fit heic quod fato volente fieri non debet, unde igitur intereat quod existit?

DE OPERIBUS.

92. Colimus Deos: at nonne hi ipsi salutiferae obtemperant necessitati? Fatum ergo laudandum: hoc tamen ipsum unice dependet ab opere frugifero; quodsi vero fructus actionem sequitur, quid opus est Diis et fato? Laus igitur sit operibus, quibus potentiâ non antecedit fatum.
93. Quo opere Brahman, figuli instar, brahmanici ovi vasculum in sinu formavit; quo Vishnus in decem, magnis angustiis plenam

- Avalârorum necessitatem est coniectus; quo Sivas, cranium pro vase manu tenendo, stipem erogare iussus est; quo sol semper in caelo vagatur: huic operi sit veneratio.
94. Non forma praemia fert, nec familia, neque indoles, nec sapientia unquam, neque minus servitium omni contentione factum: bona tantum, antea per devotionem collecta, opportuno tempore fructum praebent homini sicut arbores.
95. In sylva, in proelii campo, inter hostes, aquas et ignes, in magno aequore vel in montis vertice dormientem, desperantem vel in angustiis versantem protegunt bona opera, antea peracta.
96. Quae pravos in bonos commutat, stultos in sapientes, hostes in amicos; quae occultum revelat et venenum statim convertit in nectar: illam cole boni operis Deam, salute si vis gaudere exoptata o bone, neve frustra tibi curam fac per vanum in steriles virtutes studium.
97. Boni speciem prae se ferat an mali opus aliquid: per sapientem illud adgredientem ab initio omni cura evitanda est praemiorum expectatio: est enim operibus cum animi perturbatione inceptis aerumnae fructus, qui animum angit veluti telum.
98. In olla gemmis ornata, multis suppositis lignis arundinem excoquit ut olearius; aureo aratro solum exarat herbae sterilis causa; Camphoreaceis abscissis arboribus sepem parat ut lentas ibi serat, homo infelix ille, qui ad hoc operum theatrum delatus, non ad devotionem sese accingit.
99. Horribilis sylva illi pro urbe delectabili est, omnes gentes illius colunt virtutem et universa terra plena gemmarum fodina est illi, cui homini multa adhaerent bona opera, antea peracta.
100. Modestiae et praestantiae copiam parans et candidissimi ipsius quasi animum generans propositum, qui semel conceperunt viri generosi, hi omni labore virtutis voto incumbunt, neque amplius relinquunt sed fortunam potius vitamque.

CENTURIA TERTIA.

DE DEVOTIONE.

1. Is, cuius frons pulchro lunae segmento, flamma veluti expanso, ornata est, lucis Deus, qui circumvolitantem amoris phalaenam iocando comburit, salutis statum prodire iubens; qui onus tandem, ex infinitis stultitiae tenebris exorsum, removens, mentem in domicilio devotorum devincit, sapientiae fax est Harus.

DESIDERII VITUPERIUM.

2. Nobiles, qui intelligere possint, invidia capti sunt et amore sui corrupti; alii autem ignorantia afflicti: spreta igitur in libris sacris latent monita.
3. Equidem salutem, devotione in mundo parabilem non praevideo et praemium, probis destinatum, metum mihi parat consideranti: namque res sensibus subiectae tam diu capiuntur ab hominibus magna virtute gaudentibus, ut maximi tandem momenti nobis sentientibus videantur ad studium iis impendendum.
4. Pererrata est regio ubique montuosa et aspera neque emolumentum ullum perceptum; relinquendo debitum adversus genus ac familiam honorem, munera capessita sunt mercede destituta; cibus honore privatus in peregrinis domibus, corvi instar cum timore, quaesitus est: malo operi dedita inhias o cupiditas, neque unquam satiaris.
5. Thesauri desiderio perforata mihi est terrae superficies; igne adustae sunt montium fodinae; transnavigatus porro oceanus et principes summo studio sunt culti; noctes denique in coemeterio transactae sunt, mente in incantationis tantum formulas directae; neque minimum quidem hilum assecutus sum: o desiderium iam relinque me!
6. Quomodo tandem vilissimorum hominum obiurgia perferuntur nobis, illorum obsequio omni cura intentis? Intus cohibitis lacrimis vel ridendum est animo gaudiis deprivato et, cogitatione tanquam

poste facta, iunctis manibus coram mente captis standum — o spes, vana spes, quid quaeso ulterius me saltare facis!

7. Cur non in gratiam huius vitae, guttae in loti flore similis, opera nobis sit adhibenda ut, nulla consideratione facta, vel ante pedes divitum, quibus auri fames mentem obnubilavit, peccatum committamus virtutes nostras sine omni pudore enarrandi?
8. Voluptates non capiuntur, nos vero capimur; devotio non solvitur, nos autem solvimur; tempus non praeterit, nos autem interimus; desiderium non teritur, nos autem terimur.
9. Facies rugis iam decrepita est, canitie notatum caput, membra fiunt debiliora: desiderium solum iuveniliter viget.
10. Abiit voluptatibus fruendi desiderium; dignitas inter homines evanuit; socii aequales in coelum transierunt; postea quoque amici, vitae similes cari; cum baculo vix erigere me possum et oculi nube quasi tenebrarum sunt obtecti: tamen cheu, corpus illud miserum mortis adventum formidat!
11. Spes utique flumen est, cuius aquam voluptates repraesentant, desideria undarum strepitum referunt; adfectuum crocodilis distinctionisque avibus repletum est; arborem constantiae abripit; per magnum ac transitu difficillimum praebet stultitiae vorticem et altis cogitationibus veluti ripa munitum est: ad illius ripam pervenientes candida mente exsultant Yogipotentes.

DE REBUS, QUAE SENSIBUS CONCIPIUNTUR, SPERNENDIS.

12. Qui tranquillitatis et felicitatis gaudio exhilarantur, horum non ca-duca sunt gaudia; qui vero alii divitiarum cupiditate animum implent, horum desiderium nondum est victum: cuius igitur caussa talis per fatum constitutus est fortunae dominus? Etenim ii qui, parato auro magnitudinem assecuti, pro animo suo timent, non mihi placent.
13. Invite abeunt res terrestres, longa quantumvis consuetudine nobiscum coniunctae: quodnam igitur in separatione discrimen est

- cur ipse cas non abiiciat homo? Sponte praetereuntes immensum animi dolorem relinquunt, ex arbitrio autem relictæ infinitum tranquillitatis gaudium praebent.
14. Qui e divina scientia sapiunt homines mente puri, o quam arduam rem perpetrant, quod vel gaudia parantes deserant opes, omnino desiderii expertes! Nos autem ea, quae neque unquam habuimus, neque nunc habemus et in quibus possidendis firma confidentia non est, ea inquam, quae spe tantum comprehenduntur, relinquere non possumus.
15. Beati illi, quorum, dum in montium cavernis sedentes supremum numen meditantur; prae gaudio effusarum lacrimarum guttas ebibunt aves, sine timore in gremio sedentes: nobis autem vita teritur pretiosa, dum imaginatione effictis palatiis, lacuum fluminisque riparum voluptati et nemorum amoenitati cum ardore intenti sumus.
16. Cibus mendicatus et quidem ex aqua semel per diem constans, pro lecto humus, pro sociis proprium corpus tantummodo, pro veste pannus tritis centum adsumentis consutus: nec tamen eheu! relinquunt sensuum oblectamenta.
17. Ubera, carne constantia, vasis aureis adsimilantur; os cum luna comparatur, quum tamen sit pituitae receptaculum; nates, fluente urina madidae, pulchri elephantis genis aequiparantur: sic statim contempta est forma illa, quae optimorum poetarum epithetis extollebatur.
18. E longinquo rem novam repetit suasor et, humilem sermonem longe devitans hominibus bonorum coetum ornantibus quam maxime deditus est; terrestribus cogitationibus occupatus pedetentim exornat orationem, quemadmodum, curarum oneribus semper vexatus, amorem depingit poeta.
19. Rationis expers culex in flammam volat acerrimam et piscis quoque ex ignorantia escam hamo adfixam admordet; nos autem didignoscentes sumus neque tamen cupiditates, tantis infortunia retribus coniunctas, evitamus: vae immani ingenti stupori!

20. Oceano divisa est terra et thesaurus ille aquarum centum Yojanis patet; sol viatoris instar coeli mensuram semper transgreditur: simili modo, o homines venerandi, quorum, gaudii gemmas agens, vitae status iam effloruit, infinitam quoque illam proborum sapientiae cogitationem debetis aemulari.
21. Alta domus, filii a sapientibus honorati, innumerabiles opes, uxor proba et aetas iuvenilis (mihi sunt): sic glorientur ignorantia decepti homines, hoc omne sempiternum fore putantes quando mundi carcerem ingrediuntur: sapiens vero, quovis temporis momento evanidum videns illud, omnia contemnit.

DE MENDICITATIS ET EGENTIAE MALIS.

22. Quis homo sentiens sui tantum ipsius ventriculi esurientis causa Da! dicat, quin potius, prae stipem erogandi timore balbutiens, quocunque modo parvum istud vocabulum proferat, quando matremfamilias videat cibo destitutam, cuius vestem laceram arripiunt parvuli ipsius, clamantes, fame laborantes et vultu hilari iam contristati?
23. Magni, cuiuscunque gloriosi, honoris nodum solvens; gravissimarum virtutum cumuli quasi lotum splendide florentem lunae luminis instar enecans et bipenni simile, magnum pulchrumque pudoris arbustum abscindens est ventriculi illud vasculum, quod difficile impletur simulationemque gignit.
24. Melius est ut mortalis, fame vexatus, ad stomachum vacuum implendum, in vico sancto vel in sylva magna, testa sumpta, cuius manubrium candida obtexerit veste, quodvis virtutis gremium, purpureo fumo ex sacerdotum igne insignitum, ostiatim intret honoratus et tanquam dominus, quam ut quotidie cum domesticis ipsi similibus inopia laboret.
25. Himavatis loca, Gangeticarum undarum adpersione refrigerata, cuius pulchra rupium superficies a sapientibus colitur, cur desolata manent? quia homines frusto, ab aliis accepto et contemptu coniuncto, contenti sunt.

26. Quid radices prosunt in cavernis interiturae et cataractae e montibus desilientes? quid arbores succulentos fructus ferentes et corticem praebentes rami? quod hominum vilissimorum, qui ob violentiam omnem pudorem absterserunt, coluntur ora, quorum supercilia, propter exiguas opes iniuria paratas, superbiae vento saltare iubentur.
27. Puris radicibus fructibusque, amoris benevolentia coniunctam, hodie tibi para conditionem, humi lecto e teneris pulchrisque foliis strato: exsurge, eamus in sylvam! Ibi turpium nimirum, ob stultitiam mente captorum, dominorum nunquam audiuntur vociferationes, quae ex opibus, morbis et animi perturbatione exoriuntur.
28. Fructus pro lubitu capiendus; nemus curarum expers arborum; aqua fluminum limpidorum ubique frigida ac suavis; stragulum tactu molle, e foliis suaviter sparsum: quae quum adsint, cur tandem iniuriam tolerant ad divitum portam miseri?
29. Meditatione finita lapidosum in montis spelunca stragulum ingressus equidem cum contemptu et risu recordor illorum praeteritorum temporum, quae auctis quidem a divitiarum Deo efflagitatis opibus misere fruebantur, quae tamen exiguum tantum praebabant menti, rerum terrestrium contemptui nondum adsuetae.
30. Unus colatur Deus, aut Vishnus aut Sivas; unus amicus, rex aut mendicus; unum domicilium; in urbe aut in sylva; una uxor, pulchra aut foramen.
31. Devotorum principes cibum emendicatum praedicant minime infelicem ac tristem, sed videtur ipsis formidinem ubique depellens; malam invidiam, iram et insolentiam infringens; malorum copiam prosternens, ubique et quotidie praesens; et sine ullo labore comparandus; piorum grata lustratio; Sivi hospitaculum non repellens verum sempiternis thesauris impletum.

DE VOLUPTATUM INSTABILITATE.

32. In voluptate aegritudo metuenda est, pro familia humilitas, opibus imminet tyrannus, honori calamitas, fortitudini hostis, pulchritudini

mulier, libris sacris facundus, virtuti pravus homo, corpori mors: omnis res in terra metu coniuncta est, hominum autem devotio non habet quod metuat.

33. Morte invaditur omne natum, senectute pulcherrima corrui iuventus, tranquillitas opum aviditate perit, aequi animi felicitas pulchrarum foeminarum tentationibus turbatur, per homines invidiosos corrumpuntur virtutes, regiones nemorosae serpentibus infestantur, principes a malis reguntur amicis, inconstantia vel ipsae vires divinae irritantur: quid tandem est quod noxam alia re non patiatur?
34. Lakshmis ubi curis morbisque centenis ac variis hominis salutem eradicat, ibi casus adversi incidunt, apertis quasi portis; natum quemque nolentem volentem celeriter sibi subiicit mors: quod igitur per Fatum, nullo instigatum stimulo, constitutum est, quomodo tandem stabile dici queat?
35. Voluptates ut altarum undarum aestus sunt tremulae, spiritus vitales subito corruentes, exigui sunt dies et iuventutis insuper felicitas in multis versatur laboribus: inanem igitur mundum cognoscentes, experientia edocti, studium vobis cohibeatur mente a mundi favore aliena.
36. Inconstantes sunt voluptates veluti fulgur in magnae nubis sinu corruscans; vita fragilis quemadmodum aquae gutta, quae ex nube vento commota diffrangitur; celeriter vacillant iuventutis gaudia, corporis adminicula perperam reputata: in devotione, quae constante meditationis scopo facile attingitur, sapientiam cognoscite sapientes.
37. Vita ut undarum fluctus transiens; iuventutis felicitas paucis tantum diebus constans; opes cogitationi sunt similes; voluptatis copiae ut fulgur in nubibus collectis emicantes; cum amasiis quibus fruimur gaudiis ex cervicis amplexu et osculatione, haec omnino non manent: mentem igitur ad divina dirigite! horribilis enim existentiae mare est enavigandum.

38. Molestae corporibus occultis in matris uteri impuri medio commorandum est; in iuventute quoque gaudium, per amicae separationem acerrimo dolore coniunctum, interrumpitur; uxoris mortem experta domus laetitia caret; senectutis etiam conditio tristis est: fatemini o mortales, in hoc mundo ne minimum quidem felicitatis exstare.
39. Tigridis instar senectus stat comminans, morbi tanquam hostes cum corpore pugnant; vita destillat veluti e fracto vase aqua: mundus tamen sectatur inania, quod sane mirandum.
40. Fragilis conditionis variae sunt voluptates in quibus hicce mundus vertitur: cur tandem illius caussa, omni adhibito studio, circumeratis o mortales? Mentem, a centenis spei laqueis quietismo liberatam, in proprio ipsius domicilio, ubi desideriorum origo coeretur, cohibete, si consilium nostrum putatis salutiferum.
41. Quicumque homo in quo sapientia commoratur, is Brahmānem, Indrum et reliqua Marutorum genera stramini similia reputat; illius enim voto opes, trimundi imperium et reliqua irritantur; solus hic est insignis et prae ceteris nitet: o bone, momento fluxam, ab illa diversam voluptatem, ne secteris!

DE TEMPORIS VELOCITATE.

42. Delectabilis illa est urbs et summus ille rex multitudine undique stipatus; ad ipsius latus prudens consedet coctus; ibi mulieres sunt lunae orbi similes facie; illic principis vesana cohors, collaudatores et confabulationes: cuius iussu haec omnia memoriae transmittuntur, tempori illi sit laus.
43. Ubi multi erant olim in aliquo domicilio, ibi nunc unus tantum manet; ubi vero singulus et postea plurimi conspiciabantur, in fine nullus erit: sic tempus, noctem diemque veluti talos iaciens, cum Kālī in terrae alveolo vivis ludit tesseris.
44. Ortu quovis et occasu solis de die in diem vita evanescit; neque a nobis cognoscitur tempus, dum multo laborum onere gravati

- continuo occupati sumus, neque oboritur formido videntibus nati-
vitatē iam ex senectute in mortem vergere: stultitia praeditum
voluptatis vinum hauriens temulentus quasi est mundus,
45. „Nox illa praeteriit et dies quoque,” sic homines frustra cogitantes,
inceptos quocunquemodo labores omni studio nihilominus alacri-
ter denuo aggrediuntur: hoc modo infinitis, laudatis modo ac vi-
tuperatis, sensuum obiectis per hunc mundum depressi, nos eheu
stultitia non erubescimus.
46. Quodsi meditatione, rite facta, Sivi domicilium non attingitur
propter mentem in res mundanas defixam, quodsi virtus porro,
quae ad coeli portae valvas perducere queat, labore non acqui-
ritur, idem est ac si mulieris uberum et lumborum par in somno
non amplecteremur et bipennes tantum essemus ad iuvenile matris
nemus scindendum.
47. Scientia, in orbe terrarum honorata, quae altercantium multitudi-
nem refrenat, si obedientiae non adsuescit ipsa; et gloria, quae gla-
dii acie vel elephanti domat cervicem, si ad coelum non perdu-
cit; vel denique si succus e teneris amicae labiorum surculis post
ortam lunam non bibitur: tunc iuventus, sine fructu eheu praete-
rita, similis est in casa vacua lampadi.
48. Scientia, quae colitur virtutis signis expers; opes, quae labore non
acquiruntur; obedientia porro, si pia adversus parentes mente
non insignis est; virgines denique, protensos prae desiderio oculos
habentes, si in somno non complexu tenentur: tempus tale avi-
ditate in frustra aliena veluti per corvos nutritur.
49. Nos, quibus liberi adsunt, qui, longo quantumvis tempore circum-
eant, nobis aliquando similes, senum quoque emortuorum memo-
riam revocabunt; nos inquam tales sumus ut, de die in diem ca-
sibus obnoxii, conditionem adepti simus arboribus in arenosa flu-
minis ripa crescentibus similem.
50. Aetas centum annorum hominibus destinata est: noctu dimidium
transit; alterius vero dimidii pars dimidia infantia et senectute

transigitur; reliquum, morbis et separationis doloribus coniunctum, servitute aliisque teritur: ubi tandem salus erit mortalibus in vita magis inconstante quam aquae fluctu?

51. Per momentum infans et per alterum momentum iuvenis amore gaudens, per momentum opibus destitutus atque per alterum momentum divitiis abundans homo tandem, membris senio adfectis et corpore rugis obducto, histrionis instar, fabula peracta, Yami urbis cortinam ingreditur.

DEVOTI ET PRINCIPIS COLLOQUIUM.

52. Tu quidem rex es, sed nos quoque colimur honore sapientiae a venerato praeceptore profectae; insignis tu es opibus, gloriam nostram vates per regiones divulgant: hoc modo, quum permagnum inter nos utrimque discrimen sit honoris et divitiarum, tu si a nobis aversus es, nos etiam omnino te non petimus.
53. Opibus imperas tu, nos vero eodem modo sermonibus imperamus; tu heros es, indelebilis nostra facultas in praecepto consistit quo gloriosi febrem superbiae extirpamus; te colunt divites, me autem ad mentis macula abstergenda audiendi cupidi: ad me igitur si tibi non patet aditus, mihi semper abiit ad te veniendi desiderum.
54. Nos hic contenti sumus vestibus corticeis, tu sericis: eadem nostra est tranquillitas et sine discrimine discrimen; pauper etenim erit ille cuius aviditas ingens est, at quis dives, quis egenus qui animo contentus est?
55. Adest fructuum ad edendum satis, dulcis ad bibendum aqua, stragulum in terrae dorso et vestimentorum corticeorum par: neque igitur malorum hominum, quorum sensus omnes propter tenuis copiae veluti mellis potum oberrant, probare possum superbiam.
56. Vescamur emendicato cibo, plagas coelestes amictus instar induamus, dormiamus in telluris iugo: quid faciamus de dominis?
57. Non sumus saltatores, o rex, non comoedi, cantores, non turpes sanniones, neque sumus mulieres, uberum pondere inclinatae: quid nos in aula tua faciamus?

58. A magnanimis quibusdam dominis terra creata olim tenebatur; ab aliis, qui eam devicerant, dono profunde batur straminis instar; alii iam nunc heroes mundis fruuntur quatuordecim: undenam igitur ista hominum superbiae febris, paucarum urbium possessione enata?
59. Undenam tanta principibus aviditas ad hanc terram acquirendam, in qua percipienda centum regibus ne momentum quidem commorari licuit? Ut ipsius partis parte et ex hac vel minima tandem particula fruantur domini, angore trepidantes, summum gaudium concipiunt stolidi.
60. Nonne tota ista luti gleba, aquarum fascia vestita, exigua est? hac tamen regum greges sibi ipsi gratulantes per centena bella fruuntur; quodsi hoc modo vel ii flagrant qui dare possint, quanto magis pauperes miseria afflicti: vae, vae vilibus illis hominibus qui parvam quoque horum suppellectilem efflagitant!
61. Quis tandem ille natus fuit, cuius cranium candidum per Sivum capiti alte impositum, ornamento inservit? Undenam igitur viro- rum gravis illa, incomparabilis arrogantiae febris contra homines quosdam modestos, quorum mens humilis ad vitae salutem directa est?

AD MENTEM ALLOCUTIO.

62. Cur variis modis aliorum mentes quotidie colens, o cor, favorem captare studes, aerumnis suis sterilem? Quam ob rem tandem in te ipso contento, lucida rationis gemma insignito, pura mens non tibi nutrit desiderium?
63. Quid frustra oberras o mens? aliquantulum requiescas! quodsi sponte fit semel institutum neque aliter ideo fit, praeteriti haud memor nec futurum curans animadvertite hic voluptates, quam inconsiderate abeant adveniantque.
64. Requiesce a crassis istis ferreisque sensuum obiectis, confugiens ad bonorum viam, quae omnium malorum lenimentum extempore suppeditare valet; spiritualem adnitere statum; relinque tuam, un-

- dae instar vacillantem, agendi rationem, neve amplius inconstantem cole mundi amorem; o cogitatio contenta iam esto!
65. Stultitiam desere et laetitiam quaere per eum qui crescentem in vertice lunam gerit gemmae instar; o mens, prope coelestis fluminis ripam domicilium cura parandum: quae enim fiducia est in undis, aquae bullis, in fulgoribus et mulieribus, in flammis, serpentibus et fluviis praeterlabentibus?
66. O mens, ne semel quidem cum ardore cogitare velis fortunam illam inconstantem, mobili meretricum ioco, a nutu principum obliquo pendenti, similem: pannis involuti per Benaris platearum series, domuum portas intrantes, stipe gaudeamus erogata, quae in pateram manu oblatam cadit.
67. In fronte cantus et facundi poetae; in lateribus mulieres formosae; a tergo blandus armillarum strepitus flabellum tenentium puellarum: quodsi haec adsunt, mundanae voluptatis dulcedinem gustare liceat, sin minus, statim aggredere o mens, meditationem omnes cogitationes absorbentem.
68. Impetratae fortunae, omne desiderium explentes prostent: quid tum? pes cervici hostium sit impositus: quid tum? congregati adsint amici opesque: quid tum? ad mundi interitum perdurent mortalium corpora: quid tum?
69. Veneratio erga Sivum; moriendi et nascendi timor animo insitus; nulla in socios adfectio, neque ex amore enatae animi perturbationes; ab innatis malis liberi, per homines non frequentata silvarum lustra colentes: hoc Vairâgyam est, quid melius hoc et magis optandum?
70. Meditare igitur, o mens, infinitum illud, sempiternum, summum, omnipervadens Brahmum! quid istis vanarum rerum cogitationibus? Illius enim cultori voluptates illae, quas terrae imperium et similia praebent, per miseros tantum homines honoratae videntur.
71. Infernum intras, vadis ad aethera, orbem transsiliens terrarum pervagaris o anime cum levitate: cur oberranti tibi nunquam purum

illud, in te ipso habitans, numen venit in mentem, per quod ad salutem pervenis?

DE REBUS AMBIGUIS.

72. Quid faciendum de libris sacris late divulgatis, Vedis nimirum, Legibus et Puránorum lectionibus, qui in paradisi vico tabernaculum ad habitandum promittunt et opera officiaque ludunt? Uná neglecta scientia de domicilio in quo animi tranquillitas commoratur, quae tanquam Káli ignis est, ex huius mundi malorum caesarie continuo cadens: distinctiones illae negotiatorum quasi merces sunt.
73. Quod elephantum, buccis genisque ex urigine fissis ac somnolentia segnes ante portam stant, auro vestiti; quod equi citato cursu incedunt superbi; quod cithara, tibia, cymbalo, tuba et tympano dormiens suscitatur: haec omnia, Indri tametsi pompae similia, a iustitiae Deo exploduntur.
74. Statura incurvata est, incessus vacillans et diffracta dentium series, visus hebetatur, surditas augetur et lingua iam balbutit, sermonem non amplius honorant cognati homines, neque uxor audit: eheu misera hominis decrepita senectus! neque ipse filius illi amicus est.
75. Colorem in capite candidum videntes capillorum et conditionem virorum ex senectute depressa, mulieres longe aufugiunt, talem evitantes veluti Chândálorum puteum in cuius situla os depositum est.
76. Quamdiu sanum hocce corpus sui compos est, quamdiu senectus ex longinquo manet, quamdiu sensuum vigor intactus, quamdiu vita incolumis; tamdiu pro animi salute magna contentio est facienda sapienti: conflagrata enim domo puteum fodiendi labor quid prodest?
77. Quam ob rem poenitentes ad Gangam habitemus? Colamus vel potius mulieres virtute insignes, modestas; vel etiam exsorbeamus librorum copiam, in variis carminibus nectaris succum praebentem: nescimus quid faciamus inter mortales, quorum vita paucis tantum oculorum nictationibus constat.

78. Difficilis ad moderandum est dominus et veloci equorum mente praediti sunt principes: nos vero, magna spe inducti in supremam dignitatem dirigimus animum, donec senile corpus et caram illam vitam mors aufert. Quae quum ita sint amice, nulla alia salus in terra relinquitur sapientibus quam devotio.
79. Auctoritate diminuta, divitiis interitis, opibus ad inopiam redactis, mortuis cognatis, domesticis dissipatis et iuventute paullatim evanida, illud unicum mente puris convenit ut alicubi domicilium sibi parent inter frutices excavatae speluncae in monte sacro, cuius rupes Gangetica lustrantur aqua.
80. Iucundi sunt lunae radii, iucunda in herboso nemore commoratio, iucunda felicitas in amicorum advenientium consessu, iucunda de carminibus confabulatio, iucunda amicae facies, in qua irá expressa emicat lacrymae gutta: iucunda haec omnia quum evanuerunt nihil amplius animo sunt.
81. Nihil iucundi est palatium habere pro domicilio, neque cantum et cetera audire, neque magnum bonum voluptati praebet adventus amicorum tanquam vita carorum: etenim boni semper in intimam sylvam se contulerunt, omnia illa caduca reputantes veluti umbram candelae tenerrimam, praetervolantis avis alarum ventulo commotam.

DE SIVI CULTU.

82. Mutabilem hunc trimundum putantibus nobis, o amice, non facile oculorum viam et aurium semitam ingreditur fortis illa et occulta in res terrestres cupido, quae, elephantae feminae similis, furi-bundi mentis elephantum excitat ardorem, devotionis postea alligatum.
83. Trita sunt animi gaudia, abiit quoque iuventus illa; eheu ipsa corporis officia ad sterilitatem tendunt nisi qualitates dignoscimus. Quid faciendum? Subito nos aggreditur validum tempus finem faciendi cupidus: non alia igitur salutis via manet quam ignotum Sivi pedum par.
84. Inter Sivum, mundorum dominum et Vishnum, internam mundi

animam, ad substantiam non mihi discrimen est: tamen in eum dirigitur veneratio mea, qui novam lunam in vertice gerit.

85. In coelestis fluminis ripam, cuius candida planities per claros lunae radios resplendescit, ubi feliciter consedentes et a voluptate perfruenda lassati, noctibus a strepitu silentibus, o Sive, Sive, Sive! ululamus, quando ibimus, oculorum acie prae multa lacrimarum vi obtusi?
86. Dispersis omnibus opibus, animum tenera misericordia impleti et mundum, ad sterilem vicissitudinis finem iam redactum, enavigantes, quando tandem in sylvâ sacra noctes, auctumnalis lunae radiis collustratas, transigamus, in Sivi pede unicum refugium ponentes?
87. Quando equidem Varanasiae ad immortalis Gangae ripam habitans, fascia cinctus et manus in caput attollens compositas, exclamabo: „o adsis Gauris domine! o Tripuri victor! o Sambhu! o Triocule miserere!” tunc dies transigam veluti temporis momentum.
88. Lustramine Gangeticis aquis facto et praestito puris floribus fructibusque sacrificio, simulac te o domine meditor cogitabundus, stragulo in montis cavernae saxo incumbens, animo quietus, fructibus vescens ac praeceptoris monitis gaudens: tunc equidem, o Sive, tua gratia a malo, per juvenis pisciferi servitium parato, liberabor.
89. Humi stragulum lectus noster, immaculatum cervical brachia praebent protensa, canopeum nostrum coelum, flabellum refrigerans ille Favonius, lampas lucida luna; relictionis tanquam mulieris affectu gaudens feliciter dormit Munis quietus, nullo corporis respectu habito, regis instar.
90. Solitarius, nil desiderans, quietus, pro patera manum et coelum vestimenti loco habens, quando o Sambhu, opera eradicandi potens ero?
91. Manu paterae loco utere; stipe, candida mente erogata, fruire; ubique locorum consede et omnia veluti straminis cumulum vix adspice: qualiscunque enim mortalis inter devotos, indivisi et summi

numinis scientiam cupientes, a Sivo, etsi corpus non deposuerit, gratiae beatitudine cumulabitur.

DEVOTORUM AGENDI RATIO.

92. Subligaculum in centena frusta discissum et pannus eodem modo laceratus, inopinatus et improvisus cibus emendicatus, somnus in coemeterii luco, ambulatio spontanea nec coacta, mens semper quieta, constantia in magno devotionis festo: quae omnia si adsunt, quid trimundi imperio facias?
93. Humus pro lecto, proprii lacerti pro cervicali, coelum pro canopeo, luna pro lampade; gaudium de quietis, uxoris instar, adeptio studio; per coeli plagas, mulierum loco zephyri flabellis undique ventilatus, mendicus humi iacet tanquam rex, omnibus adeo desideriis vacuus.
94. Ovum brahmanicum gleba tantum rotunda est, quomodo desiderium commoveat sapienti? Num pisciculi vibratione oceanus turbatur unquam?
95. Mendicatum cibum edens, ab hominum familiari conventu liber, ex sua voluntate pendens, ab ordinem deponendi et sumendi discrimine liberatus, ex assumptis in via circumiectis, laceratis ac tritis, tribonium male consutum gerens, sine fastu, sine sui ipsius studio et desideria coercendi voluptate, veluti nectare, unice fruens, poenitens quisque versatur.
96. O mater terra, pater vente, amice ignis, consors aqua, frater aether! iste coram vobis supplex et coniunctis manibus precatur, ut equidem, omnis stultitiae copia abiecta, flagrante atque immaculata flamma, quae homini bonis operibus purgato ex vestrorum obsequii favore emicat, in summo numine solvar.
97. Quod dulcius quam mel et butyro succulentius menti, ut nectar purae, profluit vocabulum divinum, hoc nos contenti sumus: quamdiu tales erogatae stipes ad ventrem sustentandum parari possunt, tamdiu conditionem, quae in opibus servitute paratis versatur non desideramus.

98. Pabulum innocens et nullo labore parandum ventus per creatorem serpentibus est destinatus et pecora; quae graminis germina edunt atque in pratis dormiunt, per illum quoque nutriuntur: eadem conditio parata est hominibus, mente praeditis mundi oceanum enavigandi patiente; quam si quaerunt conditionem, omnes animi dotes celeriter ad perfectionem proficiscuntur.
99. Verba danti talia reddant qui nugis adsueti sunt! nos vero a fuco immunes verba dare non possumus: insignis potius in mundo scientia distribuatur, neque leporis cornu: quis enim alteri hoc praebeat?
100. Antea sapientia mortalium, mente purorum, in curis alienandis constabat; procedente tempore sensualibus hominibus in captandis sensuum oblectamentis evanuit illa: quodsi iam nunc principes, exiguum tantum orbis terrarum possidentes, homines a libris sacris recedere vident, eheu, magis magisque indiem sapientia illa deprimitur!

 SUPPLEMENTUM.

1. Coerceri potest ignis aquâ, solis calor umbellâ, elephas furiosus stimulo acuto, bos et asinus fuste, morbus variorum medicamentorum complexu, carminibus salutiferis venenum: sic, omnibus rebus in Sâstris medicina parata, stulto autem non est medicamentum.
2. Poesis et symphoniae partium ignarus similis est pecori cauda et cornibus destituto: nam etsi vivit gramen non edens, illa tamen pecorum conditio ipsi quam maxime convenit.
3. Quibus neque est scientia, nec religio, nec liberalitas, nec sapientia, neque indoles bona, nec virtus, nec iustitia: hi inter homines, vitae onus portantes, sub hominum forma veluti ferae ambulantur.

4. Filius virtuti addictus, coniux carissima, dominus benevola facie praeditus, amicus dilectus, domestici fideles, mens aerumnis vacua, forma venusta, opes constantes, os eruditione ornatum: haec apud Vishnum clementem, coelicolam, optimum, mortalis assequitur.
5. Diviti omnes adsunt sensus, adest officium, sapientia indelebilis et eloquentia; at vero divitiarum calore relictus ille ipse homo statim mutatur, quod sane mirum est.
6. Tu quoque Châtaka, quum guttae hoc modo tibi discernantur, quam ob rem misera voce nostrae nubis beneficium exspectas?
7. Heus tu Châtaka, attende mente amicum paullisper audias: multae nubes sunt in coelo, at non omnes eodem modo comparatae; aliae etenim pluviam humectant terram, aliae frustra inclamant, quamcunque tu igitur vides illi statim querelam non effundas.
8. Quid faciamus de auri et argenti montibus, ubi arbores crescunt et arbores tantum? Malayum montem potius colamus; ibi enim adsunt aqua, Koli et Nimbi arbores ac Santalum.
9. Homines opere assequuntur praemium, sapientia opus consequitur, quapropter prudenti et agenti de futuro bene deliberandum est.
10. Quid lucrum est, prae bonorum familiaritate? quidnam malum stultorum consortio maius est? quaenam iactura rerum quae suo tempore cadunt? quid dexteritas significat prae gaudio de officiorum studio? quis heros cum sensus coercente certaret? quid prae uxore fideli opes? quid prae eruditione peregrinandi felicitas? quid tandem imperium cum sapientiae fructu comparatum?
11. Ab austera carentibus oratione et miti sermone affatim praeditis, sua uxore contentis, calumniam devitantibus hominibus ubique ornatur terra.
12. Orbis terrarum, unius vel herois pede calcatus, laetitia commoveatur, gloriam expandens veluti per solem.
13. Rubedo lotorum, hominum proborum munificentia et malignorum inhumanitas naturae qualitates tres sunt tribus.

14. Pilae cadenti similis cadens vir nobilis exsilit; ignobilis autem labitur ut glebae casus luteae.
15. Non comprehenditur cor mulierum, veluti facies per speculum reflexa; neque cognoscitur indoles, tanquam via in montis vertice aspera; mens ipsarum a sapientibus tremulanti in loti folio guttae adsimulatur: mulier scilicet liana est venenosa, malis tanquam veneni calicibus impleta.
16. Quod sic incedis o infinite, mea causa hoc unice fit; aper sive Seshus, o domine, nonne mea causa visibilis factus es? Quod unus ille terram immersam ex aquis dente protulit, hostilis Rahu caput praestans devorat iterumque relinquit.
17. Magnorum hominum in calamitate constantiae defectum videre si forte cupis: desine, desine ab hoc studio, cum mala cura et labore coniuncto! Aequoris quoque montium familia in fine cycli viribus suis erit destituta, neque tamen illam ob causam oceanus parvi habendus est.
18. Poscit virorum victoriam, aut unguibus aut longo in manibus ense reportatam Fortuna, quae virginis instar gloriatur impetu.
19. Victoria tandem maneat forti qui averso vultu occiditur vel etiam paradus: gloriam probi utrobique ex robore reportat et bonam sibi memoriam conservat.
20. Quis dicto non audiens est homo, cuius os frusto impletum? Tympanum vero, ore vacuo clamorem facit.
21. Si quando, forte fortuna scilicet, mundus esset sine lotis cur propterea cygnus formae mutationem experiretur tanquam corvus?
22. Venerandi sancti si quando virtutis instructionem praecipiant, quae sui iuris docent praecepta, ea librorum sacrorum instar quoque habenda sunt.
23. Etsi vacillet terra illa, per testudinem, per immobiles plagae elephantos et per serpentum principem sustentata: natura hominum, mente purorum, non vel in mundi interitu vacillat unquam.
24. Serpente coronato vel serto, cum hoste truculento vel cum amico

versanti mihi, gemmâ ornato vel luto, in floribus iacenti vel in rupe, inter gramina vel inter liberos, eodem modo praetereunt dies quando in sylva sancta o Sive, Sive, Sive! ingemo.

25. Felices illi, qui animi commotionibus vacui, ad praeceptoris pedes gaudentes, mundi studium relinquentes, in Brahmi cognitione soluti, in optimi montis iugo, iuventutem transigunt: sed illi quoque felices, qui amicam, membris ex magni ac tumentis uberum vasculi onere fractam, vespertino tempore continuo amplectentes, in delicato lectulo dormiunt.

COMMENTARIUS
IN
CHAURI CARMEN EROTICUM
ET
BHARTRIHARIS SENTENTIAS.

COMMENTARIUS IN CHAURAPANCHASIKAM.

1. **A**rgumentum carminis indicavimus in praefatione. — Slocus quo Scholiastes commentarium suum auspicatur, sonat: *Difficultatum domino (Ganeso) salutato, Ganapas, Rāmo-pādhyāyi filius, commentarium hunc perspicuum in poema difficile disposuit.* Huic sloco tribusque prioribus carminis distichis versio aderat anglica, manu clariss. *Colebrookii* vel *Lassenii* confecta, quae hoc loco lectionem गणपतिः retinuit, quam metro contrariam in पापः mutavimus. — Staturam puellae ac colorem (मात्रलावण्यं वषोत्कर्षं च Sch.) Chaurus arbori comparat *Micheliae Champaka*, quae in pyramidalem excrescit formam, floribus suavolentibus, ex candido flavis, in tuliparum modum clausis, praedita (v. *Jonesium* Op. V. p. 128.). Schol. loco ex Mahesvaravaidyi lexico *Visvakosho* probat, गौरं non modo flavum, sed rubrum quoque et candidum significare; prius hoc loco intelligitur (पीताङ्गी), tametsi colorem puellarum candidum saepius quoque collaudent poetae; in *Brahmasaivartapurāno* constans mulieris epitheton est श्वेतचम्पकवर्णाभा ut fol. 24. 27. 30. 40. 106. cet. Eundem lexi versiculum citat *Mallināthius* ad Kirāt. 8, 42.: गौरोरूपो सीते पीते igitur ऽकपो in Schol. in ऽहपो erat corrigendum. Oris suaviter ridentis cum loto expansa comparatio sexcenties in carminibus Indicis recurrit. Vocabulum रोमराज्ञी ad capitis capillum pertinet, εὐπλόκαμος, non ad crines in pube, de quibus vid. *Dhartrih.* Sring. 15. — सुप्तोत्थित denique attributum languescentis est e somno vix surgentis, hoc loco ex amoris colluctatione gravis puellae (cf. vs. 4.). In Scholl. परंपरायाकि ex coniectura scripsimus loco परंपरायाकि dubitanter, de accurata verborum interpretatione paullulum haerentes.

2. Imago petita est de luna, quae lunarem lapidem चन्द्रकान्तं radiis penetrat ita ut prae voluptate contremiscat et sudore conspergatur, sive ut *Amarū* in Centuria erotica (vs. 1.) loquitur:

दृष्ट्वा यस्यान्नेन्दुं भवति वपुर्दिदं चन्द्रकान्तानुकारि ॥

Huius lapidis, quem Iaspidem suspicatur *Careyus*, mentionem iniiciunt poetae et ita quidem ut frigus simul ac sudorem semper commemorent cf. *Meghadūt.* 72. *Vikramoro.* p. 111. *Mālatī* p. 15. 48. 128. *Uttararām.* p. 16. 108. — Foeminarum faciem lunae adsimilare nihil est frequentius omnibus Asiaticis; neque Graecis et Romanis incognita fuit haec imago: *Hymn. in Vener.* 89. ὡς δὲ σελήνη Στήθεσιν ἀμφ' ἀπαλοῖσιν ἐλάμπετο, *Musaeus* vs. 55. ibiq. *Heinr. Petronius Satir.* c. 127. risit tam blandum, ut videretur plenum os extra nubem

luna proferre. Nova sive iucunda iuventus, quae habeat pulchritudinis signa, per चाप h. l. tantum indicantur; in compendium omnia redegit Amarā vs. 14. et versiculus in Śāhitya-darp. p. 46.:

अत्युन्नतस्तनपुरो नयने सुदीर्घे
वक्त्रे भुवावतितर्तुं वचनं तयो ऽपि ।
मध्यो ऽधिकं तनुरनूतगुरुर्नितम्बो
मन्दा गतिः किमपि चाद्भुतयौवनयाः ॥

quae in *Chaurap.* postea seorsim laudantur. Ex his statim *पोनस्तन* adiungit noster, sive *durae stantesque papillae*, quemadmodum Plautus feminam *εἰαρόμασον*, turgentibus et sororiantibus papillis conspicuam, *mammeatam amicam* appellat. Facit huc *Philodemi* Epigr. 18, 3.:

Κῆν εἰρόνοισ ἐτι κείνα τὰ λύγδινα κωνία μασῶν
Ἐσηκεν μίτρησ γυμνὰ περιδρομάδος.

et *Ovid.* Amor. 1, 5, 19.:

*Forma papillarum, quam fuit apta premi,
Quam castigato planus sub pectore venter!*

Quantum et quale latus, quam iuvenile femur!

3. Pro चर्षी ubique perperam scriptum est चर्षी, in Scholiis coniectura correximus इवेष्टो quum चष्टो nullum sensum praebere videretur. Apis lotis delectatur, ideoque पम्बन्धः vocatur, h. l. उन्मत्तवत्, de apibus flores vehementer appetentibus, ut similiter *Nicias* Epig. 7. *μέλισσα - ὠραίοις ἄνθεσι μαινομένα* in amantem translata figura; per चर्षी osculum et amasii saliva intelligitur, cf. *Amarāvat.* 2. Epigr. graec. ἀδεσπ. 55. *νέκταρ ἔην τὸ φίλημα τὸ γὰρ σῶμα νέκταρος ἔπνει.* (plura vid. ad *Sring.* 7.)

4. Leviores in Cod. errores ubique iam correxit *Lassenius* meus, veluti चाद्भुतता et in Scholl. vocabula quaedam perverse exarata. Idem vir doctiss. in Commentario melius scribi चर्षी सोढुं चर्षी चर्षी annotavit; nihil tamen mutavi ubicunque lectio tolerabilis textum aliquomodo explicat. Etenim prius puellae epitheton de iis dicitur quae adeo tritae sunt in *Venero* ut eam amplius exercere non possint, quod de viris nequitiarum magistri saepe praedicant, *qui duros nequeunt movere lumbos*, *Catull.* 16, 11. et *Ovid.* Am. 3, 11, 13.:

Vidi, quum foribus lassus prodiret amator,

Invalidum referens emeritumque latus.

Hoc quoque sibi volunt *genae pallidae* et *πρόκοτται* sive capronae atque anteventuli in fronte confusi, cf. *Ghatak.* 12. पापुगपउपतितारकान्ती et *Sring.* 26. Per पापं amores furtivos intelligit haud dubie, non vero, quam corde tenere debeat amati memoriam, मत्स्यर्षी ut *Scholl.* supplent.

5. Tres versui insunt comparationes, ad spectum puellae, gracilem staturam atque incessum et pudorem, nobilis foeminae decus, simul praedicantes. Est quidem puellae ὄμμα βε-

: *Βαρημένον ὕπνω* (cf. *Sring.* 60.) sed nihilominus tamen oblique adspicit et stellae fulgorem conservavit, cf. *Kāoyaprak.* p.36.:

अतद्रचंद्राभरणा समुद्रदीपितमन्मया ।
तार्का तर्ला श्यामा सानन्दं न करोति कं ॥

Schol. *Nalod.* 2, 50. et *Petron.* Sat. c. 126, p. 603: *oculi clariores stellis extra lunam fulgentibus.* Adiectivum तर्ल de stellis micantibus κατ' ἔξοχὴν usurpatur: तर्लो भातुरे हीरे चंचले अपि *Vaijayantīksha* indicat *Kirādarj.* 8, 56. coll. *Sring.* vs. 10. Quae omnia quum ita sint, in Comment. कपिनिके corrigendum erat in कनीनिके *duae stellae*, sic enim *Mallīndth.* ad *Kirat.* 9, 18. ex *Visvo*: कनीनिकायां नक्षत्रे तार्कं तार्का ॥ Corruptum quoque in scholl. erat वलति वली et in वलती वक्रोभू^० mutandum; pertinet autem वक्र (i. q. alias कुटिल) ad textus vocem तिर्यक् de adpectu obliquo et furtivo amantum, alias कटाक्ष dicto, qui fit dum pupilla ad oculi angulum reflectitur sive ut *Amari* dicam definitione कटाक्षो अपांगदर्शनं namque अर्पांगौ sunt नेत्रयोरन्तौ । hisce nutibus cor hominum rapere dicitur mulier, cf. *Sāhity. Darp.* p. 353.: दत्त्वा कटाक्षमेपाक्षी त्रयाह हृदयं मम । *Sring.* 2. et saepius. हंसः flamingo est, *phoenicopteros* L., *Ibis Indica*, cuius pulcherrimae speciei राजहंसः mulier gratiose incedens saepissime adsimilatur.

6. Oculos longiores Indis in laudem esse omnes norunt, cuius rei exempla sat multa in carminibus eroticis leguntur. महाविशेष in Comment. vocabulum antecedens explicat, Lassenius uncis inclusit hoc modo (मदि-?), quae literae in Cod. si forte exstant, दीर्घ a Schol. male praetermissum est. Pro भारते गौरवं vero scripsi भारे गौरवं cf. insuper Schol. v. 7.

7. Vox सूत्रधारः e re scenica desumpta, illum denotat qui fabulam annuntiat et prologum recitat, h. l. primam saltatricem (cf. vs. 20.) et translate quidem illam quae gaudii choream ducit, mulierem igitur praecipuam. मद् secundum Schol. vel मत्तता *ebrietas* est vel हर्ष *gaudium*, quod ultimum praetulimus, cf. tamen vs. 9. Pro सन in Cod. सम exstat, quod nec metrum admittit nec sensus, omne dubium praeterea tollunt Scholl. — व्यासोल्ल denique ad कामं विपरितं pertinet de quo vid. ad vs. 12.

8. Iam sese ad ea convertit Chaurus quae pulchrum amicae corpus ornabant, inprimis unguenta, quibus non capillos tantum et membra saturare solebant Indi delicatuli verum lectulos etiam inungere rebus odoriferis, cf. *Brahmaoiv. pur.* fol. 40.:

भुक्त्वा पीत्वा च संतुष्टा शयनं च चकार सा ।

तस्ये मनोरमे तत्र पुष्पचंदनचर्चिते ॥

cui adde *Proverb.* 7, 17. et *Catullum* 6, 7: *cubile, sertis ac Syrio fragrans olivo. Moschum*, कस्तूरिका unde *castor*, ex Kasmir repetebant Indi, *Santalum* e montibus Malabaricis. Suis admodum in secundo hemistichio comparatio legitur oculorum cum avibus sese osculantibus, ad mobilitatem et nictationem referenda. संतरीट *motacilla* proprie est (*the wag-*

- (tail), sed eadem hoc loco sententia adhibetur qua perdix चकोर *Sring.* 71. et *columba* in *Cantic. Canticor.* 4, 1.
9. Pro रक्तं *rubicundam* = लोहितमुखीं aliam lectionem proponit Schol. चासक्तं (rescribe रक्तं ob metrum) h. e. *vino deditam*, quae ut Lassenius monuit reicienda videtur: neque enim vinosam puellam laudare solent poetae sed eam duntaxat quae in voluptatibus tantum amatoriis potu sese exhilarat, cf. *Kirat.* 9, 41. seq., qua de re *Ovidius* (A. A. 3, 763.) puellam monet ne tantum bibat: *qua patiens caput sit, animusque pedesque constant.* मधु *vinum* interdum est, frequentius tamen οἶνόμελι sive mulsum ex vino et melle mistum, saepius potus quoque inebrians ex florum succo paratus, ut Schol. adducta *Amari* (p. 320.) auctoritate testatur. Idem लीला ex *Amaro* per हेली explicat, quo προσπαίξει puella virumque variis illecebris, facete dictis et iocis pellicit; observatur tamen inter utrumque vocabulum discrimen, vid. ad *Sring.* 1. ubi integrum lexicum versum adduximus. काष्मीर omne id est quod ex regione Kasmir advehitur, ut *moschus*, *costus speciosus*, h. l. कुंकुम *crocus*, quo capillos tinxisse Indos veteres iam tradiderunt: *Indis*, *Solinus* refert, *omnibus promissa caesaries, non sine fuco caerulei aut crocei coloris.* Neque tales τριχόβαπτται Romanis incogniti erant, unde *Petronius* fragm. p. 667. *cedit crinibus aurum* (ubi vid. *Burm annum*) et *Ovidius* de *Ariadne*: *croceas irreligata comas* qua de re Interpret. consule ad *Ovid.* Amor. 1, 14. A. A. 3, 163. et *Junium* de coma p. 555. et de iis quae ad mundum muliebrem in universum pertinent, *Plauti* *Lulular.* 3, 5. — गन्धः *fragrantia* speciatim de Santalo venit, मृगनाभिः *moschus* est et कपर्द *camphora* cuius succus in Betele conficienda adhibetur. Vocabuli पूग significatio *copia*, ex *Amaro* (p. 294.) indicata aptissima est, maluimus tamen de *nuce Areca* intelligere ut Schol. et *Sringar.* 48. Ceterum vid. *Indiam nostram* II. p. 173.
10. Plenam et immaculatam puellae faciem describit poeta ita ut attributa omnia ad वदनं referantur. कनकागौर *color aureus crocus* est, ut *Visvakosha* docet et ad चंगरागं pertinet, quod hoc loco non simpliciter fucum sed signum frontale तिलकं ἐπιρρίνιον significat. *Sudorem* in facie amantium poetae Indici saepissime commemorant (cf. *Sring.* 26. 33.), quod ex nostra quidem sentiendi ratione satis putidum est, neque tamen eleganti ceteroquin *Tassoni* insuetum, cf. *Hierosolym.* 16, 18.:

... d' l suo infiammato viso

Fan biaucheggiando i bei sudor piu vivo.

iucunda enim putantur in formosis quae alioquin defoedant, ut ait *Dhāraṅg.* *Kirat.* 7, 5. रम्याणां विकृतिरपि स्त्रियं तनोति ॥ Quae ultimo loco additur comparatio de luna desumpta est post eclipsis (उपराम) libera, qua de re vid. ad *Nūi* 27.: Docet igitur puellam post labores iucundiores sed paullo languentem praebere faciem ut post interlunium lunam.

Ludit eodem modo *Macedonius* Epigr. 5. ubi *σύνδοξ* ad concubitum et *αὐξοσέληνον* ad ad faciem puellae refertur, neque vero cum *clariss. Jacobsio* ad opulentiorē illius conditionem.

11. Difficillimus omnino versus ob corruptelas quasdam in textu forsā et in scholiis omnino latentes. Primum enim *सुतवति* Locativ. partic. praesentis *ter.* scriptum est, quam vocem, quum nulli adscribenda sit radici, coniectura in *सुतवति abienti* commutavimus; simplicior fortassis coniectura *सुतवति sternutanti* fuisset, praesertim propter solitam huius librarii inter *स* et *क्ष* confusionem, dummodo significatio *ingemere, susurrare* vel simile aliquid in themate hocce lateat. E Scholl. verum elici haud potuit, quia *सिकां कुर्वति* eadem corruptela laborat, neque vocabulum invenitur commode substituendum; *सिप्रां* tamen suspicamur. Hoc unicum in aprico est poetam puellae valedixisse propter rixam amatoriam iratum. Quae autem Schol. addit ad sensum uberius indicandum, ulceribus quoque laborant, legitur enim *कसमन्द - नेदभन्द - स्रवेधव्य* et *कर्पापात्रातिचिं* quae omnia corrupta videntur et mihi certe obscura sunt. Varians lectio *सनालयन्या tacenti*, qua distichon claudere debet, ferri potest.
12. Faciem denuo delineat poeta, qualem puella inter nocturnas voluptates praebuit eas, quas *contrarias* appellant, ubi scilicet foemina partes in concubitu petit superiores, cf. *Amarūs. vs. 5. Denary* ad *Nalod. 2, 60. Stensler* ad *Brabmav. p. 36.* Schol. hanc ad rem distichon adduxit in *Mst.* omnino corruptum, legitur enim *इत्यं सुमदसमुभत* et in fine *कुवीत पुरुषेत्* Slocum correximus ex coniectura ita ut sensus sit: *quae hoc modo ex concubitus frictione enascitur lassitudo, ubi puella amatum sub se deprimit, ea viris iucunda est; कृताधः* igitur idem exprimit quod *उपरिष्ठा नारी* in versiculo quem excitavit *Lassenius* *Pentapot. p. 88.* Reliqua in scholl. faciliora sunt et textum apprime explicant, neque enim de vocabulo *वृष्ट* dubium relinquitur ullum, quanquam in lexicis hac significatione (*सिद्धित*) non legatur. In textu si modo recte descripsi, *Chesyrus* *वृष्टे* corrigi iubet contra metrum, fortasse *वृष्टि* voluit *Abstractum*, quod de *Santali pulvere* in Scholl. *vs. 15.* legitur. Ad hunc nostrum versus Scholia corrupta sunt, habent enim *वृष्ट* et *वृष्टो* quorum ultimum vocabulum magis sane arripet, quum sit *pluvia conspersus.* Possis fortasse *कनक* hoc loco (*coll. vs. 10.*) de floribus eorumque polline intelligere quos in auribus gestare solitas Indicas mulieres scimus (*vid. Bartholinum* de inauribus Veterum *p. 69.*), substituimus tamen in aureis ornamentis utpote frequentioribus. Dependebant ex his margaritae et lapides pretiosi, ut rubinus, *पद्मराग* apud *Amarūm vs. 25.* in *Satac.*
13. Quatuor sunt quae in amica laudat Chaurus: nutus amabiles, dein membrorum tremorem, pulchras porro papillas, strophio sive fascia, qua virginalis papillarum tumor cobibetur, per pugnam amatoriam relaxata (*vid. de ταινίη μαζῶν Mayum* in *Observatt. sacris III, 3.*) et labia denique vulneribus ex osculatione insignita. Multi sunt poetae, Indici non modo

sed Graeci quoque et Romani in hisce amantium morsiuuculis commemorandis: *Lucret.* 4, 1104. *pressantes dentibus ora. Ovid. Amor.* 3, 14, 33.:

Cur plusquam somno turbatos esse capillos

Collaque conspicio dentis habere notam.

Vid. Interpp. ad *Horat.* 1, 13, 12. *Tibullum* 1, 6, 14. *Propert.* 4, 3, 25. *Catullum* 8, 16. 68, 127. et *Scioppium* in *Lus.* p. 92. Omnem nugarum scenam in compendium misit *Plaut.* *Pseudol.* 1, 1, 62.:

Jocus, ludus, sermo, suavis suaviatio,

Compressiones artae amantium comparum,

Teneris labellis molles morsiuuculae,

Papillarum horridularum oppressiuuculae.

Hac in re *Bharavis Kirat.* 9, 49. queritur Amorem vel in gaudiis saevum esse quum tamen gloriatur lenitate, nam unguium fissuris amplexus esse coniunctos et oscula dentium morsiuuculis tantum infigi:

घातना नक्षपदेः परिभाषा

चुञ्चितानि घनदन्तनिपातेः ।

सौकुमार्यगुणसंभृतकीर्तिरू

वाम एव सुरतेषुपि कामः ॥

coll. *Ritusanh.* 4, 6. दृशनायभिन्नान् चधरान् et 4, 12. In scholl. multa erant corrigenda, quae *Lassenius* iam obelo notaverat et ita quidem comparata ut verum facile esset indagatu.

14. Comparatio manuum cum *Asoci* surculis ad digitos pertinet, qui rubro tincti huius floris calici similes fiunt, ac si dicas $\rho\delta\delta\delta\delta\alpha\kappa\tau\upsilon\lambda\omicron\varsigma$; cum flore purpureo *Kuruvaka* comparat *Kalidds. Vikramor.* p. 25.: अग्रे स्त्रीनक्षपाटलं कुरुवकं श्यामं । Arabes cum uvis; exempla praebet *Hariri* consess. II. p. 25. Plura collegit *Böttiger* in *Sabina* I. p. 316. 320. *Asocus* (*Jonesia Asoca*) frutex purpureos et suaveolentes flores producit, adspectu admodum iucundos: *the vegetable world scarce exhibits a richer sight, than an Asokatree in full bloom* verba *Jonesii* sunt in *Operib.* V. p. 113. — In secundo bemistichio उच्छसित scribit *Codex*, Scholia autem bis उच्छसित utraque vox incognita, quarum posterior metrum insuper violat; *Commentarius* per पुलकित *gaudens*, a capillorum prae gaudio horripilatione (पुलकः) desumptum explicat, ita ut उदसित possis suspicari, attamen उच्छस्त् *suspirare* sed proprie *efflorescere* magis convenit, cf. *Vikramorv.* p. 66.: नोच्छसति तपनकिरपोमन्दूस्वेवाशुभिः कुमुदं ॥ Slo-cus quem *Schol.* ad rei illustrationem attulit vitibus laborat et cum lexi *Visvi* bemistichio conflatus in *Mst.* cum *Lassenii* notulis hoc modo sonat: विकसितकपोला तमुफुल्लोचनं (sic) यत् किञ्चिद् विते (sic) तदन्ताय हसितं स्पितं विदुभिनिः कुम्भे (?) प्रदेशे च । संविभागावकाशयोर् ॥ Error scribarum inde enatus est, quod विदु interstitium significat inter frontis elephantinae protuberantia (भिन्निः); sed novum ab hac voce incipere debet enuntiatum, igitur कुम्भे quod

fortasse melius cum vocabulo sequente coniungeretur, emendavimus, quia कुम्भप्रदेश de elephantum genis saepius legitur. Qua emendatione facta विदुः verbum erit et विस्तः legendum, hoc sensu: homines peritos iam ex signis externis gaudium animi posse cognoscere. प्रहसितं metri causa scripsi, mallet tamen उच्छ्वसितं ni longius abiret a literis scriptis. यो भवति quae cum plurali antecedente non concordant in pluralém convertimus.

15. In iisdem fere descriptionibus pergit et primum corporis amicae meminit unguibus scissi ut fit in pugna Venerca; dein gestum pudibundae indicat puellae quae surgens pallium manu tenuit ne conspiceretur nuda. Ad magnam difficultatem evitandam vocabulum व्यस्तं transposuimus, legitur enim in Cod. व्यस्तं स्मरामि नस्त्रक्षतलक्ष तस्याः quam quidem correctionem, quum लक्षं metrum prohibeat, unusquisque spero necessariam putabit; alioquin certe लक्षितायाः scribendum. Ad compositum कनकरेषु, quod Santali nomen est (ut vs. 10. croci) explicandum Schol. regulam *Vámanajayádyi* adducit, qui commentarium *Káshikávrítí* nominatum in Paninim composuit; scilicet compositum illud non Dyandvum est, sed इव supplendum, ut *Mallináthus* docet eadem regula utens ad Kirát. 7, 28. et 9, 78. ubi त्रिंशत्पदाः explicat: त्रिंशत्पुल्या अथवाः प्राकपरिवाहित्वाद् मध्यमपदलोपिसमानाधिकर्पासमासः । In scholiis multa erant emendanda levioris momenti. Locus e lexico *Vocabulorum oceano* fortasse desumptus est, alias शब्दार्णवः nominato (*Colebr.* praefat. ad *Amar.* p. 9. Nol.), a *Mallinátho* ad Kirát. saepius citato.

16. Ornatum puellae commemorat: stibium, florumserta in capite (vid. *Sring.* 24.), dentium nitorem e Betele rubicundum (*Sring.* 12.) et armillas (*Sring.* vs. 8.). कस्तुरसिवा सive अन्तन collyrium oculorum est, ex plantarum quarundam succo (*Lichen roccella* L. vid. *Böttiger* Sabin. I. p. 52. et *Beckmann* Erfind. I. p. 338.) et minerali, (galena fossulata) quod in India maxime reperitur, praeparatum, unde nominibus Asiaticis ad Graecos Romanosque transiit. Etenim $\psi\mu\delta\iota\omicron\nu$, $\sigma\acute{\iota}\mu\mu\iota$ stibium et *Antimonium* ex अन्त corruptum esse iam *Melus* vidit (*Bibliothec. Bremens.* VIII. p. 796.); Arabes et Hebraei *Kohol* كحل appellant unde $\kappa\acute{o}\lambda\upsilon\rho\iota\omicron\nu$ descendit (vid. *Grand* de stibio, in *Mus. Hagan.* III. p. 175.) et in genere Τ unde $\pi\upsilon\kappa\acute{\alpha}\zeta\epsilon\iota\nu$ et *fucus*. Hoc oculos et palpebras illinunt mulieres Asiaticae ut languidiores videantur, unde *supercilia de nyxide proferre* dicit *Petron.* c. 110. p. 505. coll. *Artemidorus* *Onciroc.* 1, 27. de mulieribus: $\alpha\upsilon\tau\alpha\iota\ \gamma\acute{\alpha}\rho\ \upsilon\pi\epsilon\rho\ \epsilon\upsilon\mu\omicron\rho\phi\acute{\iota}\alpha\varsigma\ \kappa\alpha\iota\ \mu\acute{\epsilon}\lambda\alpha\nu\ \chi\rho\acute{\iota}\omicron\nu\tau\alpha\iota\ \tau\acute{\alpha}\varsigma\ \theta\phi\rho\upsilon\acute{\alpha}\varsigma$, quem morem Veteribus apprime notum ad vividum depingit quoque *Iuvenalis* *Sat.* II. v. 93. sqq.

Ille supercilium madidae fuligine tactum

Obliqua producit acu pingitque trementes

Attollens oculos.

Vocabulum in Cod. अथत, in Schol. अथत, अथत et परिथत scriptum, ubique produximus, idque metri causa.

17. Vinculum comae hoc versu memoratum taenia est de qua vid. Sring. vs. 26. Ceterum distichon facillimum est et librariorum quae in textu deprehendebantur sphalmata e commentario facile erant sananda.
18. Regiam domum, ubi virginem nobilem compresserat, describit, lampadibus undique resplendentem, quae quidem in serti speciem erant dispositae, in formam fortasse peculiarem nobis ignotam quemadmodum Chronica de templo Sumnâthi narrant, radiatione adamantum, qui in candelis apte collocati erant, illuminato. Locum dedit *Wilken* histor. Gasnevidar. p. 212. not. — Insolitum vocabulum मयूष nolui in मयूष mutare etsi in nullo lexico illud invenitur. Scholl. in Cod. maximopere corrupta erant, in secundo praesertim in hémistichio, ubi maioris momenti est शुभ्राख्यं a nobis in प्रादेयः mutatum, sermone scil. fraudulento utebatur puella, quum diceret: iam mihi somnus supervenit; ita tertium membrum unicum quasi attributum praebet, ut Schol. solita formula कथं भूतां तां bene indicat. In textu praeter alia minora calami vitia corrigendum erat संमुद्धर्षानोस्यां in उत्प्रां pro उत्पिता ut in schol.
19. Corruptelas quantum fieri potuit sanare studuimus, neque tamen attinet omnes referre. Offendit quam maxime लक्षिकुंग metro contrarium, लख्ख *distinguere* in prima compositi sede stare nequit, tentavimus igitur लक्षी tanquam novum puellae attributum, quod facile in Scholl. praetermitti potuit non item si vocabuli compositi pars fuisset. Schol. mutilata कुंगनयनां नयने कुंगंत रगस्य स्वनयने यस्याः rei accommodavimus: mulierum oculos cum droskadum per totum Orientem comparari, idque ob pulchritudinem et magnitudinem, ut Arabes docent (ويشبه عيون النساء بقر الوحش في حسنها وسعتها) non est quod probemus exemplis. Pro निप्रतास्य legendum esse निधुवनस्य *Lassenius* iam observavit, ea vero quae sequuntur एकपात्रां षोडशार्भूतां तां molestiam creant haud mediocrem, violant enim regulam, quae statim additur, पात्रं in huiusmodi compositione genus non mutare (cf. similem observationem vs. 39.) neque commonstrant quid per पात्रं h. l. sit intelligendum: nos *labii iucundam* in vocabulis corruptis latere suspicati sumus. Sequuntur dein: पुनः कथं भूतां तां चाखहीधां एयान्तीं कीं quae sensu prorsus carent; responsum est चवहन्तीं et nova interrogatio किं, sed quaenam vox in literis relictis intermediis lateat, non extrico. Post घाभ्रापां तत् vocabulum नमुतत् eiecimus.
20. चितितल hoc loco planities est in qua saltabant puellae, quas omnes superasse dicit amatam membrorum subtilitate ac suavitate, cf. 7., de choreis ipsis रेखा *linea* venit. Deus *Kamas* quinque floribus tanquam telis repraesentatur, unde कुसुमायुधः पंचशरः similibusque nominibus vocatur cf. Anthol. graec. IV. p. 118.:

Φεύγετε τοξοφόρον τῆτον τὸν Ἐρῶτα τιτρώσκει,
Καὶ τύτῃ περᾶει σώματα πάντα βέλη.

21. Singularem utitur comparatione Chaurus: puellam incessisse ac si veste madida fuerit in vo-

luta, ex saltatione forsan lassata; लङ्गन de incesso quoque usurpatur cf. Schol. Nalod. 4; 9.—
प्रोहप्रतापः ut ubique pro प्रीय legendum, Amoris epitheton in Scholl. de vigore et potentia
explicatur. Multae omnino in hoc disticho corrigendae erant librarii hallucinationes sed
metri et commentarii ope facile exstirpandae.

22. Versus ad lectionem in toto carmine facile vexatissimus; tertium enim in Cod. mem-
brum hoc modo sonat: हंहो ऽत्र वियोगवद्धिः सु^० cuius vocabulum वियोगवद्धिः scholia tuentur
repugnante tamen metro. Mensura requiritur --०|--००|०--०|०--०|-- ad quam re-
stituendam multa tentavimus, v. c. हंहो ut scholia scripserunt, तद्विरहाग्निः - विरहानलः -
वद्धिः - विप्रोषवद्धिः, inseruimus मया aliaque, in quibus tamen omnibus nulla medela in-
veniebatur. Vocabulum in Comment. मया indicat *separationis ignem* non ad puellam
pertinere et hanc quidem ob causam me suspicati sumus; वद्धिः nullo modo potuit retineri,
dolorem tamen simul exprimit विरहः cui s praemisimus, ab acutioribus ceterum criticis
meliora exspectantes. Posses etiam मे तदनलः proponere, sed dubia haec sunt omnia. In
scholiis mutilata erant haud pauca, in quibus restituendis feliciores nos fuisse speramus:
vocabulum शिरोचपुष्यकोमल^० mutavimus in शिरोषपुष्यकोमल^० *corpore veluti Sirisha flos te-
nera* cf. *Kirdt.* 4, 36. शिरोषकोमल *Sāhiyad.* p. 68. शिरोषमूद्गी सोता *Mālati* p. 85. 162. शिरोष-
पुष्पाधिकसोकुमार्यः *Raghoo.* 18, 44. rell. Vocabula न प्राधचते नापार्यते corrigenda erant in न
प्राच्यते न पार्यते ut in Schol. vs. 31., विधास्रायु in विधात्रा स्रय et sie in reliquis minoribus.

23. Commentarius कुसुमायुध ad ultimum membrum retulit, melius si quid sentio, ad voluptatis
templum pertinet, in quo puella regnat Dei Amoris instar (cf. *Sring.* vs. 16.). Vocabulum
मन्दिर *templum, palatium*; originem dedit latino *Mandra.*

24. Sermonem confusum puellae laudat Chaurus, ut simili modo poeta in *Dasarūpako*, a Vis-
vanātho citatus in *Sāhiyad.* p. 71.; cuius versionem vid. apud *Wison.* theatr. Indic. p. 52.
Edit. german.:

सार्धकार्णकपदं भ्रूवती मन्यराक्षरं ।
नीदार्ठमीलितान्नी सा विस्त्रिभित्तास्त्रि मे हृदि ॥

Levioris momenti sunt correctiones a nobis factae.

25. शस्त necessario ad vocabulum proxime sequens referendum est, Schol. ad संशुककेषापाशं con-
struxit. Rem ipsam non bene capio, nisi संशुक de capitis velamento intelligas, quod una
cum capillitio noctu decidere fingunt poetae; vid. *Sring.* 26. Dualis in Schol. ad cirrum
fortasse geminum, *περις ρεμμένον* και *τετημेलημένον*, pertinet, quum unus tantum nō-
dus, एकवेपी mulierem lugentem indicet.

26. शाखक pro शायिक dedimus et Scholl.; in his deinde scriptum erat स्वर्गपर्वे quod ex loco *Amari*
p. 29., ubi tamen मंहेतोःपर्वः tantum legitur, in स्वर्गपर्वं facile erat corrigendum; neque
tamen, ut videri possit, in textum recipiendam. *Papillas* lacte veluti nectare impletas

denuo laudat noster vs. 46. cf. *Amarū* vs. 42.: लावण्यवारिपरिपूरितश्रातकुंभकुम्भी । *Sosipater*
Epiqr. 3:

Καὶ μαζοὶ γλαγόμεντες, εὐζυγες, ἡμερόεντες,
Εὐφυέες, πάσης τερπνότεροι κάλυκος.

Anthol. latin. 3, 219.: *conde papillas, conde gemipomas, compresso lacte quae modo pul-
lulant.*

27. Pro करोमि in scholl. est चरामि *quid eligam*, quod quum glossa forsā sit, in textum nolui-
mus recipere etsi magis haesitationi convenit. Prioris hemistichii sensus pendet a
verbo बलति in Comment. बलति scripto, बल् autem *tegere, circumdare et adhaerere* signi-
ficat, ut *Nalod.* 3, 5. ubi cum Locat. construitur; Schol. प्रकाशयति *celebrat*. Excusat nempe
poeta; quod puellam laudans, in versu antecedente Deos neglexerit. Hunc sensum
indicantia Commentarii verba in Cod. corrupta erant hoc modo: हे धीराः भहि मम शक्यं इह
तदीपविस्मयां मकनिन्धं चनकर्भयामान् यत्नकृत^० Nos vera suboluisse speramus et iam nunc
haec sunt: *o intelligentes, non sane potest mea talis Deorum oblivio vituperari, neque etiam
evitandum vituperium ab aliis hominibus profectum, propterea quod vos omnia iam intel-
ligitis.*

28. Dolorem commemorat poeta quem conceperit puella de supplicio amati iuvenis certior
facta. In Cod. versus vigesimus septimus ad haecce scholia repetitus erat, ex quibus ta-
men distichon nostrum facili negotio restitui potuit, id quod fecere *Lassenius et Chesjus*,
qui तां मे गतिं प्रति et particulam तु coniectura proposuit: nos intacta reliquimus omnia,
quia sane aliud quidquam substitui haud potest. Pro वचनं in fine Schol. scripsimus चवन्तं.

29. Sententia satis perspicua est et illis Bhartriharis (*Sring.* 74. 82.) mulieres nil nisi venenum
esse, contraria. In Schol. emendavimus minora librarii sphalmata et प्रापावलीकर्त्री *terram
natalem parantem* legimus loco: प्रापावलीं वनकत्री ॥

30. Distichi, quod in ore puellae laudando unice vertitur, structuram bene indicant Scholia,
in quibus correximus ज्ञातीविधे यस्मिनीति in ज्ञातिविधे यस्मिन् इति et कामपत्नी ut vs. 32. denuo
scriptum in कामपति ut alias रतिपति: vocatur Amor.

31. Magna misericordia commotam fuisse puellam praedicat, tunc quando vinctus abduceretur
per homines gynaeceum curantes, quos Yami servis inexorabilibus adsimilat poeta. Scho-
lia isdem vocabulis ut versu 22 vitata in integrum restituimus.

32. In textu ante लावण्य^० litora π redandabat atque in fine scriptum विलोकनयत in विलोकने
यत् mutavimus, quod Schol. praebent, nisi quod येन perperam pro यन् exaratum ibi est.

33. Initium scholiorum mihi suspectum est et ex vs. 8. videtur repetitum quum de lectulo heic
non agitur. Secundi hemistichii corruptelam मन्वोयकूनलयीवन^० iam sustulerat commen-
tario duce *Chesjus*. Slocus in Scholiis ex Bhagavadgita desumptus, exstat 8, 6. De स्मि-
राश्रो in fine dubito, possis conicere स्मिराश्रो, aut, quod praetulerim, स्मिराश्रो.

34. Sensus est: dolorem commovet mihi absenti quando apes circumsusurrant virgines quod ipse ad amicam pervenire non possim; scilicet apium copia os puellarum osculari gestit, lotum putans (cf. vs. 3.), dum illae lacertos fruticis surculo similes teneros movent et armillas concutiunt. Eadem imagine *Bharavis* (Kirāt. 8, 5.):

तनूरलक्षारूपापापिपल्लवाः
 स्फुरन्नखिप्रूत्करमंत्ररीभृतः ।
 विलासिनीबाहुलतावनालयो
 विलेपनामोदहृताः सिषेविरे ॥

unguentorum odore captae sylvae apes sequebantur puellas, teneros, lacco rubros manuum surculos habentes; quae unguium vestigiis veluti Manjaris striatae erant, brachiis ceulianis ornatae. Neque Veteribus insolitum apes in os amasii volare ut inde mel ebibant, cf. Meleager Epigr. 108.:

Ἀνθοδαίαιτε μέλισσα, τί μοι χροὸς Ἰλιοδώρας
 Ψαύεις; κ. τ. λ.

et *Strato* Epigr. 88.:

Βηποιήτε μέλισσα, πόθεν μέλι τῆμόν ἰδῶσα
 Παιδὸς ἐφ' ὑαλέην ὄψιν ὑπερπέτασαι;

अम् errare, circumstrepere verbum proprium de apibus, unde ipsa अम्ः vocatur, non per ὀνοματοποιίαν ut βομβύλιος παρὰ τῆ βόμβειν, द्विरेफ नomen a forma duplicis literae Rephae traxit eadem: द्वी रेफी वर्पाविशेषी येषां ते द्विरेफता: *Mallināth.* ad Kirāt. 8, 11. De vocabulo लम्पट *lingens* quo scholia utuntur vid. ad Bhartrih. *Vairāg.* 67., sic बिड् लम्बेन (ut leg. Schol. *Nalod.* 2, 3.) aliud apis nomen est. Ceterum magnam creavit molestiam घृणोधिप्रच्छेदे et postea घृण in scholiis, ad घाने ut in Cod. ultimum versus membrum incipit, aperte pertinens. Posses quidem घाने illud de morte sumere (cf. घन्तार्था, निधनं etc.) et in scholiis घाने in excidio, घोरं in horrore, घासे in planitie vel similem vocem divinare, nam घृण *termes, insectum*, quam alienum sit ab hac sententia, quilibet ipse videt. Omnino falsi autem sumus cum घृणो vocabulum substitueremus ita ut Chaurus diceret: se iam amicam cogitare simili fragrantia oborta; etenim unica vera lectio ad quam Schol. घृणच्छेदे nunc demum nos ducit घृणो est, banc in versione sumus secuti, itemque in textu et scholiis (घृणादिप्रच्छेदे lin. 1. केषां घृणो lin. 4.) restituere suademus.

35. Cohaeret versus cum antecedente, nam et ipse poeta olim tanquam apis ex amasii facie in mellis suxit et ebrius puellae mammas vulneravit, quemadmodum puella amatum laeperat in *Amarsat.* 15. दृष्ट्वा करकतं मधुमदस्तीवा. vid. supra vs. 13. *Nalod.* 2, 58. Unam in Commentario obscuritatem लक्षित् लक्षपो हृता या tallere studuimus legentes लक्षिता लक्षपोर्हृतायाः *insignita signis iisque gaudens puella;* primum vocabulum उक्तिन् explicat, quod de plantis germina agentibus dicitur, verbum हृत् autem vix abesse poterat, quia horripilatio Indis

- signum est gaudii, *Hemachandrus* ad Kirāt. 12, 41.: रोमांचः कपटको रोमविकरो रोमहर्षणं et *Trikāndasahas* cit. ad Sisupal. 1, 74.: रोमोद्देस्तु पुलकं त्वक्पुष्पं तु त्वगंकुर्.
36. In scholl. erat मुञ्चामि sed male, id quod vocabulum quod statim additur मुञ्चकमल docet. अङ्ग गृहाण in iisdem possis quidem in प्रापान् गृहाण mutare, ut legitur *Gitaḡov.* 7, 9, 3. simplicius tamen est अङ्गाय *statim.*
37. In verbis singulis nihil erat mutandum sed de sensu accuratiore non omnino liquet. Videtur tamen versus cum antecedente coniungendus poetae consilium amicam deserendi exprimere, (ut vs. 11.) ita ut dicat: quum amata ad preces meas non responderet taedio adfectus sum in pulcherrimo ipsius domicilio ubi chori fiebant et *पागुदेवी* cantabantur.
38. Dicit poeta se nescire utrum Dea sit illa an ad hominum animos conturbandos creata mulier. ईशपत्नी uxor Isi sive Mahadevi est, scilicet *Pārvati*; प्रापामता *Urvast* illa est Apsaras quae Arjunum, Indri iussu adiens, execratione punivit ut episodium a clariss. *Boppio* editum narrat, ad quam fabulam ipso virginis coelestis cognomine respicere videtur Chaurus. Particulam वा metri gratia in fine addidimus.
39. Sensus est: illum demum qui aliam huic puellae similem invenerit, ipsius pulchritudinem describere posse; non autem exstare similem, igitur non posse depingi. In Scholl. अपावितुं corrigendum erat in ज्ञापयितुं *notum facere*; अष्टुष्टु^० potest quidem ferri, sed iam praefero cum Commentario legere अष्टुष्टु^० *cui similis non est visa, cui nulla similis.* Vocabulum परिग्रह masculini generis est, neque hoc mutatur voce ad *familiam* et *uxorem* relata.
40. Terminatio अपायां ut vs. 2. explicanda de iis quae tacet poeta, pulchritudinis notis. Vocabulum अपायामां significatione cepimus vulgari, denotat praeterea *puellam suaviter loquentem, sedecim annos natam et virginem intactam* ut sloco, ex Lexico aliquo fortasse desumpto, probat Scholiastes.
41. Attributa omnia ad os redeunt. De luna auctumnali serenissima vid. ad. *Vairdg.* 86. Viros devotos amori resistere non posse saepe gloriantur poetae ad suos ipsorum excusandos amores, cf. *Bhartr. Sring.* 65: et de sylvis amoenis similiter *Kālidās.* *Ritusanb.* 6, 23.: चिन्ते मुनेरपि हर्न्ति निरुत्तरागं प्रायेण रागमलिनानि मनांसि पुंसो ॥
42. Pergit in ore puellae describendo illudque vocat, a lacu desumpta metaphora: *lotorum polline*, hoc est fuco et collyrio, *amoris aqua*, h.e. saliva, et *gaudiis* omnino plenum. Ad aquam proxime pertinet मकरभ्रततापहारि pro quo ter in scholiis कारि scriptum est; potest quidem ex mente Indorum dici: lacum lotis venustum *ardorem accendere*, at quum Schol. ज्ञामन inserat, et ibi sane कारि addendum, lectio textus est praeferenda, namque saliva cupidinem quasi exstinguit et aufert. In ultima distichi linea निरुत्तरं quo metrum violatur; exstabat, in Commentario नियतं eadem confusione quae in *Bhartr. Nt.* 41. et *Vairdg.* 18.prehenditur. Ubique scriptissimus निरुत्तरं *certe, utique.*

43. Sensus est ut vs.39.: puellam pulchritudine incomparabilem describi non posse quamvis multae sint in mundo mulieres formosae. Atque hoc dolorem auget poetae, quod ne ipsius descriptionem quidem praebere possit; sed विषादः non urgendum duco, quum idem fere exprimat quod in reliq. स्मरामि. Hemistichii secundi initium in Cod. legitur अन्वामि-रम्भितुं hoc est अन्वामिर् उपमितुं ut Schol. exhibent, inseruimus tamen इति ad lacunam metricam explendam; videtur enim haec particula bis in sententia lecta a Commentatore. *Metri necessitate* च insertum esse, ut Scholl. dicunt, non dixerim, auget enim epitheton mundi, ac si dicas: *quum tamen, et sane*. Minora scripturae menda tacite sustulimus.
44. Se ipsum comparat poeta cum loto ab aquis relicta et in luto marcescente, quam tamen puellae memoria refocillat et recreat veluti unda. Similis in malam partem comparatio vid. *Sring.* 80. Male scripta erant विचि et in Scholl. कन्दर्पः pro कर्दमः *lutum, coenum*, ut leviora omittamus.
45. Sensus eodem redit quo vs.38., dicit enim: illam regis terrestris filiam pro Indri nata possis habere. *Indrus* (शतसन्तुः Schol.) princeps est Deorum minorum et coelestium reliquorum. धूर्पनेत्रं in textu, cuius prima syllaba in Schol. semel excidit, haud dubie falsum, mutavimus in घूर्पा^o *vacillans*.
46. Insolentior paullulum comparatio staturae cum वेदि quod secundum Amarum *altare et postem* significat illam ad quam hostia alligatur; अन्तर्वेदि in architectura *intercolumnium* est, *columnam* igitur posuimus teneram. Vocabulum संभृत *ferens* in simili structura legitur *Bhartr. Sring.* 44., de imagine ipsa cf. vs.26. supra.
47. In singulis verbis nulla obscuritas deprehenditur, dummodo teneas gradum depingi a prima puellae verecundia usque ad concubitum, ut *Sring.* 4. Omnino cf. *Lucretium* 4, 1103. *adfigunt avide corpus* et quae sequuntur.
48. Secundum ad amoris pugnam pertinens attributum me bene cepisse non dixerim; de re ipsa nullus dubito, exprimitur enim illud quod Graeci *χειρομαχειν* appellant, ambigua tamen est lectio अन्धोपवधं^o uti scripsimus, ut etymologiae saltem satis faceremus. In Cod. exstat अन्धोपवधं^o vitiosa omnino scriptura; de lotis sermonem esse, Scholia produnt, sed ibi quoque lacuna videtur esse inter पकतासनादि et vocabulum sequens. Pro सोष्ठ *labium* in Scholl. रुष्ट erat; correximus दष्ट *morsus*, ut sensus, non vocabulum redderetur.
49. Sensus prioris hemistichii est: ab illius amore separatus equidem ne momentum quidem vivo sed vita mea ipsa mors est. In Commentario nonnulla erant corrigenda: वि न, a nobis in विना mutatum, quo Schol. अन्तरेषा vocabulum explicet, विना et अन्तरेषा enim eadem significatione etiam cum Accusativo construuntur cf. *Wilk. Gram.* p.622. nr. 1251.; अन्वविधिना bis scriptum semel delevisimus, न vero ante भवामि intactum reliquimus, quum प्राणमुक्तो न भवामि *vita privatus, non existo* ferri possit. Dein भ्रातः male exaratum pro भ्रतः quod ad iudices pertinet circumstantes, Imperativus autem ad carnificem: *caput*

meum abscinde, sive simpliciter vitam quoniam de patibulo antea erat sermo. दुःसोपमनाय mutavimus in दुःसोपशमनाय, एतावत् in एतावत्, at जीवन्मन्दे non tetigi, quia sensui non omnino repugnat.

50. Vel captationem benevolentiae addit Chaurus, vel etiam suadet ut vitae suae finem celeriter faciant iudices, simpliciter enim dicit: bonos promissis stare debere ut Dii qui semel suscepta non relinquunt. Exempla desumpta sunt ex mythologia et fabulis Puranicis; de Sivo venenum absorbente ne mundum universum inficeret, vid. ad *Bhartr. Nit.* 27.; de Vishnue ac testudine orbem terrarum portantibus ibidem *Nit.* 28., de igne denique submarino, *Nit.* vs. 68. Leviores Scholiorum maculas delevimus, quid tamen वक्रुदाश्रयः in fine substituendum sit, videant alii. — In epilogo scriptoris, magnisonantibus verbis composito, plurima sunt obscura et lexicorum nostrorum ope haud elucidanda. Nos vero manum abstinuimus a coniecturis, sperantes fore ut aditus ad tales perplexorum vocabulorum sylvas aliquando paretur securibus non ubique adhibitis.

IN BHARTRIHARIS CENTURIAS COMMENTARIUS.

LIBER PRIMUS.

DE AMORIBUS.

Liber inscribitur शृङ्गारः *amor*, quod quidem vocabulum paulo latius sumendum et ad omnia quae mulierum amores tangunt et blandimenta, ad rixas amatorias concordiamque, atque ad universam denique voluptatem est transferendum, unde poesis amatoria hoc nomine designari consuevit. Proprie autem vox illa, quae desumpta a cinabari et aloe trita (शृङ्गारं चूर्णासिन्दूरे सत्वंगकुसुमे ऽपि च *Visus* ad Sisup. 19, 39. unde pers. شکرکف *atramentum rubrum*), quibus comam imbuere mulieres solent, mutuuum in amore ludum intendit et ultimum, si *Rasaratnakari* auctori credimus, gradum ad संगोगं tendentem describit, sic enim ille, a *Mullinātho* ad *Kīrītārjunyam* (9, 71.) in medium productus, septem voluptatis affectus enumerat:

प्रेमाभिलाषो रोगश्च श्लेहः प्रेमरतिस्तथा ।

शृङ्गारश्चेति संभोगः संप्रावस्यः प्रकीर्तितः ॥

quos dein omnes amplius definit:

प्रेमादिदृक्कार्म्येषु तच्चिन्ताप्यभिलाषकः ।

रोगस्तत्संगभ्रुक्तिः स्यात्स्नेहस्तत्प्रवपाक्रिया ॥

तद्वियोगासहं प्रेम रतिस्तत्सहवर्तनं ।

शृङ्गारस्तत्समक्रोडा संगोगः संप्रधाक्रमः ॥

Ceterum, quod hic in limine liceat observare, in talibus Indorum carminibus amatoriiis sat multae leguntur sententiae minime castae, quippe quae, mulierum aures nunquam tangentes, nulla utuntur circumlocutione sed palam profitentur quaemodocunque concepere nequitiarum magistri, memores forsā illius: *castum esse pium poetam ipsum decere, versiculos nihil necesse esse*. Vix tamen apud Indos cynaedi, pathici et qui muliebria patiuntur commemorantur: in mulierum amore, quem seriores Graecorum poetae tanquam bestialem condemnarunt, versantur omnes, neque in hoc, si verum fateri licet, ad Stratonem aliosque accedunt, res voluptuarias ad vividum depingentes. Multo minus denique mulieres inveniuntur ut Philaenis, Cyrene atque Elephantis de qua *Suidas* (s. *Astyanassa*) ἦτις πρώτη τὰς ἐν τῇ συνουσίᾳ κατακλίσεις εὗρεν καὶ ἔγραψε περὶ σχημάτων συνουσιασικῶν (coll. *Martial*. 12, 43. *Scioppii* *Priapeis* carm. 3. 63. rell.). — Ad primam Bhartribaris centuriam quod attinet, in minora capita, ut in praefatione de omnibus hisce sententiis observavimus, dispescitur

quidem sed numerum horum capitum denarium non ita stricte ut in duobus qui sequuntur libris adhibuit auctor. *mulierum laudem* celebrat primum (2-21), dein ad *voluptatem summam* sese convertit (22-32); *anni tempestates* tunc depingit (33-54); postea ad *amores* recurrit, quibus resistere perdifficile esse docet (55-65), illos tamen *spernendos* praecipit (66-68). *Iuventutis commoda* iam enumerat (69-71), et dein in *mulieres* invehitur (72-91) quas omni studio ac labore evitare debeat prudens homo (93-100). Vides igitur poetam vel si mavis collectorem non omnino similia similibus addidisse sed sententias ad libitum consarcinasse, de qua re diximus in Introductione.

1. Versiculo primo continetur मङ्गलं, auspicationis scilicet formula ad Deum aliquem, ut mos est poetis Indicis, et in libro quidem amorum incipit Bhartriharis a laude Kāmi, per quem vel ipsi Dii maiores in mulierum potestatem redacti, facti sunt patres familias, nedum mortales, puta, homines. Utique legendum est ह्यो ह° cum Cod. A., et Repha, quod ex Edit. Srir. gravi perspicuitatis damno in nostram irrepsit, omnino delendum, nullo enim modo Dualis forma (ab ह् themate) locum potest habere. De singulis epithetis, praesertim Amoris, ad Chaurum passim egimus, neque in versu quidquam deprehenditur quo offendi possit lector.
2. Enumerat illectus atque artes mulierum quibus virum capiunt. Iam videamus de singulis: भाव *φύσις* *indoles* (Cod. A. भविन *perperam*) a commentatoribus चित्राग्रायं *animi propositum* explicatur (Nalod. 1, 48.), in re amatoria propensionem designat erga amantem quam nutu ac gestibus produnt meretriculae, quo fit ut ex भाव *enasci* dicantur artes aliae, voluptatem augentes, quas enumerat *Visvandthus* in *Sāhityadarp.* p. 55. seq. Schol. Nalod. 2, 55., quibus *Benary* scite *Hemachandri* versum addidit. Omnia breviter complectitur *Amarasinh.*, cuius distichon proferre liceat (p. 46. vs. 32.):

स्त्रीपां विलासविब्लोकः विभ्रमाललितं तथा ।

हेलालीलैत्यमी हावाः क्रियाः शृङ्गारभावज्ञाः ॥

Ex his लीला quae in nostro versiculo legitur, alia enim ad alias sententias reservamus, in imitatione morum et vestitus imprimis consistit quibus amata absentem sibi repraesentat amatam, quemadmodum Parvati inducitur Sivi habitum fingens, in *Sāhitya Darp.* p. 57.

मृपालव्यालवलया वेपीबन्धकपर्दिनी ।

हरानुकारिणी पातु लीलया पार्वती जगत् ॥

Dein लीला illecebras ac nugas complectitur omnes, quibus amor significatur erga aliquem, et ut uno verbo dicam, id est quod nos *coquetterie* dicimus, a gallis gallinaceis desumptum vocabulum: *du coq qui se panarde devant les poules* (Menage). — कटाक्ष quid sit indicavimus ad *Chaurum* (vs. 5.); pro वीक्षणे: Editionis Srir. e Codd. B. D. et Schol. वीक्षिते: scripsimus. Commemoratur denique कलह, cuius vocabuli syllabis luditur Naloday. (2, 14.) ac si ex कः लः et ह्, particulis advocandi et arcendi conflatum esset (कञ्ज लञ्ज कली वर्षी

ताभ्यां सहितं पदं वाक्यं कलहं *Schol.*); altercationem ac iurgia amantium designat, atque inter blandimenta comparet quia *discordiâ fit carior concordia*, sive ut poeta ait: *Iurgia constat Amor ut blandius uret amantes* (*Anthol. lat. 1, 96.*). Ab aliis tamen mulier कलहप्रिया vituperatur, ut in *Brahmavaiwart. Purân. fol. 16. et 17. Cod.*

3. In fine एतत् conservavimus, *Cod. C. et Schol.* एते legunt पदार्थाः supplentes, minus recte. *Telum* आयुधं inducit poeta quia telis adsimilantur adspectus obliqui; quorum arcus supercilia (v. *Sring. 59.*), unde *dexteritas* ad curvanda supercilia referenda, sive ad nutus amorem indicantes; quam ad rem versus pertinet in *Vita Timuri II. p. 979.*

اشارتنا في الحب رمز عيوننا
 وكل لبيب بالاشارات يفهم
 حواجبنا تعصى للواجب بيننا
 نحن سكوت والهوى يتكلم

Indices nostri in amore sunt oculorum nictus et amicus quisque illa iudicia intelligit; supercilia nostra negotia inter nos transigunt, nos silemus, amor vero loquitur. *Schol.* epitheton ita dissolvit: चातुर्येण चाकुञ्चितानि नेत्राणि येषु एवं भूताः कदाञ्चाः ।

4. Novarum nuptarum indolem describit, ut vs. 25., quibus adde illecebras *Kāyaprakāsa p. 154. descriptas*:

स्वयति कूपति वल्लति विवलयति निमिषति विलोकयति तिर्यक् ।
 अनर्नन्दति चुम्बितुमिच्छति नवपरिपाया बधुः शयने ॥

Sudat, se movet, abscondit se, oblique adspicit, intus exsultat, osculari cupit nova nupta uxor in stragulo. Vocabulum भ्रमंग interdum, ut apud Arabas كسر الجفن et كسر كسر de *ad-spectu languido* usurpatur, frequentius tanquam fastidii et superbiae signum est (मानिच्छि), *Amarusat 41. भ्रमेदः Schol. भ्रुकटी ।* Vox प्रकरः i. q. समुदायः adverbii loco posita, iuvenes h. l. comparantur apibus, quae loti flores, quibus facies mulierum adsimilatur et ad quam omnia redeunt epitheta, circumvolitant (cf. *Chaur. vs. 34.*).

5. Ornamenta quibus natura mulierem condecoravit. Comparationes fere omnes a nostra sentiendi ratione abhorrent: *facies primum lunae* adsimilatur (v. ad *Chaur. vs. 2.*) ad serenitatem simul et rotunditatem indicandam, unde *Schol.* चन्द्रवद् वर्तुलं शोभायमानं । *peculi* porro lilia aquatica referunt expansa, परिहास enim, sive usitatus परिहास, ut *Codd. B. D. et Schol.* scribunt contra metrum, proprie *lusum, gaudium* denotat sed ad expansos loti flores pulchre transfertur, *Sch.* विक्रमनं । vocabulum epitheti ultimum क्षय *languescens* expressimus quidem, proprie autem est *efficax, potens* *Schol.* तद्वत् क्षमे eodem modo quo *nymphaea* mentem rapit sive *nymphaeae similis*. — Laudatur dein *color subflavus aurum superans*; vocabulo वर्ण *Visargum* addidimus, nominativi notam in *Codd.* quoque neglectam etsi ante sibilantem non omnino necessariam; scribitur enim हरिः स्फुरति, हरि स्फु° et हरिस्फु°

(Colebrooke Gramm. p. 28.). Solent tamen negligentiores esse Codd. in punctis adpingendis, quod statim de अलिनी monendum cui Anusvarum superscriptus contra Membrarum auctoritatem. — *Apibus* similes dicuntur capilli utpote nigri, copiosi et cirris pleni ita ut apum examini similes in botrydes caput exornent. Notum est mulieres Indicas, quibus βλαισότης negata, calamistro capillos crispare ut de Veteribus *Iunius* de coma p. 561. docuit (add. India II. p. 171.); Hebraei hac in re figuram de capris montanis desumunt (*Cantic.* 4, 1.). — Sequuntur uberum *papillae*, quae imagine insolentiore, Indis autem maxime trita, cum Elephanti globulis frontalibus comparantur ut puella βαθύκολπος depingatur (adde Chaur. vs. 14.). Etenim कुंज *vasculum* h. l. est गण्डस्यलं et saepissime usurpatur ad globulos Elephanti, पिण्डी शिरसः in urigine protuberantes, designandos, neque mirum est talia ad mammas, interdum quoque ad nates, transferri, quum forma globorum cavo quodam interstitio (विडुः) relicto, omnino conveniat. Accedit quod ex Elephanti fronte succus quidam profluit quo apes inebriari dicuntur, igitur imaginem tenere mihi videtur poeta neque Schol. audiendus qui संभ्रम per श्रोग tantummodo explicat et एरै per कठिनी *graves*: illud autem de circumstrepentibus apibus usurpatur, hoc simpliciter *rapiens* vertere potes, ita ut *capilli* sicut apes circumvolitent *mammas* ceu Elephanti globulos ad sese inebriandum. — Vocabulum नितंब *coxas, lumbos* atque *nates* complectitur, est enim, ut hebr. עוּלְמוֹ locus ubi cingulum alligatur, cf. *Kālid.* Ritusanh. 1, 6: नितंबे श्रात्र सदेमगे-सला: 4, 4: कांचुकीगुपी: कांचनार्तचित्रैर् । न भूषयन्ति प्रमदा नितंबान् ॥ ut श्रोणी apud eundem 3, 20. Hoc loco autem, addito स्थली ad nates videtur pertinere, quarum crassitudinem laudant poetae asiatici καλλιπυγον puellam describentes, quamvis ineptire interdum videntur ut vel ipse *Kālidāsus* (*Sakunt.* p. 45.) natium pondere puellam vestigia in arena lulentiora imprimere dicit; cui adde *Motenabb.* (p. 42.): لها كفل يكاد عند القيام يقعد لها *Sermones* denique margaritarum sarta aequare, Arabibus praesertim, nihil est frequentius (vid. *Schult.* et *Umbreit* ad Prov. 1, 25. 4, 15.) Schol. expl. tantum: वचनानि सत्य-नकोमलानि ॥

6. Adspectus sincerus et mobilis incorruptam et pudicam describit virginem, oculos prae pudore dimittentem. परिस्वन्दः propr. *capitis ornatum* significat et rectius cum *य* scribitur, quam परिस्वन्दः notior enim radix est स्वद् *stillare*, spec. de aromatis et unguentis, alia stirps स्वद् a *Vopadevo* omissa apud *Colebr.* (Gramm. p. 204.) eodem sane sensu exstat. Ne vero परिस्वन्दः h. l. absolute capias, primum hypotesis post sextam syllabam vetat aliquomodo, dein Schol., structuram verborum hoc modo indicans: विलासेन उक्तिः तथा वरसः मधुरः वाचो वचनानां परिस्वन्दः । Vocabulum विलासः (cf. vs. 2.) hilaritas est quae in gestibus puellae, amicam iam ad se redeuntem expectantis, sese prodit, श्रिषि क्रीडे, sive ut *Sāhity.* p. 57 exprimit:

वानस्थानासनादीनां मुसनेत्रादिकर्मणां ।

श्रिषेषु विलासः स्याद्विद्वसं दर्शनादिना ॥

- Incessus* mollior foeminarum vel cum phoenicopteri motu comparatur, vel etiam cum gracili ramorum vento agitatorum commotione (v. *Wilson.* ad Meghad. p. 83. *Motenabb.* p. 55.).
7. Omnibus sensibus, quibus sextum internum मनः addunt Indi, pergratam esse puellae venustatem. In vocabulo दृष्ट्येषु *inter res videndas* ut C. et Schol., variant Codd. Vulg. दृष्ट्येषु A. दृष्ट^० exhibet; प्रेम्पा pro प्रेमप्रसन्नं scripsimus Scholiastae auctoritate, quamvis ferri potest Vulg. पवनं *ventilatio* A. C. et postea स्वप्नेषु A. Schol. erroneae lectiones sunt; sphalmata typographica tacite correximus. De epitheto मृगदृक् vid. ad *Chaur.* 19. — श्लोचपल्लव *surculus labiorum*, quo nihil est frequentius, os purpureum indicat, unde cum खिब, *Bryonia grandi*, labia comparantur (*Wils.* ad Meghad. p. 155.) cf. *Kāvya prak.* p. 167.:

खिबिञ्च एव रागस्ते तन्वि पूर्वमदृश्यत ।

अधुना हृदये ऽप्येषु मृगशावाञ्चि दृश्यते ॥

- Horum nectar रसं s. स्रमं collaudant in suaviolo describendo omnium gentium poetae (cf. *Cantic.* 4, 11. ad *Motenabb.* p. 53.): *Theocrit.* (8, 83.) ἀδύ τι τό σόμα τοι — ἡ μέλι λείχειν, (20, 26.): τὸ σόμα καὶ πακτᾶς γλυκερώτερον. *Sosipater* Epigr. 3: Εκμαίνει χεῖλη με ῥοδόχροα, ποικιλόμουθα, Ψυχοτακῆ, σόματος νεκταρέε πρόθυρα. *Catullus* 99, 2. *suaviolum dulci dulcius ambrosia*; *Petron.* frag. p. 668. *mellea purpureum depromunt ora ruborem*, et sic porro. विभ्रमः (v. vs. 2.) idem fere quod विलासः ut exemplo docetur *Sāhityad.* p. 59., tum pulchritudinem in genere significat, *Vaijayantīkōsha* (Kīrāt. 4, 3.): विभ्रमः संप्राये भ्रान्ती शोभायां च ॥ id. *Sisup.* 15, 94.

8. Verba खल, खल् ut A. C., चल ut B. sensu conveniunt (चलने), conservavimus lect. vulgarem quam et Scholia tumentur, quae प्राब्दायमानानि वलयानि interpretantur. Cod. B. praeterea pro र्वाहृत scribit पराक्षित ex interpretamento; lectionem eiusdem in fine सदृशाक्षिपातेः facile praetulerim. विप्रवस्त *securus* Edit. in वित्रस्त *perterritus* mutavi, iubentibus membranis omnibus et sententiae nexu, sic vs. 67. अत्रस्त *audax* de tali oculo; cf. *Mālatī* p. 73. et *Utt. Rdm.* Char. p. 56. ब्रह्मकहायनकुर्गविलोलदृष्टिः । De *armillis et compedibus Veterum* vid. *Bartholini* schedion Amstelod. 1676. *Armillae* vel sunt βραχίονα vel ψέλλια sive περι τὴς καρπὸς τῶν χειρῶν περικάρπια apud Indos ex margaritis frequenter constantia, cf. *Curt.* 9, 1. de rege Indorum: *lacerti quoque et brachia margaritis ornata erant*; saepius ex ebore facta. *Compedes* apud Hebraeos catenulis erant coniuncta (v. *Gesen.* ad *Ies.* 3, 20.) vel etiam tintinabulis praedita, quales Romae olim gestasse libertinas idem *Bartholinus* pluribus docuit. Harum strepitus h. l. कंकार appellatur (coll. *Schol. Nalod.* 2, 60.), vocabulo apud Amarum omissio et de susurro apum, ut videtur, proprio (cf. *Sring.* 97. *Nalod.* 2, 43.). Similem fere sonitum flamingo ad amorem excitandum emittit, unde perisphyris simpliciter हंसक vocatur et frequens inter utrumque sonum comparatio inducitur, cf. *Ritusanā.* 1, 5.: सुनूपुरैः पदे पदे हंसकानुकारिभिः 4, 4.: नूपुरैर हंसकं भवतिः *Kīrtarj.* 10, 4. *Nalod.* 2, 24. Ex *Jndralok.* 5, 12. पादौ किंकिपोकिनी vel tironibus noti, cui adde

- Coran. Sur. 24, 31. لا يصرين بأرجلهم ليعلم ما يخفين من زينتهن *ne concutiant pedes suos (mulieres) ut sciatur quid habeant occultioris ornatus.*
9. Pulchrae ἐς πόδα ἐκ κεφαλῆς mulieres omnium animos rapiunt. Participium ἔρατ ut Cod. A. postulat contextus. Papillas crocino et rubro colore tingunt Indicae mulieres, unde गीर्ति (vid. Chaur. 8.), quibus undulantibus sertum ipsum vacillat. Corolla etenim usque ad strophium mammillare descendunt, vel floribus conserta, qualia वैकटकानि graece ὑπόθυμιάδες vocantur (*Stuckius Antiq. convival. p. 354. Böttiger Sabina I. p. 240.*), vel ex margaritis (cf. vs. 12. *Böttiger l. l. II. p. 154.*).
10. Πολλὰ ψεύδονται αἰδοῖ qui haud memores vel Deos ipsos amore capi de sexu debili semper loquuntur. Deorum amores saepe a poetis advocantur ad hominum peccata excusanda; vid. *Burmans*. ad Anthol. lat. I. p. 4. *Jacobs* ad Meleagr. 37.: καὺτὸν ἀπ' Οὐλύμπυ Ζῆνα καθεῖλεν Ἔρωσ. Eleganter Amarù vs. 50.:

दारी अयं हरिपाक्षीपां लुठति स्तनमपउले ।

मुक्तानामयवस्थेयं के अयं स्मृत्किंकराः ॥

sertum ipsum circumvolvitur in pectore pulchrarum: quodsi vel margaritis hoc accidit, quid nos valeamus Amoris servi? ubi लुठति non est descend ut Apud (Chezyus) sed fortius circumagitur ob mammarum tremorem, quae verba sententiam (vs. 9.) apprime illustrant. De oculorum cum stellis comparatione v. Chaur. 5.

11. Versus vix eget explicatione. Oculorum iactus *telis* adsimilantur, γυναικὸς ὄμμα τοῖς ἀκμάζουσιν βέλος, non modo apud Indos (cf. 59.) sed omnes omnino veteres. Maxime facit ad versum nostrum locus *Libanii* ab clariss. *Jacobs* ad Macedonii epigr. 11. excitatus: Ἔρωσ εἰσῆκει παρ' αὐτῆ τὰ τόξα τείνων καὶ πικρὸν ἐπαλείφων τοῖς βέλεσι φάρμακον, καὶ ταῖς βολαῖς τῶν ἐκείνης ὀμμάτων ἐμπιστεύων τὴν τόξευσιν. *Meleagro* Amor vocatur (Epigr. 91. τοξότης ὄμμασι κεκρυπτόμενος et *Aristaenet.* Ep. 1, 1. ἐπιτοξεύων ταῖς τῶν ὀμμάτων βολαῖς, coll. *Anacr.* 16, 6. De *Arubibus* vid. au *Moten.* p. 53. *Persis* nil frequentius quam دو چشمش تیر خورد *cor vulneratum esse duobus oculorum telis* et vel apud ipsos *Hebraeos* imago latere videtur in עֵינַי אֶבְרַתָּא derivato vocabulo, collato Proverb. 6, 25. loco: *neque te meretrix palpebris suis capiat.* Ceterum Scholia desiderantur.
12. Nativa puellae venustas animum disturbat, सौमं करोति *seditionem movet*, ut Persae eadem in re eodemque verbo آشفتن *sexcenties* dicunt. Primum capillorum nitor, dein oculi longiores et ad utramque aurem protracti qui pulchriores habentur, unde म्रवपायताक्षी constans puellae epitheton (v. 59. et *Lass.* ad *Hitopad.* p. 72.). Hoc de superciliis maxime valet, arcus instar incurvatis, quae ut *Petron.* (c. 126. p. 603.) loquitur: *usque ad malarum scripturam currunt et rursus confinis luminum paene permixta sunt. Dent*es natura candidi vocantur, non obfuscata *Betelo* (Chaur. 16.), unde saepe *Jasmini* flori-

bus adsimilantur: *Ghatak. vs. 2. Gitagov. 10, 3, 5.* कुन्दाभदन्ती । *domicilium* अथिवासः com-
mode *ornatum* vertere potes ut *Indralok. 2, 17.*

13. Vocabulum मुग्ध amantium attributum interdum proprie sumitur: *stultus, saepius tamen miser, misellus* est ut dulces simul amoris dolores exprimat, quemadmodum *σχεῖται οἱ φίλεοντες* (Theocr. 13, 66.); inest tamen notio creduli et amantis sermone nimium confidentis (cf. *Amará 18.*), ideo *innocens, natiuus, nostrum naïv* (*Amará 17. 30. Mrichhak. p. 184.*) de parvulo: *praedurum loqueris facie-innocens* मुग्धेन मुग्धेन coll. *Sring: 30.* unde tandem *pulcher* मुग्धः सौम्ये नवे मूढे *Vaijayantikosha cit. ad Sisupál. 1, 47. Visvus ib. 9, 32.* मुग्धः कुन्दाभदन्ती: ॥ Codd. A. C. धानुष्यता omnino vitiosum. Coniunctio च ferri non potest propter negationem, neque adest in Codd., inserui igitur ne metrum vacillaret particulam इह quam Cod. C. praebet: अपूर्वा इह, neque tamen अपि sensum quam maxime augens omittere ausus sum. Pro अहंसि haud dubie legendum अन्धसि non enim lectiones हृत्सिषि A et C. et विष्यसि Cod. D. commodum sensum praebere videntur. Scholia desunt huic versui et ei qui consequitur.
14. Versionem huius sententiae adoptavi *Rosenii* mei (in rad. p. 342.); eleganter, ut solet, *Schlegelii* (in *Bibl. Indica II. p. 474.*) germanice vertit:
*Bei der Lampe, des Heerds Flamme, bei Mond- Sternen- und Sonnenschein,
Fern von des Mädchens Rehaugen liegt die Welt mir in Finsternis.*
15. Quaevis forsitan o puella, cur pulchritudo tua in amorem nos abripiat? te ipsam cupimus. — Interrogatio, sive potius ironia, pendet a vocula नाम, unde Schol. तन्न ज्ञायते *hoc nescis?* supplet. Etenim नाम sensu et origine ut germanicum *nämlich* venit, sive ut *Amarikoshi* verbis dicam usurpatur प्राकाश्यसंभाव्यक्रोधोपगमकुत्सने igitur ironice fere sumendum et per *quaeso, certe*, (इति निश्चयेन Sch.) et similia vertendum cf. *Nalod. 2, 20. Málatt p. 17.* Edit. Lass. *tu sane* (नाम) *amoris telo percussus. Sakuntal. p. 14.: si nempe* (नाम) *ordini eremitarum adscribenda* (coll. p. 86.); *Mrichhakat. p. 67.: ludus sanè hominibus regnum absque throno est*, p. 91.: *lyra utique* (नाम) *margarita est etsi non e mari enata*; p. 106. यथा नाम अहं मूर्खः *si sum, per me licet, stultus*; p. 153.: *prostibulum nempe est ut spina in pedem intrans*, et sic sexcenties apud *Bhartriharim* cf. vs. 73. 81. *Nit. 17. 44. 47. Vair. 11.* Tertium sententiae membrum, ubi पंक्तिरेव cum membranis legendum pro पंक्तिरे च Edit., appositum est vocis रोमावली de qua *Rückertus* scite ad *Nalod. 2, 24.* in Aniversariis *Berolinensibus* egit; designat enim plicas et crines in ventre mulieris sub umbilico conspicuas, quae proprio vocabulo त्रिभ्रलि nuncupatur, alias श्रेणि et पंक्ति: *linea*, quam h. l. ab amore ipso depictam esse fingit poeta.
16. Non dubito quin versus vigesimus, huic simillimus, cum hoc sit coniungendus, id quod in Cod. B. recte factum est: ordinem tamen in primo hocce libro turbare nolui. ग्रह propr. de dracone coelesti usurpatur, pro imagine legitur *Chandica 12, 15.* Eodem fere modo

- apud *Aristaenctum* *Lais* vocatur ἔμψυχος τῆς Ἀφροδίτης εἰκῶν, apposite sed contrario sensu *Mrichlak*. p. 21. नगरदेवतवत् *pallida sicut urbis Dea*. Pulcher saepe appellatur मृत्कारो मूर्तिमान् *Nal.* 1, 15. *Brahmaoiv.* fol. 7. cf. *Chaur.* 23. Scholia non adsunt.
17. Libidinem esse vitandam docet versus, si recte video, quamvis sententia proxime sequens eligendi facultatem constituit inter mulieres et vitam solitariam; cf. vs. 95.
18. Vocabulum मात्सर्य *egoismum, invidiam et zelum* — (cf. 31. 53.) significat, locus classicus exstat *Sdhityadarp.* p. 74.: परवृद्धिमात्सरि मनी हि मानिनां *superborum animus alius celsitudinem invidet*. Acumen quaesitum est in ambiguitate vocis नितम्ब quae ad *colles* simul transfertur. De particulis उत et किमु vid. *Lassen.* ad *Hitop.* p. 6. Textum in Edit. omnino mutilatum e *Codd.* emendavimus. Ceterum versus citatur *Kavyaprak.* p. 60. ubi pro इदं वदन्तु melius legitur उदाहरन्तु *eligite*.
19. In eadem re pergit. Pro यान्तु कालः singularem numerum uno consensu praebent *Mstt.* Ultima linea verba praetextata loquitur, est enim उपस्थली πρόσ-θεμα, αἰδοῖον et sententia concubitum indicat, unde *Schol.* तारां संगेन यान्तु कालः । De particulis adversativis coniunctis नो चेत् peracute egit *Lassenius* l. l. p. 37. coll. *Vairag.* 67.
20. Vid. ad vs. 16. Scholia desiderantur ut etiam in versiculum proxime sequentem.
21. Hominum mentes occupant quidem mulieres, neque tamen faciles se praebent. चर् cum praep. सं et चा est *aggredi, opus accedere*, h. l. sensum habere videtur sese dare. विडम्ब *simulationem* significat, cf. locum class. *Sakunt.* p. 29. कुम्भस्य लीलां विडम्बयति *curvi gestum simulat baculus*, h. l. de moechis quae oculis lenociniisque venantur viros.
22. Finita sectione de *mulierum laude* sequitur iam भोगादिलक्षणं de *voluptate et similibus rebus* et prima quidem sententia simulationes depingit atque illecebras quibus amatum captare student mulieres: quaerit puella, voluptate flagrans, amasium, pectusque deundavit, ac si veste lunae radios vellet impedire. Ironice dictum puta: placet enim, ut *Bhāravī* dicit actio non quaesita ad amorem tendens (*Kīrt.* 8, 46.). *Schol.* नवकुमारां legit loco वन, *Cod. A.* वत *cheu!* quod facile praetulerim, ut dolor mulieris ab amato relictæ simul exprimatur, nam talis विरहिणी utique intelligenda est.
23. Perstringit mulieres eas, quae in perfruenda voluptate nimium flagrantentes lentam illam viam non ingrediuntur quam versus 25 indicat, sive ex iocoso *Monachorum* praecepto:

Post visum risum, post risum venit in usum,

Post usum tactum, post tactum venit in actum,

Post actum factum, post factum poenitet actum.

Cohaeret igitur versiculus cum praecedente; cupit ipsa videri puella et quaerit amatum ut sitim suam expleat, viris autem dulcior est procrastinatio, sive कलह ut *Schol.* recte interpretatur: *amantium irac, quas per utramque pugnam intendit poeta.* *Cod. A.* दृष्टा legit quod ferri potest.

24. Cingere tempora floribus Indicis mulieribus quam maxime usitatum et hodieque माला-
कारः *σεφανηπλόκοι* inveniuntur puellae quae corollis nectendis quaestum faciunt, ut
apud Romanos olim (v. *Böttig.* Sab. I. p. 224.). Corollae capitis, *σέφανοι* vocantur मालाः
h. l. मालती utpote ex *Jasmino* constantes. Quodsi flores capillitio inseruntur, appellantur
गर्भकाः, sertum cum cirro medio a capite dependens प्रभ्रकं nominatur, si collo inseritur
प्रालंब, *σέμματα* denique pectoralia हारः nuncupantur. Pro चाविलं *aqua turbida*, quem-
admodum inepte Edit., legendum erat अचिंतं = युक्तं Schol. — Dicit poeta puellam tanta
venustate incedere, ut mentes rapiat *ψυχοπάτης* et paradisus videatur ubi summa volu-
ptas capienda, अत्रापि स्वर्गभोगो भवति Schol.
25. Gradus describuntur quibus uxores a pudore ad summum voluptatis fastigium transire so-
lent. Epitheta omnia redeunt ad कुलस्त्रीरतं praeter unicum क्रीडाप्रगल्भा (Schol. त्यक्तलज्जा)
quod in novam nuptam redit, nisi dicis nominis feminini exitum servari in Adiectivo
neutro. Iam videamus singula quaedam: मान् est *fastidium* (*Sprödigkeit*) ut h. l. capien-
dum; interdum convitium amantium (*Amarū* sat. 3. 7. 10.) et zelotypia; *Mallindthus* ad
Kirāt. 9, 36.: स्त्रीपामीव्याकृताः कोपो मानो ज्यासंगिनि प्रिये । Vocabulum रहः Schol. एकान्त in
re amatoria mutuum libidinem designat; Scholia in Kirāt. 9, 50. de रतिरहस्य versum pro-
ferunt hunc:

सक्ततावपुषि मीलनं दृशोर
मूर्च्छना च रतिलाभलक्षणां ।
श्लेषयेत्स्वतनयनं मुहुर्मुहुः
सीत्करोति गलगद्गदाकुला ॥

Fortius dein est प्रगल्भा eadem libido sed morsiunculis imprimis sese manifestans, cuius
exemplum protulit *Visvandthus* (*Sahity.* p. 56.): समाश्लिष्टाः समाश्लेषेभ्युञ्जिताभ्युञ्जनेरपि दृष्टाश्च दंप्रानैः
कान्तं दासोर्बुवन्ति योषितः । Sequitur denique अङ्गविकर्षणां (sic enim leg.) atque idem signi-
ficat quod *clunes in venere movere* in Priapeis carm. 18. p. 27. ib. Sciopp.

26. Scholiis caret versus, neque sane obscurus est. Codd. A. et C. pro धर्मिल्लक formam
धर्मिल्लक proponunt; genuina videtur धम्मिल्लक sine Repha, sic enim constanter scribitur:
Sāhity. p. 60. 108. 224. 360. et apud *Amarum*; signif. *braided hair, tied round the head, or
with flowers intermixed and covered with pearls.* Solent enim virgines Indicae capillos
in cirros complectere et totum dein corymbium in nodum, *κρόβυλον*, componere; ne
vero talis crinium compago laxius flucet et cincinni capillorum, unguentis conspersi,
vestes macularent et sparsi dissiparentur, acu crinali inhibebatur et apud *Veteres* v. *Isidor.*
Orig. 19, 31. *Martial.* 14, 24.:

*Tenuia ne madidi violent bombycina crines
Figat acus sparsas, sustineatque comas.*

In monumentis praeterea conspicitur calantica, veli in modum a dorso dependens una

cum *frontali*, σφενδόνῃ, pretiosis lapidibus ornato. Noctu vero vitta (बन्धनं) ligabantur crines, corollis non sepositis, quare saepe fingunt poetae cincinnos (भ्रमलकाः) una cum corollis in genas et pectus propendere, vel ob puellae dolorem vel in pugnis amatoriis ut h.l. et *Kirdt.* 9, 47. cf. *Chaur.* 4. 12. 17. 25. *Nalod.* 2, 60. *Altes Indien II.* p. 171. Conveniunt quodammodo verba *Claudiani* (de bello Gildonic. 137.) etsi in alium sensum dicta:

— *rescissae vestes et spicea passim*

Serta iacent, lacero crinales vertice dentes,

Effractum pendebat ebur.

मीलु *nictare, nutare* propr. de floribus semiexpansis usurpari videtur; de oculis languidis ac semiclauis *Chaur.* 25. उतू मीलु *oculos aperire*, quando prae languore vel timore clausi erant *Vikram.* p. 6.: उन्मीलय चक्षुरायतं निशावसाने नलिनीव पंकजे *aperi oculus latum ut nocte finita Nelumbium*; contrarium est भयनिमोलिताक्षी *puella deliquium patiens.* — *Sudoris* in re amatoria satis frequens est mentio, vid. ad *Chaur.* vs. 10.

27. Lacrimae in summo libidinis fastigio quando prae gaudio proveniunt, ipsae voluptatem iamiam impetratam quasi extinguunt. Verbum मीलु cum च्च coniuinctum, quam particulam commentatores per ईषत् plerumque reddunt (*Schol. Nalod.* 3, 14. 4, 18.) idem significat quod in versu anteced. cum उतू. Ceterum a verborum structura paullulum deflectendum esse putavi ut sensus melius emergeret.

28. Viris aequae ac feminis stabilitam esse dicit legem ut senectute iamiam imminente ab amoribus desinant. स्तनपतनं est *mamma pinnosa*, μαζός ὑπεκλίνθη, σπαδόνισμα μαζῶν, sive ut *Propert.* loquitur (2, 12, 21.) *neccum inclinatae prohibent te ludere mammae.* अवधिः *periodus* in fine compositorum (uberum pendentium statum habens vita) est: hoc vel illud pro termino habens, cf. *Brah. Vaiv. specim. Edit. Stenzl.* II, 67.: *in Vrindarum sylvam proficiscere quae irae sedationem pro termino habet* मानापनयनावधिः Visvakoshi definitionem अवधित्ववधाने स्यात् सीमकाले अले अपि च । citat *Schol. Kirdt.* 2, 17. — Protulit hanc *Bhart.* sententiam *Mammata Acharya* in *Kāvya prak.* p. 86. nulla lectionis varietate, sed observat auctor: pro कृतं etc. legi कुरंगलोचनानां, verum न कृतं superius अनुचितं respondet, nec temere omitti potest. Verba *Mammatae* adscribam: अत्र कृतं इति कृतं प्रत्युत्पन्नमभंगभाव इति ॥ तथा च यद् अपि च न कुरंगलोचनानां इति पाठे निराकारात्प्रतीतिः ॥

29. Versus facillimus, cui *Schol.* non adsunt. ^{sententia proclivis. h. autem l. l. l.} ^{album supererant instillavit}

30. Sermo puellarum laudatur, quo omnia epitheta redeunt. Metro omnimodo vitioso laborat iste versus; est *Harini* quaternis stichis hunc in modum concinnatum:

○○○|○○-|---|--○|○○-|○-

In membro priori contra *Codd.* auctoritatem प्रेमोद्गाहा scripsi tanquam epitheton separatum, ut syllaba longa emergat; secundo autem sticho medelam asferre non potui, sonat enim:

भयान्ति मधुरा मुग्धप्रायाः प्रकाशितप्रमदाः

७-७ | ७७- | --- | - ७- | ७-७ | ७-

in primo igitur et quinto pede vitia latent; Cod. D. et Schol. singularem भयान्ति inducunt, quo quidem numerus sanus evadit, attamen dubius haereo in singulari capiendo et multo magis si participii localem casum intendi (Schol. रतिकृत्तिते) putamus. Quae quum ita sint ex coniectura dedimus मधुरभयान्ति *μελίφθραγκτοι* quod eo magis forsitan placeat, quod ubique in versu voces compositae adhibentur. Indelebile vero sphalma adhaeret voci प्रकाशितप्रमदाः secundum Scholiastem प्रकषेपा मदो यैः ते प्रकाशितप्रमदाः ita ut ne mutari quidem possit vocabulum; licet quidem syllabam ante *प्र* corripere (*Colebr.* in *As. Res. X.* p. 399. not.), neque tamen *प्र* ipsum produci potest: videant me acutiores! Tertium membrum suis constat pedibus ast in quarto demum मृगदृशां ७७७- debebat esse ७-७-. In singulis vocabulis nulla est obscuritas, de मुग्ध vid. ad 13.

31. Quoad sensum sententia convenit cum vs. 18. Pro क्रियतां Codd. A. D. et Schol. क्रियते exhibent. Captatam paronomasiam *Schlegelius* in huius distichi versione germanica apte reddidit (Bibl. Ind. II. p. 474.)

*Wohn' an der Ganga Stromfluthen, Sündentrückenden, quellenden,
Oder an zarter Brust Hügel, Sinnenzückenden, schwellenden.*

32. Puellas amori resistere nec posse nec debere, quando vernum tempus incipit. *Pedem protendere* est firmiter se tenere, perdurare; हृदिमानः autem animi superbiam in amantem significat (vs. 25.), Schol. अहंकारः — In secundo ad metrum Aryae compositi distichi membro inter चन्दन et सुरभिः vocem तर्हृ eiecimus quae glossa in textum irrupit. *Ventus ille fragrans* auster est ex Malayae h. e. Malabaricis montibus Santalum album fragrantissimum unice proferentibus (*Noxb. flora Ind.* p. 464. *Wilb. Theatr.* II. p. 103.) spirans veris exinde nuntius (cf. vs. 34. *Gftagov.* 1, 6, 4. *Ritusanh.* 2, 47.) *Sāhity. darp.* p. 55.:

स एव सुरभिः कालः स एव मलयानिलः ।

सैवेयमबला किं तु मनोऽन्यदिव दृश्यते ॥

Eodem modo poetae persici sexcenties dulcem et fragrantem Zephyrum (بان نسيم) alloquuntur, qui suaveolentiam amicae secum portare fingitur, *Motenabb.* p. 54.: تحمل المسك عن غدايم الريح *ventus muscum cincinnorum asportat.* Indi contra felicem praedicant ventum quod Santalos arbores lotosque fragrantissimas osculari ac tangere liceat ei. Facit huc versus *Sāhity. Darp.* p. 336.:

धन्याः सलु वने वाताः कङ्कारस्पर्शशीतलाः ।

राममिन्दीवरश्यामं ये स्पृशन्त्यनिवारिताः ॥

33. Zephyri commemoratio ansam praebuit poetae ad anni tempestates paucis describendas versibus. In carminibus prolixioribus tales picturas inserere amant veluti *Bhadravis* qui *Kirāt.* 10, 24. seq. ऋतवर्षानि et quidem inde a versu 31 *veris* descriptionem praebet, cum

Zephyro e terra australi spirante (दक्षिणानिल = मलयमाहृत), cum apibus, quae *Sali* arboris flores osculantur (vs. 34.) aliisque ad vividum depictis imaginibus. De वसन्त enim dicunt, ut paroemia a Mallinātho suppeditata docet: स्रवजितभुवनः त्रैलोक्यविक्रयो पुष्पमारो वसन्तः । Verni temporis gaudia versus noster canit, neque omissus est पिकः qui notiore nomine कोकिलः audit: Schol. Nalod. 2, 12. cuculus scilicet Indicus melanoleucus, luscinae instar propter cantum iucundum a poetis Indicis celebratus. Facili negotio ex Hafizio loca adspargere possim innumera quae veris adventum eodemmodo Bulbuli (بلبل) cantu annuntiant. — Vocabulum कोटि in primo membro simpliciter per millia reddidi, proprie *deries centena millia* significat. Ceterum Harini metrum hoc versu quoque laesum est in sticho tertio, उद्गमा, quam vocem omnes tuentur, Amphimacrum constituit qui Molossus esse debebat. प्रियः Edit. in pluralem correxi sensu et Codicibus A. C. iubentibus.

34. Ver amoenum amoris dolores lenire non posse. Errores scribarum in pluribus vocabulis tacite omittam. कलकल et काकली onomatopoeitice avium minuritionem in universum, कलरव palubarum potius gemitum indicat cf. 97. Scholia सूक्ष्मध्वनिः गंभीरशब्दः aliisque reddere solent. विषायते h. e. विषं भवति verbum denominativum ut plura apud Bhartr. (v. Lass. ad Hitop. p. 22.), poetis epicis minus usitata. Cumulantur in versu *Sāhity.* p. 291. et orationi nescio quam brevem addunt suavitatem:

चन्द्रायते शुक्ररुचापि हंसो
 हंसायते चारुतेन कान्ता ।
 कान्तायते स्पर्शसुप्तेन वारि
 वारीयते स्वच्छतया विहायः ॥

Leges Causalium sequuntur verba talia, technico nomine a grammaticis लिटु appellatae, य enim inserunt et vocalem finalem producunt.

35. Quid optandum sit ut verno tempore gaudiis fruamur, docet. — Visargum addidi ex Codd. A. D. vocabulo कलरवः (cf. vs. 5.), स्मेरो enim ad *casam frondeam* मण्डपः ut ex C. D. scripsi, pertinet. गोष्ठी confabulatio cum amicis est: गोष्ठीरभायागालापः *Visvakosh.* cit. Sisupal. 12, 38. श्रितांशु conservavi, Cod. A. et Schol. स्तितांशु iubent, utrumque rectum, constans lunae epitheton est हिमांशुः मुहिनांशुः स्तित्रश्मिः *frigidis radiis praedita*. Ad totam sententiam cf. Hafizii carmen apud Jones. de poes. Asiat. p. 92., ubi صف نشينان *सिकखुरा* cum nostro सत्कविभिः apprime convenit. *Mensis Chaitra* idem est quod वसन्त cf. *Visvas* ad Kirat. 10, 36. et Sisupal. 6, 15. चेत्रे देत्ये वसन्ते च त्रीवे कोशे मधुः स्मृतः ।

36. Versus lectionem varietate vexatissimus et quoad sensum obscurissimus, quem certissime non cepere viri docti, sive Panditae fuerint sive Europaei, qui textum Svirāmapurae typis mandarunt et cuius versionem equidem valde dubiam propono. Primum verba singula videamus atque perpendamus, paucis, quae Scholia praebent, adiumentis in subsidium vocatis: मंत्रो *gemmam florum* et *spicam* significat, dein translate *foecinam pulchram*

ut h. l. videtur sumendum, quamvis Schol. काचनवृक्षस्य मंत्ररी explicat de arboribus. घ्राहु-
 त्तिकलां nullo apud eundem interpretamento gaudet, igitur ad verbum sumsi: *sacrificii*
partem; hanc *protendit* illa, sive, ut metaphoram teneamus, inspergit tanquam oleum
igni, quo propter suam ab amato separationem consumatur (अनिल in Ed. *ventum* significat,
 sphalma typographicum). Sensus igitur membri prioris esset: dolorem ipsa adauget in-
 ternum, per exclamationem puta quae iam sequitur et ceteram versus partem occupat. न
 prohibitivum Imperativo caret, cuius rei non desunt exempla, neque enim verbum hemi-
 stichium claudens in Imperativum temere mutandum est, etsi vitio laborat: literam य
 omnes tuentur praeter Schol. अलोकतो scribentem, sed quid de terminatione तो quae
 praeterea ex तः in fine hemistichii enasci nequit, fiet? Gerundium proposui addito pro-
 nomine ते cuius fulcrum ex distinctionis signo facile oriri potuit. Reliqua facilliora sunt
 si modo graves, qui Edit. Sr. defoedant, errores corrigas: Subiectum unicum est vox
 ultima, tribus apposis epithetis, primum नवपाटलापरिमलाः ut recte Cod. D. et Schol.;
 separatim posita vocabula, ut in Edit., nullum sensum praebent nec structurae accommo-
 dari possunt. पाटलः mascul. generis *oryzum* significat, पाटला autem *flos Bignoniae sua-*
veolentis cuius fragrantia venti dicuntur saturati. In Codice A परिमला scribitur sine
 Visargo et postea पाटाश्चरा quae leviores sunt hallucinationes; prius locum habere possit
 परिमल scribendo, ita ut duo epitheta in unum coalescant. Iam quaeritur quo modo
 capiendum sit compositum lineam hanc tertiam claudens? पटश्चर *vestem tritam* significat,
 unde derivatum पाटश्चर pro Adiectivo habeo: *vestimenta detrita habens* ut sensus sit: *ven-*
tum odores ubique ex sinu lacero dispergere, vel etiam: *ob longum iter trito quasi pallio*
incedere, quae tamen interpretationes a प्राग्भार् pendent quod non minus divinandum est:
 प्राक् de tempore fere est *ante*, sed de loco dictum comparet in प्राग्वाः *προπυλαίων* et in
 ipsa vocabuli notione: *ad Orientem versus*, प्राग्भार् igitur potest esse: *qui onus prae se*
fert, vel: *orientis onere sive odoribus onustus*. Prius praefendum videtur, ita ut totam
 compositum sit: *per onus quod ante se ferunt, tunica lacera incedentes, venti*. In ultimo
 vs. membro नतानवकृताः Edit. nihilum erat; corrigi iubet eadem hanc vocem in वितानवकृताः
 quod peius est; Cod. A. unice verum praebet वितानतानवकृताः h. e. वितानता + अनवकृताः
expansionem haud curantes venti. Iam Scholia addam quae exstant icivna: अन्वत् किं वसन्ते
 भवति काचनवृक्षस्य मंत्ररी पान्यस्य स्त्री तस्या विरह एव अनलः अग्निः तस्मिन् घ्राहुतिकलां घ्रातन्वती
 विस्तारयन्ती एवं भूता मंत्ररी पिकांगनाभिः तोत्यपठं अलोकतो ऽपि अथ च श्रीषपट्रोलानिला मलयमा-
 हताः प्राग्भार्पाटश्चरा वान्ति कथं भूताः । नवा चासी पाटला च तस्याः परिमला येषु ते पुनः क्रान्ति
 क्रामानां (sic) posteriora verba iam ad versum sequentem pertinent विमधी वसन्ते कस्य उत्कपठा
 न भवेत् ॥ Vides ex his vix extricari posse quae singula verba reddant clariora. Subsista-
 mus igitur in sensu generali: uxorem quandam amatum absentem expectare eique zephyri
 exemplum proponere, ut solent poetae Indici ex rerum natura exhortationes capientes,

ne amantes fidem violent, cuius rei exempla sat multa leguntur in carmine *Ghatak*. ex illius saltem Scholiastae interpretatione. Unum restat tangendum vocab. श्रीलपड propr. *pars, regio sacra*, quo nomine Malayae regio gaudet etiam Gitagov. 1, 9, 2. — Textu et interpretatione iam impressis melior eademque facilius prioris hemistichii nobis parata est explicatio, quam consequere, si पान्यली tanquam compositionis membrum cum reliquis iungis, deinde pro माकुन्देषु legis माकुन्देषु et denique झालोक्य ते cum Sriramp. conflas in झालोक्यते, quibus factis hanc fere habebis interpretationem: „In viatoris uxoris separationis ignem sacrificii partem effundit Manjaris, quae a Kokilorum femellis in Mango arboribus cum desiderio iam adspicitur.” Consentit ut nunc video Scholiasta, qui breviter quidem et non ab omnibus partibus sed recte versum explicat, dummodo falsam झालोक्यते पि scripturam in झालोक्यतापि mutaris. Totus autem versus nihil aliud continet quam pulchram et solemnem veris advenientis imaginem. Arborea efflorescentes excitant audentque amorem et in absentes maritos feminarum desiderium, audent item Zephyri iam e montibus advenientes suaviter spirantes.

37. Secundum Aryae hemistichium duobus syllabis redundat, neque tamen aliam medelam afferre potui: विमधी simpliciori मधी Edit. substitui ex scholiis modo allatis et vocabula कस्य न ex iisdem et Cod. C. inserui; मूर्च्छित metro iubente correxi ex Cod. A. सहकार *arbor Mangifera* est; Schol. bene: सहकारस्य कुसुमानां केसरपि तेषां भरः (भारः perperam), igitur cave ne केसर pro *Mesoa ferrea* aliisque floribus capias, h. l. *filamentum, florum pollinem* significat.
38. Sequitur aestivum sive calidum tempus ग्रीष्मः quod मधुनिद्राघकालं appellat *Kirdi*. Arj. 10, 36. Enumerat Bhartriharis voluptates per hanc tempestatem capiendas. धारागृह cuius ad verbum interpretatio esset *stillarum domus*, in Amar. desideratur, Careyus in lex. bengal. explicat a *watercourse* ita ut de *rivulis*, et *catadupis* in universum dici queat, intelliguntur vero h. l. ut in Raghuv. 16, 49. machinae aquariae seu siphones quibus tempore aestivo aquam rosaceam ac santalinam eiulantur Indi; sic यत्रधारागृह *Kolidas*. in Meghad. 63. et तल्यंत्र Ritusanh. 1, 2. usurpat. In versione *balneum* expressimus. कौमुदी *pueros lunae radios* significat, quibus valde delectantur Indi; nomen lunae कौमुदः a कुमुदं *nymphaea*, descendit, quae noctu floret (v. ad *Niti* 65.). Noctes per lunam serenam amoeniores fieri, saepe exprimunt, cf. *Sāhity*. p. 350.:

त्वया सा शोभते तन्वी तथा त्वमपि शोभसे ।
रत्नया शोभते चन्द्रचन्द्रेणापि निशीथिनी ॥

Et apud *Halhedum* (praefat. ad Leges Ind.) Anapaesti:

शशिना च निशा निशया च शशी
शशिना निशया च विभाति नमः ।

पयसा कमलं कमलेन पयः

पयसा कमलेन विभाति सरः ॥

Quod in sticho tertio exstat vocabulum सुमनस् flores omnes complectitur, speciatim de iasmino grandifloro venit, flores autem iam nominavit et Schol. सताः explicat, quare de *casa frondea* intelligendum. In Cod. D. मुदं legitur, quod eodem redit, frequentius tamen मद् *ebrietas* in talibus locum habet descriptionibus.

39. Varie aberrant Codd. Msti et impressa Edit., primum igitur textum castigemus vulgarem: व्यान्न - कारारी - सुचिः operarum errores sunt, सिन्धु *flumen* ferri potest, exstat tamen in omnibus, quos inspexi Codd. सीधु Schol. मयं (vid. ad Chaur. 9.). Pluralem porro किरपाः ex C. D. et Schol. induxi et निदाघात् तूर्णं tandem cum Cod. C. praetuli, quia Ablativi vestigia supersunt in lectionibus निदाघास्तूर्णं Cod. A. et निदाघा तूर्णं Cod. D. Ad res memoratas quod attinet, distinguendum est inter *flabella*, *ῥῆπίδα*, inter *muscaria* चामराणि (de quibus vid. ad *Vaiv.* 67.) et inter *umbellas* घृतापत्राणि (Sring. 95.) quae omnia postea ad Romanos ex Oriente advehbantur. *Flabellum* ad refrigerandam per aestatem faciem vel ex Borasso flabellifero apud Indos constabat, vel ex tenuibus tabellis (coll. *Ovid.* Am. 3, 2, 37.) vel etiam ex pavonis plumis, quale *pavonium* Romani vocabant cf. Proprt. 2, 18, 59.

Et modo pavonis caudae flabella superbae.

Prasini coloris interdum fuisse docet Martialis (3, 8.):

Et aestuanti tenue ventilat frigus,

Supina prasino concubina flabello.

Florum pollinem in deliciis habent Indi et in re quidem amatoria saepe fingunt tale pulvisculum in amasii oculum cecidisse, quod iuvenis oris spiritu amovere conatur (cf. *Amarusat.* 70. *Kirāt.* 8, 19. *Nalod.* 2, 33. rell. *Sakunt.* p. 63.). Neque minus frequens est lacus lotis pleni commemoratio. Vocabulum सीधोत्संगः Schol. explicat राजसदनस्य उपरिभागः videtur itaque consessum amicorum eruditorum significare ut supra vs. 35.

40. Sententia eiusdem tenoris, antecedentem amplificans: quodsi hae voluptates hominem capere possint in amorem pronum, non facile capiant eum qui res in sensus cadentes devitat. Pessima sphalmata quae Edit. Sr. defoedant ex Codd. auctoritate, qua sane opus vix fuit, correximus. धाम vocabuli significationes enumerat *Hemachandrus* cit. ad *Kirātārj.* 1, 29. धाम रश्मौ गृहे स्थाने जन्मप्रभावयोः ॥
41. Scholia quum desint dubitari potest utrum versiculus ad sectionem proxime antecedentem an vero ad partem sequentem pertineat, in codicibus enim una serie scribuntur versus et inscriptio nova vocabulum स्पष्टः demum sequitur. Retuli tamen ut in Edit. Sr. factum, ad *tempus pluviosum*, cuius mentionem sententia iniicit. Ceterum exhibui distichon, erroribus maxime conspicuis sublatis, quale exstabat, de metro quod est liberius, iucunda

tamen Anapaestorum et dactylorum varietate compositum, plane desperans; ad Aryae species aperte pertinet, sonat enim per māt̄ras divisum, hoc modo:

ॐॐ | ॐॐ || ॐॐ | ॐॐ || ॐॐ | ॐॐ || ॐॐ | ॐॐ ||

In structura autem proxime accedit ad versum 37. — Iam videamus de singulis: वज्रा Edit. Sr. exhibet, Cod. A. वष, Cod. C. et D. वेषो horum auctoritatem sumus secuti, quum Vulgatae lectio metro repugnet, sed omnibus lectionibus meliorem coniecturam puto proponere वज्रा, cui si faves तहणी वज्रा puella viro obsequens, flexibilis est. ज्ञातिः quod ex Codd. C. D. praetulimus, idem significat ac ज्ञाती scil. *massa odorifera*, pistilli ut hodie vocantur, ex moscho imprimis confecti; possis etiam duo enunciata in unum conflare praesertim si पष्य rectum habeas: *e floribus enata admodum (वृत्ति) pura fragrantia*. पष्य in A. quoque exstat, reliqui पुष्य proferunt, quod melius, ut alia quam in antecedenti vocabulo fragrantia, designetur. प्रावृद् tempus est quo pluvia instat; in localem casum convertere vocem in animo erat, potest tamen item iure subiectum esse si post res enumeratas aposiopesin status.

42. Nomen कन्दली et कन्दल, quo terra exandescere dicitur versu sequente, significat Antiloparum quidem speciem, sed pluribus etiam plantis tribuitur (Sabdārnavaṣ Sisupāl. 6, 30. द्रोपापर्णीसिन्धुकन्दकन्दलीभूमिकन्दली) ut *Musae sapientum* et *arundini Bambu* quod b. l. intelligimus, utpote prima pluvia cadente celeriter excrescens; eodem modo *Killidds. Ritus. 2, 5*. समाचिता प्रोद्दिगकन्दलीदलैः । Fortasse ad aridas tamen et solis calore exustas potius pertinet descriptio quia nondum cecidisse putanda est pluvia, unde etiam *pavones* inducuntur, quos pluviae adventu gaudere omnia Indorum carmina docent (cf. *Nal. 21, 6. Ghatakarp. 2. Bopp. ad Arjun. p. 90. Wilson. ad Meghad. p. 29.* ubi versum nostrum ex Edit. Srir. adduxit). Harum vox pluviam praesagens propria est केका sonum exprimens; एव in Edit. cum Codd. राव legendum et cum seq. coniungendum; कुट्टन arboribus in genere convenit, कदम्ब denique arbor pulcherrima est, *Nauclea Cadamba*, de qua vid. *Jones. oper. V. p. 90.*
43. Similes imagines in *Ghatakarpāro* praesertim leguntur, tempus enim ante pluviam peregrinantibus maxime idoneum est, sedatus tunc nimius solis calor neque per imbres ut postea deviae sunt semitae (v. *Wils. ad Meghad. p. 71.*), quare uxores ad se invitare solent absentes maritos, exemplis ex rerum natura captis. Dicit autem poeta: quomodo iam viator, ab uxore vel amata alienus, acquiescere possit quum omnia ad amorem tendant, quum vel ipsae nubes sese coniungere gestiant, et pavones, qui in nubes itidem flagrare dicuntur, praec amore saltent? उपरिघनं Schol. निविडं *clamans* explicat, sensum potius indicans quam vocis originem, est nubes superior quae amicam nubem adit, tonitru inclamans. तिर्यच् de avibus oblique volantibus potissimum usurpatur.
44. Quodsi pluvia instante omnia ad sensus loquuntur et amoris indicia praebent, quomodo

puella amicum exspectans non commoveatur. वल्ली i. q. लता *liana* cui fulgur adsimilatur nubem veluti amplectens (cf. *Mrichhak.* p. 163.). केतकि *Pandanus odoratissimus*, cuius flores Amoris vocantur tela. — प्रोयत् Schol. प्रकर्षेण उपत् explicat, praepositionem vim augere indicans (cf. vs. 47.). Verbum स्पूत् de *tonitru* proprie venit et vocali producta semper fere scribitur Colebrooke Gram. p. 234., vid. ad Vair. 1. De vocabulo कलरवः pauca monuimus vs. 35., कल quod praecedit *leniorem gemitum* denotat, utrumque clamorem harum avium exprimit quo invicem sese lacessunt ludentes: केकीना मयूराणां क्रीडासु कलरवः Schol. Epitheton focminarum पक्ष्मलदृक् *longis palpebris praeditam* significat; idem est in *Sāhityad.* p. 116. *Sakunt.* p. 65. et *Mālatī* p. 16. पक्ष्मलाक्षी ubi Lassenius vocabulum tetigit.

45. Viatorem domum redeuntem fulguribus quasi moneri ac certiozem fieri de moerore uxoris; nam quemadmodum fulgur prosilit et evanescit, sic illa gaudium ac tristitiam concipit, iam amicum rediturum sperans, iam vero spem abiiciens. Fulgur amantem incitare eiusque desiderium movere, Arabes quoque fingunt, praesertim ubi fulgur emicat in ea, in qua amasius commoratur regione, cf. *Motenabb.* Cod. Gotb. p. 14.: ما لاح برقي او ترتمر طائر أو الا انثنيبت ولي فواد شيف *non emicuit fulgur neque genuit pulumba quin recesserim animo afflicto.* Primum hemistichium *casu locali* absolute positum est ita tamen ut temporis notio ac loci, quo quid agitur, simul insit, यस्मिन् एवं भूते - पतति part., scil. सति et sic porro. असूचीसंसारे, sic enim corrigenda Edit. Sr., Schol. न सूच्यते संसारे यस्मिन् igitur vertere quoque possis *in mundo ignobili* (cf. vs. 19.), सूच्ये enim est *narrare, praedicare.* त्वमसि et तीर्त्नचये in Vulg. hallucinationes sunt, quae sententiam prorsus obliterarunt. प्रौढजलदध्वनिप्रासे *sonante telo ex alta nube* ad pulchram illam imaginem pertinet qua *Iris* putatur *Indri arcus, fulmen et imbres* vero ipsius *telum* (प्रास, अक्ष), quemadmodum *Zeus* dicitur *ἴριον ἐξ ὑψανόθεν τανύειν — τῆρας ἔμμεναι ἢ πολέμοιο ἢ καὶ Χειμῶνος δυσθαπέος* (Il. 17, 547. coll. 4, 27.). Hinc corrigendus, ut *Lassenius* et *Benary* in epistolis ad me missis bene viderunt, versus corruptus *Ghatakarp.* (3) quem sicco pede, ut solet, praeteriit novus illius carminis Editor:

सेन्द्रायुधञ्च जलदो धर्त्सन्निभाना ।

Nubes, Indri telis instructa, infra iaculans, elephantis iram adduxit. Sic et Scholiastes voluit अथः असन् जलं स्रवन् est autem अथर् adverbium ad instar स्रवन्त्. Sed haec obiter. Quid proprie sit सौदामिनी Nilakanthus docet ad *Natum* 1, 12. scil. *fulgur* ex pluviosi temporis nube (सुरामन्) procedens, quod fortius et maioris solet esse splendoris (अत्यन्तं सौदामानं). ग्रानं denique mutavi in ग्रानं *marcescere* ex Codd. A. D et utriusque scholiis.

46. Sententia satis plana neque in textu quicquam mutandum, nisi unicum अयतदृशं cui Instrumentalem substituimus (विरतीर्पानेत्रया स्त्रिया Schol.) ex Codd. A. C. quorum Anusvarum दृशं non curamus quia Genitivus locum habere plane nequit. Cod. D. रत्यन्त praebet pro वा^० ex scriptura bengalico obortum.

47. Sequitur tempus शरदू *auctumnale* scilicet, sed post imbres amoenissimum, quod *Bhartrih.* uno tantum versu absolvit, maiori laude éfferunt *Bhādravis* (Kirāt. 10, 24.) et *Kālidāsus* (*Ritus.* III.) ob fruges maturescentes, novos flores expansos et coelum noctu serenissimum, ut etiam in *Sāhit.* legitur (p. 294.): विमलाः कुमुदानिव तारकाः शरदागमे ॥ Sententia, obscuritate quadam laborans, monere videtur ne aquam frigidam statim post gaudia nocturna bibat amator sed oscula potius decerpat ex ore uxoris, potum denegantis. Quodsi verum perspeximus, Scholiastes enim in explicandis vocabulis, neque omnibus quidem, acquiescit, *lumen lunae* ad amicæ faciem referendum. Ceterum separari potest सूर्यास्त-सुरत si locativum statuas, a vocabulo sequente, neque tamen, ut in Edit. factum epitheton ad सलिलं pertinens. तर्जितं vox nihili est, legendum erat वर्जितं Schol. निषेदितं ॥ — कर्करान्तः denique Ablativus est solito in तः exitu, पंचम्यास्तसिल् ut Grammatici loquuntur.
48. *Hiems* हेमन्तः quam pluribus describit *Kirātādj.* 10, 28., varia praebebat commoda domestica, omnia potissimum lactis genera quae bonis maxime exoptatis annumerantur et Indorum, ut satis constat, una cum oryzo cibum constituunt cf. vs. 65. — दधि *lac inspissatum*, *acidum* significat, दुग्ध *lac* simpliciter, सर्पिः autem *butyrum*, alias घृतं, हविः utpote sacrificiis inserviens, nuncupatum. Falluntur autem egregie viri docti qui totum Orientem praeceunte *Kinderlingio* in butyri historia, butyrum ignorare contendunt; hoc fortasse ne de Hebraeis quidem affirmari potest, quorum תבואה *compressione* saltem (חמץ) fiebat (*Proverb.* 30, 33.), apud Indos vero nihil frequentius quam imagines a circumrotatione, qua lac in butyrum cogitur, desumptae (v. modo *Niti* 27.); commemoratur vasculum (मन्यनी) ad tympani formam comparatum, memoratur rudicula (मन्यदपडकः) laudatur *oxygala* (दपडाहत्) etc. — मंजिष्ठा planta est *rubri* coloris, *Rubia Manjith*, unde मंजिष्ठा aliquid ex hac confectum, tinctum, *rubrum*, itaque vestis significare videtur splendorem vid. *Uttarādmacharitr.* p. 82. वासस्य मंजिष्ठिकं *the madder tinted garb*, ubi alia explicat vestimenta militaria, hoc tamen intactum relinquit *Wilso.* Accedit dein corporis unctio, cum uxore concubitus et os betro impletum, de quo vid. ad *Chaur.* 9. Circa variantes lectiones non diu morandum: in primi membri sine भूतः legunt Membranae omnes pro vulgato धृताः Vocabulum गृहाभ्यन्तरे quod idem significat quod हर्म्यपृष्ठे विविके vs. 47. sive अन्तःपुरे uxoris nimirum *domicilium*, in गृहाभ्यन्तरे falso mutant Cod. A et C.
49. Tempestatem ultimam tangit शिशिरं ver antecedentem, frigidam quidem ventis frequenteque rore, ceteroquin autem amoenam et a *Bhādravi* (Kirāt. 10, 30.) स्नेहकञ्चुं vocatam. — Lusus non prorsus illepidus proponitur: venti eandem agendi rationem sequi dicuntur ac saltatores ob nequitas famosi, dum virgines insectantur ad voluptatem capiendam, cuius imaginis flamma quasi deprehenduntur *Amarūsat.* 40. collat. *Kirāt.* 8, 28. *Vikramor.* p. 23. Vocabulum घलकवत् praegnans dici potest, inest enim cirros huc illuc fluctuare प्रव-ला वायवः मुञ्चे केशानि इतः ततो नयन्ति Schol. Verbum शोक् *labiis tremere* sibilante pa-

latali scripsi, quamvis dentali in proximo versu Cod. A., Nalod. 2, 62. et saepius extet; librarii in talibus vocabulis etymologiam vix sequuntur. उत्कंचुक sensu negativo capiendum esse vix dubium est, lectionem adoptavi unice veram quam et omnes tumentur Codd. In Edit. exstare videtur वल्लस्युक^o vox enim erasa est in eo quo utor exemplari. Prorsus corruptum erat वल्लस्युक्ते^o अणुकानि sed haec leviora sunt.

50. In eadem re pergit poeta totum fere concubitus actum describens. मुकुलयन् a मुकुल *gemma floris* descendit, Schol. अक्काद्यन् *tegens*, significat igitur: oculos saepenumero cum floribus comparatos, ita comprimere adversus ventum pulveremque ut gemmae quasi videantur florum. Labia cur tremebunda supra dicantur, ex hoc versu apparet, sunt enim vulnerata ventis ut inter oscula morsiunculis laesa dicuntur. Ceterum suffixum कृन् paullo ante usurpavit, h. l. plenius कृत्. Verbum denique कान्तायते denominativum est (cf. 34.) *tanquam amatorem se gerere* कान्त एव भवति । Hucusque anni tempestates una cum voluptatibus in iis percipiendis descripsit poeta, iam vero pergit in iis indicandis quae vel peragenda vel relinquenda sint, sive potius in utramque partem considerat amorem, quem si condemnare velint sapientes, continuo pietatis viam esse eligendam. Nova inscriptio nusquam comparet, Scholiastes autem versus sequentes introducit his verbis: इति कामिनां विषयिनां मनोरथः तथा प्रीतिभावः कथं तेषां कर्तव्यानि ज्ञात्वा त्यक्तव्यानि च इति कर्पात् उक्तानि । अथुना पञ्चदशनिश्रयणं ॥
51. Verba satis sunt perspicua, praeter unicum महिमा *magnitudo, superbia*, quod *inclinatio-nem*, tota sententia suadente, vertimus. Superciliosorum hominum fastum perstringit, qui amores spernere quidem profitentur sed nihilosecius mulieres sectantur (cf. vs. 62.). Textus vulg. in primis verbis omnino corruptus et metro contrarius deprehenditur; correctiones nostrae Mstorum auctoritate nituntur. Voculam यद्वा Schol. diserte dissolvit: यद् यस्मात् कर्पात् वा pertinet enim ad sermonem sanctorum et rationem addit cur amores sint vitandi. Inseruimus versioni *adversus mulieres*, Schol. तस्याः स्त्रियाः ut sententia clarior fieret.
52. Idem thema variatur iuxta normam Anacreontis (36): *τί με τὴς νόμου διδάσκεις; μάλλον διδάσκει παίζειν*, scil. poeta discrimen statuit inter vitam austeram, quam philosophis Vedāntinae scholae adscriptis relinquit et inter amoris oblectamenta qualia poetae praecipiant. Illustrat igitur sententia versum quodammodo antecedentem, et quod ibi तन्न *veritas*, h. l. est वेदान्त de quo ad *Windischmannum* (Sancara) instar omnium laudare sufficit. Particip. अनुचर्त्ता per एव διὰ δύοῖν ad duo enuntiata pertinet si verbum substantiv. supple. — सन्तु ex vs. 51. in hunc denuo irrepsit in Edit. Sr. legimus स्रप्प ex Codd. A. C et Schol. — Epitheton denique carminum विदग्ध proprie *adustum* sonat, dein, plane ut persicum پخته *expertum, consonum, sapiens*; usurpatur vox विदग्ध de indole hominis

κατεξ. bona, quae menti infixa et quasi inusta est, uti Arabes طبع sigillo imprimere adhibent, cf. ceterum Niti vs. 3. 15. rell.

53. Sententia cum vs. 18. convenit: amores esse colendos vel pietatem adeundam. In primo iuventutis epitheto सुन्दरं proponunt Cod. C. et Schol. अभिनवा नूतनाद्य अपूर्वा मदस्य लीलाः ताभिः सुन्दरं ita quidem in duobus vocabulis similibus grata apparet paronomasia, quam in fine versus captavit poeta; acquievimus tamen in लालसं ceterorum Codd., quod, cum antecedentibus coniunctum, titubantem, ut nobis videtur, puellae molliitiam, iisdem literis quaesitam, depingit. लालसं desiderans h.l. idem quod विलासिन् iocans, sive ut eadem radice latina expressimus, lasciviens.
54. Queritur de γλυκοπίκρω in amore poeta, neque ulla explicatione eget sententia. Lectionem B. सर्वेषुपि सत्यं glossam esse, nemo non sentit.
55. Lemma praeponitur novum दुर्विरक्तप्रशंसा cuius sensus, ex sententiis quae sequuntur satis apparet: *difficile esse amori resistere*. विरक्त proprie alienus, haud curans est ac repudiatus. Sphalmata in Ed. Sr. vel sine Codicum ope facile erant tollenda; nulla ceteroquin varietas apparet, nisi quod B. चतुल nitidus loco चपल proponit. कृतिनां agentium potiore sensu capiendum erat pro religiosis hominibus; lampas distinctionis sive sapientiae ut in Hebraeicis תרדמא תר sexcenties metaphorice dicta est; verbum तद् ideo electum quod lucere simul et percutere (vs. 82.) significat, percutitur igitur sive exstinguitur fax आचलैः admotis nictibus; delevimus enim Anusvaram, nisi forte चंचल ab अच् मavis derivare. चक्षुषा habent Codd. Anusvaro negligenter omissio, recte vero Srir. चक्षुषा, sed in metro haereo; positionem enim facit च igitur Amphimacer exstat loco Dactyli in mensura certis suis pedibus definita. Scholia desunt, neque aliam vocem habeo substituendam.
56. Argumentum cum vs. 51. convenit: perstringit morum doctores quorum facundiae illudit amor, nec tamen ipsi mulieres relinquunt न तु त्यागं कुर्वन्ति supplet Schol. Membranae omnes conspirant in legendo संगत्यागं igitur संका Edit. Sr. sive शंका ut in fine corrigi iubet, auditus errorem puto. मुक्त्वा ironice dictum, Schol. व्युत्कृत « Zonam lapidibus pretiosis, h.l. rubinis exornant mulieres, clavam praesertim ac nodum, ग्रंथि. —
57. Ultima huius versus verba in Edit. sonant: स्वर्गस्यापि फलं तथा वरसः quibus conspirant Codices, nisi quod अप्सरसः recte legunt; attamen contra metrum Aryām peccant अपि फलं, quae vocabula sine dubio delenda, a glossatore textui intrusa. Ceterum virgines coelestes Indri coeli fructus appellari, cuius notum est ex Indralok. 4, 13.
58. Sententia apud omnes mire conspirat; scholia vero desiderantur. दलन quam vocem Careyus (in Lex. Bengalico) praebet, est contritio, huic igitur adstruximus भुवि ut sit: in terra conculcare. Simile quid Mrichh. p. 39. legitur: feras vi capi, Amorem autem corde.
59. Distichon in re Orientalium erotica pulcherrimum e Bhartrihare sibi sumere Hiotopadesae Editiones Srirapurensis et Londinensis, omittunt autem Codd. quos Lassenius

- inspexit fabularum (v. Commentar. ad Iliit. p. 72.). Dicit poeta: virum tamdiu virtuti adhaerere quamdiu puellarum non viderit lascivos oculorum nutus, sive कटाक्षान्, nam hoc sibi volunt अत्रपापयताः quia simul, ut supra observavimus, oculi longiores laudi sunt. Telis adsimilantur oculorum iactus; ideoque in imagine pergens poeta verbum कृष् usurpat quod cum अत्र *arcum intendere* significat; iaculis praeterea addit epitheton नीलपद्मपायाः *nigra cilia habentia*, scilicet tanquam pennas. Quae quum ita se habeant, non possunt tela quin fortissimi cuiuscunque constantiam defatigent, proprie *surentur*, मुष् verbum est quod sensu translato: oculos mentesque furandi, interdum usurpatur: *Natus 5, 7. Mrichh. p. 76.*; persice دل و چون; *Ilias 1, 132. κλέπειν νόον*; hebraeice *Genes. 31, 20. 2 Sam. 15, 6.* — Coniunctionem च in primo membro Cod. A. delet, quia forte variantem lectionem पुरुषः pro नः quam Edd. Iliit. exhibent, ante oculos habebat librarius.
60. Sensum exprimit tritum illud *Eurip. (Iphig. Taur. 1032.)* *δεινὰ αἰ γυναῖκες εὐρίσκειν τέχνας*, nam संन्याः non solum *initium* est sed de mulierum quoque *lascivia et incisi* dicitur, Schol. चाद्दत्त quod eodem sensu venit *Nalod. 2, 55.* Correctiones in Sloco necessariae Codicum fide nituntur. कातर्: *confusus h. l. est impotens* अरामर्चः ut Schol.
61. Convenit sententia cum vs. 55. — Scholia desunt. — स्वतः पावकः *ignis ex semet ipso natus* ponitur pro Amore, alias मनसित्तः *mente natus* nominatur; *quinque membra* ad sensus pertinere quilibet ipse videt.
62. *Φεύγειν δὴ τὸν Ἐρωῖτα κενὸς πόνος*, etenim vel is qui sapientissimus et sui compos videtur, perfectam vix attingit virtutem quia mulieres amorem semper iniiciunt. Quod vs. 59. भूचापः चाकृष्टः hoc loco est भूलता चाकुञ्चिका qui quidem arcus hominem percutit, peccare facit, ideoque ad infernum ducit, ad portas Yamapuri, Schol. निर्यस्य नगरस्य द्वारं उच्चारयन्ती ॥ Pro भावने Edit. Codd. omnes recte भागने *vasculum* habent, पात्रं Schol. quod in *Chaur.* aliquoties metaphorice legitur. De Adiectivo विरल vid. *Lassen* ad *Hitop. p. 28.* Ceterum superiorem devotionis ac religiositatis gradum indicat: *se ipsum noscens*, quam antecedens: *librorum sacrorum peritus*, ex qua scientia *humilitas* demum oboritur quae ad *γνώσει σεαυτόν* tandem ducit; saepius igitur scientia sui अत्यबोधः inculcatur (cf. *Wilson* ad *Meghad. p. 113.*) praesertim per Vedantinos.
63. Versus iste, exemplo superiora illustrans fortissimo, denuo, sed scholiis paullulum mutatis, legitur in libro tertio versus finem, p. 107. Edit., cuius rei exemplum vs. 98. quoque habes: neque tamen editores textum, si modo sententiam iterare voluerant, conformem reddidere, ut certe in tertia huius versus parte corruptissima debuerant. Sringáro distichon Codd. omnes praeter B. adscribunt et hic locum sane necessarium obtinet. पूयकिन्नः scribendum cum Mstis omnibus, varie tamen aberrant apographa in epitheto canis ultimo. Variantes loci vexatissimi lectiones primum in unum conspectum redigamus: legitur enim

in <i>Edit. Vairdg.</i>	पिवर्नृकपालार्पितगलः
<i>Schol. ibid.</i>	पिवर्नृकपालान्वितगलः
<i>Cod. B. Vair.</i>	पृथुतरपिठार्पितगलः
<i>Edit. Sring.</i>	पिवर्ककपालार्पितगलः
<i>Schol. ibid.</i>	पीठर्कपालार्पितगलः
<i>Cod. A.</i>	मृन्मयकपालार्पितगलः
<i>Cod. C.</i>	पिठर्कपोलार्पितगलः

Vocabulum पिवर् = स्पूल in lexicis vix obvium, पीवर् autem contra metrum peccat; नृकपाल *cranium hominis* putida lectio est et omnino videtur reiicienda, ut et घार्दित *vexatus*, pro quo चन्वित = युक्त stare posset, dummodo sensum praerebet idoneum. Lectio Cod. B. falsissima पिठर् tamen praebet, quod, quum Schol. A. et D. per मृन्मयपात्रं, cuius prior pars vel in textum irrepsit, explicaverint, non dubito quin vera sit vox, quae in contemptum quasi suffixum क adsumpserit (cf. चयंक *iste*, मापावक *homuncio* rell.). Tum etiam कपोल cum D. scribendum, Schol. कपठः Quibus omnibus rite perpensis, lectionem metro et sensui adaptavimus, vix enim decernendum est in talibus lectionibus quatenam a prima manu sit. Videant acuti doctique critici, quo successu textum restituerim; quae nisi probant, meliora expeto. Ultima sententiae verba Schol. hoc modo illustrat: चतो मदनः हतं अपि च घादीं शरीरावस्थया मृत्प्रायः तं हन्ति मारयन्ति । hanc ob causam Amor *daemon devorans* vocatur *Nalod. 2, 7.* et *saevus Amor* apud veteres (*Tibull. 3, 4, 65. Ovid. Rem. Am. 529.*), quippe qui omnes cogat ad vexillum suum.

64. Supplicia addit, quibus ab Amore puniuntur ipsius dicto non audientes. Schol. rem bene illustrat: राज्ञो मुद्रया सर्वं कार्यं भवति चतो मदनस्य स्त्रीमुद्रया भवति । यो उल्लङ्घनं करोति तस्य राज्ञा दण्डकरो भवति मारयति च चतो मदनः rell. Desumpta etenim imago est a regis edicto, فرمان मुद्रं proprie *sigillum*, cuius formam feminini generis insolentiore ideo forsitan inducit poeta ut cum जननी *genitrix* conveniat: hoc melius sane sensu passivo sumendum: *ab Amore profectum* ut *Gitagoo. 10, 2, 5.* मन्मथनिदेश *Cupidinis decretum* dicitur, quia ab Amore ipso proponitur lex mulieres esse colendas. Dein viros morosos et austeros eorumque varia castigationis genera, ex vita Indorum ascetica satis nota lepide tangit poeta et tanquam poenas depingit a rege illo inflictas. Sunt autem potissima devotionis genera ut nudi et capite tonso incedant sive comam implicatam gerant sive ut inter *quatuor ignes, solem quintum superne habentes* consideant (*Manu 6, 23.* ग्रीष्मे पंचतपास्तु स्यात्) de quo vetere praecepto पंचचर्षणिः *homines devoti in Vedor. spec. p. 16.* Rosen. lucem fortasse accipit. *Cranium* hominis denique manu gerunt qui hominem, imprimis Bráhma-nem occiderunt (*Manu 11, 72. 73. 89.*), victum in hocce cranio sibi colligentes; facile tamen inducor ut credam *cranium* h. l. pro vase quovis ascetico poni, Schol. पात्रं करे धृत्वा भिषाटनं कारिताः Tale proprie कम्पउलु et कुण्डी vocatur, quocum illud *κόρυθου* convenit

- Athenaeum* 2, 55. Fructum, quem tali poenitentia sibi comparare student, frustra illos quaerere dicit poeta quia ante oculos haud positum est et incertum; Schol. definit: स्वर्गाधिकानि अप्रत्यक्षाणि ॥
65. Sapientissimum quemque amore tangi (cf. 62.) quin vel ipsos Deos (vs. 10.). — *Visdmitrus* ex Ramaide satis innotuit, cuius episodium clariss. *Boppius* germanice vertit in *Coniugationis systemate*. *Parásaro* nomine, utrum Rámus ille an alius huius nominis intelligatur, non habeo quod dicam; ob rigidam certe devotionem clarus fuit, unde quartus religiosorum ordo पाराशर्यं vocatur. Quodsi igitur illi viri foeminis reniti non potuere et तपोभंगं experti sunt, quanto minus mortales laute viventes! Lectiones variae haud magni sunt momenti, in A exstat ये चांशुपत्राश्रना pro वात^o, *vento vesci* tamen in hac re saepius dicitur; idem Codex transponit घृतसंयुतं दधिपयो quod ferri potest; सागरे ut Edit. in nullo exstat apographo. *Findhyus* montium iugum est inter Indiam Gangeticam, शर्यवर्त et दक्षिणापथं, apud Ptolem. Οὐίνδιον ὄρος, et nomen accepisse fertur quod solis cursum obstruat वैश्वेय incolis saltem urbis celeberrimae Ujjayinis (v. *Wilson*. ad Meghadūt. p. 24.). Hunc montem mare transnatare paroemiam sapit. Unum restat oris muliebris attributum सुललितं paucis tangendum: descendit enim a stirpe ललृ quod de titubantium potissimum amantium sermone, ubi lingua torpet, ut *Catullus* loquitur, usurpatur, plane ut *λαλιά* de *dulci loquela*. Dein transfertur ad habitum mulierum et gestum languidum, sive ut *Sāhityadarp*. p. 59. definit सुकुमारतायांगानां विन्यासो ललितं भवेत् quod exemplo illustrat; unde fit ut inter puellarum illecebras nominetur, vid. ad vs. 2.
66. Novum, tribus distichis absolutum sequitur capitulum, cuius inscriptio परित्यागप्रसंसा pro quo in fine sectionis स्त्रीणां परित्याग्यविधिः legitur, suadent etenim sententiae omnes ut mulieres deserant homines cordati quod tamen ob ipsarum venustatem res sit ardua. Sensum versus 66, cuius structura paullo intricatior, bene indicat Schol. यदि स्त्रियो न आसन् तदा बुद्धिमन्तः सेवां न कुर्युः स्त्रीनिमित्तं राजसेवां कुर्वन्ति तेन व्यासंगेन मनः चंचलं अर्धैर्भवति ॥ Lusum संसारः असारः *mundus exsuccus*, *ieiunus* iam habuimus vs. 19. et aliquoties recurret adiuncto hoc epitheto, cf. quoque *Mālat*. p. 85. *Utturādm*. p. 22.; eodem modo Persae دنياى دنياى coniungere amant. Varians lectio A. भवने ni sola staret, magis fortasse placeret, tunc दारसेवा plane nostrum *Hofdienst* esset. Ut nunc est, totum epitheton ad मानसं redit ut omnes iubent Msti, sola Edit. Sr. ad homines retulit lectione व्यस्तधैर्याः — Vocabuli प्रेङ्गल origini इलृ nulla alia additur significatio quam गती unde प्रेङ्गल *lectica*, प्रेङ्गल *concussus* rell. Schol. tamen शब्दायमानः explicat et ad zonae compedumque tintinabula certissime referendum est.
67. In antecedentibus poeta dixerat homines vel arduum quidque adire mulierum causa, ut scilicet familiam alant, iam pergit: devotionem ab hominibus fieri ob poenitentiam post vitam cum mulieribus peractam flagitiosam et rem acu tetigit qui de devotis

- cuiuscunque aevi fere omnibus similia sentit. De sensu scholiastam audiamus: मनो मलिनं स्त्रीभिरेवक्रियते घ्नतः स्त्रीषां प्रभाव एव उत्पन्ना न स्युः तदा मनो अपि मलिनं नैव भवेत् । तदा मनस्वी जनो हिमवतः स्थाने गत्वा शिरःप्रपातमेव किमर्थं मलिनं करिष्यति rell. Pro primo versus vocabulo scholia in Cod. B. सिंहे: inducunt *leonibus habitata spelunca*, quae quidem lectio speciem veritatis prae se fert, nec tamen admittenda est. *Arbor in humero tauri Sivi crescens* vel potest esse *montana*, quia Sivas montium Deus est, vel etiam arbor sacra iuxta templum Siviticum et taurum नन्दी, ipsi sacrum, Schol. nil nisi nomen tauri proprium addit. Molestiam vero creat vocabulum: गंगाधीतशिलातले ubi Schol. divisit गंगाधीतानि शितलानि primum igitur putavimus corrigendum esse गंगाधी शितले तले *in Gangue aqua, in frigida superficie Himdlayi*, Gangeticam enim aquam in lustrationibus et peccatis luendis efficacissimam putari constat. Attamen unius Schol. auctoritate mutare nolimus sed in vulg. acquievimus, ञाधीत igitur nomen est: *concussio* et totum adiectivum ad रयाने referendum: *locus ubi rupium superficies per Gangem percutitur* cf. *Vairag. 25*. Quod vs. 8. hinnuleis addebatur adiectivum विक्रत *perterritus*, hoc loco contrarium est घ्नस्त, nil tamen mutandum, quum firmum ac audacem *mulierum* oculum simul depingat.
68. In eodem argumento addit: in vita nostra terrestri foeminas obstacula saluti opponere. De संसारं quod vocabulum in talibus Indorum sententiis magnam vim habet, in libro *Vairagy*. videamus vs. 82. *Oculi mulierum ebrui* vocantur ut apud *Catullum* (45, 11.) *ebrios oculos suaviata*, quam imaginem bene illustrat *Quintilianus* (11, 3.); sunt enim: *lascivi et mobiles aut natantes et quadam voluptate suffusi oculi*, quales Graeci *ὄργρηδες* appellant, v. *Fischer* ad *Anacreont.* 27, 21. et *Burmannum* ad *Petron.* c. 126. vs. 12. Eodem sensu apud Indos मग्न et उन्मग्न *insanus* venit et similiter *ἐκμαίειν* s. amorem incendere dicitur Iuno apud *Eurip.* *Eccles.* 959. — Slocus Bhartriharis epicus arte quadam compositus, exitu anapaestico gaudet et ad metrum lyricum tendit. Caesura in primo hemistichio neglecta est et membra utriusque strophæ negligentiora nisum tantummodo faciunt ad partem sloci finalem, grata praeterea alliteratione concinnatam.
69. Non urgendum lemma यौवनप्रशंसा *iuventutis laus*, tribus, quae sequuntur, distichis additum, neque enim in laudanda tantummodo iuventute versatur poeta et प्रशंसा in genere *descriptio* tantum valet. Primum docet: iuventute, utpote fragili, esse fruendum, ut ad puellam alius poeta: मानं मा कुरु तन्वद्वि क्षात्वा यौवनमस्यिर् » *Sāhit.* p. 244. Noster regem alloquitur divitiarum cupidum, monetque ut potius amoribus sese tradat, antequam senectus ceu hostis adveniat cf. *Vairag.* 39. — को वार्यो अर्थे: unice verum omnes exhibent membranae; ञालोकिनीनां e Cod. B. sumpsimus, D. male ञालोकिनीनां - नयनेन्द्रीवर् quod D. praebet et C. in margine tentavit, minus exquisitum videtur quam कुमुद काले. *rubrum* quidem *Nymphaeam* significans, ut इन्द्रीवर् *coeruleam*, at in bisce imaginibus, ad nauseam usque repetitis, poetae vix genera distinguunt, praesertim quando ridentem et expansum

vultum indicant. Distinctius sane रक्षकल्लोचन de irato venit, ut *Brahmaoiv.* fol. 36. 46. rell. Pro लुप्यते unus Cod. D. लंघ्यते proponit. — *Mare cupiditatis* frequens apud Indos metaphora ut alias κακῶν Θάλασσα *Ghatakarp.* 12. *Râmây.* II, 46, 84. 60, 3. rell. Totam denique vitam cum Oceano comparant et qui vitam transigunt ut apud Graecos διαπλέειν τὸν βίον dicuntur (cf. *Palladae* Epigr. 104. in Anthol. graec.). Epitheto iuventutis सानुता (Schol. सन्तिप्रिय) suavitatis aliquid inest, cf. جان شیرین in Persicis, φίλον ἦτορ *Nias* 15, 251. et contrario sensu יקר שם *vita pretiosa, Proverb.* 6, 26.

70. Vituperat iuventutem tanquam omnium malorum genitricem. Codices mire conspirant. *Centum inferna* pro innumeris dicuntur, sunt enim quinquaginta fere tormentorum loca, quae fusius enumerantur *Brahmaoiv.* fol. 71. seq. — *Stellarum dominus, sideridux,* frequens lunae nomen est, sic fortasse in *Hammaseae* p. 43. *mater stellarem* contra Schol. dubitantem, qui النجوم أنها الشمس addit. *Intellectus luna* metaphora iam ex nomine dramatis allegorici प्रबोधचन्द्रोदय innotuit. Ceterum omnia ad nomina in ultimo membro conspicua redeunt adiectiva, nos autem perspicuitatis causa quodvis enunciatum distinximus in versione, ut in versu seq. aliisque.

71. Iuventutem denuo collaudat poeta sed eam solam quae cum pulchritudine coniuncta ad amorem impellit iuvenem. बहुतरुक्रोडा sola Edit. Sr. praebet, Codd. C. D. प्रचुर tunc autem metri in gratiam क्रोडापां legendum, sed licentiam illam qua syllaba ante क corripiatur caute statuas, legimus igitur cum Cod. A. प्रचुरतरुक्रोडा° « Imaginem de arbore bene illustrat Schol. यथा त्रिलपाप्ती वृक्षाः शोभन्ते तथा यीवनेन शुक्राः शोभन्ते । Idem चतुरता per लक्षपानि reddit. Avis चकोर cui ob mobilitatem oculi adsimilantur, *perdix rufa* est, cf. *Gitagov.* 1, 4, 7. *Mricchhak.* p. 1. ibiq. Wilson in versione; *Raghuwans.* 6, 59. 7, 22. *Brah. Faiv.* spec. 1, 10. *faciem tuam nectare plenam exhaustio perdicis oculis* h. e. cupidis सुधापूर्णातनं तव चक्षुश्चकोरपायां पिबामि « Simili modo वक्रलोचन legitur *Brahmaoiv.* fol. 7. Verbum कलयति Schol. diserte explicat करोति, reliqua facilliora sunt.

72. Nova et usque ad versum 91 tendens incipit sectio, in qua mulieres onerantur convitio, cuius rei exempla sat multa exstant apud omnes Veteres. Dicunt enim: πῦρ καὶ Θάλασσα καὶ γυνὴ κακὰ τρία, putant ὡς ἐκ αἰνότερον καὶ κύντερον ἄλλο γυναικός, vel etiam δῆλον ὡς γυνὴ κακὸν μέγα (*Eurip.* Hippol. 627.) quam nominare sufficiat ut vituperium exprimat, ut *Carcinos* apud *Athen.* 13, 8.:

ὦ Ζεῦ τί χροὴ γυναικας ἐξειπεῖν κακόν;

Ἄρκῦν ἂν εἶη, καὶ γυναικ' εἶπης μόνον.

Similes loci apud *Hesiodum* Erg. 375. *Theoguid.* 600. et *Simonidem* integro carmine. Sententia caput aperiens eos deridet qui meretriculam, cuius pravam norunt indolem sectantur camque omnibus quibus virgines alloqui fas est, exornant epithetis. Versus est facillimus et id solum observandum, Vocativos foeminini generis कान्ते et reliquos per

- synaloephen voculo इति agglutinari, quod insolentius est pro कान्त इति — posses quidem hanc licentiam evitare et vertere: *mea amica* ut *Chaurap. 27.* vel *qualis amica!* sed Schol. vocativum ubique expressit.
73. दयिता *dilecta* magis ad sensum reddimus *misericordem*. *Ignem* per amorem accensum saepe queruntur poetae, cf. *Mrichhak. p. 17. Uttarardm. p. 57.* इवलपति तनूमन्तर्दाहः करोति न भस्वसात् । *Mālat. p. 147. Asclepiad. Epigr. 24. τήκομαι ὡς κηρὸς παρ πυρὶ κάλλος ὀρῶν. Ovid. Rem. Amor. 731.* Sed res est satis trita. Vocabulum दृष्टा ex coniectura in दृष्टा mutavimus ut aliis participiis consona fieret oratio. Schol. desiderantur in slocis hisce omnibus.
74. Sensus est: ἔδ' ὁ μελιχρὸς Ἔρως ἀεὶ γλυκὺς. De vocabulo गोचर, quidquid in sensus cadit significante, fusius egit *Lass. ad Hit. p. 108.*
75. Pro एकां मुक्ता *unam relinquens* h. e. *praeter* rectius cum Cod. A. scribendum puto एकां उक्ता ut plane cum versu, quem ex *Athenaeo* supra produximus conveniat sententia, etsi noster addit: puellam in amore lianae mellitae similem esse.
76. Varia enumerat, concinnitati orationis minime studiosus poeta ut demonstret mulierem omnium vitiorum esse compaginem. Variantes lectiones minoris sunt momenti: A. et C. पट्टपां male legunt, in secundo autem hemistichio iidem cum Schol. विष्णुं et recte quidem.
77. Sententia nulla explicatione egens cum vs. 72. quodammodo convenit, contra poetas prolata, qui mulierem semper exornant magnisonantibus attributis. Negatio ना pro न haud insolens est; errores scribarum leviores indicare non attinet.
78. Dicere videtur *Bhartrih.* amoribus capi non posse sapientem sed iuvenem tantum incautum; मूढ ut मूढ apud Hebraeos usurpatur. In huius *corde efflorescunt mulierum venustates* h. e. invite quasi pellicitur gratiosis ac delenificis puellae illecebris, sicut apis susurrat quando Nymphaea calicem aperit venustum, de qua imagine ad mulieris faciem translata vid. ad *Chaur. vs. 34.* Sed affirmare non ausim me mentem poetae bene cepisse, neque enim adsunt Scholia. In Cod. A. तत्रैव loco ना एव legitur, रामो autem omnes Mst. praebent, *ruborem* h. l. proprie designat. बउंघिः *apis* est, idem quod alias बट्टपट्ट *Manus 7, 129.*
79. Idem sensus ut vs. 74. 75. sed pleniore expressus imagine et ad iuventutem proxime pertinens. Variant Codices in scribendo पुतिहरं quod unice verum C. praebet; in A. est हारुदारं non omnino malum, in Edit. हारपं, in D. हारुपु utrumque ex गु enatum. Pro चाकृतिवरं solus B. धरं quod ferri potest, immo fortasse habet quo se commendat. पाकफल apud *Amarum* est *Caronda, Karandas, Carissa*, indeque पाकहुम arborem sumpsit cui in versione *Colocynthidem* substitui, sed iam vereor ne rectius Srir. तावत् पाकम् scribat.
80. Foeminam cum flumine comparat poeta (ut *Kalidds. in Vikramorv. p. 92. Chaur. 44.*), mo-

netque ne quis tali amne confidat, quippe qui in Oceanum peccatorum abducat hominem incautum. Convenit fere in his *Dhartr.* cum *Nicarcho* (Epigr. 3. Anthol. III. p. 59.) ubi iuvenes hortatur ut meretriculas, cum navibus comparatas, devitent, ne naufragium faciant; coll. *Horat.* (Od. 1, 5, 6.) *aspera nigris aequora ventis emirabitur insolens* etc. Inversam de fluminibus sub specie mulierum incenditibus imaginem *Kalidds.* in *Ritusanh.* 3, 3. et *Raghuv.* 16, 63. depingit. De singulis iam videamus picturae, ad Indorum sentiendi rationem conceptae partibus; primum *crines et plicas* in puellae ventre (de quibus v. vs. 15.), quas *connivere* h. e. undulare dicit, fluvii undas facit; propr. *undarum habitaculum*, निलय Schol. स्थानं ita ut tota descriptio unum ad कान्ता pertinens epitheton praebeat, quod de reliquis quoque monendum. Attributum sequens ad verbum sonat: *annitentium* h. e. *natantium anatum geminis praedita est per uberum par.* चक्रवाक *anas Casarca* avis aquatica rubicunda est (the ruddy goose) quam fingunt cuiusdam Munis voto noctu a coniuge separatam querelas fundere et dehinc exemplum est amoris coniugalis (cf. *Meghad.* vs. 82. ib. *Wilson. KirātArj.* 8, 56. 9, 4. 14. etc.). Sequitur dein *os Nymphaeae simile*, corrigendum enim ex apographis omnibus वक्राम्बुत pro काराम्बुत Edit. cuius sensum non assequor. Hoc modo dicit *puellam esse कारधरा नदी इयं अभितः कूराशया* propr. *nisum faciens flumen*, quod de cursu rapido et translate de Veneris colluctatione intelligo, et hanc quidem undequaque, समन्ततः periculosam. Ultima verba in Edit. sonant जना दूरात्परं त्यज्यतां adoptavimus lectionem *Codd. A. C. D.* et *Schol.* qui unicum quidem जनाः ante oculos habuit, neque tamen *Vocativus* omnino necessarius.

81. Inconstantiam mulierum queritur, qua fidem non conservant, cf. *Niti* 2. — Scholia desiderantur hic et in sententiam sequentem.
82. Similes sententiae iam aderant vs. 74. 79. योषितां *Codd. A. C.* in विषतो *ex veneno* mutant quod sensum mutat et metro *Vaitaliyo* maxime contrarium; *venenum* praeterea sequitur. Cf. simillimum *Plauti* (*Trucul.* 1, 2, 75.) *in melle sunt linguae sitae, corda felle sunt lita; Cistell.* 1, 1, 71.: *Amor et mella et felle est foecundissimus. Proverb.* 5, 3, 4. *Mel destillant labia meretricis at postea amara fit ipsa ut absinthium. Mālat et Madh.* p. 21. *Lass. ad-spectus tela melle et veneno tincta et rell.*
83. Sensum exprimit illud graecum: *ἰὸς πέφυκεν ἀσπίδος κακῆ γυνῆ* sed sanari posse aspidum morsus docet, nullam vero medicinam paratam contra mulierum dolos; suadet igitur ut sibi caveat iuvenis ab obliquis illis oculorum nutibus tanquam sagittis flammantibus et a iocosis puellarum blandimentis ad modum cristae expansis ut viros alliciant. Textum, in Edit. misere mutilatum e *Codd.* emendavi. Ablativi redeunt ad योषित्कर्पात्, compositum, ac si dicas: *Weiberschlange.* कपा unde in universum serpentes dicuntur कपिनः proprie *colubris Nagae* Lin. cristam designat, quam expandit irascens, quod, nisi notum esset, *Kaliddsus* docet, *Sakunt.* p. 144.: विप्रकृतः पन्नगः कपां कुहते ॥ De serpentum incau-

tatoribus multa collegit *Bochartus* Hieroz. III. p. 384. qui neque *Arabonibus* omisit locum de Indis, sed in eo fallitur *Nearchus*, quod praeter *ἐπωδός* nullo eos usos dicit remedio καὶ εἶναι σχεδόν τι ταύτην μόνην ἰατρικὴν, semper enim plantae officinales, *सौषध* proprie *annuae* (ab *सोषधः* = फलपाकान्तः *Amar.*) simul commemorantur. मंत्र est formula e *Vedis* desumpta (*ऋगादिगुरुोक्तिः Vajjayanti* a *Mallināth.* a *Kirāt.* 4, 32.) quam murmurant मंत्रिणः illi sive *ἐπωδοί*. Adiectivum *इतर* ut hoc addam, in compositione vel antepositum vel suffixi instar additum contrarium sensum infert, h. l. *diversus ab illo serpens* id est *verus*, sic *प्रचेतर* in versu 10. *Supplem.* est *प्रसाद इतरः a sapiente diversus* sive *मूर्खः* न वामेतरं नयनं oculus dexter *Sakuntal.* p. 97. *Mālat.* p. 135.

84. Aliud simile proponitur de Amore rete tendente per mulieres quo homines tanquam pisces capiat, cf. *Plaut.* *Trucul.* 1, 1, 21.: *interim ille hamum vorat*; et *Ovid.* *A. A.* 3, 425.:

Casus ubique valet: semper tibi pendeat hamus;

Quo minime credis gurgite piscis erit.

85. Amor praedo in pulchro puellae corpore insidias struit hominum menti. Simili fere metaphora amor in *Anvari Soheily* inducitur ut dux exercitus, omnes vexillum suum sequi iubens:

لشکر کشید عشق و دلم ترک جان رفت
صبر گریز پای مر اندر جهان گرفت

Amor exercitum ducit et cor meum de vita desperat, patientia aufugit et in mundum abiit.

In *Cod. A.* *पान्यः* Nominativus exstat *tanquam victor*; Vocativus rem auget. Schol. desunt.

86. Gloriatu poeta se amore puellarum non captum, quod malum magis immedicabile fuisset quam *δῆγμα ἀσπίδος* (cf. 83.). Primo vocabulo praepositionem *खि* addidi ex *Codd. A. C. D.*, *धन्याः* autem, quod in *Edit.* secundum inchoatur hemistichium, mutavi in *दृष्टे*: ut Schol. habent, *A.* *दृष्टः* *C.* *दृष्टः* *D.* *दृष्टे*, in quibus omnibus lectionem illam cognoscas; supplendum autem est: *a vero serpente* (*इतरादिदृष्टे*: Schol.): putant enim Indi colubres oculorum tantum intuitu posse vulnerare. Hanc ob rem *दृष्टः* *videndus* per vocabulum expressimus *effascinare*, quia *βασκάνειν* a *φάεσι κτείνειν* derivant Grammatici.

87. Sensuum oblectamenta hominem a virtutis via abducunt. Correctiones, quas subire verum iussi, omnes *Codicum* nituntur auctoritate: *स्रयं* pro *स्रयि* legunt *A. C.* et Schol. *भाव्यमापाते* loco *Instrument.* ut ad sensus pertineat, praebent *A. C. D.* et Schol., *हि* ante membrum quartum inserunt iidem.

88. „Amoris dementia (fortius *ἐπιληψία*) tactus nullo modo potest sanari”, satis apertus huius versus sensus est.

89. Sententia per se quidem clara structuram praebet paullo intricatiorem si Scholiastam audias, qui omnia parum distincte *Plur.* *पपयस्वीषु* adstruit addito solito illo *कथं भूतासु*; nos vero simplicem versus constructionem secuti sumus, ut sensus emergat: meretrices omnino

omnes esse fugiendas, quare et Schol. एवं चादिभ्यः *et sic porro addit.* Codices in lectione concordant omnes; in unico D. per hallucinationem scriptum est पुण्यस्त्रीषु. *Lepra* in primo hemistichio memorata est *lepra alba*, λευκή, eodem nomine apud Indos श्वेतं et श्वित्रं nominata. Difficilius paullo ultimum epitheton est, कल्पलता — frequentius कल्पवृक्ष (propr. mundi, creationis arbor) *Vikram.* p. 118.: हेमः प्रोह इव जंगमकल्पवृक्षः ut mundi arbor radice aurea (cf. *Meghadūt.* vs.68.) — *arbor abundantiae* in mythis cum Hebraeorum עֵץ חַיִּים convenit fere et cum *vucca abundantiae* ideo coniungitur (*Niti* 38.) quod omnia bona suppeditat. Mohammedem in Corano exinde arborem paradisiacam sumsisse Schlegelii est coniectura (*Reflexions sur l'étude des langues Asiat.* p. 13.), sed nomen quod addit *Tuba* a serioribus ex Sur. 13, 28. desumptum, non ad arborem illam pertinet quia طُوبَى لَهُمْ simpliciter est: *felicitas erit illis.* Nomen habet سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى Sur. 53, 14. cuius folia sunt ut aures elephantis et fructus sicut hydriae. Huic opposita arbor زُفْرُوم Sur. 37, 60. cuius fructus ut capita Daemionum: Neque tamen ulla adest causa idonea tales de arboribus fictiones ex India repetendi. Poetae saepe arborem illam respiciunt, et ita quidem ut pro mundo interdum universo inveniatur, cf. *Mrichh.* p. 38. ubi Charudattus vocatur: *egenorum Kalpavrikshus virtutum suarum fructibus inclinatus* दीनानां कल्पवृक्षः स्वगुणफलनतः in *Brahm. Vain. Pur.* p. 13.: *benedictio melior quam Kalpav.* कल्पवृक्षपरं वरं et ib. p. 95. *o Munis in mundo optime!* कल्पवृक्षगुनिश्रेष्ठ igitur *discriminationis mundus* metaphorice *mentem* significat, huius autem *tela* sunt cogitationis obstacula, quae mentem maxime angunt, plane ut *Niti* 46. loquitur Bhartrih.

90. E sacris petita imago: meretrix sacrificii quasi flamma est quam pulchritudine sua fomentare studet ut iuvenes iniiciant iuventutes (cuius vocabuli abstracti pluralis est insolentior) opesque. Scholia non adsunt.
91. Meretricum genus, a vilissimis hominibus frequentatum, paterfamilias ne adeat monet. Accuratori singulorum in altero hemistichio vocabulorum definitione vix opus est, nisi primi fortasse et sexti: चार Schol. हेर quod utrumque deest in Amarakosho, pro *exploratore* sumsi (*Man.* 9, 256.) qui, etsi magnae utilitatis, pro homine nequam habebatur; वितः mimus est, is, qui in dramatis scurrae personam induit, ac nequam herum comitans scycophanta et parasitus; alias, ut *Mlat.* p. 135. कन्यावितः, etiam pro mundulo delenifico venit (*Mädchenjäger*). Schol. recte भाष्यः explicat coll. *Vairag.* 57. Fabularum exactores, saltatores, mimi et id genus alii contemptui habebantur, praesertim ob vitam libidinosam; hanc ob causam prostibuli os vasculum nominat in quod salivam expuunt illi. Convenit fere Proverb. 22, 14. 23, 27. חַבְּרָה עַל הַמֶּלֶךְ הַמְּדַבֵּר *fovea profunda est os meretricis.*
92. Ultima sequitur huius libri sectio विरक्तप्रसंता sive ut post versum 98 sonat subscriptio सुविरक्तः; omnino falsa est in Edit. Sr. सुचरित्रप्रसंता « Agunt enim sententiae quae sequuntur

de firmo mulieres relinquendi consilio ita ut illi दुर्विस्मय^० vs. 55. quodammodo oppositae sint, quamvis iam in antecedentibus eadem et similia saepius repetita invenias et tituli ab alia manu ad libitum sint adscripti. — Primum felices illos praedicat qui pulchritudine mulierum se commoveri non patiantur. Scribarum sphalmata vix notari deent, pro तरल in Cod. B. et apud Schol. चपल legitur. उपरिलसत् propr. *superne amplexens* Schol. शोभायमान, idem विकृतिं एति per क्षोभं न एति explicat.

93. Se iuvenilibus lisis iam defatigatum vitam dicit elegisse asceticam quare puellam monet ne oleum operamque perdere velit amplius. In lectione क्षीपो pro क्षान्तो omnia conspirant, quotquot inspexi apographa. — बाल्य propr. *pueritia est*, in mulieribus usque ad annum sextum tendens (*Schol. Nalod. 1;5.*) in viris बालः usque ad annum decimum sextum, sed latius tunc sumitur ut *puer* apud Romanos. *Iuventus* यौवने virorum intra annos 16-70, mulierum intra 16-30 complectitur, postea incipit *senectus* वृद्धत्वं. De virgine immaculata usurpatur कन्या - गौरी - नग्निका et कुमारी sed haec strictim.
94. Eandem sententiam proponit, verbis venatoriis ad res amatorias relatis; cf. *Jacobs* ad *Anth. Graec. I. Epigr. 91.* — शरव् ad tribum illam Barbarorum pertinet quae piscatum simul et venatum exercebat, alio nomine किराट venit (*Nalod. 3, 37.*), *Schol. कैवर्त* ut vs. 84. Ceterum शरव् *Srir.* lectio, si pharetram intelligis, potest ferri. — Anusvarus delendus in दल; चोरं habent C. D. alii चौरं utrumque rectum; झालाः autem legimus contra *Codd.* auctoritatem, *Visargum*, ut fit, negligentium.
95. Sententia ad eam, quam vs. 17. proposuit proxime accedit: omnia amoris oblectamenta sine virtute esse vana et citissime dispergi veluti extricatas margaritas nulla linea insertas. Virtus autem sive bona opera quae intelligantur facile apparet, sunt गृहकर्मणि praesertim vs. 1. commemorata, officia videlicet erga lares ceterosque Deos omnes sacrificiis praestanda, ita ut sensus simplex emergat: extra connubium et cum legitima uxore voluptatem, nullam decere aliam. Vocabulis सद् Edit. et सप *Cod. D.* corruptis substituimus सन् *domus, κατέξ.* praestantior ex *Mstis A. B. C.* et *Schol. Umbracula candida* divitem et hominem delicatulum designat unde epitheton श्रेयसात्पत्रः de regibus et sanctis frequenter legitur in *Brahnavai.* collat. *Raghuans. 9, 15.* Tales umbraculas, Indica arundine fulcitas Romanis mulieribus servi umbelliferi praegestabant; vid. *Böttiger Sabina II. p. 191.* et *Paciandium* de umbellae gestatione. — Imaginem de margaritarum filo non intellexisse autumo Editores Sr. ब्रुहत् तत् तु किं scribentes; neque forsitan scribae omnes perspexerunt, in A. exstat बुधन्तु in C. बुतन्तुकं *Schol.* bene explicat: चन्द्रगय कलहेन या क्रीडा तस्याः बुधन्तुकं गच्छति मुक्तातालं इव शोधं भश्यद् एकैकं चतुर्दिशासु प्रयाति separari igitur nullo modo possunt vocabula. Verbum ब्रुह् in hac re proprium videtur, cf. similem locum pulcherrimum *Uttaram Rāmchar. p. 13.*
96. Hominem devotum parum curare docet mulierum pulchritudinem; talis hominis menti at-

que animo amicitia, Dei puta, comparata est, quam ob rem foeminarum amore non eget amplius. Structuram totius distichi in versione, quantum fieri potuit, retinimus, de योग et यमिन् h. c. इन्द्रियनिग्रहकर्तृ in libro tertio videamus. Primum hemistichium Cod. B. claudit hoc modo: कृतिनस्तस्य सुकृतेः posterius tamen vocabulum denuo correxit scriba in किमितैः calami errore pro किमु तैः — Nomen *lunae* विधु omnes exhibent, Schol. विक्राशितैः περιφράζει. कलत्रा denique sibilante palatali scripsimus ut erat in apographis, quamvis dentali quoque scribatur ut Edit. Sr. corrigi iubet: *hydriam fictilem* significat vocabulum, dein ad mammas translatum. Ceterum quinque sensuum oblectamenta indicari quilibet ipse videt.

97. Amoris potentiam, sacra devotione devictam ridet poeta. Scholia desiderantur, textum igitur Codicum ope sensui maxime idoneo adaptavimus. Verbum कर्द्ध्यं *parvi aestumare, vilipendere* (cf. Sâhity. p. 243. कर्द्ध्यं न मां वृथा) propr. est *malam rem habere कष्टं प्राप्तुं* ut Schol. Niti 75. explicat; intransitive h. l. usurpatur et sensui convenit *fatigare, quem expressimus*. In Cod. B. रे कर्द्ध्यं exstat, quod facile praetulerim ut singulum enuntiatum a quoque membro absolvatur, neque tamen in textum recepi unius apographi lectionem nisi rationes accederent satis idoneae. टङ्कार्कैः in eodem Cod. omnino falsum est; de vocabulo कङ्कार्कं vid. vs. 8.: *apum strepitus* vel ad *nervum* pertinet arcus, qui apum serie confectus fingitur vel ad apes, Amoris tela ex floribus constantia, circumstrepentes. In Edit. Sr. porro legitur कोमलं कलत्रं — भावसे sed longe exquisitius est verbum बलासे in omnibus Mstis A. B. C. D.; cum Cod. B. vero legendum erat कोमलैः कलत्रैः. De vocabulo मधु vid. ad vs. 13., prius in vocativum mutavimus ex Cod. C., primum, ne idem adiectivum in attributo bis ponatur, deinde etiam ne allocutio ad puellam deesset necessaria. Totum vero compositum ad कटाक्षैः retulit Cod. B, lectione मधुस्त्रैः in क्षिप्तेः corrigenda, sed लोलैः omnes tuentur reliqui. *Deus lunam in vertice gerens* Sivas est, de quo ad *Vair.* vs. 1. vid.

98. Antequam ad coelestia evehebamur, omnia terrena nos arridebant et in quavis re mulierem videbamus, nunc autem in omnibus rebus summum numen contemplamur. Apposite fere *Meleager* canit (Epigr. 33.):

**Ἦν ἐσιδὼ Θήρωνα, τὰ πάνθ' ὄρω· ἦν δὲ τὰ πάντα
Βλέψω, τὸν δέ γε μὴ, τῦμπαλιν ἔδεν ὄρω.*

Denuo legitur sententia, quibusdam vocabulis differens, in libro *Vairâgyo*, Edit. Sr. p. 102 et in Cod. B. Scholia ad utramque recensionem diversa sunt non tamen multum, ut concordia vocum suadet, abeunt. Extirpavimus versum in tertio libro, rectius enim ad Amores pertinet, ibi vero ordinem aliquomodo turbat. Ut autem lector de variantibus lectionibus et de corruptelis quas in secunda recensione passa sit sententia, possit iudicare, tria priora apponamus membra:

यदासीद्ज्ञानं स्मृतिमिरसंस्कारजनितं
तदा दृष्टं तारामयमिदमश्रेष्ठं जगदिति ।
इदानीमस्माकं पटुतरविवेकात्त्वलनुयः

Vocabulum चक्षानं altiori sensu sumendum de ignorantia rerum divinarum, cui opponitur *γνώσις* sive in hemistichio secundo विवेकः *vera* (तद्भवानि) *dignoscendi facultas*, quam antea mundanis vinculis impeditam et Cupidinis praesertim tenebris obfuscata fuisse dicit. संस्कार in Vairāg. loco संचारं introductum, *ornamentum κατέξ.* externum per flores, unguenta et alia quaesitum (*Lass. ad Ilitop. p. 5.*), sed etiam *studium ac laborem* significat (प्रतियत्तुः *Vaijayanti. Sisupālab. 3, 54.*); utrumque bene quadrat. जगत् propr. *movens* de mundo terrestri ac visibili (दृश्यमानं Schol. Vair.) venit et toto universo त्रिभुवनं opponitur: mundum olim omnem (अश्रेष्ठं = सकलं) mulierum speciem induere putavimus, ut *Mrichh. p. 3.* loquitur अदो नमयं ज्ञीवस्तोकं पश्यामि *mundus mihi oryza videtur*, iam vero sapientioribus nobis vel invisibilia Dei speciem, ब्रह्ममयं, prae se ferre videntur. तारामयं in Vairāg. et नानाश्रेष्ठं Schol. aperte corrupta sunt ex नारीमयं enata, quod nisi statuas omne sententiae acumen perit; neque इति vel अपि ut B. habet, aequae placet ac verbum चक्षुः. *Stibium* oculorum aciem acuit (vid. ad Chaur. 16.), igitur sapientiae tale collyrium adscribit, ideo quod illa eundem visum, antea hebetatum, iam acuerit; Schol. Vair. पटुतर-विवेक एव चक्षुः निर्मलीकरपावस्तु ॥ vides igitur चात्त्वल merum esse sphalma; नुषुः autem, forma क्षिप् हाud infrequens (cf. *Mālat. p. 79.* शोषितपंककुंकमनुषः pag. 84.), hoc loco coacte tandem locum potest obtinere, Schol. तदेव नुषन्ति सेवन्ते ये ते, vertendum esset: *nobis, qui stibium sapientiae colunt, adhibent*; longe melius tamen Genitivus cum चक्षुः concordat. Quae quum ita sint, in lectionibus acquievimus iis, quas versus ille in libro Sring. exhibet.

99. Versus यामित्यादि in Edit. Sr. librum claudens ad centuriam secundam pertinet et tyothetarum tantum errore ad primam relatus est (v. *Colebrooke* introductory remark. p. xiv. not.). Versus gemini, qui sequuntur e Cod. A. desumpti, librum optime claudere videntur, neque tamen, ut in praefatione monuimus, ex ordine quo libri h. l. nominantur argumentum sumi potest, quod illi revera talem ordinem sequi debent. Dicit poeta: inclinationes hominum esse diversas atque invicem inter se distinguendas: alii enim religioni et devotioni (वैराग्यं) addicti sunt, alii mundanis officiis (नीतिः) obstringuntur, alii denique amorum voluptates (शृङ्गारः) sequuntur. Scholia desunt.
100. Quodsi homo mentem in Deum dirigere non possit res mundanas sequatur; illud per *lunam*, hoc per *lotos* indicat poeta et simul ad Centurias ipsas alludit, ut Schol. recte intellexit: अतो नीतिः शृङ्गारश्च वैराग्यं च उक्तं एतेषु यस्य प्रीतिः तेन तद् दृष्टव्यं ॥ In Cod. D. ubi haec quoque sententia exstat, aliud sequitur distichon, hanc rem clarius exprimens, quod tamen ad totius operis finem relegavimus, vid. infra *Supplem. vs. 25.* Ex coniectura

ceteroquin एव priori hemist. inseruimus ne metrum vacillaret; possis etiam भवति proponere a Schol. constructioni insertum: अस्य स्पृहा भवति. Pro falsa lectione in A. स्पृहायभोगे सवि ex Cod. B. et Schol. eam recepimus quae in textu comparet.

LIBER SECUNDUS.

DE OFFICIIS.

Centuria sententiarum secunda, quae sub Bhartriharis nomine circumfertur, inscripta est नीतिशतकं sive *de virtute*, nimirum ea quae in officiis erga se ipsum atque alios versatur. Vocabulum नीतिः *bonos mores* in genere significat (vid. *Schleg.* ad Bhagav. 18, 78.), inprimis comitatem, liberalitatem aliasque virtutes quae virum exornant, unde de principibus maxima laus est नीतिं sequi (cf. *Nalod.* 1, 5.). Praecepta moralia sive Ethice in libris, quibus est nomen नीतिशास्त्र, traduntur, ex talibus Vishnuserman regis filios erudire instituit (*Hitopad.* p. 8.) et his revera Bhartriharis centuria, quamvis singulis constans sententiis, annumeranda est. Liber decem minora complectitur capita, agit enim: *de stultitia, de sapientia, de fortitudine ac patientia, de opibus, de pravis hominibus, de bonis et virtutis studiosis, de ope aliis ferenda, de constantia, de fato, de bonis operibus*, ita ut quaeque sectio per decem disticha transcurrat. De aliis ad hanc distinctionem pertinentibus et praesertim de confusione per totam Centuriam in Editione Sr. conspicua, in Introductione egimus. Schol. Cod. A. librum huncce duobus, in laudem Ganesi ac Vishnuis, inchoat distichis, misere laceratis, quibus describendis ac restituendis chartam perdere nolumus.

1. Slocus, in Editione impressa omissus, auspicationis formulam continet ad numen supremum अहं, per spatium et tempus indivisum. In codicibus omnino mutilatus est versus, qui tamen abesse nullo modo poterat, praesertim si Scholiastae regulam audiamus, tres Bhartriharis potissimum centurias spectantem: ग्रन्थादौ ग्रन्थमध्ये ग्रन्थान्ते मङ्गलं आचारनीयं इति शिष्टाचारो ऽस्ति ॥ In Cod. A. primum hemistichium hoc modo legitur:

दिककालानवच्छिन्नानन्तचिन्मार्तये

omissis, per calami festinationem, post literas चिन्मा syllabis त्रम्, quas Cod. B. suppeditat, sed ne sic quidem metrum perfectum est neque caesura conspicua. In B. exstat:

दिककालायनवच्छिन्न^०

in qua lectione hypotmesin desideramus tantummodo; ex coniectura igitur bina epitheta induximus Dativi casu efformata, quo facto et suavis rhythmorum numerus restituitur et idoneus praeterea sensus evadit, quem in versione expressimus. दिग् Schol. per दशदिशामु circumscribit, sunt tamen octo tantum coeli plagae, quibus h.l. procul dubio annumerat punctum coeli superius inferiusque, sive ut poeta Arabs in simili descriptione

de Deo praedicat eum esse a sex lateribus vacuum *خال* *عن جهات الست* *خال* (*Amali vs. 7.*) hoc est eum nullum spatium complectitur. Neque minus tempus cadit in Deum supremum, sive praeteritum sit, sive praesens sive futurum, *ब्रह्मविष्यवर्तमानः* त्रिकालः Schol., id quod per कालादि indicare videtur lectio Cod. B. Aeternum igitur est neque ullo tempore divisum etsi mens humana numen illud innumerabilibus sibi effingere possit formis, sive ut idem loquitur carmen arabicum: *وفي الازمان حق كون جزء بلاوصف التجزي* — *अनुभूतिः = अनुभवः* conceptionem significat sive vim divinam, qua se in operibus suis manifestat et tanquam *ὁμοῦσιον* sese praebet. Pro साराय in Cod. B. male मानाय scriptum est.

2. Incipit caput de hominum stultitia *अज्ञप्रसंगा* h. e. *stultorum descriptione*, cuius hic primus versus in Ed. Sr. falso ad librum de amoribus relatus est ut supra vidimus. Queritur poeta de inconstantia mulierum, quae sententia, nisi in omnibus apographis locum suum occuparet, melius sane referenda esset ad caput de mulierum vituperio. Dicit poeta: mulier, quam amo, alium sequitur virum, sed quo minus fruatur illius amore, communis vetat hominum inconstantia, qua aliam vel ille cupit mulierem. Atque hoc illud est distichon ex quo de Bhartriharis vita concludere posse autumant Indi, id quod equidem in observatione tam communi ac lata vix affirmaverim. Videtur potius summam stultitiam hoc versiculo, quo omnibus maledicit, depingere Bhartriharis. Lectionum varietas paucis notanda est: particulam *अपि* in secundo membro Cod. B. bis ponit; in fine saltem *ज्ञानो* *अव्ययः* *सक्तः*, ut et A. praebet, contra metrum. In tertia autem versus parte *च* cum Codd. A. B. legimus pro *अपि*. — In fine licentia poetica *च* *एमां* observanda est.

3. Sententia sane verissima: qui insciens tantum est (*केवलं न ज्ञानाति*) erudiri potest et multo facilius ille qui rerum iam noscit distinctiones, non tamen facile corrigas eum, qui pauca gloriatur sapientia; cf. vs. 8. Eadem fere *κλίμαξ* in proverbiiis biblicis saepe observatur inter *כִּי*, *כִּי־ל* et *לִי*. Mendosae huius versiculi lectiones *अविशेषतः* et postea *न नरं* iam correxit Lassenius ad *Hitopad.* (in Comment. p. 191.) ubi Bhartriharis sententia legitur p. 129. Postremo dicto convenit fere locus *Hitopad.* p. 75: omnibus rebus remedium esse ac coercendi modum; Brahmanem ipsum vix corrigere posse mali hominis cogitationes: *मन्ये दुर्जनचिन्तवृत्तिद्वारो धातापि भग्नोपमः* « quibus cf. versum arabicum in Scholiis ad *Haririum* p. 37: *لكل داء دواء يستطب له إلا الحماقة اعيت من يداويها*.

4. Idem sensus aliis imaginibus illustratus. In singulis vocabulis nulla difficultas, imagines tamen, quae insunt, versione latina vix erant exprimenda: *दंष्ट्राकुल* propr. *dentium germen* homericum illud *ἔρχος ὀδόντων* exprimit; *मकरः* de quovis monstro marino usurpatur *कव-विशेषः* Schol.; inutilem igitur institueret laborem qui margaritas extricare vellet ex talis monstri ore, ubi nullo modo inveniuntur; Schol. disertis verbis *मपोरभाव* addit. Fallitur ergo *Rogerus*, vel in hac imagine poetica, animum Missionarii infestum prodens, dum addit:

les payens disent que les crocodiles ont des perles entre leurs dents; mais c'est un grand mensonge; les Chrétiens ne l'ont point encore trouvé. उर्मिमाला plane germanicum *Wellenkranz* est et de fluctibus decumanis venit; similiter तर्गमाला *Kirdarj*. 8, 28. — चपलत् legimus cum Codice B. et Schol., in A. प्रचुरत् exstat; adiectivum चपलं Edit. Sr. et *Loiseleur* exhibent, sed particip. praes. in talibus compositionibus frequentius est, forte quia *tremulans* Aoristi vim magis exprimit quam *tremulus*. Tertiam imaginem de re ardua et periculosa proponit poeta: ut si quis serpente vellet caput accingere, (cf. Suppl. 24.) cui non opponas: inter mulierum ornatum commemorari δράκοντα περι καρποῖς καὶ βραχίοσι, satis enim demonstratum est talia ornamenta, periscelides, annulos aliaque in formam saepius serpentum fabricata, δράκοντας fuisse appellata (*Jacobs* ad *Antipatr. Epigr.* 21.). De innoxiiis serpentibus, quos refrigerandi causa in sinu gerunt orientales mulieres, talia intelligere dicta, h. l. कोपित vetat, alibi nomen aspidis ipsum.

5. Tres proponuntur eodem sensu de re inani imagines, quarum prima graecum illud adagium ἐκ τῆς ψάμμου σχοινίον πλέκειν, et Plautinum: *aquam ex pumice postulare* exprimit; ad stultum corrigendum relata, convenit Proverb. 27, 22.: *si contuderis stultum in mortario*, coll. *Siracid.* 22, 7. συγκολλῶν ὄσρακον ὁ διδάσκων μωρόν. Verbum पीड् extorquere in tali re magnam vim habet, cf. *Natum* 5, 2. — Altera imago de sole in desertis arenosis refulgente desumpta est, quam speciem aquarum (चित्रं imaginem), Indi महीचिकां radiationem (ut hodiernum mirage) et मृगतृषिकां *hinnuleorum sitim* appellant, quia vel ipsae ferae in errorem ducuntur aquam expectantes. Saepissime hancce imaginem usurpant Orientales ad spem inanem et rerum vanitatem designandam, sic *Sāhityad.* p. 118. et *Kāoyaprak.* p. 51. *in mundo errare mente, aurea aquarum specie circumdata* फनकमृगतृषिकान्वितधिया; *Hitopades.* p. 132.: मृगतृष्यासमं वीक्ष्य संसारं क्षपाभंगुरं; *Sacuntal.* p. 130. et 155. Ed. *Chezy*; *Vikramorv.* p. 23. p. 19. *Mālat.* p. 154. प्रमोदमृगतृषिका *Vita Timuri* II. p. 508.: لو لم تكن الدنيا وما فيها هباء خيثغور — add. Schol. *Harir.* p. 294. *Lebid* Moall. vs. 15. *Coran. Sur.* 24, 40. ubi *Gelaledd.* السراب هو شعاع يرى فيها نصف النهار في شدة الحر inprimis vid. *Gesenium* ad *Iesaiam* 35, 7. ubi vir doctiss. veterum et recentiorum loca larga collegit manu. Apud *Iesaiam* שָׂרָב appellari notum est, quam vocem persicam haud miraberis si vocabula exotica in linguam hebraicam irrepsisse videas alia, v. c. שָׂרָב pers. فروار *domus aestiva*, 2 *Reg.* 23, 11.; שָׂרָב pers. فَرانك *magnificus*, *Numeror.* 34, 25. unde *Pharnaces* ille apud *Herod.* 7, 66.; שָׂרָב pers. نِيرَت *obtrektor* *Proverb.* 16, 28. et id genus alia in *Genesi*, librisque senioribus, sed hoc ὡς ἐν παρόδῳ. Vocabulum سرآب *faciem aquae* proprie designat, coll. nominibus eiusdem rei persicis گورآب *aqua coeca*, آب مایش *species aquae* et alia (v. *Ousely travels* I. p. 270.). Nostrates praeterea *Fata Morgana* appellant, quod arabicum videtur فاتحة مرغنة *manifestatio desiderii*; ver-

- bum *غبن*, *bibit* et *desideravit* huic rei bene convenit. Ab his, de quibus modo egimus, differunt imagines quae in omnibus Indiae centralis regionibus tempore frigido conspiciuntur et *Seekote* h. e. श्रीतकोट *frigoris castellum* et *Desasūr*, देशसुर (?) *regionis omen* vocantur. — Proverbialis videtur locutio: *cornu leporis capere* de velocitate leporis simul et de re nihili desumpta, (cf. *Vairāg.* 99.) मृगशृङ्ग *dorcadis cornu* in manu quidem gestant devoti (*Raghuw.* 9, 17.) sed hoc absonum esset in hoc nostro loco. — Verbum *घट्ट* specialim de *venatu* usurpatur, *विषापां cornu animalium* et *dentem* simul apri et Elephantis significat: *विषापां पशुशृङ्गे* स्यात्कोटद्विरदन्तयोः *Visvakosh.* Sisupāl. 1, 60. Ceterum pro *समेत* Cod. A. et Schol. malunt *समेत*, sed Medium in hoc verbo usitatius est, et *च* in distichi initio vix locum habet.
6. Convenit sententia in *Hitop.* p. 74. obvia: *centum beneficia vana esse in malis*, *सप्तसु, totidem bona verba in stultis*, *सप्तसु*; coniunguntur enim et invicem ponuntur *stulti* et *malis* ut apud Hebraeos. Adde proverbium illud Zabiorum: *sapientum praecepta stultis esse inutilia, veluti suisibus margaritae* (*Lorsbäch.* Museum für bibl. und Or. Lit. Marb. 1807. p. 37. seq.) et similia Proverbiorum biblicorum loca. *समुत्तमते* correximus e Codd. A. B.; de constructione Infinitivi sanscriti vid. *Doppium* ad Indralok. 1, 16. docte disputantem; *साल* propr. *crinem, hilum* h. l. idem quod *कोमलं* significat. — *मेतुं* Cod. B. eodem sensu quo *मेतुं* exhibet; *सत्रमपीन्* pluralem e Cod. A. et Schol. induximus. *Mimosa Sirlsha* Roxb. admodum tenera, ut iam ex verborum contextu apparet, ad Acaciae species pertinet, flores suavissimi, quos auribus imponunt mulieres, spicarum formam referunt, aristam igitur huius floris intelligit poeta (cf. *Chaur.* vs. 22.). In secundo hemistichio *सारासुधे*: veram habent lectionem A. et Schol., Srir. *सारा*°, Cod. B. *सौर*° quod casu fortuito in nostrum textum irrepsisse dolemus. Est enim: *lactis oceanus* qui inter maria mythica comparet, sententia vero: mellis guttulā huius dulcedinem adaugere, (*γλαῦκ' Ἀθήναζε*) hoc loco et reliquis versus sententiis inepta est. Quamobrem si quis *सौर*° vocabulo veluti *सौरसिन्धु* etiam magnum oceanum, quem Dii turbarunt olim ut nectar pararent (*Kirdārij.* 9, 28.), in universum vult significari, fortius et significantius *salis mare* commemorari ideoque tutius *सारा*° lectionem stare contendimus. Ceterum *सुक्ते*: falso praebent Codd. omnes, scripsi cum Srir. *सुक्ते*: (e सु + उक्ते:).
7. Sensum exprimit illud: *si tacuisses, philosophus mansisses*, sed omnino convenit Epigramma *Palladae* 76. (*Anthol. graec.* III. p. 130.):

Πᾶς τις ἀπαίδεντος φρονιμώτατος ἐστὶ σιωπῶν,

Τὸν λόγον ἐγκρύπτων, ὡς πάθος αἰσχρότατον.

et Iobus 13, 5. Multi omnino sunt Orientales in taciturnitate commendanda, praesertim *Hebraei* (*Proverb.* 10, 19. 13, 3. 17, 27. 28. 21, 23.), *Zabii* (*Lorsbach.* l. l. p. 12-19.), *Persae* (v. *Pendnam.* et *Gulist.* sexcenties) et *Arabes*, quibus adagium Alidis *سكوت اللسان سلامة الانسان* *sempet in ore est*. Observandum tamen est omnes hosce populos in loquacitate

periculosum aliquid videre propter imperium, quo coercentur, despoticum, apud Indos autem taciturnitatem solum tanquam signum sapientiae commendari, cf. *Sāhit.* p. 309. साने मौनमित्यादि ॥ ex *Raghuv.* 1, 22. errores in Edit. Sr. correximus; pro एकान्तहितं Cod. A. et Schol. legg. एकान्तगुणं quod eodem redit.

8. In Edit. typis vulgata sententia haec legitur *Vairdy.* p. 110., ubi nexum sententiarum interrumpit; ab omnibus praeterea Codd. ad librum Niti relata est. Schol. in Edit. Sr. paullisper differunt ab illis in Cod. A. conspicuis, neque tamen attinet diversas vocabulorum interpretationes inter se comparare; id unum addo: अकिंचित्तः in Schol. impressis, sensui repugnare. Dicit enim poeta: se scientia paullulum tinctum olim, arrogantia fuisse inflatum, donec tandem, sapientia imbutus modestiam didicerit; iam vero hoc ipsum de se profutetur quod Graecorum sapientissimus dixisse fertur: se omnino nil scire (cf. *va.* 3). — अनुलिप्यं Cod. A. praebet, conservavimus अलिप्यं quod sensui metaphorico peculiare est; सुभ्रु omnia apographa गुरु illi Ed. Sr. substituunt.
9. Sententia frigoris summi plena, eo redit ut stultitiam demonstret hominum, qui per familiae ac generis pravitatem non monentur ut altiora adeant, sed vitam simili modo contemptam agunt, canis instar, vel Deum adstantem, id quod de Indri statua procul dubio intelligendum, non curantis cf. *sloc.* 58. *Hitop.* 92. huic sententiae conveniens. Sensus a duobus pendet vocabulis, primum a फलगुता, abstractum adiectivi फलमु quod de plantis medulla destitutus et aridis (*phlefs*) usurpatur, unde फल in textum impressum irrepsit, metro contrarium; Schol. निःसर्ता bene explicuit. Quae quum ita sint haud male *familiae ariditatem* intelligere possumus de *egestate domestica* quam sublevare non studet infimae gentis homo, quem quidem sensum Cod. B. indicat fortasse, loco जन्तुः lectione मैत्रो, quod cum vocabulo sequente coniunctum *amicos non curat* simpliciter significaret. Obstat tamen, quo minus hanc unius codicis lectionem accipiamus diserta verbi न गपायति explicatio न लक्षति *non pudet* quo Schol. sensum, quem indicavimus tuetur. Pro विगन्धि quod unice rectum (Rogerius: *qui put*), Cod. A. et Schol. interpretamentum विगर्हितं in textum recepere. In निरूपमर्त्सं Schol. secuti sumus qui निरूपं अर्त्सं explicat, videtur ergo रूप vocalis in compositione correpta cf. etiam अद्भुत et नीरूप.
10. Versus haud inficetus, per editores Sr. omissus, in Codd. A. B. circa lectionem difficultatis aliquid habebat quod primo obtutu ne scholiorum quidem adiumento solvere poteram. Etenim in mythis a Sivi cultoribus profectis, qui quidem hac in re maxime sunt vulgati, Gangā dicitur ex coelo in Sivi caput primum cecidisse, deinde autem in montem Himālayum (vid. *Ramdy.* 1, 32.), igitur in sententia nostra स्वर्गात् expectares, ex quo in caput Sivivicum, शिरः शार्त्वे, cadere possit, ut etiam Rogerius vertit: *lequel est venu de Surgam sur la teste d'Esvara*. Ablativum metrum quidem permittit, tuentur tamen Accusativum स्वर्गं Codices, et recte quidem Schol. si audias, qui शिरः शार्त्वे पतति primum enuntiatum et Gan-

gam ex Vishnui pedibus in Sivi caput profluxisse, ad mythum Vaishnavorum (vid. *Roger. porte ouverte* p. 273.) docet: विष्णुपादोदकं घादी महादेवस्य शिरः तत्पति घागतं पतति ॥ Iam vero his praemissis, facile corrigas lectionem Cod. A. शिरसस्त, ubi particulam तु primum suspicatus eram, in शिरसो ऽतः, praesertim quum B. शिरसस्तः praebet, ita ut tota structura sit: घादी शिरः शार्वं पतति शिरसः स्वर्गं घतः स्वर्गात् पतति क्षितिधरं ॥ Aliam in altero hemistichio molestiam parat lectio Cod. A. घधो गङ्गाक्षेपं cuius postrema vox घाक्षेपं h. l. *casus, propulsio* cum उपगता non concordat. Glossam sapere videtur nisi merum sphalma pro घधो गोमेयं Cod. B., quod et Schol. habent. विवेकभट्टः propr. significat eum qui *e distinctione excidit*, sive अविवेकिनं. Ultimum vocabulum शतमुखैः ad Gangam proxime referendum est, quae in oceanum per. centum capita defluere dicitur, alias सप्तमुखी *septem ostia* habens nominata (cf. *Pompon. Mela* 3, 7.); epitheton tamen saepius postremo loco ponitur ad metaphoram absolvendam, ita ut ad reliqua quoque possit referri et hoc quidem loco ad interitum simul stultorum, sive quod idem est, improborum hominum, omnem disciplinam contemnentium.

11. Slocum hunc ad caput primum retulimus non modo ut decem versibus constaret sectio, auspicationis formulam non complectens, sed ob totius distichi tcnorem potissimum ac sensum, cui convenit *Proverb. 17, 12.: ursa potius orbata occurat viro quam stultus. Rogerius* sententiam omisit neque Scholia adsunt. Lectionem पर्वत, cui दुर्ग melius convenit quam गहन illi in Edit. Sr., debemus Cod. A., retinuimus tamen संसर्गः pro संपर्कः quod idem Cod. praebet. Ex coniectura, ut videtur, *Loiseleur* भान्तुं proposuit: obstant Msta, neque Infinitivus vocabulo वरं solet adiungi (cf. *Hitop.* p. 33. Sl. 144. वरं etc. भक्षणं, न etc.).

12. *Secunda sectio* in laude sapientum विद्वत्प्रसंसा versatur, ita ut per sapientes viros simul probos et virtuti addictos intelligat poeta. Tria eruditorum genera proponuntur: librorum sacrorum interpretes nimirum, horum discipuli et vates in universum, sed variant auctoritates. Videamus igitur de singulis. Per शास्त्रं omnes in genere libri intelliguntur, qui ad religionem non modo sed ad liberalem simul doctrinam et humanitatem ducunt, ut vel *grammatica*, व्याकरणाभिधानादिभिः शास्त्रैः Schol., quippe quae revelata divinitus putetur et ad Vedorum fontes perducatur: primum itaque enunciatur: *qui per librorum sacrorum conditos sonos facunditatem oris adepti, magistros, sive गुरुवः* indicat religiosos potissimum, quorum discipuli, sive ब्रह्मचारिणः sequuntur. Attamen Codd. A. et B. vocabula sequentia in novum magistrorum epitheton coniungunt, ille: शिष्यप्रदेयामाः, alter: शिष्योपदेयामाः *qui discipulorum eruditionem curant*; Rogerius *qui est capable d'instruire les autres*, quod facile sane praetulerim, nisi Schol. per तथा च sciunxisset singula enunciata. In secundo hemistichio uterque Cod. कवयः iterum proponit pro सुधियः, Schol. कवयः तु सुधियः nihil mutavimus, neque in ultimo colo, etsi lectio B. कुपरीक्षका न multo clarior: *mali exploratores, non lapides pretiosi sunt vituperandi.* Verba Schol. adscribam: यथा

महामपायो बहुमूल्याः ते कुपरीक्षकैः अज्ञात्वा अर्घ्यतः मूल्यतः पातिताः शून्यमूल्याकृताः तर्हि अयं दोषः परीक्षकाणां । ननु मपािनां परीक्षकाः कुत्साः स्युः कुत्सिता एव न तु मपायः ॥ *Convenit Hitopad. p. 55.: gemma manet gemma etsi in pedibus pendent; p. 71.: si adamas stanno circumcluditur, lucet tamen et vitium illi est qui tam male cum inseruit.* In eodem libro p. 26. praecipitur regionem illam esse deserendam in qua nullus sapiens, वियागमः. De laude poetarum cf. *Niti vs. 21.*

13. Subiectum totius sententiae est वियाख्यं अन्तर्धनं in quo आख्यं *sic dictum* metaphoram indicat, idque sensu quodammodo ironico ut alias नाम (cf. 17. ubi in Scholl. वियाख्यं pro नाम). Talem suppellectilem dicit semper augeri, quia docendo discimus, neque unquam interituram etsi periodi mundi, कल्पाः volvantur. Gravis sane doctrinae commendatio, in qua multi omnino sunt Indi, quorum lingua pro *sapiente* plus viginti nomina consignavit. Ceterum Edit. Sr. sphalmata correximus, ut ज्ञाति in versus initio, ex solita literarum ज्ञ et य confusione eodem modo infra vs. 32. et saepius; sic ज्ञवन dicitur et यवन *equus celer* यागुना hodie *Djamuna Διαμύνα* nomen fluvii etc. उक्तत e Codd. scripsimus pro अक्षति quod nullum sensum praebet.
14. Eruditi haud sane contemnendi sunt, summa enim gaudent potentia, neutiquam casus fortunae timentes, quae non magis eos vincire potest quam culmus levis; quemadmodum elephantes furiosi florum fibris non constringuntur (cf. Nit. 6.). Pessima tyopthetarum vitia in Edit. Sr. emendavimus. Hemistichia transponit Cod. B. una cum Schol. स्वलान्तं legens et विस sibilante dentali scribens; exstat enim विस, विषा et विष pro कम्मलकेसर. Elephantorum furorem indicat epitheton *humore frontali striatam genam habentes*, sive ut Schol. verbis dicamus: अभिनवा सुन्दरा मदजललेखा तथा श्यामायमानगण्ड-स्वलानि येषां ते.
15. Versum, Edit. Sr. lectionem si sequeris, obscurissimum, e Codd. A. B. quibus ubique ad stipulantur Scholia, emendavimus; in hemistich. secundo tamen unius Cod. B. lectionem विधि cum vocab. sequent. coniunctum et अपहर्तुं etsi stare poterant, reiecit. Sensus Schol. bene indicat: यो यस्य स्वाभाविकः सदुपाः तदुपां न को अपि हर्तुं शक्नोति । *Rogertus* in notula addit: Deum ipsum sapienti adimere non posse doctrinam; recte quidem uterque quoniam de virtute et doctrina agitur, plus tamen inest versui, scilicet: *Brahmānem ipsum nil valere adversus fatum* (विधि) et unum ipsi negatum esse ut infecta reddat quae *φουσιῶς* menti quasi fuerint inusta (वेद्य vid. *Sring. 52.*). Sic Ibin quidem turbare nidumque eius destruere potest numen neque tamen innatam ipsi facultatem auferre valet, qua bibendo lac ab aqua intermixta separat, ut proverbio de hac ave narrant Indi. Eandem rem, fabulam sive observationem naturalem, spectat *Kalidāsus* in *Sakunt. p. 143.*: हंसो अपि क्षीरमादत्ते न मित्रा वर्जयत्यपः ubi *Chezy* (II. p. 250.). *Bhartriharis* sententiam vertit quidem, sed, ut ex mendosa editione aliter fieri non potuit, liberius.

16. Sententia eodem redit quo nostrum: *vestis non facit virum* (cf. vs. 63.); sermone tamen simul intelligitur sapientia, oratio erudita atque expolita, sive ut simili verbo dicamus *λόγος*. Vocabulum कृतिनं servavimus utpote exquisitius et bona hominis opera simul indicans; Cod. A. et Schol. पुरुषं denuo legunt. सलु certe mutavimus in सलिल ex Cod. A. et Schol. qui सकल explicuit.

17. En summam doctrinae atque eruditionis laudem, illo Ciceronis loco nobilissimo haud sane cedentem: *Haec studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium praebent; delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur* (pro Arch. c. 7.). Sententiam nostram Edit. *Hitopadest* Londinens. suam fecit sed ex nova demum Edit. Bonnensi expulsa est (vid. *Lassenium* in Comment. p. 14.). Ibi vero ordo membrorum ita variat ut 1. 2. 3. 4. sese invicem sequantur, quorum secundum et quartum hoc modo sonant:

विद्या कीर्तिकरी सभावप्रकर्त्री विद्या परं लोचनं

विद्या जीवनहेतुत्र भुवने विद्याविहीनः पशुः ॥

Doctrina laudis et publici assensus est conciliatrix; doctrina clarissimum lumen; doctrina vitae praesidium in hoc mundo; doctrina destitutus est pecus. Exstant quoque विद्यातिगुप्तं pro प्रच्छन्नगुप्तं et विद्याक्षयं संबलं *doctrina inexhaustum viaticum* pro विद्या परं देवतं neque tamen est quod mutemus quidquam quum omnia apographa et vel ipse *Rogerus* textum qualem dedimus, exhibeant, si unum vocabulum शुचि in Edit. Sr. excipias quod in न हि commutant membranae; Roger: *mais l'argent ne peut pas tant servir.* Cod. B. literam श्र iam pinxerat, शुचि scripturus, mox vero delevit. Vocabulum यशः compositione ad sequentia pertinet, Schol. कीर्तिसुखं करोति ॥ *Yatesius* (Gramm. p. 330.) posterius hemistichium ex Edit. impressa haud dubie desumpsit, eadem atque illa legens vocabula. Ceterum ne durius dictum existimes विद्याविहीनः पशुः cf. *Proverb.* 12, 1 et pulcherrime *Mulavi Manooft*:

فرسته رست بعلم بهيمه باجهل

☆ میان هردو منازع بماند مردم زان

Angelus creatus est cum sapientia, brutum cum stultitia; inter utrumque ambiguum haeret hominum genus.

18. Bona quaedam totidem malis opponuntur (cf. 45. Supplem. 10.), sed non ita quidem ut opposita ubique quaesiverit poeta, in secundo enim hemistichio, ubi cardo sententiae vertitur, tria inducuntur laude digna: *eruditio, modestia et poesis*. ज्ञान्तिः *lenitas* est atque *aequabilitas*, quae ubi adest, *verbis lenientibus*, सचनेन non opus habet. Sic Cod. A. legit et Schol., apud quos sententia, in aliis Membranis et in Edit. Sr. ommissa, sed ad caput supplendum necessaria, exstat: lectionem tamen verissimam कसचनेन quam tutius in textum recepimus, *Rogerus* prodit: *n'a point besoin de harnois.* Lenitati, iam nulla casside incedenti et omnium animos sibi concilianti, opposita est *iracundia*, quae ubique

hostis instar hominem conturbat. De *cognatis* saepe queruntur Indi et amicum sincerum in rebus adversis longe praefendum esse fratribus et propinquis, ut veteres Hebraei, docent: cf. *Proverb.* 17, 17. 18, 24. 19, 7. 27, 10. *Idimb.* 1, 39. *Hitopad.* p. 98.: परो ऽपि हितवान् अन्धुर्न्युरप्यहितः परः ॥ Hoc loco ignem discordiae inflare dicuntur notissima imagine (cf. *Gulist.* p. 212. et *Proverb.* 26, 20.) cognati, *amici* contra consilio et opera omnia conciliare, सुहृत्सर्वहितं करोति Schol. — Pravi dein et perniciosi homines serpentibus similes sunt, nam, ut addit Schol., सर्पाः दंष्ट्रावेषां मारयन्ति तथा दुर्जना अपि द्विद्वान्वेषणेन मारयन्ति ॥ Ubi vero *eruditionem*, omnibus laudibus maiorem, अनवर्षा i. q. सुन्दरां, tibi comparaveris, ubi *verecundia* ac modestia tanquam ornatu utaris et *poesi* animum applicaveris, tunc rebus externis omnibus poteris carere.

19. Enumerat virtutes, quibus vita humana, लोकस्थितिः ut ex Cod. A. lego, beata fiat. परिजन *domestici*, οἱ περὶ τινα, ex Edit. Sr. retinui, परजन ut A. proponit, idem esset quod प्रनुजन in secundo hemistichio. Transpositio enunciatorum in secunda linea et tertia, Codicum A. B. nititur auctoritate, adstipulatur quoque Rogerius. नयो नृपत्तने melior lectio est quam स्वयः स्वलत्तने quum iam de malignis egerit poeta neque स्वयः simpliciter positum contemptum satis exprimat. Particulam तु denique in membri posterioris initio, quae oppositi aliquid semper in se continet, cum च permutavi, quod ipsae membranae confirmant. Scholia desiderantur.

20. De bonorum hominum natura alia quidem sectio sequitur infra, at, quum probi cum sapientibus semper coniungantur et in versuum ordine magna omnino confusio deprehendatur, quam tollere nemo facile possit, sententiam hanc et proxime sequentem suis locis movere nolui, codicem A secutus, alioquin certe melius ad caput sextum pertineant. De bonorum consortio plura vid. *Hitopad.* p. 7.

21. Slocus hic laude poetarum, utpote eruditorum, de sapientia caput optime claudit; vates enim, dummodo recte agant, omnes superant homines, carminibus suis immortales fiunt et in ore virorum semper versantur; cf. supra vs. 12. 18. *Hitopad.* p. 33. sl. 145. et *Kāvyaṅg.* p. 182.:

दिवमप्युपयातानामाकल्पमनल्पगुणगणा येषां ।

रमयन्ति जगन्ति गिरः कयमिह कवयो न ते वन्याः ॥

Ambiguitas exinde quodammodo exoritur, quod सुकृतिनः obiectum quoque esse potest, nos tanquam epitheton poetarum sumpsimus, quemadmodum ex ore magistri recepit Rogerius: *celui qui est sage et qui peut faire des livres, ne craint ny la vieillesse ny la mort.* रससिद्धाः et Codd. A. B. substituimus रसवैयाः Edit. quod eodem redit; in fine autem cum apographis legendum erat भये ne tota sententia claudicaret, quid enim sibi significaret in Edit. Sr. *illis gloriae non esse ex senectute, morte et nativitate?* यत्रःकाय compositum est: *gloriae corpus*, poetice dictum, etenim tali corpori interitus sane non imminet.

22. Gloriam, fortitudinem, ambitionem ac magnum animum hocce capite tertio, मानश्रीविप्रसंस्त
 inscripto, celebrans, exempla plerumque sumit poeta de elephantis et leonibus et hoc
 quidem versu sensum inculcat eum: hominem ad extrema quaecunque perductum, animi
 generositatem exuere non debere quocum *Luciani* illud ἔλεφας μῦν ἐχ' ἀλίσκει confe-
 ras. Pro श्रियिलः प्रायोः ut Vulg. exhibet, Codd. omnes compositum inducunt; Cod. A. et
 Schol. praeterea श्रियिलप्रायो = विगतप्रायः *vitae facultate evanescente* quod ob sequens
 प्रायोषु fortasse melius. Lectionem dein Codd. मनेभेन्द्रु qua rei gravitas augetur, praetulimus.
 केसरी sibilante dentali scribunt librarii, rectius tamen, etymon si spectas, केसरी *iuba*
praedius exaratur; vocabulum दीधिति *radius* ad gloriam ac splendorem transfertur; कवल
 cum ग्रस *bolo* convenit fere et coniunctim nostrum *Hungerbissen* exprimunt, acsi dicas:
frustum ad fumem satiandam.
23. In eadem imagine pergit versus, quem iam antiquitus fabularum *Hitopadesi* collector
 suum fecit. Legitur ibi p. 51. et *Lassenius* p. 91. discrepantium lectionum valorem docte,
 ut solet, perpendit: स्वल्पं Codd. exhibent, ad ह्रस्विकं referentes, neque igitur ad epithe-
 ton sequens est restringendum; illud autem ह्रस्विकं quod ex Cod. Paris. recepit *Lassenius*,
 tanquam exquisitius, vereor ne cadat, quum omnes, quos inspeximus Codd. ह्रस्विकं id est
 शेषमात्रं praebeant. In ultimis secundi membri vocabulis *Membranas presse secuti* sumus:
 in unica particula च variant auctoritates, A तु legit, B पुनः तस्य, attamen तत् vix abesse
 potest. Operae pretium videtur versionem *Mokaffae* (*Calila* p. 83.) adscribere, ut videas
 quam scite *iumentum* substituerit elephantis, Arabibus minus noto: كلکلب يصيب عظما
 يابساً يفرح به — کللاسد الذی یفترس الارنب فاذا رای البعير ترکها وطلب البعير
24. Hoc etiam distichon sibi vindicavit *Hitopadesus* p. 4. coll. *Calila* p. 83. ubi sensus paulla-
 tim mutatus, quia apud Indos ad dogma metempsychoseos spectat sententia. Transpo-
 sitionem hemistichiorum, ad sensum recte capiendum necessariam, bene instituerunt Codd.
 A. B. hanc igitur nativam consecutionem libenter adoptavimus. Scholia desiderantur.
25. Emendavimus versum, uti nunc sese habet, e Codd. A. et B. In Edit. Sr. legitur:

दे वृषी तु मनस्विनः ।

सर्वलोकस्य वा मूर्द्ध्नि विप्रौर्यते वने ऽथवा ॥

melius utique *Potentialis* venit, iam ob metrum quia contra sloci naturam in tertio pede
 diiambus est (*Videsis Ewald über einige ältere Sanskritmetra* p. 9.). In Cod. A. sententia
 iterum prostat vs. 104. paucis tantum mutatis, videlicet:

मालतीकुसुमस्येव दे गतीह मनस्विनः ।

मूर्द्ध्निवा सर्वलोकस्य शौर्यते वने एव वा ॥

et in *Hitopades.* p. 31. ultimum distichon sonat:

सर्वेषां मूर्द्ध्निवा तिष्ठेद्विप्रौर्यते वने ऽपि वा ॥

In eodem sensu fere *Bhavalbhūti* in *Uttararāmacharitro* p. 7. et *Mālati* p. 160. dicit: सुर-
 भियाः कुसुमस्य सिद्धा मूर्द्ध्नि स्थितिर्न चरपौर्यताउनानि ॥

26. Versus in Hitopadesum receptus, p. 51., atque ex illo, sive potius e communi fabularum fonte Panchatanthro versioni Arabicae insertus est, p. 83. ubi hoc modo sese habet sententia: *الا تسمى ان الكلب يبصص بذنبه حتى ترمى له الكسرة وان الفيل المعترف: بغضله وقوته اذا قدم اليه علفه لا يعتلغه حتى يمسح ويتملق*. Per *अधश्चापावपानं deorsum pedem dimittere* canis gestum puto designari illum, quem nos *pedem dare* vocamus. Schol. comparisonem inter ambitiosos atque viles homines amplius deducit, quam tamen exscribere haud necesse est, quia sensus per se satis patet.
27. Ex mythologia petita de fortitudine imago est, quam vix intelligas, nisi fabulam ipsam, ad quam spectat, ante oculos habeas. Narratur etenim in *Ramaide* 1, 45. et fusius in *Bharateo*, ex quo *Wilkinsius* episodium anglice vertit, nuperrime a *Poleyo* (*Chandic.* 5, 63.) denuo exhibitum: Quum Dii et Danavi, sive daemones (*असुराः*) coniunctis viribus oceanum agitent olim, ut nectar exinde elicerent, et venenum iam apparuisset a Sivo occultatum (v. *Chaur.* 50.), Rahu, Danavorum princeps, primus, ut immortalitatem sibi compararet, clam gustavit potum; Chandrus vero, sive Deus Lunus furtum ulciscens, caput illi abstulit, quod statim, aequae ac Rahu corpus, immortale factum, ad coelum tetendit. Iam vero ex inveterata erga lunam et solem simul omnia tuentem, qui factum prodiderat, hostilitate utrumque semper sidus persequitur Rahu atque ex parte devorat quando eclipsin illi patiuntur. Quinque alii in versu commemorati planetae sunt, scilicet *बृहस्पतिः Jupiter*, *शुक्रः Venus*, *बुधः Mercurius*, *मङ्गलः Mars* et *शनी Saturnus*, quos etsi praesto sint omnes, non tangit sed praecipuos tantum adit Rahu et id quidem mutilato corpore: eodem modo fortes homines et generosi rem arduam nunquam deserere debent. Vocabulum *पर्जन* hac in re proprium, iuncturam planetarum, phases lunae et aequinoctia etiam designat, hoc loco de tempore usurpatur, ubi deliquium patiuntur astra dici et noctis. Fabulam hanc poetae saepe respiciunt, cf. *Mālati* p. 84.: *राहोश्चन्द्रकलामिवाननचरी देवात्समासाय* « *ib.* p. 155.: *आपूर्णाश्च कलामिरिन्दुरमलो यातश्च रहोर्मुखं* « *Chaur.* vs. 10. *Nal.* 16, 14. et plane similis poetae Arabici *Ali ben Abi Taleb* est sententia (p. 185. Ed. Kuypers):

وفي السماء نجوم غير ذي عدد
وليس يكسف الا الشمس والقمر

Etsi in coelo sunt stellae innumeri, tamen sol tantum et luna deliquium patiuntur.

28. Vishnuem Deum in decem transformationibus s. *Avatāris* varia sub specie externa hominum salutem olim quaesiisse et in tertia revelatione sua *apriiformi* orbem terrarum ipsum, ne diluvio periret sustentasse, omnibus notum est iis certe qui ad Bhartribaris sententias accedunt lectoribus. Mythum hunc, aliis exornatum fabulis popularibus, sibi sumsit poeta ad exemplum perponendum: generosiores animos magna quaeque sine ulla molestia moliri ac perferre, sicuti *Chaur.* vs. 50. fabula utitur, ut, promissis standum esse et

Kālidāsus (Sakuntal. p. 92.) ut principum officia (coll. *Sāhity.* p. 239. infr.) demonstret. Docet vero *Bhart.*: mare illum hodieque portare *aprum*, luno dentibus suis *testudinem* sublevare marinam, in illa ingentem incumbere *serpentem* et hunc tandem, cervicibus porrectis universum terrarum orbem sustentare; qui quidem rerum in hac sententia propositarum ordo, ex simplicissima de Nārāyano imagine enatus paullatim videtur. Spiritum etenim divinum sibi fingunt antiquiores mythologi, sive *विष्णुं omnia pervadentem*, tunc, quod aquas permearet, नारायणं nominatum, aeternitatis serpenti, proprio nomine शेष *discriminatio* nuncupato incumbentem in aquarum facie natasse, donec ex huius Dei umbilico nymphaea exsurgeret quae demiurgum Brahmānem mox emisit in lucem. Ex hac opinione, qua terram serpenti impositam recte poterant concludere, fabula augebatur, quum alii exstarent myhi, qui *testudinem* et *aprum* hoc onere occupatos inducerent: unum igitur alteri impositum sibi fingebant seriores, ad oceanum semper recurrentes, qui tamen ipse in mythologumenis quibusdam aliis elephantis tandem superstruitur. Eandem fere fictionem veteres Arabes excogitarunt seu ex Rabbitorum fortasse fontibus hauserunt et sciscitantibus de universi structura proponunt, quando terram primum per angelum, Atlantem forsitan volunt, dein per lapidem Iacuthum, tunc per taurum, illum denique per piscem ingentem in aequore natantem portari fabulantur. Operae pretium est locum ex Cod. *Damiri*, quem Bibliotheca huius urbis Wallenrothiana conservat, describere; exstat fol. 37. hoc modo: قال وهب بن منبه كانت الارض كالسفينة تذهب وتجيى فخلق الله ملكا في نهاية العظم والقوة وامره ان تدخل تحتها ويجعلها على منكبيه فاخرج يدا من المشرق ويدها من المغرب وقبض على اطراف الارض فامسكها ثم لم يكن لقدميه قرار فخلق الله تعالى صخرة من ياقوتة حمراء في وسطها سبعة آلاف ثقبة تخرج من كل ثقبة بحر لا يعلم عظمه الله تعالى ثم امر الصخرة حتى دخلت تحت قدمي الملك ثم لم يكن للصخرة قرار فخلق الله تعالى ثورا عظيما له اربعة آلاف عين ومثلها اذان ومثلها انوف وافواه والسنة وقوايم ما بين كل اثنين منها مسيرة مائة عام وامر الله تعالى هذا الثور فدخل تحت الصخرة فحملها على ظهره وقرونه واسم هذا الثور لوثيا ثم لم يكن للثور قرار فخلق الله تعالى حوتا عظيما لا يقدر احد ان ينظر اليه لعظمه وبريق عينيه وكبرها حتى قيل له وضعت البحار كلها في احدى مناخره فكانت كخردلة في فلاة فامر الله تعالى للحوت ان يكون قواما لقوايم الثور واسم هذا الحوت بهموت ثم جعل قراره الماء وتحت الماء ظلمات

Refert Wahab ben Menubbah terra est sicuti navis quae abit veniitque. Creavit autem Deus angelum summa magnitudine et validudine instructum quem terram subire iussit et humeris suis portare. Protendens igitur manum

unam ab Oriente, alteram ab Occidente complexus est terrae angulos illamque sustinuit, neque tamen erat pedibus ipsius quietis locus. Quare creavit Deus lapidem ex carbunculo, in cuius medio erant septies mille foramina, ex unoquoque foramine mare exhibat cuius magnitudinem nemo novit praeter Deum. Tunc iussit Deus lapidem subesse angeli pedibus neque tamen lapidi erat fundamentum. Creavit tunc Deus taurum ingentem, cui erant quatuor mille oculi et totidem aures, nares, ora, dentes et pedes inter quos erat distantia itineris centum annorum. Hunc bovem iussit Deus lapidi subesse eumque ferre super dorsum et cornua sua. Vocatur autem bos ille *Lutsid* (?). Neque porro bovi fuit stabilis locus, quapropter Deus creavit piscem pergrandem, quem nemo poterat intueri propter ipsius magnitudinem et splendorem atque amplitudinem oculorum suorum, ita ut proverbio dicant de eo: si ponas maria omnia in una narium ipsius, sane essent ut granum sinapi in deserto. Huic pisci praecepit Deus pedes subire bovis; nomen autem piscis est *Behemot*. Sic fundamentum ipsius fuit aqua, sub aqua autem est aer, sub aere iterum aqua, huic denique substratae sunt tenebrae. — Sed iam ad sententiam nostram revertamur. In priori hemistichio मध्येपृष्ठं singulare quoddam compositum est, de quo cfr. Wilk. Gramm. p. 561. nr. 1074. Schol. recte, पृष्ठमध्ये explicat. In altero hemistichio पयोधिः, ut cum Cod. A. pro पयोनिधिः quod falso Scholia quoque exhibent, legimus, subiectum est: *Oceanus illam* (testudinem) *ab apro dependere sinit*, quod breviter dictum pro: illam testudinem, apri dentibus innitentem, aequor portat. Ceterum serpentis nomen proprium शेषः ex A. B. et Schol. recepimus pro कर्पी in Edit. Sr. In A. praeterea विधायते deletो च scribitur et errore कपाक pro फलक *circulus, scutum*.

29. Aliam mythologicam imaginem proponit ut fortitudinem et mutuam simul auxilium ferendum recommendet poeta. Montes fingunt alis quondam fuisse instructos; quum vero homines frequentissime molestarent et in urbes transsiliendo eas obruerent, mortales ad Indrum sese converterunt, naturae visibilis dominum, qui fulmine iacto pennas montibus intercidit, unde Indri arcus महीप्रपक्षव्यपरोपपोचितं vocatur *Raghuans*. 3, 60.; ex alis vero abscissis nubes factae sunt, quae secundum Brahmandapurānum vel ex igne constant, vel ex halitu Brahmanis, vel denique ex montium pennis. Erant tamen inter montes qui in Oceanum cadentes sortem illam evitarent, ut *Mainacus* mons, Himavantis filius aliique (*Raghu*. 13, 7.), ast illi quoque, Indri vigilantiam timentes, ex mari prodire non amplius audent (v. infra vs. 68. et Supplem. 17.): Memorabilis sane traditio, quae, quum ignis eruptiones sive vomitus (उद्वार) simul commemoret, ad vulcanorum, alias उल्काः et ज्वालामुखिनः *flammivomi* dictorum, spectaculum haud dubie pertinet, cui accedit quod montes Indrum lapidum pluvia aggredi dicantur *Raghu*. 4, 40. — मघवन् nomen Indri, तुषारादिः *frigoris sive glaciis mons* Himavantis est, cuius pennas abscissas per क्लेशविवशं indicat poeta.

30. सवितुरतिकान्तः *solis amantissimus*, in Scholiis et apud *Kalidāsum* proprio nomine सूर्यकान्तः vocatur Sakuntal. p. 33., ubi eadem imagine monet poeta ne pii, patientia quidem insignes sed ignem intus celantes, irritentur:

स्पर्शानुकूला अपि सूर्यकान्ताः ।

ते सून्यतेजो ऽभिभवाद्दहन्ति ॥

Sed qualis intelligatur lapis disceptari potest: *Chezius crystallum* proponit; *vitrum ustorium* sive *bullam vitream* Rogerius (*une pierre comme un oeil de verre*); *Jonesius carboniculum*: equidem *Topasium* suspicor, qui proprio quidem nomine पीतः *flavus* (unde hebr. פתק) audit, sed a sole aliud nomen तपुः *sol* traxit, quia radios solares ita imbibere putatur ut tandem in tenebris luceat, ἐν σκότει διαλάμπει (*Diodor. Sic. 3, 38.*) Huic *solis amico* opponitur चन्द्रकान्तः quem lunae radiis, tametsi per se frigidis (v. *Sring. 35.*) ita fingunt incalescere ut sudore conspergatur; loca indicavimus ad *Chaur. vs. 2.* — Lectionem vulgarem निकृतं servavimus contra Cod. A. et Schol. qui विकृतं ad animi commotionem magis pertinens, inducunt.

31. Sensus est: homines generosos natura sua, स्वभावेन iam ad magna quaeque ferri, neque iuvenili solum ardore stimulatos gloriam accedere; सत्त्ववर्ता Schol. ब्रह्मवर्ता explicat.
32. Novum incipit caput quartum, cuius inscriptio in Codd. deerat, apud Rogerium tamen legitur *de Argent*, proposuimus igitur lemma धनप्रसंसा. Imprecationem et quidem ironiam 'continet sententia e mente eorum, qui divitiis unice intenti, virtutes postponunt omnes. Similia saepe ab omnium gentium poetis proferuntur: in *Proverbiis* exstat (10, 15.) *opes arcem esse divitum*; apud *Motenabbium*: *مجد في الدنيا لمن قل ماله* graece dicitur: *δύναμις πέφυκε τοῖς βροτοῖς τὰ χρήματα* et rell. Ad lectionum varietatem quod attinet, ज्ञातु corrigendum erat in यातु (vid. *Nit. 13.*) अर्थः in singulari legendum esse येन quod sequitur, iubet; in fine autem प्रायाः ut recte habent Codd. — In reliquis Scholiastam secuti sumus, qui ज्ञातिं *nobilem originem* per महत्त्वं, शैलं per सदृशं explicat; अभिजनः tamen hoc loco non videtur *familiam* स्वजनः ut ille reddidit, sed potius *significare natale domicilium, a native spot*, Amar.
33. Ordinem membrorum a nobis receptum servant Codd. A. B. et Rogerius. Ceterum cf. *Hitopad. p. 30.* ubi plures de auri sacra fame querelae exstant. Schol. desiderantur.
34. Coniunguntur plures res quae aliis corrumpuntur, pereunt atque dehonestantur, verbum enim विनश्यति per Zeugma ad omnes pertinet. In universum quidem sententiae sensus est *κακοῖς ὁμιλῶν καυτὸς ἐκβήσῃ κακός* ita ut cardo in ultimo membro, quod in talibus collectivis observari licet enunciatis, versatur: pecuniam male administratam inutilem esse et evanescere. In Cod. B. दुर्मन्त्रात् *per malum consiliarium* legitur haud male; pro पतिः *dominus*, ut est in Edit. Sr., substitui यतिः *devotus* ut et Rogerius habet, in Codd. ए et ए simili fere ductu scribuntur, neque adsunt Scholia, sed नृपतिः iam aderat et सङ्गः „studium

et affectus, quo animus vehementer tenetur" (Schleg. ad Bhagav. 2, 48.) κατ' ἐξοχήν de coenobitis usurpatur, cf. *Uttarādm.* p. 25.: सतां सक्तिः सङ्गः कथमपि हि पुण्ये न भवति coll. *Bhartr.* Vaiv. 89. अलालनात् in Edit. Sr. aperte falsum est, delevimus apostrophen, apographis et sensu iubentibus; नध्यन praebet A. scripsimus ergo उनध्यन, अध्यन enim vulgatae et metro et sensui repugnat.

35. In avaros dictum, ut apud *Saadium* in *Gulist.* p. 208.: dignus est is ut opes amittat qui neque iis fruitur ipse neque aliis opitulatur. Post नासः Cod. A. च inserit quod metrum respuit. Scholia desunt.
36. Sententia haud sane, singula si spectas, facilis, in eo vertitur ut demonstret: homines olim divites honore semper frui, etsi divitias eleemosyna pauperibus distributā amiserint, quemadmodum valor quarundam praestantium rerum atque auctoritas haud destruitur etsi earum vis et virtus debilitata sit. Scholiis caret versus, qui in lectionum varietate simul est vexatissimus, iudicent igitur critici num mihi contigerit sensum ubique divinasse et sententiam sanavisse, certe medelam probabilem attulisse. Primum प्रापात्कीठः ut Edit. exhibet, cote allisus esset ac detritus, quod tamen de auro potius valeret; de lapidibus pretiosis ne id quidem dici potest quod Rogerius suggerit: *qu'oyqu'une pierre pretieuse devienne plus petite en fasant.* Verum tamen apographa प्रापोत्कीठः scribunt, sed in hoc denuo haereo, neque enim rubinus, qui प्रापोत्तं et प्रापोमपिः dicitur (cf. *Sāhity. Darp.* p. 121.) quadrare videtur, quare de flumine *Sona*, donec certiora didicerim, intelligam, cuius fluctibus gemma parumper deteritur. Fluvium illum, in Gangem decurrentem et ob auri saltem copiam insignem, unde nomen traxit हिरप्यवाहः Ἐγαννοβόας (v. *Schleg.* bibl. Indic. I. p. 251.) lapides quoque pretiosos secum ferre, quum tota fere India illorum sit ferax, vix est dubitandum. Dein pro हेतिनिहतः ex Cod. B. हेतिदक्षितः recepi, quia निहतः proprie *occisum* significat et in hoc nostro loco ambiguitas certe tollenda erat. Idem Cod., multa ut scriptoris errata taceamus, प्रादि et quae sequuntur transponit cum सुरतेत्यादि ex hemistichio secundo; प्रादा Cod. A. proponit et cum सरितः contra metrum coniungit. Pertinent haec ad fluminum Indicorum faciem, tempore pluviae prorsus saepe numero mutatam, sive ut est in *Uttarādmach.* p. 35.: पुरा यत्र मोतः पुलिमधुना तत्र सरिता ॥ dicit ergo flumen ipsum manere etsi per alluviones detrimenti aliquid ceperit, sicut in antecedentibus elephantis valorem non imminui ait tametsi urigine non amplius tacti. Initium hemistichii alterius ad lunae phases pertinet, quae lunam ipsam non debilitant; शेषः scripsimus, Auvvaro delete. Enunciatum sequens singularem simul ac pluralem numerum admittit, praetulimus priorem, sensus autem fere est ut in *Proverbiis* 30, 19. בללמח דרך הגבר non enim prodit se cum viro rem habuisse. Pro निम्ना in Cod. A. निम्नाः exstat, quo forsitan निम्नाः *inclinati* significare voluit scriptor, ferendum sane vocabulum, sed praefereendum videtur निम्ना proprie *profundus* h. l. depressus, humilis. In Cod. B.

denique रतन्ते legitur et in fine वराः quod tamen नराः quoque legi potest. Ceterum Rogerius laudandus est propter ultimam versus partem bene perceptam.

37. Sensus est: eundem hominem, inopia laborantem modo desiderare videas res mundanas, modo vero illum ipsum, ubi desideria expleverit opes spernere omnino; haec poeta indicat per अनेकान्त्या गुह्यगुह्या *non uno modo comparatam rem, honorificam simul et levem habitam*. Vocabulum यव per *frumentum* in universum reddidi, proprie tamen *hordeum* et *panicum miliacum* designat, hoc loco vero haud dubio *oryzae* vel etiam *hordeacei decoctum*, quod gratis distribuitur in diversoriis, intendit, iam propter vocabulum प्रसृति *hapsum*, ut Medici loquuntur, quod de liquidis tantum est in usu; Rogerius praeterea de aqua oryzata intellexit. Verbum स्पृह h.l. fortius quasi *inhiare* est, ubi Dativo et Locativo illi cognato (cf. 42.) adstruitur; huic praecedit genitivus, ut ita dicam partitivus: *aliquid decocti*. *Op-pletum*, संपूर्णं cave ne de fame ac siti extincta capias, sed de fortuna ampliore dicitur h.l. (लक्ष्या ut Schol. addit). कलयति ex membranis recepinus pro गपायति Edit.
38. Versus aureus regibus suadet ut omni cura ac diligentia homines imperio subiectos colant, bonis omnibus recte frui si cupiant. *Terram* sub vaccae specie sibi repraesentare Indos, tum ex vocabulis गौः et भूः quae *vaccam* simul *terramque* significant, tum ex mytho illo de पृथिवी dea, notum est, quem in *India* (I. p. 252.) illustravimus; sic etiam celeberrima illa vacca कामधेनु et कामधुक् (*Nalus* 2, 18. ubi prima explicatio quam *Boppius* in *Notis* ad novam edit. proposuit, hac nostra sententia confirmatur) revera tellus est, omnia desideria explens, ut satis indicat poeta cui accedit *Raghuv.* 1, 26. गौं द्रुदोहं *vaccam* s. *terram* *mulsiit*. — लोक *homines*, ut saepe complectitur omnes; de कल्पलता supra vidimus (*Sring.* 89.). *Loiseleur*, qui sententiam chrestomathiae suae inseruit, यदि दुषुक्तसि transposuit, quod metrum non admittit; एतौ legimus cum A. et Schol., पुषापा Imperativum, (Schol. पोषय) omnia praebent apographa; in secundo hemistichio Cod. A. परितुष्यमापो, B. परितोष्यमापो exhibet, cuius alterum ferri potest. अन्निशं denique huic verbo non adstruximus sed sequenti कलयति ex auctoritate Scholiastae.
39. Cohaeret sententia, quam suam fecit Vishnusarman in *Hitop.* (p. 77.) cum antecedente: ditescere si cupiat princeps et felicitate gaudere, meretricum quasi indolem prae se ferat; neque enim in universum est sumendum praeceptum, sed, uti Rogerius fecit, hypothetice: *un gouverneur du pays se doit comporter* etc. Epitheta omnia ad नीतिः sive *vitae rationem* redeunt. In *Hitop.* alii प्रचुरत्तं in secundo hemistichio, alii प्रचुरगित्रं quod *Schlegelius* recepit, legunt, ut वेष्टांगना pro वारांगना (vid. *Lass.* in *Comment.* p. 132.): nos nihil omnino mutavimus, quia Codd. omnes, quotquot inspeximus, inter se conspirant et lectionem Edit. Sr. tuentur, quam etiam sequitur Rogerius. Scholiasta tantum मृदुवादिनी inducit et per मधुवां explicat. Ceterum, ut comparisonem recte intelligat lector, Va-

santasenae in *Mricchakat.* vitae rationem sibi ante oculos ponat, meretricis aequae famosae ac Phryne, Lais, Doridion, Nico Samia aliaeque fuerunt.

40. Scholia desunt et sententia sine dubio facillima est. अज्ञातं mendosum, in अज्ञातं correximus, iubentibus Membranis ac sensu.
41. Hominum sortem per Deum praescriptam esse sententia inculcat (cf. vs. 89.). Notanda memorabilis figura de libro divino in quo mortalium fata a Deo conscribuntur, quemadmodum hominum facta in tabulas referre Iovem existimabant veteres; cf. *Euripidis* fragm. *Melanipp.* p. 100. in poetis scenic. Graecor. Edit. Dindorf: coll. Exod. 32, 32. et saep. in Bibliis. नित्तं Schol. स्वकीयं ad hominem, non ad Deum pertinere vel ipse contextus docet; vocabulum भालं a भल् *describere, destinare, fatum* hoc loco significat, परत्तं autem proprie *sericum textatum* est, dein *regis diploma*, Indos enim iam antiquitus ἐν σινδόσι scribere consuevisse, Nearchi apud Strabonem (p. 493.) testimonium prostat. Vocabulum फलं in fine coli prioris cum धनं commutant Codd. de frumento, κατ' ἐξ. oryza, desumpta imagine, illud vero de arbore frugifera; nos *fructum* in versione retinimus ne pulchra periret ambiguitas. Pro नित्तं eadem varietate, quam *Chaur.* 42. invenimus, Codd. नित्तं h. e. निशये Schol., legunt; in vocabulis च न° dein variant, scilicet A. habet ततो नाधिकं B. nova imagine inducta: अन्तान्ते ऽपि वा *vel etiam in sylva*, neque tamen placet haec lectio, quia iam sibi opponuntur *solum aridum* et mons *Meru* auro abundans, सुवर्पादौ Schol. — In hemistichio secundo त्वं धीरो recepimus ex A. et Schol., quia sententiae vim auget, तदीरो esset *quapropter तस्मात् कार्यात्*; pluralem denique *cadi capiunt* sola Edit. Sr. praebet. Ceterum ad sensum proxime accedit illud *Mawlani*

ثم بریز بحرًا در کوزه ۵ چند کنجد قسمت یک روز

42. Primus in sectione दुर्जनप्रशंसा versus vitiorum enumerationi illi vs. 52. fere opponitur, facillimus ceteroquin est neque scholiis instructus. Inter lectiones variantes secundi membri eligenda erat ea quae maxime est concinna in casibus similibus; in B. ubique genitivus est परधनस्य हृति परयोषितां, in Edit. Dativus, sed sequente Locali परधनाय रतिः परयोषिति, in A. Locativus utriusque nominis, quem adoptavimus, praesertim quia च abesse vix poterat. Quae restat lectio B. स्वज्ञानं haud spernenda est.
43. Legitur distichon in *Hitopades.* p. 22. cuius lectiones eo libentius recepimus, quod in secundi hemistichii vocabulo भूषितः pro अलंकृतः Codd. conspirant omnes; in priore A. legit वियया भूषितो ऽपि सन् B. autem: विययालंकृतो यदि ॥ *Rogerus* ex mente quorundam Indorum refert angues olim rubinos in capite gessisse (collat. *Raghuv.* 17, 63. सर्पस्य शिरोरत्नं ।) quae quidem opinio ex hac sententiae imagine forsitan enata est, cui accedit quod कपा serpentis gemma frontalis vocatur. Narrant quidem veteres *δράκοντος λίθον* sive *Dracontitem* in draconis capitibus inveniri (*Poseidippi* Epigr. 15. a., in *Anthol.* II. p. 50. *Plin.* 37, 37.) sed vix de hac re sermo est apud *Bhartriharim*. Scholia non adsunt.

44. Ad calumniatores et malevolos redit sententia qui omnes virtutes in vitia convertunt, sive ut adagium graecum loquitur: *φασὶν κακίς τις οἱ πονηροὶ τὰς καλὰς*. Lectionum varietas nulla adest praeter unum in membro secundo vocabulum *ἄσπί* *recto*, quod Cod. A. una cum Schol. in मुनी commutavit, et recte quidem, opposita si spectas: sequens enim *विमलिता* est *प्रज्ञा राहित्यं* ॥ Cetera nulla egent explicatione.
45. Singula distichi enuntiata paullulum circumscripsimus ut linguae latinae ingenio consulere-remus, etenim in talibus sententiis collectivis ut ita dicam breviloquentia, coniuncta simul vocum *πολυσημεία*, obscuritatis aliquid parat praesertim si forte pronomen in genere duobus substantivis correspondet, his insuper metri necessitate transpositis, ut in Suppl. vs. 10. *राज्यं किं चात्ताफलं* quod, nisi contextus obstaret, reddere posses: *quid sapientiae fructus valet prae imperio?* Amant enim poetae interrogatione किं res enumerare diversas (cf. vs. 18.), ita ut *libido quid de virtute* revera sit: nil inhonestius est libidine; in aliis vero phrasin solvere debemus: *non opus est hac re quando adest illa*. Quae si recte suis locis capiuntur, versum, scholiis destitutum, facile intelligamus, cuius sensus in universum est: suis virtutibus contentum hominem, malorum calumniam curare non debere, ita ut vis omnis cadat in *malam famam* in fine nominatam, quae tamen morte peior est reputanda. *लोभश्च चेद्* contra metrum scribunt Codd. A. et B., variant vero omnes in secundi hemistichii vocabulo किं नितैः Edit. Sr., किं गुणैः B. (forte गुणैः voluit) et किं जनेः A.; posterius in textum recepimus hoc sensu ut multis hominibus non sit necesse quando bonorum consortium contigerit. *सुमहिमा* ut Cod. A. vocabulum sequens consignavit, male *सुमहीमा* scribens, reiciendum duco, idem enim *स्वमहीमा* denotat ac *महात्म्यं*.
46. Citatur versus in *Kāvyaprakāśo* p. 166. et exinde in *Sāhityadarpa* p. 357. tanquam exemplum bonarum rerum cum pravis coniunctarum, *सदस्योगः*, sive vitiis laborantium. Annotat auctor esse aliquos qui in universum sumant sententiam et ad improbum referant omnia quae enumerantur mala; alios autem qui contrarium in quovis enuntiato septenario ponant. Recte quidem, tametsi ad hominem vilem, in fine commemoratum, omnia tendant. Num *मुञ्चं घनक्षरं स्वाकृते*: recte intellexerim de homine pulchro sed muto proorsus et indocto, affirmare non ausim; Scholia enim desiderantur. Veram vocabuli *नृपगणगतः* scriptionem uterque supra laudatus liber rhetoricus praebet, proprie est: *qui principis atrium adit*. *Telum menti infixum* proverbialis est locutio pro eo quod ingratum habetur et cordolium, sic *हृदयप्रालयं* legitur. *Mālatī* p. 26. 110. *Vikramoro*. p. 4. *प्रियनाभं हृदि प्रालयमर्पितं Raghuv.* 8, 87. et saepius.
47. Posterius hemistichium adagium sapit a sacris petitur, quod iisdem fere verbis *Saadi* expressit in *Gulist.* p. 21.:

اگر مرد سال نهم آتش فروزد ۵ اگر یکدم در او افتد بسوزد

होतुः sacerdos est qui sacrificio in solem, *Homa* dicto, praest, होमकर्तृ होमसमये Schol. — Pro particip. सुहृन्तं in Cod. B. et Schol. सुहृन्तं legitur.

48. Ordinem, qualem exhibuimus, membrorum, contra Edit. Sr. et *Hitopades.*, ubi versus exstat p. 48., tuentur Membranae, Scholia, *Rogierius* et *Jonesii* versio (*Opera* Vol. XIII. p. 67.). In correctionibus levioribus a nobis factis conspirant apographa neque attinet singula Edit. Sr. sphalmata referre. सूखः vero pro सूकः nullus Cod. praebet, neque illud *Hitopadesi* वसति नियतं etsi in his vocibus mirum aberrant Mstt.: प्रभवति तदा Cod. A. proponit et falso quidem ob constantem sibi verbi भू cum प्र significationem: भवमि च तथा Cod. B. reiecit, quia tertia postea sequitur coniunctio अवि. Idem Codex transponit ऋत्पको वातुलो वा, melius sane, quia secunda vox paullo fortior est, nostrumque *Windbeutel* et origine et significato exprimit. Alia vocabula ad contextum magis quam ad vim propriam reddidimus, veluti न अभिज्ञातः propr. *abjectus*, e genere obscuro, *Jonesius*: *an errant rascal* et rell.
49. Ex malorum hominum consuetudine mala tantum oboriuntur, sive ut *Sandi* loquitur: *qui cum malis consedit, bonum non videbit* نیکو نشیند نیکی نیند (*Gulist.* p. 223). उदासित^o est येन सखत्वं प्रकटीकृतं, secundum membrum ita solvendum: प्राक् पूर्वं ज्ञाता सा विस्तृता निज्ञा स्वकीया अधमकर्मणां वृत्तिरू येः legit enim वृत्तेः in fine Schol. neque omnino mala est lectio. Idem गोचरगतैः reddit समीपवर्तिभिः पुरुषैः कैः सुखं नैव उपविशन्तु शक्यते । Sic bene singula vocabula explicat Commentarius, praeter unum विशृङ्खल quod propr. est *Zona solutus* (de cognato vocabulo *Hemachandrus* ad *Sisup.* 2, 62.: उच्छृङ्खलौ दूदामानियंत्रितमनर्गलं), eadem metaphora qua Romani paratum ad negotium et expeditiorem *praecinctum* vocant et *alte cinctum* et in *Hammās.* p. 379. کیش ازار خارج نصف ساقه secundum Schol. est مثل فی الجد والتشمی، imbellem autem et effoeminatum *discinctum*; plus tamen vitii vox sanscrita in se continere videtur, praesertim quum शृङ्खल de elephantis quoque compe-
pede veniat.
50. Sententia pulcherrima, quam ex *Rogierio* iam diu germanice reddidit *Herderus* noster (*Zerstreut. Blätt.* 1792.):

*Wie der Schatte früh am Morgen
Ist die Freundschaft mit den Bösen;
Stund' auf Stunde nimmt sie ab.
Aber Freundschaft mit den Guten
Wächst wie der Abendschatte,
Bis des Lebens Sonne sinkt.*

Similiter in *Kirātārj.* 9, 10.: *malus amicus bonum relinquit sicut crepusculum*, et eodem fere modo in *Proverb.* 4, 18. de iustorum via dicitur: eam ut solem fieri magis magisque

splendentem usque ad meridiem, malorum autem viam caliginis instar. Bhartriharis locum coniectura restituisse mihi videor, nam ut concinna fieret oratio, necessarie legendum erat सलसलनानां quamvis omnes Codd. सलु certe praebeant. Scholia desiderantur.

51. Ultimum vocabulum ङगत् metro, sensu et Codd. iubentibus in ङगति commutavimus, reliquas vero scribarum festinationes tacite omittamus. Scholiis destitutum est distichon ut etiam quae sequuntur, bina 52. et 53.
52. Sequitur caput sextum सलनप्रसंसा regulas continens et praecepta moralia diversa quae ad नीतिं proxime pertinent. परगुणे e Codd. A. B. loco गुणिगुणं recepimus ut sensus postulat. Lectionem Cod. A. वधेतेषु नरेषु in orationis clausula pro एते यत्र वसन्ति notare tantum licet ne quid desideres. गूलिन् tridentem gerens epitheton Sivi notissimum est. Reliqua facilliora sunt.
53. Receptit sententiam hanc fabularum Hitopadesi collector, ubi p. 13. prostat. Lectio non variat nisi quod Cod. A. अभिरुतिः gaudium pro अभिरुचिः splendor, amabilitas proponit; Jonesius: in fame resolution to preserve it, coniectura, ut videtur, reddidit. Per श्रुतिं propr. audibile, Vedos intelligi constat.
54. Huius versus in singulis vocabulis paullisper intricatioris mentem omnino me cepisse affirmare non ausim. Primum enim enunciatorum interstinctionem, prout ex auctoritate Schol. constituimus, in dubium vocare liceat, ut ab initio statim, ubi donum praebere hospiti simplicior forsitan et magis nativa sit verborum iunctura, ita ut साम्रमविधिः pro se ipso stet et modēstiam significet. Hanc enim significationem संभ्रमं habere, docet Visvakoshus (cit. Kirāt. 9, 54.) संभ्रमः साध्वसो ऽपि स्यात् संवेगाद्दयोरपि ॥ Schol. vero nil nisi घादत् inīitium, observantia, lascivia addit, igitur observantiae norma hospitalitatem designare debet ac comitatem in omnes qui domum aggrediuntur. Dein membro secundo Edit. Sr. et B. legunt साप्युपकृतेः (sic enim in Genit. corrigendum) affirmative scilicet, ita ut उपकृतिः retributio passive sumatur de ope quam alii tibi tulerunt: nos tamen cum Cod. A. न legentes, sensum activum praetulimus ut fecit Schol., एकस्य उपकारः कृताः तस्य कर्तव्यं न करोति explicans et ante सदसि interstinguens, quamvis vocabulum hocce ad antecedentia quoque pertinet. In altero hemistichio obscuritas, quae ex lectionum varietate, sive potius corruptela oboritur, Scholiorum ope tollitur: लक्ष्मिः in Ed. omnino falsum; Cod. A. लक्ष्म्या Anusvarum tantum neglexit; Locativum integrum Commentarius praebet. Idem घनुत्सेकः per श्रुतिः explanat, sed habet forsitan, quo se commendat lectio Cod. B. घनुत्सेका लक्ष्मी fortuna non superba. Vocabulorum sequentium sensus pendet ab अभिगत् [भू cum अभि superare] et सत्त्त् quod hic, opinor, naturam, potestatem denotat, ita ut de aliis sermones facere liberos a superbiae (insolentiae) natura dicere nobis videatur poeta; his tamen paulisper alienum habemus, nisi fallimur, Scholiastam, lectionem aliam secutum verbis: सत्कथाः भवतारः परमार्थज्ञाः निरवधिकर्तव्याः legit enim Cod. A. निरवधिभावतारः unica

syllaba metrum turbans. Clausula denique orationis, in qua epitheton अस्थिधर (cui arborem conferas in inferno अस्थिधरं Raghuv. 14, 48.) proverbii naturam sapit pro re molesta, कठिनं, mox recurret vs. 61. et per interrogationem केनोदिष्टं negative sumenda est: a nullo demonstratum न केनापि, quod idem exprimit ac स्वाभाविकं, प्रकृतिसिद्धं aliaque huius generis vocabula, animo scilicet insitum.

55. Enumerat poeta virtutes quae cuique hominis membro conveniant: ग्राह्यस्त्यागः est *optima relictio* quod nomen ut reliqua in verba resolvimus, malle tamen ग्राह्यत्यागः, ut ad *beneficia* simul et ad *vitam devotam*, omnia bona spernentem, pertineat. Vocabula स्वस्था वृत्तिः *sibi constans conditio* e Cod. A. recepimus, quum स्वेच्छा वृत्तिः non bene quadrare videretur; reiecit vero eiusdem Cod. lectionem अधिगतैकवृत्तफलं Scholia non adsunt, neque in distich. sequens.
56. In vocabulo कर्कश quaesita latet et elegans amphibolia, non solum enim *perdurum* significat et *violentum* sed plantam etiam designat ग्रान्दारोचनि nomine, quae liliae aquaticae h. l. opponitur. Ceterum cf. Zabiorum similem sententiam apud *Lorsb.* l. l. p. 13. *Proverb.* 10, 25. *Ilorat.* Od. 3, 3, 7. et *Anvari Soheily: Vür tenax propositi is est, qui non ex loco movetur etsi volvatur orbis terrarum sicut coelum; est ut Simurg, quem nec procella e loco aufert, non ut passer qui fistulae spiritu cadit:*

مرد ثابت قدم آن ست که از جا نرود
 و رچه سرکشته بود گرد زمین همچو فلک
 مثل سیمرغ که طوفان نبرد از جایش
 نه چو کنخشک که افتد بدم از باد تفک

57. Sententia haec elegantissima ab *Herdero* germanice reddita et multis iam seculis ante a *Saadio* in *Bustano persice* exhibita est, cuius fabulam satis notam denuo vulgavit *Chezy* ad *Sakunt.* Vol. I. p. 231. — तन्मीक्षिकं loco मुक्ताफलं Edit. legimus ex Cod. A., quia B. quoque तद्भायते मौक्षिकं praebet. स्वानि et स्वान्ति propr. *Arcturus* est, tum de stella quavis fausta (महानक्षत्रं Schol.) usurpatur; opinio, ex veterum populorum, a stellarum positione omnia auspantium, Astrologia petita. In Cod. A. संवासतो quod magis vulgare, pro संसर्गतो existat. Ceterum in comparatione κλίμαξ notanda; de malis ne nomen quidem manet; meliores pro tempore tantum nitent, optimi vero in perpetuum.
58. Pronomina addita rem augment, ac si dicas: *ille verus est filius* et sic porro. यः प्रीपायेत् Cod. A. exhibet minus bene quum verba sequantur positiva; idem in secundo hemistichio सुखं च समक्रियं यद् proponit coacte, quare equidem in vulgata tersiore lectione permanserim. In vocabulo कलत्रं pro uxore eadem latet imago quae Graecis ac Romanis vulgaris, sonat enim *seminis*. (cf. *Chandic.* 11, 5.) *vasculum*, ut alias क्षेत्र *ager* (*Manus* 3, 175.). Notissima sunt *sulcus* (*Priap.* p. 95.), *muliebria conserere arva*, ἀλλοτριάν σπειρών, ἀρῆραν ἀρῆν et rell. cf. *Sophocl.* *Oedip.* Tyr. 1210. *Eurip.* *Phoeniss.* 18. Hebraei *puteum* (בַּר) dicunt,

- Arabes *vestem* (لباس). — Amicum in malis cognosci, saepe agnoverunt Indi, cf. *Hitop.* p. 21. Scholia desiderantur.
59. Commendatur hoc versu animus submissus ac lenis qui aliorum famae et fortunae unice intentus gloriam ipse exinde assequitur. Pro vulg. नुतिभिः in Codd. A. B. et Schol. legitur कथनेः quod in textum recepimus, Schol. praeterea स्थापयन्तः *stabilientes* ante oculos habuit. Idem in membro secundo vigint male scribit pro vinct, *inclinatus* autem est *omni labore nitens*. पृथुत्वात् porro, quod in प्रियत्वात् mutat Cod. A., servavimus, यत्: tamen, in pluralem fortasse numerum mutandum, ex Cod. B. in Instrumentalem casum convertimus. सान्त्वयेव membranae omnes exhibent; pro दुर्मुखात् A. induxit समन्तात् quod tamen unius codicis fidè nolimus recipere, praesertim quum in toto hemistichio secundo adnominatiōnem aperte captaverit poeta, qua de caussa ultimum quoque verbum चर्यर्चनीयाः ut A. et Scholia habent, videtur praefendum. Initium certe lineae quartae intactum debet servari: Cod. A. et Commentarius सन्तो ऽप्यर्च्यवर्चयाः legunt, sed चर्यः idem valet quod चर्यः scilic. श्रेष्ठः
60. Versus in Edit. Sr. omissus in Cod. A. numerum vigesimum sextum praec se fert quidem, sed ad caput nostrum cum Rogerio referendus est. Varia praecepta moralia continet, quae in Vedis aliisque libris sacris exstare poeta testatur, ita ut Octologum appellare possis versum; vetat nempe caedes, furtum, mendacium, commendat beneficia, continentiam, castitatem, modestiam et praec caeteris in omnes homines benevolentiam atque amorem. Verba singula faciliora sunt, neque variantes deprehenduntur lectiones in uno, quem consului, Cod. B.: non enim exstare videtur sententia in D. et Taylebiano codice ceteroquin corruptissimo.
61. Cod. A. primi hemistichii membra transponit et ante सन्तः particulam तु inserit. Vocabula प्रिया न्यायावृत्तिः quae Schol. per विध्युक्तं वर्तनं explicat, de tali intelligenda sunt vitae ratione qualem doctrina de moribus praecipit, ita ut Adiectivum न्याय्य *conveniens* ad Ethicam, Nyāyam, alludat simul; Scholiorum विधिः ambiguitatem non tollit quum de *fato* et *praecepto* dicatur: quaecumque autem est conditio illa vel moralibus demonstrata praecceptis, vel *fato* circumscrip̄ta, ea *cara*, प्रिया, debet esse homini. De clausula sententiae vid. supra vs. 54.
62. Incipit caput pulcherrimum, प्रदानप्रशंसा inscriptum, hoc est de beneficiis praestandis, de gratitudine animi et in universum de ope aliis hominibus ferenda. Primus huius sectionis versus suavissimus in *Kālidāsi* exstat Sakuntala p. 97. et disceptari sane potest num sententiarum collector sententiam ex illo sibi sumpserit dramate, an vero poeta celeberrimus, Bhartriharis nostri aequalis, distichon hocce, popularibus iam iam notum, fabulae suae inseruerit. Hoc ultimum mihi veri similis est, quia et Bhavabhūti's alique opera sua talibus sententiis tanquam gemmis ornare. *Chesius* ne verbum quidem de hac re protulit,

cui melius sane ex variis codicibus ad literas Indicas illustrandas consulisset, quam quod exercitia iuvenilia nobis delibaret. Lectio दूरि विलंबिनः in Edit. Cheziana falsa est; in Edit. Sr. Bhartr. भूमि exstat, in codicibus A. B. unice rectum भूरि *multum* legitur, quae vox, cuius repham दूरि in Sakunt. servat, in compositis tantum adhibetur sed propria vi, ut autumo, quum obsoletus videatur Localis vocabuli भूः quasi χαμαίφορον, in *terram versus*, erit igitur: *multum innitentes, tangentes*. Imagines de liberalitate a nubibus et arboribus desumptae apud Orientales perquam frequentes sunt (vid. Interpret. ad Proverb. 11, 25.); pauca addam exempla ad ultimam comparisonem pertinentia. *Hitopad.* p. 19.: *arbor umbram non detinet obliquam ab illo qui abscedit*

हेतुः पार्श्वगतां छायां नोपसंहरते द्रुमः ॥

Distichon ab *Halhedo* in praefatione ad leges Indicas p. 24. adductum, sonat: *Fir benignus, aliorum saluti prospiciens, odium neque interitus tempore fovet: arbor Santalūna, vel in deiectu, dolabrae oram reddit fragrantem.*

मुत्तनो न याति वैरं परहितस्युक्तिर्विनाशकाले ऽपि ।

छेदे ऽपि चन्दनतरुः सुरभयति मुखं कुठारस्य ॥

Mrichchhak. p. 146.: *Amicorum aoes libenter adeunt virtutis arborem illam, virtutibus tanquam fructibus ornatam, quae praestantiam ceu truncum habet, modestiam pro ramis, honorem pro radicibus, magnitudinem pro floribus.*

गुणपञ्चालं विनयप्रशालं

विस्रमामूलं महनीयपुष्पं ।

तं साधुवृक्षं स्वगुणैः फलाह्वयं

सुहृद्दिहंगाः सुखमाश्रयन्ति ॥

Saadi in *Gulist.* p. 209.: *arbor liberalitatis ubi radicem agit, ad coelum usque ramos et celsitudinem extendit: quodsi igitur ex illa fructum percipere cupis, cum exprobratione seram ne admoveas ad illius truncum.*

درخت کرم هرکجا بیخ کرد

گذشت از فلک شاک و بالای او

گر آمید داری کزو بر خوری

بخت منه آره بر پای او

quibus adde Adagium arabicum: *dives absque liberalitate est ut arbor sine fructu* غنی بلا ثمره
سَخَاوَة كَشَاوَة كَشَاوَة بلا ثمره. Scholia desiderantur, ut et versibus 63. 64.

63. Externa non condecorant virum ornamenta sed virtutes. Viros in India nobiliores *inaures* gestare iam ex *Curtio* 9, 1. discimus: *rex Indicus cum duobus filiis occurrit. — Incerti et brachia margaritis ornata erant, pendebant ex auribus insignes candore et magnitudine lapilli.* Correctiones a nobis factae Codicum nituntur auctoritate; in B. praeterea exstat

कह्पाकुलानां lectio satis bona, in A. denique परोपकारेर्न ubi particula saltem तु sive च erit delenda.

64. Amici constantis virtutes describuntur, inter quas praeceptum hoc praecipuum: μή φεύγ᾽ ἑταῖρον ἐν κακοῖσι κείμενον apud Indos saepius inculcatur. In Cod. A. गुह्यं च exstat, in B. गुह्यं निगूहति, retinimus tamen pluralem ob पापान् et गुपान्.
65. Conferri quodammodo potest gnoma Zabiorum (apud Lorsb. p. 14.) et illud Evangelicum (*Matth.* 5, 45.) de sole in bonos malosque lucente; quibus adde *Hiitopad.* p. 19.: lunam vel Chandali domicilium radiis collustrare. Primi hemistichii nostri similitudines *Kālidāsus* expressit, *Sakunt.* p. 107.:

कुमुदान्येव शशाङ्कः सविता बोधयति पङ्कान्येव ॥

distinguendum enim est inter *Nelumbium* speciosum, rubrum, (पद्म, पंकज et rell.) interdiu florens liliū aquaticum, et inter *Menianthem*, sive *Nymphaeam*, (कुमुद, कैरव) lotum esulentam, candidam, quae noctu flores expandit et lunae nomen dedit unde *Raghuv.* 17, 75.: *lunae radii haud penetrant in Nelumbium* (पद्मे) *neque solis radii in Nymphaeam* (कुमुदे) vid. ad *Sring.* 38. De *Nelumbio* rubro pulcherrime *Bharavis* (*Kirātārj.* 9, 3.): *radiantibus manibus sol, valde sitiens, loti spiritu nimium gustato, ad ebrietatem redactus, ad occasum vergens purpureum corpus gestiebat:*

श्रेष्ठापाणिभिरतीवपिपासुः पन्तं मधु भृशं रसयित्वा ।

क्षीयतामिव गतः क्षितिमेष्यल्लोषिरं वपुर्ह्वाद् पांगः ॥

In Edit. Sr. tertium versus membrum sonat नाभ्यर्चितो ऽपि जलदः सलिलं ददाति, lectio a nobis recepta Codicum est A. et B., Scholiis confirmata. Ceterum चक्रवाल orbis proprie *coelestis* est, h. l. lotorum copia पद्मसमुदाय.

66. Homines in quatuor classes dividit poeta, ita ut a bonis distinguantur primum *intermedii*, मध्यमाः qui, ut Schol. optime illustrat सादौ स्वकार्यं कृत्वा पश्चात् परकार्यं कुर्वन्ति, dein *peiores*, कपिष्टाः ad suam utilitatem omnia referentes, quos राज्ञान् *daemones inter mortales* vocat vel diabolicos ut nos diceremus. Pro pessimis autem, अधमानाः sive malevolis, qui ex alienis malis vel laetitiam concipiunt, nomen ait non reperiri, quod sententiae nobilitatem quam maxime auget. In lectione apographa mira inter se conspirant, scribarum aliquot maculas si excipias nullius momenti.

67. Suavis admodum apologus ad amicorum fidelitatem atque intimam devotionem depingendam. Fingit sibi poeta lac cum aqua permixtum, qua quidem coniunctione amicorum quasi, aqua per se quidem insipida, dulcedinem demum acceperat, eam vero ob causam et gratum animum monstratura aqua prius ex olla redundat coquendo, hostilem ignem adgrediens. Scholiasta ut par est, lac sine arte inducit loquens: तदनन्तरं स्वमित्रेण जलेन मर्दयं ध्यात्वा कृशानी हुतः तर्हि अहं अपि पातयिष्यामि इति द्युध्या क्षीरं पावकं गन्तुं उत्कण्ठितं अभवत् । Lac igitur aquam sequitur, in ignem ruit, cum amico coniunctum quiescit et, quod sub-

intelligendum est, ignem tanquam hostem coniunctis viribus devincunt amici, etsi cum vitae detrimento. Aliter in *Hitopadeso* p. 24. de malis, beneficia non retribuendis dicitur: aquam quantumvis calorem ab igne acceperit, illum tamen extinguere सुतप्रमपि पनीयं शस्यत्येव पावकं ॥

68. Sensus huius distichi ad versum 28. proxime accedit: oceanum, multas atque tantopere inter se discrepantes res ferentem exemplo esse posse hominibus ut se invicem tolerent opemque sibi ferant. Etenim primum in mari Vishnus cubat serpenti Sesho incumbens, deinde ipsius hostes sive Asuri, असुराणां कुलं in oceano commorantur; tum montes illi alis praediti, de quibus vid. quae dicta sunt ad versum huius Centuriae 29. Ignis denique ibi iacet वाडवानलः dictus (cuius vocabuli primam poeta metri necessitate corripit syllabam; quemadmodum in *Uttararām.* p. 94.: अयं शैलाघातक्षुभितवडवावक्रुद्धतमुक् १) sive etiam वाडवाग्निः ut est apud *Chaur.* 50., unde apud *Roger. Barrabageni* corruptum. Fingunt enim ignem quendam mythicum formā ingentis flammae, capite equino instructae, ex sapientis cuiusdam *Urvi* lumbis enatum et exinde apud *Calidasum* (*Sakunt.* p. 44. et *Raghuo.* 9, 82. 11, 75.) श्रीर्विः nominatum, mundum olim incendisse donec Brahman cum in oceanum relegasset. Ibi iam aquis pascitur, sed aliquando in terram redibit mundum conflagraturus, cui rei innuit noster per सह समस्तसंवर्त्तकैः Fabulam ex Harivanso fusius enarrat *Chesius* ad *Sakunt.* II. p. 213. et ad montis ignivomi in maris aliqua insula conspicui eruptiones haud absimili ratione refert. Quae quum ita sint, delenda sunt quae in libro meo (*Altes Indien* II. p. 65.) de igne Bengalico in dramate *Sakuntala* proferuntur; antequam enim textum sanscritum inspicere licuit, Jonesii versio in errorem facile potuit ducere virumque celeberrimum Forsterum re vera duxit. Ad lectionum varietatem quod attinet, Cod. A. male legit इतश्चरुपार्यिनः Schol. आगताः in textu habuit; prius omnino falsum, neque enim de *Charanis* mythicis sermo est. Idem Codex शिशुरिपां गपाः exhibet, mera correctio, uti videtur, librarii qui rem de qua agitur minus bene perspexerat. In secundo hemistichio इतो ऽपि scripsimus cum Codd. A. B.

69. Versum selegimus qui ad hocce caput, novem alioquin tantum sententiis constans, comode posset referri et Rogerii versioni aliquomodo corresponderet, quanquam non negamus distichon nostrum aequo iure ad caput sequens de constantia relegari posse et sane in *Visakhadatti* dramate *Mudrārākshaso* p. 48. una cum versu nobis 73. tanquam constantiae ac firmitatis exemplum afferri ubi *Wilsoni* tamen verus auctor non in mentem venit, dicit enim (III. p. 72.) *it may be doubled if perseverance is any where recommended in a more manly and spirited tone.* Ast enim, quum solus fere stet versus, in Cod. A. omissus, et in hoc toto libro summa ordinis sententiarum confusio deprehendatur, neque in singulo quidem versu de una tantum re agatur sed varia plerumque praecepta moralia sint prolata, putavimus locum suum inter adagia de officiis erga alios bene posse occupare, praesertim

quum sensus simul insit: neminem officia deserere debere, quemadmodum neque testudinem, terram portantem, neque solem defatigatos videamus unquam. Pulchre hac in re versiculus exstat in *Kāoyaprakaso* p. 92.: *exit sol rubicundus, purpureus quoque occidit: in rebus secundis et adversis magnorum hominum eadem est indoles*; उदेति सविता तामुस्ताम् एवास्तमेति च । संपत्नी च विपत्नी च महतामेकत्रपता ॥ Veram lectionem दिनपतेरास्ते न debemus *Mudrārākshasi* editioni; in *Vulg.* exstat दिनपतेरस्तेन *occasu immobilis*, quod sensum turbat. शेषस्य ut ibi legitur pro कूर्मस्य reiciendum, nec tamen omnino spernendum est (cf. vs. 28.); minoris momenti sunt कृपणावतू pro न मनसानिर्व्यूहं loco निर्वाहः et एकं हि pro एतद्धि. Vocabulum संगीकृतं *oblatum* (vid. *Lassen* ad *Hitopad.* p. 185.), *propositum*, sive *officium* reddidimus.

70. Versus aureus, integro *Vairagy* libro, nugis bullatis referto, facile anteponendus. Scholia non adsunt neque ambigua esse possunt singula. Lectiones variae admitti possunt omnes: *Cod. B.* त्यन्न मदे प्राebet, *A.* मतिं मा कृया et in hemist. secundo प्रस्थापय *fac ut celebrentur* pro प्रच्छादय. *Ultimum* vocabulum *A.* in सत्तपो mutat, ut etiam *B.* corrigi iubet.
71. Tria sunt quae de hominibus exiguntur hoc versu, ut puri sint *mente, oratione et corpore* h. e. opere (cf. *Bhagavadg.* 17, 14. seq. ut त्रिविधं तपः debet esse: कायेन वाचा मनसा *Raghuv.* 5, 5.) quod plane cum lege Zoroastrica toties in *Zendavesta* inculcata convenit (cf. *Zendav.* I. p. 86. 109. 126. inprimis II. p. 324. vers. Kleuk.); deinde ut beneficia praestent *Diis, hominibus* atque *inferis*, quod per trimundum hoc loco indicat poeta; उपकार scilicet officium tale est quo aliis aliquid retribuimus. Tertio loco poscit ut bona aliorum opera magni faciamus et, si quid particulae instar fecerint, id in montis magnitudinem evehamus. परमाणुं *atomum* in singulari numero scripsimus cum codicibus *A* et *B*; Edit. habet परमानो: quod ferri quidem potest sed in *Errat.* in *Accus.* pluralem mutatur. Alias de re minima *granum sinapi* usurpatur, cui opponitur fructus *Bilvi* et mons *Merus* in *Episod. Sakuntalas* 7, 79. 81. coll. *Matth.* 13, 32. Hoc modo qui agunt, hi in suo ipsorum corde efflorescunt, hoc est gaudio fruuntur uberrimo; correspondens pronomini *कियन्तः quam multi*, supplendum est *इयन्तः*, Scholia desiderantur.
72. Nova sectio octava de constantia agit ac firmitate, धैर्य, quam vocem auctor *Sāhu.* p. 57. ita definit: मुक्तापग्राहना धैर्यं मनोवृत्तिरच्छला ॥ Primum perseverantiam in laboribus quantumvis arduis adhibendam esse Deorum exemplo monet, qui in Amrito parando non lassati erant, qua de re vid. ad vs. 27. Pro महार्हे: in *Cod. B.* legitur महार्थैः eodem sensu; pro धीराः ibidem सन्तः quo quidem vocabulo sententiae vis omnis infringitur. In *Cod. A.* न निश्चितं sensum bonum praebet: ne finita quidem re constantes quiescunt sed novam aliquam aggrediuntur. Scholia desunt.
73. In uno tantum *Cod. A.* legitur versus, quem tamen et *Rogerus* hoc loco ante oculos habuit. Tres hominum classes inducit poeta a pessimis incipiens qui propter difficultates

rem non aggrediuntur, procedens ad eos, qui aggrediuntur quidem sed rem adgressam mox relinquunt, et sedulos ac constantes summo loco ponens, qui arduum quidquid inceptum ad finem perducunt. Citatur sententia in *Mudrārākshaso* p. 48. ubi membrum ultimum ita sonat: प्रारब्धमुत्तमगुणास्त्वमिवोद्बहन्ति ex qua lectione प्रारब्धं recepimus, utpote unice rectum, pro प्रारभ्य, ut Codex, hiatum non respiciens, praebet. Verbum autem परित्यजन्ति tuentur Scholia.

74. Praecedenti sententiae bene sese adiungit distichon, causam quasi addens cur homines quieti plerunque addicti sint, scilicet quia socordia tanquam hostis in corporibus commoratur; labor vero perseverans amicus est quem omnes sibi sociare debent. Sic versum intelligo nullis Scholiis instructum et a lectione in omnibus apographis sibi constantem. Apud Rogerium alia sententia exstat quae nusquam reperitur.
75. Sententiam hanc sibi vindicavit *Hitopadesus*, ubi p. 55. exstat, Editionis Sr. lectionem fere repetens, in qua membrum secundum et tertium sonant hoc modo:

स्युदेर्विनाशो न हि प्राङ्गनीयः ।

अथः कृतास्यापि तन्नूनपातो ॥

nos lectionem Codd. A. B. et Scholiorum adoptavimus simpliciore, quae repetitionem simul particulae हि iusto duriorem, ut Lassenius recte animadvertit, evitat. In quibusdam praeterea *Hitopadesi* editionibus ab initio scribitur vocali producta कर्दार्यितस्य quam recte Lassenius dolet se retinuisse, quum verbum कर्दर्य्य in *Bhartr. Sring.* 97. quoque legatur. Sed audiamus potius editores doctissimos ipsos de hac sententiae nostrae varietate disputantes (p. 97.): „Quodsi कदा legitur, id licentia poetica seiunctum est ab अर्पि et construendum न कदापि id est न कदाचित्. Schlegelius lectionem कर्दार्यितस्य (कष्टं प्राप्स्य Schol.) tuetur, siquidem अर्चित pro अर्चिन् admitti nequeat. Verbum denominativum कर्दर्य्यति significat *vilipendere, parvi facere*, compositum est cum particula कन्, themate obsoleto pronominiis किं quod et ipsum cum significato contemptus vocabulis quibusdam proponitur.” Hactenus viri celeberrimi, quorum sententiae nil addo. Verbum यान्ति in plurali, ut *Hitopad. P.* exhibet, nullus legit *Bhartriharis* Codex. Metrum, ut in praefatione observavimus, est उपजाति, permixtum ex *Upendravajro* et *Indravajro* genus, et ita quidem, ut, lectione *Hitopad.* admissa, *Amphibrachys* et *Antibacchius* in pedibus initium facientibus alternent, ex nostra autem lectione *Antibacchius* in ultimo tantum colo locum habeat, cuius generis nomen speciale desidero. Ad imaginem quod attinet, cf. *Sisupālab.* 1, 2.: ut in altum *adscendat ignis, natura ipsius est प्रसिद्धं उर्द्धस्वलनं हविर्भुजः* Aliud in *Kāvyaprak.* p. 153. exstans distichon, imagine etsi paullulum diversa, non possum quin adscribam:

यदि दहत्यनलो ऽत्र किमुद्रुतं

यदि च गौरवमद्विषु किं ततः ।

लवपामभ्यु सदेव महोदधेः

प्रकृतिरेव सतामविषादिता ॥

76. Adoptavimus Cod. A. lectionem कोपक्^० pro को ऽपि कृष्णानुतापः et in hemistichio secundo लोभपात्रैः pro Nominativo quamvis utraque vulgata lectio possit defendi, *posterior* autem, iam vereor, debet praeferrri. Ultimum vocabulum वीर्ः bene se habet, neque in धीर्ः eiusdem Cod. commutandum, iam enim in ipsa stirpe latet virilitas ac strenuitas. Tertium versus membrum imaginem repetit a laqueis quibus hostes capiuntur [in textum autem pro कर्षन्ति male irrepsit वर्षन्ति]. Tales vero laquei, qui collis ferarum et hostium iniiciuntur, apud omnes fere populos commemorantur, Arabes hoc modo asinum silvestrem cepisse testis est *Arrianus* (de venat. 24.), inter arma Persarum *Herodotus* (7, 85.) refert; *Pausanias* (1, 21.) de Sauromatis, *Suidas* de Parthis, qui *σειράφόροι* (vid. Suid. h. voc.) exinde dicebantur, eadem narrat, et apud *Homerum* (Il. 5, 487.) *ἀψίδες λίγυς* haud dubie de laqueis istis intelligendum. Plura vid. in *India* mea II. p. 62. Scholia in distichon nostrum desunt.

77. In Cod. B. initium versus sic se habet:

वरं शुद्धीत्सङ्गगुरुशिक्षरिपां क्वापि विषमे

quae quidem lectio sensum non mutat, neque tamen habet cur Editionis textui praeferatur. In A. sententia desideratur una cum scholiis quae in distichis de constantia omnibus fere desunt vel saltem iciuniora sunt. Pro तीव्र in Cod. तीक्ष्ण exstat. Vocabulum ग्रील *indoles* h. l. fortitudinem et virtutem *κατ' ἐξοχήν* significat, quod in ipsa vocis latet origine si cum ग्रीला *saxum* conferas; dein ad illam vitae rationem transfertur, quae sensu veri, boni et pulchri nitet, sive ut uno verbo dicam, ad humanitatem et sensu denique latissimo ad eam hominis indolem qua sibi consentaneus est aliquis in omnibus quae peragit. Sic in versu proxime sequente adhibetur, ubi *Rogierius* bene circumscibit: *celui, qui sçait s'accommoder à l'humeur d'un chacun.*

78. Generosiores viri et sibi constantes omnem rerum naturam sibi subiiciunt. De verbis denominativis, quibus utitur poeta, vid. ad *Sringar*. 34.; inter haec गुप्तायते rectius est quam quod Cod. A. proponit गुपीयते. Maluimus porro cum A. et B. कुल्यायते — quod et *Rogierius* expressit: *un ruisseau* — pro कूपायते *puteum fieri*; in वर्षायते autem gravitas multa inest, ideoque suo loco eripere nolui et cum चर्यायत A. vel चर्यायते B. commutare, quae mera forsanscriptorum vitia sunt. Notandus est Superlativus audacior in Composito वसिललोकवल्लभा ॥

79. Homo कार्यार्चिन् is est qui bona opera atque officia omnibus viribus persequitur, res externas non curans. Humi stragulum opponitur lecticae पर्यङ्क, quod quidem vocabulum in India nostra (II. p. 109.) falso cum persico پلنگ contulimus, scribitur etiam पल्यक unde hodiernum nomen *Palankin* descendit. Morem in India antiquum esse quo reges et homines delicatuli „*sexta cervice ferri*” sese passi sint, ex *Curtio* discimus (8, 9.): *Quum*

rex sese in publico conspici patitur, thuribula argentea ministri ferunt, totumque iter, per quod ferri destinavit, odoribus complent. Aurca lectica margaritis circumpendentibus recubat. Artaxerxem Timagorae φαρῆϊὸν tale dono dedisse, Plutarchus refert; hoc modo ex Cappadocia et Bithynia luxuries illa ad Graccos et tempore Gracchorum (*Gellius* 10,3.) ad Romanos quoque delata est, quibus arcata quoque et *clausa lectica fenestra*, plane ut Indis erat in usu (vid. *Scheffer* de re vehiculari II. p.88.). — Nominativum retinuumus प्रायनः, Cod. A. Locativum, B. Accusativum praebet. Vox प्राक *olera* non modo sed herbas etiam viliores complectitur, quae प्रालि et मोदनं *oryzae generibus*, tanquam cibus lautioribus opponuntur; in B. मिष्टाप्रानरुचिः exstat, *cibus delicatior* in universum, *speciatim carnes* quibus non omnino abstinere Indos pluribus comprobavimus argumentis (*India* II. p.160.). कन्या *pannus*, ῥήγματα, ὀρῆρῶ oppositum est *vesti splendenti* दिव्यांबर sive ut Cod. A. mavult चित्रांबर *variegatae*. Idem vero in fine versus contra metrum transponit न गपायति सुखं न च दुःखं. Scholia non adsunt.

80. Singulas enumerat poeta virtutes, quae unumquemque decent quibus superius tamen श्रीलं इदं सर्वकार्यां est; ultima duo vocabula recepimus e Cod. A. et B. pro vulgato सर्वकालनियमं sed timeo, inconsideratius, iam enim magis aridet ex hac lectione profecta sententia: „omnium vero summum decus est quovis tempore sese continens indoles.” Scholia desiderantur. Ceterum molestiam quandam faciunt abstractis vocabulis concreta quaedam permixta, veluti तान *sapiens* et प्रावतु *nobilis* sed in his Indorum poetae concinnitatem verborum non multum curant.
81. Nobilis huius capitis conclusio: quidquid dicunt morum periti — sed निपुणाः sensu aliquo modo peiori sumendum, quasi dicas *morosi* — quidquid fortunae casu accidit, fortis et sibi constans homo, ne mortem quidem timens, virtutem sequitur. Neque huic disticho adsunt Scholia.
82. Necessitate divina omnia regi et quemlibet sorte sua contentum esse debere, caput sequens exemplis commonstrat; fieri enim posse versus statim octogesimus alter fabula docet Aesopica, ut serpens per praestigiatores canistro inclusus et fame iamiam attritus, murem rattum, qui corbem perforaverat, adipiscatur et per ipsum insuper foramen evadat. भ्रात्राः cave ne victu carens, भ्रात्राः explices; Scholiastes rem illustrat: कश्चित् सर्पः (quod in fabula notissima supplendum) कर्पउमध्ये निक्षेपितः अहं अस्मान् मोक्षयिष्ये इति भ्रात्रा भ्राता यस्य ॥ Cod. A. loco ततोः videtur legere ततो quod ferri non potest quia Genitivus tunc पीडितस्य debebat praecedere; idem Cod. in fine लोकाः पश्यत *homines videte* legit; melius tamen est स्वस्याः *sibi compotes*. Sphalmata in Edit. नक्तं, मुलैः rell. correximus.
83. Rogerius versum, in Edit. Sr. proxime sequentem reddidit, at quum eadem imagine utatur sententia et in Cod. A. omissa sit, videtur disticho nostro olim fuisse adscripta, donec postea in textum sit recepta (dedimus in Supplem. 14.). In secundo hemistichio हि

सुवृत्तानां legit Cod. B. — Vocabulum विपत्तिः *adversitas* per fortunae casus expressimus ut cum pila cadente conveniret; ad mala tantum pertinet ex quibus acrior animi impetus hominem debet erigere. Similis figura in *Hitopad.* p. 68.: *manu dimissas pilae casus nisus-que hominum sunt*, कर्निहितकन्दुकसमाः पातोत्पाता मनुष्याणां et *Proverb.* 24, 16.: $\text{כִּי בְרַעַף הַיָּד הַיְמָנִית הַפִּילָה וְהַיָּד הַשְּׂמֵאלִית הַיְמָנִית}$

84. Eadem quae antecedit sententia novis illustratur figuris, prima similitudo de arboris trunco denuo progerminante desumpta (cf. Jobum 14, 7. et in Vedis apud Jones. Vol. XIII. p. 378.), secunda est de luna per Rahum laesâ, क्षीपा, qua de re vid. ad Nit. 27. collat. *Kavyaprak.* p. 155. atque ex hoc *Sâhityadarp.* p. 325.: *etsi saepius laesa semper tamen indies crescit luna*, क्षीपाः क्षीपो ऽपि शशी भूयो भूयो ऽभिवर्धते नित्यं । Bene huic figurae convenit verbum उपची propr. *recolligere vires*. In Cod. A. distichon, ut omnia fere quae *Arya* metro concinnata sunt, valde corruptum est; primum ibi hemistichium claudit उपमुते लोके quod non intelligo, secundum autem ते न विष्णुता लोके. Scholia vero in utrumque distichon desiderantur.
85. Mythologico utitur exemplo poeta, ut fatum sive omne moderans numen ipsis Diis potentius esse, multo minus igitur hominum viribus confidendum demonstret. Ille, qui aliis Diis hostilibus victus inducitur, Indrus est, cuius exercitus dux primus planetarum Vrihaspatis sive Jupiter, cuius milites Dii minores dicuntur, qui tamen cladem saepius expertus est, vel contra homines, ut carnina docent epica, devotione insignes pugnaturus. *Airâoatus* Indri elephantis nomen esse vel pueri norunt; वाहन vero, quod cum teutonicae stirpis vocabulis *waggon*, *Wagen* proxime convenit, a *vehendo* sive वह् deductum, non pro curru solum, sed de iumento, nave et re qualibet qua quis vehi potest usurpatur, ut de *vehiculi* voce pluribus quoque docuit *Schefferus* l. l. I. p. 3. Sed de lectionum varietate iam videamus quae Scholiorum absentia sola crisi est discutienda. Pro सलु in Cod. A. किल exstat idem significans; idem Mst. वाहनः mutat in वार्पाः *elephas*, quam lectionem qui defendere vult, adsentientem habet Rogerium. Secundi hemistichii initium in Cod. A. sonat इत्याश्चर्यं quod Rogerius quoque expressit: *merveilleusement ruiné*, pro समन्वितः tamen in utroque Codd. A. B. legitur अलान्वितः quam quidem vocem recepimus. Maior discrepantia in vocabulo sequente deprehenditur: Edit. Sr. अलभिद्गः praebet ita ut *vim findens* epitheton Indri, qui alias पुरंदरः audit, habendum sit; in B. alio usitatore nomine Indrus inducitur: मघवा भग्नः neque tamen necesse erat in re notissima Deum illum nominare: praetulimus igitur lectionem Cod. A. अलभिः, quod cum परैः coniungendum est. Idem Cod. in ultimo colo legit तपुक्तं वरमेव देवप्रार्थां satis languidum ut mihi quidem videtur sed eligat lector. Rogerius denique addit: *et pour cette raison le feu devorera celui qui veut acquérir quelque chose par son travail*, quae verba, a Brahmâne Padmanabho addita, fabulae explicationem intendunt sed, ut saepius factum, a re aberrant.

86. Parabola trita ac vulgaris docet: neminem effugere posse ea quae per Fatum semel destinata sint quippe quod nos veluti pecora ducat, ut est *Málat*. p. 146. Vocabulum सल्लार paucis investigemus et ad suam stirpem referre conemur: सल्ल quod per चल् explicatur, de senum potissimum incessu vacillante et incurvato videtur adhiberi, unde persicum كَل curvus remansit, ita tamen ut de *capillorum canitie et raritate* simul repetatur notio, ut كالبيو apud Persas is est *cui capilli horrescunt*, verbum كالبيدن *calcare et canos feri capillos*, quemadmodum hebr. קַלֵּבִּי *senex de barba et mento vacillantibus descendit*. A verbo सल्ल suffixo Unádico उ (ut तनु a तन्) nomen derivatur सल्लु (*senex, calvus, german. kahl*), quod ipsum obsoletum, in Vocativo tantum adverbiascente pro *certe, sane* remansit; ita enim talibus Vocativis saepius contingit ut ex crebra allocutione Adverbii tandem naturam induant. Novum dein accedit suffixum Taddbita घाट, quod maculam quandam ac turpitudinem indicat, v. c. वाचाट *loquax*, sic सल्लार *calvus* est. Notabilis igitur similis vocabuli formatio in lingua latina observatur, siquidem litera *v* in *calvus* ad radicem non pertinet sed postea themati adhaesit, v. c. in *calv-arium* pro cranio, proprie locus ubi capilli sunt, ut *virid-arium, gran-arium* et alia. Ab eadem stirpe descendit nomen सल्ल miser et सल्लपू: *servus proprie verrens*, deductis forsitan a miseria senectutis notionibus. Sed haec meris omnia nituntur coniecturis donec acutissimo et sagacissimo Boppii iudicio confirmentur. — Nominativum संतापितः non Localem casum membranae praebent. Cod. A. aliam proponit arborem, ताडस्य lectione; ताडि et तालि, cuius igitur forma masculina quoque sive neutra prostat, est *Corypha Taliera, umbraculifera Roxb.* sed malim tueri vulgarem lect. बिल्वस्य, magnis etenim fructibus praedita est *Vilva, s. Aegle marmelos*, ut iam ex sententia patet in *Episod. Sakunt. 7, 79*: *Vides o rex alius peccata ut granum sinapi, tua vero, ut Vilva ingentia, videns etsi non animadvertis.*

रातन् सार्षपमात्राणि पर्च्छिद्राणि पश्यसि ।

आत्मानो बिल्वमात्राणि पश्यन्पि न पश्यसि ॥

Hemistichium secundum in Cod. A. incipit तत्राप्याशु falso, quia सशब्दः sequitur, in fine idem habet तत्रापदां भानं quod admitti potest.

87. Sententiam pervulgarem ac tritam, in Edit. Sr. et Codd. omnibus, praeter A. omissam, retinui primum quia locum suum bene occupat, tum quia in *Hitopades.* (p. 16.) est recepta et a Rogerio hoc loco lecta. Neque variantes adnotandae lectiones, nisi quod *Hitopad.* membrum primum et secundum transponit, neque adsunt Scholia. De dracone *Ralu* dictum est ad vs. huius libri 27.
88. Versus hic, qui ut octogesimus nonus in solo tantum Cod. A. legitur, simili mensura sese adiungit praecedenti. Scholia adscribam integra, de acumine, in fine distichi, quod omnino videtur frigidius, paullulum dubitans: अह्ना तावत् प्रथमं अशेषगुणाकरं सर्वगुणानां उत्पत्तिस्यलं भुवः अलंकारं अलंकारं एतादृशं पुरुषरत्नं सृजति यदपि पुरुषरत्नं ज्ञायां भंगकरोति चेत् अहह

इति चेदे कष्टं यथा स्यात् तथा इयं विधिः ब्रह्मणा अपविडतता अज्ञानं ॥ In his vellem ब्रह्मणपविडतता ut fatum accusaretur tanquam caecum et nulla summi numinis cognitione praeditum, quod poeta sane intendit; prout nunc stat vocabulum ब्रह्मणा, Visargo omisso, sive accuratius ब्रह्मणो अपविड^०, vocabulum antecedens explicans Genitivus videtur, ex mente videlicet senioris Commentatoris, εἰμαρμένην et Deum unum eundemque putantis.

89. Sensus est: Perferas, neve culpes id quod mutari nequeat करीर non modo arundinis Bambu surculus est, sed etiam frutex spinosa in arena habitans quam intendit poeta. Offendit masculinum दोषः cum किं quod tamen simpliciter cur reddi potest, igitur nihil muto. Secundo exemplo ad verbum fere reddito, utitur Saadi in Gulist. p. 11.:

گرند بیند بروز شپره چشمه آفتاب را چه گناه

Avis चातकः cuculus melanoleucus durante tantum pluvia bibere et guttas roris nubiumque captare volando dicitur, quemadmodum Cicadam rore vesci perhibent Veteres (τῆ δρόσω τρέφεται μόνον Aristot. H. An. 4, 7.). Unde जलपियः appellatur Châtacus et poetis frequenter inservit in nubilosis depingendis temporibus, hoc loco vero molestum aliquid esse poeta significat quod guttae in huius avis rostrum sponte non cadant, ac si nos diceremus: assa non in os volat columba. In sententiae clausula subiectum est summum numen, quod regit fata hominum et ludo quasi ad libitum distribuit dona sua; qua in re लट् optime usurpatur: pueriliter agere, infantilem esse, quomodo mundum ludendo creasse Deus saepius dicitur (v. India I. p. 160.). Ludere de hominum sorte tempus dicitur infra (FairAg. vs. 43.) et fatum ipsum veluti in puteo rota aquaria Mrichh. p. 343.: एष क्रीडति कूपयंत्रघटिकान्यायप्रसक्तो विधिः cui loco adiungas illud Arabschahi (vit. Timur. II. p. 494.): mundus rota est aquaria, qua convertuntur tam laeta quam adversa اللهم دولا يدور في السور مع الشور. Huic cognata imago est illa qua tempus ac fata rotae adsimilantur, ut Hitopad. p. 36., Brahmaiva. p. 95. et 96. r.

यथा भ्रमति कालश्च यथा विषयिणो भुवं ।

चक्रनेमिक्रमेनेव नित्यं एवेष्टुरेच्छया ॥

Meghadût. vs. 109. quibus cf. illud Anacreontis (4, 7.):

τροχὸς ἄρματος γὰρ οἷα
βίोटος τρέχει κυλισθεῖς.

Ceterum de fatorum libro divino vid. ad vs. 41. Schol. desunt.

90. Sententiam exprimit versus illam: πρὸς τὴν ἀνάγκην πάντα τὰλλ' ἔς' ἀσθενῆ et cum disticho huius Centuriae 82. proxime convenit: quemlibet sorte sua contentum esse debere. परिपूर्तिने cum Cod. B. legimus loco पूरके Edit. Sr. — In Cod. A. versus omissus est et Scholia quoque desiderantur.
91. „Fatum nulla umquam potest effugi intentione, contra eius vim opera omnino nihil valent,” hac optime clauditur caput sententia, ita, ut transitus simul fiat ad sequentem de

operibus sectionem idemque vel ipso कर्म vocabulo quod tamen in versione temere pro fato sumpsimus, vera autem ultimae versus particulae interpretatio haec est: Non existendum non existit ex operis auctoritate, existendi interitus unde? Latinae linguae genio certe parum apta, vernaculo sermone ita fere sonat sententia: Was nicht sein soll ist nicht da Kraft der That, was sein soll findet Kraft der That keinen Untergang. Ceterum de fati vi similes sententiae in *Hitopadeso* exstant et ad nauseam usque repetuntur; cf. p. 47. ubi eadem figura: निपततु शिक्षारदुर्मेस्ततु जलधी fatum non effugiet. De *Meru monte* cadere dicitur etiam *Mrichhak.* p. 61. de re periculosa. In coelum ascendere eadem fere occasione dixit *Zoheir* in *Moallac.* vs. 54. qui *caussas timet interitus eum assequuntur, quamvis ad coeli regiones scala adscendat.*

ومن هاب اسباب المنايا يَنْلَنه
ولو يرق اسباب السماء بَسْمَر ۵

92. *Opera, quae in hoc capite celebrantur, religiosa potissimum intelligunt Indi; sunt enim praecipua quae vitam futuram beatam reddunt haec: sacrificia praestare Diis Manibusque; Vedorum studio se dedere, liberalitatem exercere, Vedos docere eorumque quae inculcant vitae rationem aliis tradere et aedificia denique publica quae ad utilitatem tendunt, qualia sunt deversoria, putei et id genus alia exstruere. Versus nonagesimus secundus antecedenti sese ita adiungit: Est vero bonis operibus laus et virtus iisque deditum esse magis conducit quam Deos colere minores (देवान् Schol. इन्द्रादीन्) (cf. Vair. 41.) nam et hi ipsi necessitati sunt obnoxii, quae tamen a bonis operibus regitur. — हितविधे: recepimus ex Cod. A. et Schol., quum हत sive fortasse अनुहतविधे:, negatione omissa, aptum sensum non praebere videretur; Schol. bene explicat: Deos hosce a fato dependere, nec sponte sua salutem dare posse षट्शधीनाः स्वातंत्र्येण फलं दातुं अशक्याः Pro यदि किममरैः in Cod. A. exstat: किममराणोः quod eodem redit.*
93. *Sensus est: vel ipsos Deos maiores salutifera quondam opera perpetrasse, ad ea videlicet per summum numen adactos; huius etenim nutu ac iussu demiurgum Brahmanem difficile creationis opus in se suscepisse constat. Non minus notum est Vishnuem decem transformationes pro salute hominum subiisse. Sivus vero filios sacerdotis cuiusdam, ut fabula narrat, occiderat, quam ob caussam poenas, a Manue constitutas (vid. Sring. 64.) luere et per duodecim annos, cranium occisi manu tenens, eleemosynam rogare coactus est Ouum brahmanicum saepe pro mundo invenias secundum problema illud de ovo mundano cosmogonicum (v. Man. 1, 9. et *Windischmanum* docte de hac re disputant. Sankar. p. 20.) cui h. l. भण्ड vas figulinum adiungit poeta ut imaginem conservet. Eadem fere figura in *Brahmaoiv. Pur.* p. 96. legitur: Vasculum humi fingit rotā ex luto figulus; eodem modo creator premium distribuit actionis instrumento.*

कुम्भां निर्माति चक्रोपा कुम्भकारो मृदा भुवि ।

तथैव कर्मसूत्रेणा फलं धाता ददाति च ॥

b. e. quemque a creatore secundum actiones suas iustum pretium accipere, ut *Hitopades.*

p. 6. eadem utens metaphora docet: figulus effingit quidquid vult, sic homo opus adaptat.

यथा मृत्पिण्डतः कर्ता कुरुते यद्यदिच्छति ।

एवमात्मकृतं कर्म मानवः पतिपद्यते ॥

Unica in disticho nostro lectio varians, quae notari meretur, est क्षिपुः सदा संकटे in Cod. B. hemist. prioris in fine. Scholia non adsunt versiculis 93. 94. et 95.

94. Pertinet sententia ad dogma illud Indorum tristissimum, ad quod iam in antecedentibus respeximus: पूर्वं जन्मकृतं कर्म तद्दृष्ट्यं sive omnia in hac vita evenire et sortem hominis omnino regi secundum opera in alia vita, antequam denuo natus esset, peracta. Vocabulum सेवा ut vs. 91. de militia et regum ministerio est sumendum; सलु in apographis legitur pro किल. Plenius ceterum h. l. expressa est de fructibus metaphora, quam et Veteres amant; cf. Ἄνθρωπος δικαίως καρπὸς ἐκ ἀπόλλυται et: Ἔστιν δὲ καρπὸς ἀγαθὸς εὐτακτοῦ βίος.

95. In eadem re pergit, पुण्यानि enim sunt *opera pura* quibus bonam sibi parat sortem mortalium et cum तपस् in versu antecedente convenit. Vocabulum मत्तक *frons, vertex* monti fere adiungitur; in Codd. A. B. संकटे prostat, ex versu fortasse 93 desumptum et rei minus conveniens. Rogerius vertit: *s'il oville du poison*, habuit forsitan विषमास्थितं lectionem, quam si adesset, equidem haud sane contemnerem.

96. Versum in Edit. Sr. vehementer typhietarum incuria laborantem bene mihi videor sanasse, vereor tamen ne tertium vocabulum हि, quod sententiam antecedenti bene adiungeret disticho, paullo festinantius et Scholiorum auctoritate commotus, in च mutaverim, cuius etiam vestigium manet in प्रकलान् Codicis A. Vox देषिषा: corrupta, quam in दोषिषा: quidem possis corrigere, in omnibus quotquot inspexi Msts. देषिषा: scripta est. प्रत्यक्षमित्यादि in bina dispescere enuntiata visum est contra Scholiastem, qui structuram: *venenum occultum statim in nectar visibila convertit*, fieri iubet हालाहलं परोक्षममृतं प्रत्यक्षं करोति quod ad Amritum per Deos paratum alludit. Sequitur Commentarium Rogerius sive potius Padmanāthus quem saepe Scholiis insistere et in versibus, hac ope destitutis haud raro aberrasse animadvertimus. Ceterum quae sint in hemistichio primo subiecta et quae obiecta ac praedicata, verborum contextus satis superque docet, tametsi praecedere debebant सलान् et sic porro. Addam insuper Schol. या सलान् साधुषु करोति मूर्खान् विदुषः करोति देषिषापो हितान् करोति ex quibus apparet minime vertendum esse: *quae bonos et malos facit*. In vocabulo hemistichii secundi tertio maxumopere variant auctoritates: Cod. B. सङ्गतां falso scribit, A. vero et Schol. सत्क्रियां quod unice verum puto; Edit. Sr. प्राकृतीं habet, hoc est *uxorem Sankari* sive Sivi quo etiam alia in Scholiis allata tendit lectio चक्रियां, etenim Commentator posteaquam versum explicavit, de novo incipit: अथवा विपरीतां अस्मिन्

मोहाब्धी गुपोषु आस्यां मा कृयाः गा कुरु चक्रियां भगवतीं आराधय ॥ Hoc tamen scioli cuiusdam, qui *actionem*, in Deam poetice effectam, ad Sivum Deum referre vellet, interpretamentum esse mihi quidem persuasum est. Pro Infinitivo भोक्तुं, sic enim corrigendum, verbum *si cupis* suppleri debet ex Adiectivo वाञ्छितं ut recte Schol. यदि वाञ्छितं फलं भोक्तुं इच्छसि ॥ Pro त्वगतो linea ultima omnes legunt व्यसनेः Schol. प्रीतिभिः explicat, sensum magis reddens quam veram significationem: *studium* scilicet cum calamitate coniunctum. Vocabulum denique विपालेषु cum B. विपालेषु scribendum est; in A. विपुलेषु exstat, quod rem auget quidem neque tamen videtur praeferendum. Unum restat observandum: विपरीतं in Scholiis modo allatis prostant, nullo autem Codice confirmatum, ad hanc versus sedem pertinere, et alterum मोहाब्धी loco हे साधो ex mente Glossatoris poni debere. Quibus omnibus absolutis sensus versiculi obscurus non esse potest: *opus bonum* videlicet sive sortem exinde enatam qua mala convertuntur in bona celebrat poeta ita ut virtutes omnes nisi actione coniunctae sint, vanas esse doceat.

97. Finem respicere et praemium non debere agentem sed cum animi tranquillitate et nulla spe commotum ad opera, religione praescripta accedere, constans librorum sacrorum atque ethicorum est praeceptum. Hoc versus noster suadere conatur, metaphora de frugibus desumpta; est enim परिपातिः idem quod विपाकः *maturitas, fructus bene percocatus*, ultimium a पच् deductum, ut پختنى Persae, օփֿֿֿ Hebraei (*Genes. 40, 10.*) et *coquere* Romani (*Virgil. Georg. 2, 522.*) pro *maturescere* usurpant; primum परिपातिः de pendentibus et inclinatis pomis proprie in usu. Scholia praeant: explicant. Nulla observatur lectionum varietas, nisi आदी in fine membri prioris pro ज्ञातं Edit. Sr. quod in textum recepimus. Scholia addam integra: गुणावदुपौर्युक्तं अथवा अगुणावत् कार्यं कुर्वन् कर्तुं इच्छता पपिउतेन विवेकिना आदी पूर्वमेव यत्नाः प्रयत्नात् तस्य कार्यस्य परिपातिः प्रान्तः अथवा विचारणोया कर्तुं शक्यं प्रान्तः शुभ इति आदी विचार्ये कर्तव्यं ॥ अन्यथा अतिरभसकृतानां अतिवेगे स्वादेन कृतानां कर्मणां विपाकः प्रान्तः फलं आविपन्नेः मरुपापर्यन्तं दृश्यदाही शस्यतुल्यो भवति ॥

98. In solo Cod. A. et apud Rogerium prostat distichon in quo multum laboravi, et etiam nunc paulisper laboro, sed iam interpretationis ratio reddenda est. *Deotio* ut तपस् vs. 94. est ratio bene agendi, स्वधर्मनिष्ठं सत्क्रियां न चर्ति यः Schol.; quam normam qui non sequitur, omnibus ad virtutem exercendam facultatibus egregiis instructus, is saluti suae non prospicit, स्वहितं न ज्ञानति Schol. atque oleum et operam perdit. Hoc tribus illustratur imaginibus, in quarum prima quidem vehementer peccavi cum, temere in verbis haesitans, verae lectionis चन्दनैरिन्ध° loco novum prorsus vocabulum ङङ्गलान् coniectura intruserim. Illa autem lectione (चन्दनैरि°) restituta, hanc versus partem ita vertas: In olla gemmis ornata coquit olearius sandalis lignis multis suppositis rell. Quod ad singula spectat: वेदूर्य *lapis Lasuli* hoc loco de lapidibus pretiosis, quibus vasa aurea ornantur, in genere sumendum: रक्तकचितायां सुवर्पास्याल्यं Schol. Vocabulum बली, in nullo, quo uti mihi licuit,

sanscrito Lexico obvium habui; exstat tamen in lexico Bengalico सल mortarium ad medicinam parandum et सलिक coquus, qua propter तिलसलिन olearius videtur esse, proprie is qui sesamum extorquet, excoquit; इन्धनीधे: appositionem facit ad सन्दने: i. e. Santalum, lignum quod uti constat, maxumo habetur pretio. Reliqua faciliora sunt: *solum exarat*, विलिङ्ग h. l. proprie (cf. *Nalod. 4, 15.*), *ut herbam inutilem plantet*; अर्क नomen quidem arboris est (*Episod. Sakunt. 1, 25.*) et sic Schol. अर्कवृक्ष, sed h. l. zizanium potius s. triticum repens (*swallowworth* Amar.) denotabit. Utilissimas denique Camphoram praebentes excindit arbores ille ut olera minoris pretii ibi serat et harum arborum lignis circumstipet; कोदूख *cicerum s. lentium species est (a sort of grain* Am.) Roger. aliud nomen substituit: *Naetsemi, une certaine semence donc les pauvres se servent pour faire de la bouillie.*

99. Ex Cod. A. et Schol. correximus सुन्नतां, B. male स्वन्नतां exhibet. Ceterum sententia est facillima neque ulla eget explicatione.
100. Bene mihi claudere videtur versus sectionem et totum de moribus officiisque librum; ultimus praeterea est in Cod. A. etsi numero centesimo decimo insignitus; in Cod. B. centesimum locum occupat quamquam aliae sequuntur sententiae quas in supplementum coniecimus omnes. In eo autem nobis constare studuimus, ut novem tantum capitulo tribueremus sententias et centum versibus Centuriam clauderemus. Quodsi vero omnes, quae huc trahi poterant, sententias velles adiungere, Satakum hocce longe ultra centum disticha excurreret. Ceterum in utroque Cod. et Scholiis legitur अनुवर्त्मानां sed Edit. lectionem genuinam puto, nominativum scilicet ad तैत्तिखिनः pertinentem.

LIBER TERTIUS.

DE DEVOTIONE.

Vocatur Satakum hoc tertium वैराग्यं vocabulo, quod romanum *devotio s. temperantia* (ut Schlegelius Bhag. 6, 35. reddit) non bene exprimit: est enim proprie conditio ac status hominis ille ubi ab affectibus liber omnes cupiditates exuerit, animi commotiones coercuerit et sensuum incitamenta domuerit idque vitā solitaria atque ascetica. Igitur *Vairagyam* devotio quidem est, sed cum poenitentia coniuncta. Decem huius libri capita inscribuntur: de *cupiditate fraenanda*, de *rebus quae in sensus cadunt evitandis*, de *paupertate*, de *voluptatum inconstantia*, de *temporis velocitate*, de *vitae asceticae praestantia*, ad *animum admonitio*, de *rebus transeuntibus et constantibus*, de *adoratione Sivi* et de *mendico religioso*. Uti vero in Amorum libro incipiendo Kānum, ita in centuria, devotionem pingentis, initio *Sivum* invocat auctor, religiosorum hominum atque austeram vitam degentium patronum.

1. Lectio Cod. A. in fine हरिः omnino falsa est etenim Vishnus amoribus potius gaudet, Sivas vero delectatur devotione, ut versus exprimit quem excitat *Vopadevus* in *Mugdbabodha* p. 73. शृङ्गारस्य हरिश्चृपः पूर्णः शान्तेन शृङ्गारः ॥ Sivum lunam crescentem in vertice gerere atque ita depingi, res est notissima; secundum quod sequitur enuntiatum ad mythum illum alludit pulcherrimum (Râm. 1, 24.) quo *Kâmus*, vel ipsum Mahâdevum devincendi et in amores incitandi cupidus, illius Dei (मदनान्तक inde dicti *Mâlat.* p. 145, *Vair.* 83. मदनरिपु *Vairag.* 61. स्मरारिः *Vair.* 88. et rell.), oculo combustus traditur, ita ut postea corpore destitutus, अनङ्गः hominum mentes occupare fingatur; at vero hunc Deum, oculo crematum, ad spectu denuo excitare, mulieres lepide dicuntur, in versu illo *Kâvyaprak.* p. 184.:

दृशा दग्धं मनसिजं जीवयन्ति दृशैव वाः ।

विद्वेषाक्षस्य ज्ञयिनीस्ताः क्षुब्धे वामलोचनाः ॥

Accedit pulchra et Orientalibus perquam frequens imago de pyrausta, non sine gravi alarum damno, lucernas circum volante, quae *προσπέταται τοῖς λύχνοις* (*Actian.* II. An. 12, 8.) atque ideo Veteribus de momentanea non modo voluptate in adagiis est, veluti *χαρὰν πυραύσευ χαίρειν* et *πυραύσευ μόρος*, verum etiam ad animum transfertur et vel ipsa *ψυχὴ* vocatur (vid. *Creuzerum Symbol.* III. p. 568.). Frequentius in re amatoria imagines praebet *प्रलम्भः* sive पतङ्गः (cf. *Sakunt.* p. 24. *Saadi Gulist.* p. 146. *Pendnam.* II. p. 171. 263. 309.), ut in illo quoque *Meleagr.* Epigr. 59.:

Τὴν πρὸς νηχομένην ψυχὴν ἂν πολλάκι καίης

Φεύξεται Ἐρως· καὶ τὴ σκετλή ἔχει πτέρυγας

Persae praeterea ad animum saepissime transferunt mystico amore cum Deo coniunctum et in summo numine tandem veluti absorptum. — In secundo hemist. अन्तः स्फुर्त्तद् scribunt omnes praeter B., qui स्फुर्त्तद् iubet, quod vereor ne praefendum sit, apud plerosque enim vocalis huius verbi producitur (vid. *Colebr.* Gramm. p. 234.). Quibus omnibus absolutis, sensus versiculi emergit hic: homines versus Sivum, ut felicitate fruantur convertere se debere, amoribus aliisque posthabitis voluptatibus; tenebras etenim, quae ex cupiditatibus oboriuntur, Sivas divinae sapientiae face dispergit, उष्णायन्, cuius verbi loco Cod. B. minus bene उन्मूलयन् legit.

2. Prima huius libri sectio lemmate inscripta est तृष्णादूषणं cui capiti distichon hocce introductionis instar est habendum. Queritur enim de neglecto librorum sacrorum (अङ्ग in universum sumendum est) studio: sapientes, अज्ञोदार्ः Schol. श्रोतार्ः qui audire possint, invidia ac philantia (अहंकारेण) efflati dicta sapienter prolata spernunt, dum alii contra ex ignorantia non capiunt: igitur tritum ac lacerum veluti iacet dictum quodcunque; Schol. bene: अतः कविष्वं शीर्षां ज्ञातं न को ऽपि पृच्छति शृणोति च. *Rogerus* hunc versum in libro *Niti* (vs. 2. p. 328.) protulit, Cod. B. in *Sringâr.* vs. 3.
3. Cod. B. et Schol. चिरं परिगृहीताः legunt, attamen particula अवि necessaria videtur ad caus-

- sam indicandum, propter quam poeta et ipse (ग्रस्माकं supplet Schol.) cupiditatibus inservire se fatetur. Dicit enim: quantumvis magnus aliquis videtur et virtutibus insignis, tamen ille terrestribus rebus adhaeret, ita ut alii tandem ipsius exemplum sequantur, quantumvis bene gnari fructus operum (कर्म in Schol. legendum pro काम) aliquando non admodum insignes fore. Haec sententiae nativa videtur structura, quam in versione, alioquin liberiori paullulum, exprimere studuimus ut cum proxime sequente cohaereat versus. Rogerius, num p. 295. vs. 7., an vero p. 296. vs. 1. sententiam nostram circumscribat, haud facile dixeris; sensum reddit uterque, nec tamen singula expressa sunt vocabula.
4. Insatiabilem alloquitur suam ipsius in bona caduca huius vitae sitim, qua impulsus ad ardua quaevis paratus virtutes neglexerit. Vocabulum सेवा in talibus ad Vairāgyum spectantibus sentiētiis militiam frequentissime et munus in genere quod principi debetur, significat (cf. *Niti* 94.) quo inquinare se putant homines religiosi, ut etiam *Ali Hasin* in vita sua (p. 33.) de filiis talis viri sancti loquitur اولادش بمناصب دیوانی آلوده شدند. Codex B. श्रीलकुल minus bene proponit, ऋति enim h. l. ordinem sive castam intendit, quae tali servitio dehonēstatur. In lectione निरते pro पिशुने quod heic commodum sensum non praebet, conspirant A. B. et Scholia.
5. In eadem re pergit et quinque commemorat negotia, quibus se immisisse dicit ut divitiarum cupiditatem expleret: thesaurifossorem egit; aurifodinas perscrutatus est; navigationem instituit; reges coluit et vocibus sacris crematos excitare mortuos tentavit. Indos veteres navigationi se dedisse, plurimis alibi comprobare studuimus argumentis; metallicos ipsos egisse et puteos, igne admoto, instruxisse, ex hoc loco discimus. प्रश्नान् est locus ubi mortui concremantur et ubi *Pisachi*, *Krauyādi* et id genus alii daemones, ut apud nostrates in triviis, degere putantur, quos ut opes praebeant, carminibus sacris impellunt. Erant apud Veteres quoque *τυμβωρῶχοι*, qui defossam cum mortuis pecuniam rapiebant, qua in re *Plautus* (*Pseudol.* 1, 4.): *ex hoc sepulchro vetere viginti minas effodiam ego hodie*; erant *bustirapi*, qui in sepulchris ipsam de rogo coenam capere (*Catull.* 59, 2.) et lucri causa omnia nefanda subire non verebantur; erant denique veneficae ac Magi, qui, ut *Apulejus* ait, *et bustis et rogis reliquiae quaedam et cadaverum praesemina ad exitiabiles viventium fortunas petebant*, quibus nefariis artibus eae quodammodo conveniunt quae h. l. commemorantur. Omnibus hisce negotiis poeta sese dicit ne minimum quidem acquisivisse वराटकं, quod proprie *loti semen* est et dein pro numo levissimo usurpatur, ut कपर्दक s. *conchula* (cowrie) quam, Schol. substituit. Protulit hunc versum *Malhedus* in praefat. ad leges Indicas (p. 22. vers. german.), ultimum membrum legens: प्राप्ता कापि वराटिका न च मया तृष्णे सकामा भव ॥ Ultima verba सकामा भव Cod. A. quoque praebet; reliqua scribarum vitia et scholiorum sphalmata leviora omittamus.
6. Scholia in Cod. desunt, in Edit. Sr. prostant. Pro प्रतिहता propr. *laesus*, दुष्टा बुद्धिर् यस्य सः

Cod. A. प्रगिहितं legit, quod in laudem potius esset. Cogitationem dicit columnae vice fungi debere hoc est immobilem et fixam in dominorum voluntatem esse directam, more servorum qui iunctis manibus adstant. Spem appellat मोघा = निष्फला quia omnibus istis aerumnis ad finem minime pervenisse se profitetur.

7. Sententia, per se satis perspicua eo redit ut poeta studium ad dignitatem perveniendi vituperet, qua in re opus sit ut, nosmet ipsos ante divites prosternentes, virtutes nostras collaudemus. *Cur non faciamus*, किं न ironice dictum pro *faciamus quidem*, vilium vitae facultatum causa; प्राणाः enim sunt *spiritus virtuales* et a जीवितं differunt. कृते corrigendum erat in Edit. ubi etiam म्रानं ad *peccatum* referri nequit, sed e Cod. A. cum vocabulo sequente coniungendum: *flaccidum pudorem habens* magis poeticum est quam वीतवीड in Cod. B., quod tamen Schol. ante oculos fuisse videtur, dum per विगत explicat. Imago admodum pulchra et in carminibus Indicis satis trita est: vitam similem esse guttae in loti folio pendenti; cf. *Mohamudgaram* vs. 4. (Jones Oper. III. p. 296.):

नलिनीदलगतदालवत्तरलं
तद्विजीवनमतिशयचपलं ॥

Mrichchh. p. 108. et 183.: भगवन् कृतान्तं पुष्करपत्रपतितदालविन्दुसदृशैः क्रीडसि त्वं पुरुषभागधेयैः ॥

8. Nec scholia adsunt nec variantes lectiones, quam quidem rem in sententia tam facili et concinna ne mireris. Ut vero videat lector, quomodo Rogerius versus quoque facillimos circumscripterit, versionem ipsius adiiciam; *Je ne me souvie pas de la joye de mon corps, mais la joye me prend prisonnier; je ne trouve point de difficulté dans les promesses, mais je devieut foible dans la tristesse: le temps ne se passe point, mais moy: la concupiscence ne se corrompt point, mais moy avec le temps.*

9. Similiter place carmen *Mohamudgaram* (Jones Works III. p. 296.) vs. 7.:

अङ्गं गलितं पलितं मुपडं rell.
तदपि न मुञ्क्त्याशाभपडं ॥

10. Depingit poeta corporis debilitatem senilem, qua quidem homo non impediatur quo minus vitam amet, sive ut loquitur *Abbas Ibn Alunaf* (apud Reisk. ad Abulfed. II. p. 653.): *intramus in mundum inviti et vix adsueti illi eximus inviti*

اقمنا مكرهين بها فلما
القناها خرجنا مكرهين

Sententia nostra in Edit. Sr. denuo legitur p. 106.; scholia quidem paullisper inter se differunt et Codd. igitur auctoritate repetitio illa quodammodo nititur, non tamen debuerant Scholiorum in gratiam disticha repetere editores sed potius ex semet ipsis invicem supplere. Lectionem विगलितः pro अपि ग°, quam tuentur Codd. A. B. et versus repetitus, meliorem agnosco, quum vocabulo praecedenti nihil insit ad rem admodum augendam; magis etiam arridet (in sententia p. 106.) epitheton corporis अष्टा *fractum*, quam दुष्ट,

quod tamen in omnibus apographis prostat. *Baculum* cave ne h.l. de vita intelligas adscetica, ut in solita phrasi *baculum sumere*; est enim ut verborum contextus docet: vix ac ne vix quidem baculo se erigere posse, तथा श्रनैर्मन्दं मन्दं यथा ख्यातया यद्वा उत्तानं Schol.

11. Scholia desunt et sane sententia nulla laborat ambiguitate. Spem ac cupiditatem qua in res terrestres continue vehimur, fluminis specie inducit poeta, eique adiungit epitheta perquam apta ut demonstret quam difficile sit cupidines illas comperere. *Gaudia tanquam aquam habens* ad Gangem respicere videtur, cuius aqua honorifica habetur, *desiderium* vero fluxum est atque inconstans quemadmodum undarum strepitus; ग्राह् de multis usurpatur monstris marinis, h.l. *aligatorem gangeticum* aperte significat, cui similes adfectus hominem devorant, nisi discriminatio, hoc est clara rerum distinctio supervolat veluti aves visu perspicaciores. Firmitas denique desiderii fluctibus facile infringitur uti arbores in fluminis ripa crescentes repetitis abripiuntur decumanis; stultitiae praeterea vortices adsunt et superbia, quae, cogitationum altitudine praeruptae ripae similis, impedit quominus quisquam tale flumen possit permeare nisi is qui omnes sensus devicerit Yogi. Similem figuram, sed in contrarium sensum, habes *Hitop.* p. 126.: छात्मा नदी भारतं पुष्यतीर्थं सत्योदका शीलतटा द्योर्मयः ॥
12. Novum incipit caput de opibus omnibusque in universum rebus quae sensus afficiunt, relinquendis et parum aestumandis agens. Tria tamen desiderantur disticha ut decem versibus constet sectio, quod infra in quibusdam aliis quoque capitibus observandum. Circumspiciendum igitur erat qualis sententia eandem rem tractans in libro Niti, perturbatione insigni et longe ultra centum disticha progrediente, seriem vel interrompere videretur, vel in Cod. A. deesset, atque has quidem ob causas versum, quem hic inseruimus, ex illo libro, ubi decimus octavus est, depromere non dubitavimus. Ibi enim nexum turbat, in Cod. A. omissus est nec scholia adsunt, Rogerius tamen, quod rei caput est, in hoc nostro loco versum legit; itaque Cod. B., cum Edit. Sr. conspirantem, qua de re in praefatione sententiam nostram protulimus, non amplius moramur. Pro मुदा Cod. B. exhibet मुदो quod ad idem recurrit, ex eodem vero Cod. पतिः recepimus pro पदं, illud enim sensum faciliorem praebere videtur in constructione aliquantulum impedita, cuius vim fortasse non cepimus, in interrogatione illum latere sensum putantes quem versus proxime sequens adiungit: res secundas eam scilicet ob causam datas esse ut homo eas sponte abiiciat.
13. Nulla interpretatione eget versus, dummodo teneas, posterius hemistichium responsum dare: discrimen illud imprimis esse rell., Schol. सन्न विशेषो ऽस्तीत्यादि ॥ In membro quarto Cod. A. त्यक्ताश्चेति proponit, B. त्यक्ता स्तेने, attamen particula तु optime adhibetur. Pro मुसं scripsimus प्रमसुसं, in scholiis typis impressis legendum est न संत्यक्ता अपि loco सत्या अपि,

poetico sunt desumptae: ष्यः नवः est materies de qua agitur, ष्यप्रशब्दः linguae barbaries, ष्या consessus auditorum, पद pes versus, रच् versus componere et sic porro; at quum scholia adsint nulla, obscurior est sententiae ratio quae mihi quidem haec videtur esse: quemadmodum poeta, quo magis ipse amoris cruciatur curis, novis coloribus amorem depingit et elegantiore captat sermonem, ita homo, mundanis rebus irretitus sollicitatorem agere solet et bonis sese obtrudere ut eorum quoque animos corrumpat. Multa fa-teor, huic explicationi inesse quae frigida videantur, tamen cum versu proxime antecede-
dente coniuncta sententia haud prorsus absona videri potest, in vituperium scilicet poe-
tarum res vulgares supra modum exornantium. निरृतः dedimus ex Cod. B.; lectione Edit. Sr. नियतं (Chaur. vs. 42.) retenta, corrigendum fortasse erit सत्सु भारं जनेषु *probis hominibus oneri potius eoadit.*

19. Lectionum varietas non magui est momenti; धृतं in Cod. B. pro युतं lectio satis tolerabilis; ष्यलिङ्ग apud eundem, ex solita literarum ष्य र् et उ permutatione (*Sāhity.* p. 277. Schol. *Nalod.* 3, 53.) enatum. De phalaena vid. ad Vair. vs. 1.
20. Versum difficillimum, cui praeterea scholia desunt, recepimus ex Niti libro, in Edit. Sr. p. 45.; in Codd. omnibus desideratur, Rogerius aliam sententiam praebet, sed similis no-
strae apud illum ea quodammodo est quae Niti vs. 87. legitur. Membrum versiculi pri-
mum citatur *Sāhityadarp.* p. 235., ita tamen ut पतिरपां legatur loco निधिर्पां et alia lectio
proponatur: मित्ता भूः पत्यापां स च पतिरपां etc. concinnius tamen est उद्वच्छिन्ना *oceanō fissa*,
coll. *πέλαγος*, vocabulum a semitico גַּלְיָה deductum. Prius hemistichium difficultatem
non habet, dicit enim poeta: solem immensum quotidie coeli spatium permeare quamvis
terra, mari distincta iam satis ampla sit. Hoc exemplum, similiter ut Niti 28, hominibus
proponit, sed locum esse impeditum lectores sentiunt. Nos, ut obscuriora quae in libro
Vairāg. sat multa leguntur disticha scholiis haud instructa, ad verbum reddidimus, भावः
pro vocativo, ut in poesi dramatica sexcenties legitur, habentes; cui appositum epitheton,
quod de vitae periodo intelligimus qua rationis adminiculo iam iam ad altiora niti possunt
homines et omnibus terrestribus posthabitis, coelestia, ut viri pii faciunt, adspirare. Vo-
cabulum उन्मेष iuxta *Careyi* lexicon bengalicum *perceptionem* significat ac *sensum*; huic
proborum sapienter conceptis cogitationibus, quantumvis infinitis, antevertere debemus
atque omnia vincere obstacula sive sensus coercere.
21. Sannyasin, sive illum यः संन्यस्यति सर्वं, solum beatum praedicat, non vero divitem rebus
fluxis adhaerentem. Lectionum varietas nulla est et verborum singulorum versio scho-
liorum fere nititur auctoritate.
22. Tertium sequitur caput de egentia et summa penuria, cuius incommoda nemo ferre possit,
quare potius divitum misericordiam commoveat aliquis et stipem colligat, quantumvis du-
rum etiam hoc quibusdam videatur (cf. *Hitopad.* p. 32.). — Hanc vero pauperiem ex opum

- inconstantia enasci satis prodit auctor, non enim mendicitatem eam cui sponte sese obstringit devotus aliquis, in malis ponit. Versu altero et vigesimo sententiam inculcat hanc: neminem fore, qui familiam angustiis oppressam videre possit quin eleemosynam potius flagitet, etsi ipse fame cruciatus id facere metuerit. Pro स्वकीय in Cod. B. male legitur सदैव mox vero क्षुधिताननैर्न विधुरा, cuius lectionis vocabulum posterius, Schol. suffragante adoptavimus, quia ञठर् ut est in Edit. Sr. in fine recurrit. Vocabulum देहि *li- quidum* vocat (विलीनाक्षरं) quia facile pronunciat, tametsi egenus titubante tantum lingua proferat vocem.
23. Exprimit versus adagium illud: *πτωχῷ πῆρα ἔ πίμπλαται*, simul autem ventriculum esurientem omnem honorem, virtutem et modestiam paullatim auferre et fictam dissimulationem parere poeta docet sesquipedalibus verbis, quae per totam lineam transcurrunt et tanquam epitheta composita nullo modo possunt separari. Deest autem orationis concinnitas, quum imagines de *lunae radiis* et *securi ad ollam* absurde satis relatae sint. De Nymphaea, noctu clausa et marcida vid. ad *Nil.* 65. Schol. explicat: यथा चन्द्रिकया सूर्यविकाराणि श्रेयोज्ञे गृह्णातां याति ॥
24. Suadet auctor ut cibum potius emendicet aliquis quam ut misere vivat una cum familia sua; vitam igitur mendici religiosi commendat quae devotis honori, imo officio est iis qui Vanaprasthi dicuntur (*Manu* 6, 87.). पुण्यग्राम non de vicis in universum sed de coenobiis eremitarum intelligendum, quorum casam, ex longinquo sacrificiorum fumo perspicuam (cf. *Râmây.* II. 42. *Raghuwans.* 1, 53.), officii gremium appellat. Vocabulum पाली varia significat: *aciem gladii, infusionem, angulum* et de manubrio vasculi forsitan intelligendum (Schol. पटः तेन चन्ना पाली यस्याः तां कपालीं चादाय), quod veste sua obtegit mendicus modestiae causa ne manus appareat. Paronomasiam captat poeta in quovis distichi membro पालीकपाली - पुण्यग्रामभुग्धूम - द्वारं द्वारं - उदरदरो - मानी प्राणी etc., constructio autem ad genus poeticum et irregulare (सव्ययं) pertinet, quod Scholl. ad structuram grammaticam fere referunt. Lectionem नाथो intactam conservavimus; in Cod. B. et Schol. धन्यो legitur.
25. Quaerit cur vita ascetica neglecta sit fere, causa statim addita: homines alienorum potius potestati sese tradere velle quam devotionis libertate frui. Scholia desunt, sed प्रत्येकं नत quid sit ad versum sequentem docent, scilicet नाम्नं प्राप्त् hoc est secundum huius sententiae contextum: *incultum* ac *develictum*. अद्यमान correximus e Codd. A. B. pro अद्यमान usui loquendi minus adaptato.
26. Versum praecedentem illustrat sententia ista eadem re proposita, dicit enim: quum in silvis omnia parata sint ad vitam tranquillam agendam, radices nimirum et arborum fructus quibus frui possimus, aquae salubres et rami denique subtiles ex quorum cortice vestimenta nectere liceat eremitis convenientia (v. *India* II. p. 169.), cur tandem divites

- adeamus, qui superbia inflati donum pauperibus denegant (cf. *Itiopud.* p. 20. sl. 62.). Codd. A et B legunt प्रध्वस्ता वा तद्भयः ita ut omnia ad membrum pertineant secundum: *vel delapsi ex arboribus rami, succulentos fructus et corticem praebentes*, melius tamen प्रध्वस्ता: ad antecedens refertur निर्फ्रा: quum किं novum introducat enuntiatum et महतीनां magis poeticum videatur. In scholl. manuscriptis प्रासाः omissum est secundum diversam lectionem भृगाः quam et Edit. Sr. prodit. Cod. A. वीक्ष्यन्तेवं scribit falso. *Ventus superbiae* रायपवन eleganter dictum est: huius Dei veluti iussu (वज्रात् = ईवात् Schol. A.) supercilia fastuosi hominis saltant, h. e. duri oris est ipse et frontem corrugatur perfrictam: अलीकभुकुटियुक्ता ut Schol. *Amarūsat.* vs. 2. explicat घनार्चितभूलता ॥
27. Corrigenda erant फलैः, प्रपायिनीं, मनसां et गिरी in Edit. Sr. depravata omnia. E Scholl. वृत्तिं scripsimus pro प्रीतिं quod minus convenit. In Cod. A. अकूपोः exstat loco अकूपोः eodem sensu: *non miser* eximium significat (पुष्कल Schol.); idem pro विकारविह्वल legendum iubet विवेकव्याकुल omnino male.
28. Pro स्वर्गी e Cod. A. et Schol. स्वर्गा scripsimus neque ulla praeterea adest lectionum varietas in versu ceteroquin facillimo qui commentarii loco antecedentibus est.
29. E mente Schol. concepimus sententiam, ye non ad homines sed ad dies referentes, quo varians lectio quoque in Cod. B. pertinet, दीर्घा loco भक्तो proponens; sensus enim est: opes quidem augebant illi dies miseria coniunctas, non autem animi tranquillitatem, quae ex rerum sensualium contemptu demum enascitur. धनपतिः Deus Kuverus est quem sordidi tantum homines colunt. Pro हसितं Cod. B. legit हसितैर् quod ferri potest. Ad-dam, ne quid desideret lector, Schol. interpretationem, omissis tantum textus quibusdam vocabulis: अहं पर्वतः तस्य विलं तस्मिन् शिलाप्राय्या तस्यां उपविष्टः सन् ध्यानावसाने तेषां दिवसानां अन्नः स्फुरितं हसितं स्पर्षां भवति । केषां ये धनपतेर् अग्रे प्रार्थनां दुःखाय भजन्ति वृत्तिं प्राप्ताः । पुनर्ये च विषयापारं आक्षेपाः तैः विस्मृता बुद्धिः तस्याः अल्पत्वं दधति ॥
30. Optime locum suum occupare videtur versus quem huc traximus e libro secundo (vs. 52. Edit. Srir. p. 51.); deest in A. desunt Scholia et *Rogierius* aliam sententiam exhibet in *Saticis* haud exstantem. Nostra vero per se satis perspicua sententia docet, quatuor esse, quibus omnino hominem non posse carere, nimirum Deum, amicum, domicilium et uxorem, quorum nisi sui generis optimum quodque habeat vel pessimo utatur necesse est. Vides simul ex auctoris mente Sivum deum Vishnue inferiorem. Quid दती sit satis ex opposito सुन्दरी apparet, scilicet contemptibilis feminae e muliebri parte nominatio, uti alias etiam शङ्ख (concha apud Plautum) quocum cfr. दर् neutruius formae. — Ceterum Codex B. minus bene transponit मित्रं चैकं et postea रागा चैका.
31. Encomium cibi emendicati, quo Yogines vescuntur, annectit atque huic cibo multa adhaerere commoda contendit, etenim victus tali modo comparatus *tinorem abscondit* (चिदं), propter fures puta aliosque fortunae casus, quibus obnoxiae sunt opes: multa dein vitia,

quae ex divitiis oboriuntur, *occidit* (मयनं) et omnes fere *curas prosternit* (विध्वंसनं), quae verba h.l. desumpta videntur e re militari. *Piorum lustramen* साधूनां पावनं = पवित्रकरं Schol., hunc cibum ideo appellat, quia ab omnibus illis purgat vitiiis atque eam ob causam paupertatem sponte eligunt devoti, qui *φιλοσοφία καὶ πενία σύντροφοι* student esse. Quod restat attributum: *Sivi* सत्रं, Schol. पूजनं *hospitium* explicat; apud *Amarum* vocabulum deest legitur tamen सत्रिन् *pater familias generosus (constantly giving alms)*, unde Rogerio credendum in notula addenti: *les saltram sont lieux ou les mendiants etrangeres viennent manger*. Publico igitur hospicio, Sivaec dicato, comparandus est talis cibus, qui ubique paratus neminem abigit.

32. Quarta quae sequitur huius libri decas de vanitate et inconstantia voluptatum agit, sive de usura (भोग) omnium rerum quae sensibus percipiuntur (विषय). Lemma capituli भोगे स्त्रैर्यपदति: conservavimus ex Cod. A., in fine sectionis भोगदूषणं solum scribentes. — E rebus voluptariis, quibus semper metuendum sit, novem statim enumerat praecipuas, de quibus iam paullo accuratius videamus. Agmen ducit voluptas in universum quae morbis impeditur et continua corporis imbecillitate, donec ipsum corpus morte rapiatur, कृतान्तः enim, sive *finem faciens*, Deus inferni Yamus et ipsa mors est. *Casus familiae* ad ordinem s. castarum institutionem pertinet, ex legibus enim Indorum anxie cavendum est ne ob minima saepenumero peccata ordines deprimantur. *Principem*, ne opes arripiat, timendum esse, despoticum satis indicaret tunc temporis imperium ad verbum sumere si velles talia dicta, quae pro lubitu saepius effunduntur, ut ea quoque quae sequuntur reliqua. *Pro Sâstris facundum esse timendum* haud dubie (desunt enim Scholia) intelligendum de philosophis eristicis contra Vedorum dogmata disputantibus; *Rogeri*us sensum expressit hunc: hominem, in libris sacris quantumvis versatum, doctiorem semper invenire per quem vincatur. Idem in antecedentibus *senectutem* introducit pulchritudinis hostem; melius sane (cf. vs. 33.), neque tamen exstat lectio aliqua varians quae vocabulo तृपय commode possit substitui. Ut tamen videat lector quanta facilitate vocabula interdum substituuntur vocabulis in talibus memoria recitatis sententiis, versum apponam ex Cod.

B. ubi magnas utique mutationes subiit:

भोगे रोगभयं गुल्मे क्षयभयं विन्ने उग्निभूयुह्यं
दास्ये स्वामिभयं त्रये रिपुभयं वंशेषु योषिद्वयं ।
माने ग्नानिभयं गुणो खलभयं देरे कृतान्तादयं
सर्वापाप्मभयं सले भयमतो वैराग्यमेवाभयं ॥

h. e. *In voluptate aegritudo metuenda, in rebus secundis interitus, in divitiis ignis et rex timendi, in servitute dominus, in victoria hostis, in stirpibus mulieres, in honore dehonestatio, in virtute vilis homo, in corpore mors: omnium, o amice, securitas metum habet, devotorum sola conditio metu libera est. In his fateor quaedam mihi magis placere, neque*

tamen in textum quidquam recipere sum ansus, quia Cod. A. Ed. Sr. et Rogerius inter se conspirabant omnes.

33. In eadem re pergit, re quaque, ei cui opposita est, coniuncta, ita ut verbum याति per Zeugma omnibus addatur: nativitati mors imminet, et sic reliqua. ग्राम *animi moderatio* hominum devotorum est, quae, ut e carminibus epicis satis constat per mulieres saepe tentatur; विभूति autem, quod Rogerius male *les richesses* reddit, in Diis *manifestationem* operibus effectam (Bhagav. 13, 19.), in hominibus *Magiam* significat quietismo tandem perfectam, sive potestatem miracula et id genus alia perpetrandi fere divinam, quam inconstantia docet irritam fieri, quemadmodum thesauri effossore rem dicuntur frustrari vocula tantum prolata. Scholia desiderantur ut in versibus quoque, qui sequuntur 34. et 35.
34. Lakshmi's fortuna Dea est, qua relictus unus quisque casus adversos experiatur necesse est. Verbum घातयसात् कृ *sibi subiicere, arrogare* significat (cfr. Nalod. 3, 22.) *rend prisonier* ut Rogerius bene expressit (vid. Lassen ad Hitop. p. 182.). Fatum invictum esse et sponte sua invadere, निरंकुश epitheto exprimit poeta: शंकुश autem stimulus est quo clephanti reguntur ac refrænantur (vid. Lassen Gymnosoph. p. 48.), non κέντρον, ex arundine Bambu confectum (तोत्रं et वैपुलं) sed καλαῦροψ, κατὰ τὸ ἕτερον μέρος ῥοπήν ἔχον.
35. Voluptates et gaudia fluctibus comparat decumanis qui in nobis aestuantur et vitam mox auferunt quemadmodum undae arbores secum rapiunt, de quibus cadentibus verbum εἰς κατ' ἔξοχὴν usurpatur. भंगचपला: *scripsimus* e Cod. A.; in Edit. exstat तुष्यतरला:, in B. लोलचपला: verum lectio तरंगमंग कुमातोपलङ्ग propter sonum videbatur praeferenda et fortius praeterea est epitheton चपल quam तरल quod de guttis magis in usu venit. Vocabulum स्फुर्ति ad sensum tantum expressimus, propria vis in frangendo est sita, unde de floribus *aperire gemmam*, de undis *tremere*; स्फुर्ति *extensum quid* significat (Nalod. 1, 33.) de multitudine igitur cum fragilitate coniuncta apprime dicitur. In Cod. B. प्रीतिर्न तेषु स्थिरा: legitur, tunc यौवनसुखं pro dvandvo habendum et Visargus delendus est: *in iuventute et fortuna gaudium non est stabile*; ex hac lectione स्थिता: in Edit. videtur enatum, quod in स्थितं erat commutandum, nisi mavis यौवनसुखस्फुर्ति: - स्थिता ॥ Quod in Cod. A. denique exstat एवमखिलं levioris est momenti.
36. Aliae proponuntur imagines ad fragilitatem rerum terrestrium pingendam: omnia quibus fruimur ac gaudemus bona micanti fulguri similia sunt et vita ipsa gutta quasi est, quae subito nubibus, vento vehementer agitata, erepta dispèrgitur. Longe melior est lectio चिन्न in Edit. Sr. quam लील in Codd. A. B. Similis fere fortunae cum nube transeunte comparatio *Kiratdrj. 2, 39.*: शरदभचलाशलेन्द्रियैरसुरा हि बहुचला भ्रियः । et 11, 12. शरदंशु-धरच्छायामात्रयो यौवनभ्रियः । In *Mālatimādhavo* p. 143. gaudium amicos videndi vocatur सीदामिनोस्फुरपाचंचलमेव सीखं ॥ cf. notissima illa: σκιάς ὄναρ ἄνθρωποι et ἄνθρωπος

- ἐστὶ πνεῦμα καὶ σκιά μόνον appositis *Job.* 7, 9, 8, 9. 14, 2. *Psalms.* 102, 12. 103, 15. 109, 23. 144, 4. Vocabulum लालसा: propriam verbi vim respicit ललु *ludere parvuli instar* ac si nos diceremus *die Jugendspiele* (प्रीतिमतः Schol.), desideria intelliguntur, quibus optat iuvenis sustentari posse corpus et columnae instar iunū: vacillant tamen (लोल idem quod चंचल) quare in Yoga unica salus est. Huius epitheton Scholiasta explicat धैर्येण समाधिचित्तैकाग्रताया सुलभे, sic enim in Edit. corrigendum; pro सिद्धि igitur चित्तं videtur legisse.
37. Similem vitae cum flumine comparisonem exprimit Persa: در لب جوئی نشین و گذر عمر بین. Pronomen कतिपय *quam multi* ad sensum venit quo vs. 35. *pauci sunt dies*. In hemistichii prioris fine Cod. B. satis bene legit तडिङ्गुरो भोगपूः । Vocabulum उपगूहं cum अश्लेषः h. e. अलिङ्गनं fere convenit; inest tamenfurtivi et secreti aliquid, ad concubitum cum uxore referendum. In Imperativo भवत variant Codd., A. भवन्तु iubet contra metrum; B. singularem numerum भवतु proponit, cui pluralis obstat antecedens. Eodem modo तर्तु in fine proponit B. scripsi quidem cum reliquis तर्तु sed vercor ut तर्तु extra compositionem possit ferri, quapropter iam तर्न्तु imperat. 3 plur. praeferam, aut, quod tamen magis a textu discedit, तर्न्तः partic. E Scholl. explicatione समुद्रस्य पारं तु तर्पार्याः de textus lectione non potest diiudicari.
38. Quatuor delineat poeta hominis aetates, easque omnes declarat miserat: *foetus* enim in matris utero iacet depressus, *iuvenis* amoris doloribus vexatur, *vir* coniugis morte contristatur, *senis* autem aetas omnino laborat molestiis. Inter variantes lectiones notari meretur निपतति Cod. A., quod tamen in निपतित corrigendum, pro नियमित, ac si corpora ob peccata in uterum cadere cogantur ex metempsychosis dogmate, quod eo magis probandum, quia अमेध्यं usurpatum videmus, per se quidem *impurum* sed dein *infernum* (नर्कं) significans. Loco चोपयोगः Cod. B. legit विप्रयोगः una cum scholl. manuscriptis, attamen *separatio* iam praecesserat in epitheto, quod ad उपभोगं traximus, cum Cod. B. विषमो legentes ut magis concinna fieret sententia. Secundum hemistichium B. incipit नारीणामप्यवज्ञाविलसितवपुषो correctio somnolenti cuiusdam librarii.
39. Scholia desunt, neque sane ulla eget explicatione sententia facillima.
40. Vitam humanam gaudiis inconstantibus constare dicit et maxime variantibus, भवः hoc loco idem est quod alias संसारः Schol. तैर्भोगैर्यं संसारे भवति । Varians lectio Cod. A. et Schol. कस्मै च pro कस्येह haud spernenda est, neque रे Cod. B. particula, vituperii aliquid in se continens. *Proprium domicilium* in hemistichio posteriore ad mentem trabendum: in hoc voluntas quasi desideria oborta deprimit ne foras vagari possint et spei laqueis irretiri, corpus enim haud raro domicilio adsimilatur, cui sensus totidem portae sunt.
41. Verum sapientem (ज्ञानस्य परिपाकः) sive gnosi addictum, Diis omnibus popularibus, vel Brahmāne creatore non excepto, venerationem non amplius praestare hoc disticho docet poeta, inferiores etenim Dei, quos vulgaris consignavit religio, merae summi numinis

Brahmi sunt evolutiones ac *δυνάμεις*, quibus spretis devotus in omnipotentem ac verum Deum mentem dirigere debet. *Marutis* per se quidem *ventorum* Dej ac dein illi sunt, qui लोकपालाः vocantur, inter quos Indrus principatum tenet, hoc loco autem ad omnes in universum Deos transfertur nomen, ut certe Schol. intendit, structuram hoc modo solvens: ब्रह्मा च इन्द्रश्च आदिर् येषां तान् महद्गणान् देवान् ॥ Per ग्रापं sive *exsecrationem* potentiam illam suprahumanam ac fere divinam (विभूतिं) intelligit, qua praediti sapientes, quemadmodum Visvāmitrus aliique, miracula perpetrant (cf. 33.), divitias ideoque et imperium mundi prorsus non curantes. Vocabulum बोधः coniungendum est cum यत्र स्थिताः Schol.: पुरुषः यत्र यस्मिन् बोधः (sic leg.) स्थितः सन्. Possis tamen in priori hemistichio देत्रे vel aliud quid, unde Localis casus in Scholl. forte enatus, cogitatione addere: *ubicunque stat* et lectionem Cod. A. बोधे defendere, equidem vero nativam verborum consecutionem praefero.

42. Sectionis sequentis lemma est कालमहिमा *magnitudo* temporis, quae in velocitate et revolutione omnium rerum cernitur. Primam quae sequitur sententiam ita vertere in animo erat ac si omnia iam praeterita poetae obversarentur: *hic pulchra quondam fuit urbs cet.*, at quum nullum अगत् in Scholl. insertum sit, capienda omnia sunt tanquam consideratio rei praesentis olim interiturae. In singulis vocabulis non haerebis, चक्रं *rota, telum* etc. hoc loco *exercitum* et *regis satellites* significat; Schol. समन्ताः समोपवर्तिनः परितो राजानः तेषां चक्रं ॥ Ab his igitur diversum est परिषत् *coetus deliberantium*, cui epitheton विद्मथ eo melius convenit quia interdum *versutum* simul et *πολύτροπον* intendit (vid. *Sring. vs. 52.*). Princeps ex regio sanguine natus, राजपुत्रः, *der Kronprinz*, inducitur multitudine cultus quia proximus est ad imperium capessendum, Schol. ad regulos et principes summi regis metropolin frequentantes referre videtur: स च उन्मत्ताश्च ते राजपुत्राश्च तेषां निवद्: Adiectivi numerum pluralem Cod. A. quoque praebet, ad mulieres fortasse relatum, quod minus placet et caesurae regulis contrarium est. *Collundatores*, विन्दितः poetae sunt sive potius buccinatores illi qui in aulis Indicis dicta et facta regum praedicant, Schol. स्तुतिपाटकाः (vid. *India II. p. 54.*); horum praeconum laudes et orationes egregiae in universum (उन्मत्ताः कथाः) interire dicit poeta ita ut omnia ista in hominum memoriam (स्मरणमात्रं) tantum abeant.

43. Sententia haud inepta, imo imaginum vi recte perspecta, satis elegans. *Tempus* (कालः) et *fatum* (काली sive कालिका Bhavāni Dea) duobus talis ludunt, quos continuo iactitant, calculum scilicet nigrum, noctem, et candidum, diem; pro alveo lusorio (फलक) orbem terrarum adhibent et homines frustula quasi lignea sunt (शार्दिकाः). Imaginem ipsam veteres saepe usurpaverunt; cf. *Palladae* epigr. 120. *παιγνίον ἐστὶ τύχης μερόπων βίος*, coll. *Paul. Silentiarii* epigr. 69. et gnoma illud: *ἀεὶ γὰρ εὖ πίπτουσιν οἱ Διὸς κύβοι*, *Terent. Adelph. 4, 7, 20. ita vita est hominum, quasi si ludas tesseris, Horat. Carm.*

3,29,50.: *fortuna — ludum insolentem ludere pertinax; Plaut. Captiv. prol. 22.: Di nos quasi p̄ilas homines habent et similem fere atque in versu nostro descriptionem apud Plutarchum de Isid. c. 12. ubi Hermes cum Luna latrunculis ludit ut dies epagomenos exinde lucro accipiat. Ad rem quod attinet, non apud Bhartriharim schachiae, sed vetus ille latrunculorum, sive tesserarum ludus, *κυβεία*, intelligitur, quem Ferdusi una cum Arabibus (vid. Hyde de ludis p. 49. 60.) Buzurjemihro adscribit ut Indos, a quibus Shabiludium acceperat, tentaret atque exploraret ludendo. Verum tamen nomen ipsum نرد *Nerdiludium*, quo apud ipsos gaudet, ex sanscrito नर्दिन provenit et illis temporibus longe vetustiore esse ludum, iam e *Nalo*, *Mrichchhakati* et *Amaro* apparet, apud quem termini technici leguntur सक्ता: *tali*, देवनः, पाशकाः ceteri; de modo ludendi vid. *Hydium* modo laudatum (p. 68.) et *Pauwii* de alea veterum librum, Ultraj. 1726. Ad fatum ludus iste eo melius transfertur, quod Arabes, eosque secutus Cedrenus, mundum repraesentare cum statuunt; *Assephadi* ex Ibn Chalikano ad Tograi carmen apud *Hydium* (p. 52.) جعله مثلا يقول اللعب بالنرد خير من اللعب بالشطرنج inquit et ex alius sententia concludit: لا لعب يعترف بالقضا والقدر والشطرنج لاعبه يغنى ذلك *Shatrenj*, quod illo ludens agnoscat praedestinationem et decretum divinum, at ludens *Shabiludii* ea neget; quia scilicet Shabiludium certis regulis adstrictum est, Nerd autem casu regitur fortuito, quam ob rem multi sunt Orientales in imaginibus de rebus coelestibus ab illo ludo petitis (vid. Hyde l. l. p. 7. 13. 15.), quod iam in nomine tali देवन expressum puto. Apud Indos ipsum creatorem ludendo creasse universum, tritum satis ac notissimum dogma tetigimus Niti vs. 89., de fato ac tempore saepius dicunt कालः क्रीडति गच्छत्यायुः ut est in *Mohamudgaro*. Ceterum ex nostra sententia intelligitur quomodo कलिः propr. *niger* sub forma tauri talis ludere potuit apud *Nalum* (Nal. 7, 6.), calculus niger, ex ebano factus, perdere, candidus vincere debet et taurus notissima mali daemonis imago est in mytho Bhavānis. — Correctiones in hoc disticho a nobis factae levioris sunt momenti, in membro priori च delendum erat, lectio autem Cod. B. सहस्रहुकलः pro भुवनफलके nihili est, neque admittendus pluralis यत्रानेकाः quo sententiam incipit idem codex.*

44. De brevitate vitae queritur et de temporis velocitate quibus tamen non moncamur rebus terrestribus dediti. अहुकार्यं legunt Msti; in Cod. A. praeterea क्रीडितं prostat. Scholia non adsunt.

45. Lamentantes de eadem re inducit homines poeta et prudentiores illos haud fieri summo pere miratur. निर्भूतं, adverbium idem quod नियतं, cum scholiis in निर्भूताः mutavimus, quam in Cod. A. निर्भूतः quoque exstaret. Pro भूत Edit. Sr. quod hoc loco omnino non quadrat, Cod. B. गुरू legit, scholiasta vero गुरू unice rectum, significatur enim *res de qua modo loquuntur et quam modo relinquunt*. Vocabulo इत्यं B. et Scholl. एवं substituunt;

- idem Cod. कचं loco वयं induxit, utrumque in commentario legitur. Verbum ultimum pro हनीमहे recepinus e Cod. B. et Schol. quippe quod fortius et rei accommodatius.
46. Tria quae sequuntur disticha. scholiis destituta, ad sensum obscuriora sunt, praesertim si tertium, quod vocamus, comparationis respicis. Quoniam vero de temporis velocitate agitur, dicere mihi videtur poeta: captandam esse occasionem nec tempus frustra transigendum vanis in res terrestres cogitationibus; sed coelestia potius omni studio ac labore expetenda esse. Omnia a secundo pendent hemistichio, quod priora enuntiata exemplo debet illustrare ita ut, quemadmodum in versibus 47 et 48, cardo rei ultima vertatur in linea. Hanc Rogerius vertit: *il est né pour couper le bois de sa mère*, de dolore ac tristitia explicans quam quis matri parat. Equidem a matre acceptam intelligo *iuventutem*, cuius *syloam* caedere idem erit quod in versu seq. *frustra transigere iuventutem*, ut si quis cum muliere decumbere neque amplecti vellet. Hunc sensum disticho adstruximus particulis quibusdam hypotheticis insertis. Variantes lectiones nullae sunt nisi quod Cod. A. वीव-नवने legit.
47. Quod de *meditatione* et *iustitia* sive virtute (धर्म) modo protulit, hoc ad *sapientiam* et *gloriam* iam extendit auctor, utramque inutilem significans nisi viribus suis comprobata. Scientia enim *non spreta*, id est honorata, magna inter homines auctoritate pollet quidem, sed ipsa debet esse modesta et obedientiae adsueta, gloria et fortitudo ad salutem supremam nitatur oportet, sin minus iuventus vana est. Vocabulum पीठ *sedes* cum antecedentibus coniunctum hoc loco *cervicem* significat; Cod. A. male scribit पीठ. In B. pro द्यमैः exstat द्यमैः bona lectio, cf. Sring. 58.
48. Hanc quoque sententiam ad verbum quidem, sed ita tamen expressimus ut sensum supra indicatum praeretur, particulis scholiorum more eum suppletentes ac si esset यदि न अधिगच्छति कश्चिद् विषां et rell. Scientia *signo destituta* ea est, quae non cernitur neque aliis prodest, igitur कलंक hoc loco cum लक्षणा sensu *virtutis* convenit; talis eruditio, perinde ac reliqua quae adduntur, non conducit et, ut Rogerius bene vertit: *la vie d'une telle personne est comme une corneille, qui attrappe ici et là sa vie*. चापोषितः Cod. A. debemus, in Edit. प्रेषितः in B. प्रेरितः exstat.
49. Tristis poetae contemplatio haec est: liberi nostri eodem modo nos deplorabunt aliquando, quemadmodum nosmet ipsi parentes iam emortuos memoria tenemus, similes igitur sumus arboribus a continuis Gangae fluctibus evulsis (cf. Nit. 36.). Structura sententiae paullo est intricatior: वयं ad इदानीमेते pertinet, prius ते ad natos, alterum ad वृथा: referendum, तमाः denique sunt liberi nobis similes, Schol. ब्रह्मस्तमाः explicat, ideoque mutare nolui vocabulum, in Cod. A. exstat तमं ये ते, in B. तमं येः संवृथाः । Idem codex स्मृतापदवौ praebet, reliqui lectionem nostram tuentur exquisitiorem, Schol. per स्मृत्यामात्र reddit ut illud स्मृतिपद्यं vs. 42. In hemistichio secundo particulam स्य e Cod. A. introduxi-

- mus; B. एतेः स्मः praebet, अस्मात् ut est in Edit. sensum omnino turbat. Eadem समनदी^o e Cod. A., ut videtur, transtulit, glossa illa delenda est, at non सिकतिनि uti falso in textu posuimus sed cum Cod. B. सिकतिल scribendum et cum sequenti coniungendum erat.
50. Sententia plana ac facilis quam ceteroquin Scholiasta optime dilucidat, dicit: huius annorum centuriae quinquaginta annos somno impendi, ex reliquorum quinquaginta annorum duodecim et dimidium infantia et totidem senectute consumi (अवशिष्टं पंचाशद्वर्षं तस्मिन् दालत्वे सार्द्धं द्वादशवर्षं वृद्धत्वे सार्द्धं द्वादशवर्षं मृत्युयुक्तं -) virilem denique aetatem, viginti quinque annis constantem et miseris quatuordecim obnoxiam, inanibus laboribus conteri ad ventriculum implendum (उद्पोषणार्थं ः) cf. *Psalm.* 90, 10. Pro चंचलत्वे Cod. B. iubet बुद्बुदसभं *bullis aquarum similis*, *πομφόλυξ ὁ ἀνδρωπος*.
51. E re scenica Indorum petita imago: quemadmodum mimus (नटः) varias induens personas (नानावेशान् दधाति), fabula peracta cortinam intrat sic homo e vitae theatro discedit ad orcum. Paries illa versatilis quae त्वनिका quoque et यमनिका nominatur, pictam fuisse apparet ex nomine चित्रत्वनिका *Mélat* p. 103.
52. Continet caput sequens commoda devotorum cum principum vita aerumnosa collata, neque tamen *colloquium*, संवादः dici potest ut inscriptio fert, sed de titulis non est quod multum curemus quum inter philologos constet quam sit incerta inscriptionum titulorumque actas et quam inane eorum pretium. De numero huius sectionis distichorum pauca praemonenda sunt: in Edit. Sr. et Cod. A. undecim numerantur versus quorum quidem unum exstirpamus; leguntur tamen duo alii, ad hoc caput nullo modo pertinentes et a Rogerio quoque omissi; is vero alios inseruit in Cod. A. non exstantes quos etiam nos libenter huc traximus. Versu quinquagesimo altero यती sive संन्यासी regem alloquitur regiae maiestati ac pompae opponens venerationem qua devoti fruuntur et gloriam qua carminibus cumulantur. Visargus in vocabulo गुरु delendus erat et उन्नता: scribendum cum B. et Schol.; Cod. A. singularem numerum errore habet उन्नतः. In fine primi hemistichii porro नः recte legitur ex nexu et auctoritate Mstorum. Alia denique lectio Cod. A. अतिदूरगतयोः bonum sensum praebet. Ceterum Rogerius in paraphrasi versum sequentem cum hoc coniunxit, quo fit ut decimum capitis distichon abesse dicat.
53. Tribus versibus praetermissis, qui sermonem aperte interrumpunt, perguit religiosus (पुनर्वृत्ति रत्नानं प्रति वदति Schol.): nos quoque uti tu reges ac domini sumus potentia nimirum nostra — sermones sunt; bellica virtus — cupiditatum exstirpandarum facultas; honor demum — discipulorum veneratio. Verbum ईप्सहे in Cod. A. et Scholl. Mst. scriptum est ईप्सहे; in Cod. B. porro दर्पन्युपशमन reperitur (leg. दर्पान्यु^o), cuius ultimum vocabulum usitatum quidem est, nec tamen de genere neutro दर्पः constat. Pronomen ते in fine hemistichii omnino falsum, in नः cum B. et Schol. correximus. Idem Cod. postea legit धनान्धा *opibus occoecati* pulcherrime, et versum claudit सुतरामेव रत्नान् गतो ऽस्मि quam lectionem

scholia sequuntur: अधुना मयि ते आर्या नैव चेत् तर्हि ममापि त्वयि सुतरामास्या नास्तीति हे राजन् एवमहमागतो ऽस्मि वर्तमानः ॥

54. Animum contentum nullo modo egere, imo vero *πενίαν μητέρα σωφροσύνης* esse intendit. In Cod. B. pro दुकूलैः *vestimentis sericis* च लक्ष्या exstat: tu contentus es *felicitate*, quod etsi minus placet, tamen iam pridem ab auctore libri *Dasarūpaki* legebatur, qui hunc versum tanquam aequabilitatis (धृति) exemplum sibi sumpsit (vid. *Wilsonem* in theatr. Indic. I. p. 49. vers. german.). Fortasse est cui se commendet correctio भवति pro भवतु, nulla tamen auctoritate nititur, neque hac emendatione opus est, quum *pauper sit*, per nos licet, bonum sensum praebat.
55. De apibus huc illuc volitantibus in secundo hemistichio desumpta est imago, sed ita ut, si quid video, amphilogiam simul quaerat poeta: मधुपुः enim apis est, cui verbum अम् convenit, मधुपानं vero potum designat inebriantem e florum succo paratum: homines igitur apum instar oberrant et iamiam tremulenti divitias tanquam flores prosequuntur. Scholia Mst. inter धनलव et मधुपानं inserunt तथा, comparisonem in Dvandvo latere indicantia. In Cod. A. मधुपानं legitur, epitheton ad अस्मिन्त्वं pertinens. Pro भामि ex Cod. B. et Schol. भान्तं accepimus; lectio eiusdem अस्मिन्त्वं *spernere* omnino falsa est et अस्मिन्त्वं *consentire* unice sententiae convenit. Scholia impressa per दूरिक्तुं falsam lectionem respiciunt, Cod. hanc explicationem scripsit quidem sed postea delevit.
56. Sententiam hanc iam vertit *Rosenius* (in *Radic.* p. 306.) cuius haec est observatio: „Atmanepadam verbi अम् posuit, non tantopere ob metrum, quam propter similem aliarum vocum exitum.” Et sane alliterationem in hoc disticho studio quaesitam esse, neminem potest fugere neque tamen in omnibus his exemplis, qualia iam supra habuimus, modum transgreditur Bhartriharis, sed in quibusdam tantum vocabulis similia cumulat elementa ad gratam soni modulationem captandam, ut in *Gitagovinda* fit, et in *Brahmavaivartapūrāno* (p. 32. 39. 44. 45. 50. 95. etc.) prostant exempla; v. c.

वरं वरेष्यं वरदं वरिष्ठं वरकारणं ।

वरेष्यं वरार्हं सर्वेषां प्रवरं प्रभुं ॥

शुभक्षणे शुभदिने शुभयोगेन संयुते ।

शुभलग्ने शुभारे च शुभस्वामिगृहान्विते ॥

Hoc genus est illud quod veteres *παροίμιον* vocarunt, scilicet *multitudo verborum ex una litera inchoantium* (*Isidorus Etym.* 1, 25.), Indicis vero senioris aevi poetis adeo placuit ut in carminibus consulto artificiosis integra conderent disticha binis tantum literis, (द्वयक्षरः) imo singulis (एकाक्षरपादः) semper recurrentibus. Conferas modo *Sisupāl.* 19, 84.:

नीलेनानालनलिननिलीनील्ललनालिना ।

ललनलालनेनाललीलालीलेन लालिना ॥

et eodem libro vs. 114.:

दाददो दुदददुददादो दादादो दददीददोः ।
दुददादं दददे दुददे ददाददददो ददः ॥

quae illud Ennii: *O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti longe superant.*

57. De vocabulo व्रिट् vid. ad *Sring.* 91.; Schol. h.l. वन्दिन् explicat, quoad sensum scilicet, quia Vitus; interlocutoris et scurrae in dramatibus personam induens, herois simul praeconeum agit. Quod सभ्येतरवादिचंचवः vocabulum attinet, सभ्यः homo aulicus est, dein in genere insignis, इतरं vero negationem adfert, unde Schol. सभ्य्याः exponit (vid. *Sring.* 83.); वादिचंचवः idem explicat: वादेसु चंचवः दक्षाः भाषडाः Ceterum pro नृप vocativo, uterque Cod. A. B. legit: नृपमीक्षितुमत्र के quam ob rem nos regem intueamur? lectio bona et facilis, cuius tamen in Scholl. nulla fit mentio.
58. Rogerius primum versiculi membrum de creatore intelligit: *een van groot verstand en vernusfd heeft deze wereld gemaakt*, ut propria ipsius verba sonant apud *Dapperum* in *Asia* p. 29., sed hunc sensum non inesse, varians iam lectio दन्धैः felicibus in Cod. B. प्रो इज्ञैः prodit et Schol. कैश्चित् quoque ad विभूतं traxit; ज्ञानितं igitur mundi attributum est et distichon in reges prolatum, qui quantavis potentes pauca totius mundi et per exiguum tantum tempus possident. Ex his fuere antiquitus qui totam terram occuparent, ut नहुषः eiusque filius ययातिः, cuius fit mentio *Nal.* 5, 45. *Asiat. Res.* III. p. 39. et fuere quoque qui summum imperium ex devotione mox deponerent; sunt denique hodie qui regionibus imperant multis (चतुर्दशभुवनानि Schol. quod terram universam fortasse designat), fastus igitur regulorum, aliquot tantum urbes tenentium, prorsus futilis videtur ac ridendus. कतिपयपुरः legimus cum Codd. tanquam Adiectivum ad मदनञ्चरः pertinens; Schol. pronomen illud paucitatis explicat द्वित्रीपां पुरापां स्वामित्वे ॥
59. Eandem rem proponit sententia. Maioris momenti varians lectio ज्ञातं est in Cod. A. cuius scholia impressis inseram uncinis inclusa: यस्यां क्षणमपि स्रभुक्तायां नृपशतैर्यातं [नृपशतैर्न ज्ञातं भूतं] नैः नृपैः पृथ्वी क्षणमपि न भुक्ता । तावत् नृपापां (शतैर्यातं गतं Cod. om.) नृपापां शतानि (यातानि गतानि Cod. om.). De permutatione literarum य et ज्ञ vid. *Nil.* 13.; retinuius hoc loco यातं quod et Cod. B. tuetur, verbis sic iunctis germanice: *von den Fürstenhundert ist selbst kein Augenblick gegangen worden auf der ungenossenen Erde* h. e. multi fuerunt quibus exiguo tantum tempore imperio frui licuit. Reliqua facilliora sunt. विषादे scripsimus ut *Matt.*
60. Legitur versus in *Edit.* p. 108. inter illos qui in Cod. A. desiderantur et aperte ad caput nostrum quo reges vituperantur pertinet, cui accedit quod Cod. B., in ordine versuum iusto negligentior, omnes tamen hasce sententias, ut tabula in fine exhibet, quodammodo collegerit. Sensus satis est perspicuus: terram universam, grandi sane figura, placentam luteam appellat poeta, oceano veluti veste striata involutam, atque huius glebae exiguum demum partem, eandemque bellis innumeris, acquirere dicit reges et pauperum

insuper copiolas flagitare quum *datores* (दत्तः) debeant esse. In Cod. B. secundum tertiumque membrum hoc modo se habent:

स्वं स्वीकृत्य स एव संयुगग्रन्थै राज्ञां गणोर्भुञ्जते ।

ते द्युर्ददतो ऽथवा किमपि तं क्षुद्रा दरिद्रा भृशं ॥

eodem sensu, nisi quod egeni terrae quasi possessores inducuntur, quibus frustum suum eripiunt principes. कापुरुष^० ex Cod. A. et Schol. scripsimus pro कान् प^० — forma contemptus est ut कुपुरुष cet. cum pronomibus composita vocabula.

61. Fabulam respicit poeta illam, qua Sivas in rixa quondam Deorum propter magnum Dei Brahmānis fastum, caput illi abstulisse traditur, idque statim suo capiti signum honoris imposuisse, quum sese humilem redderet Brahmā. Sivas exinde पंचाननः dictus fuit, Brahmā vero, qui antea चतुर्मुखः nominabatur, tribus tantum capitibus incessit postea. Sententia igitur aenigmaticè proposita, suadet ne mortales, praesertim reges, devotos contemnere velint, quum vel ipse Brahmā ob superbiam adversus devotorum Deum, Sivum, poenas luerit, et quamvis *immortalis*, id quod in interrogatione, negative sumenda, latet, अवधूतः fieret. — यातः in Cod. B. nisi e licentia pro यतिः sumptum velis: *ille sane devotus fuit*, reiiciendum est. Ceterum minis hoc modo fortissimis ex religione petitis optime claudit sectio in reges potissimum directa et has quidem ob causas cum Rogerio huc traximus distichon, in Edit. p. 109. exstans.
62. Caput septimum, मनःसंबोधने inscriptum, meditationes continet quas prudens quisque, ex mente poetae, secum loqui atque ad animum dirigere debeat. De vanitate rerum mundanarum plerumque agunt sententiae ad similes, capite tertio exstantes, accedentes. — Constructio lineae secundae haec est: किं विप्रसि (male B. विप्रसि) नेतुं siv. प्राप्तुं प्रसादं क्लेश-विकलं hoc est क्लेशैर्निष्कलं ॥ Adiectivum विकलं scholia quoque legunt, igitur mutare nolimus cum A. in विकलं *turpem*, neque in कलितं aerumnis subiectum cum Cod. B. Scripsimus tamen विविक्तः संकल्पः; quorum prius A. et Scholl. praebent (B. विमुक्तः), posterius B. et comment. (A. संकल्पं), verbum enim पुष् hoc loco Activum est ad primam pertinens classem, igitur subiectum requirit, cuius obiectum est अभिलषितं h. e. मनोगत ॥ Locativus praecedens उदितेत्यादि ad त्वयि referendum: उदितः चिन्तामपोगुणो यस्मिन् तस्मिन् h. e. propriis cogitationibus o cor, mente tua conceptis, contentum esse potes neque opus est ut aliis lucri causa adsentiaris. En Rogerii versionem ne sensum quidem exprimentem: *Pourquoy les hommes vont ils tout les jours servir pour peu d'utilité? Si tu n'aspire pas apres les choses du monde, tu heriteras, ou tu recevras beaucoup de contentement.*
63. Voculas क्व च न coniunximus in क्वचन ob imperativum sequentem et Schol. कुत्रचित्. Pro न तर्कितं Scholl. अतर्कितं scribunt; utrumque admittit orthographia, literam न inter vocales geminatam poscens. Voluptates intelligit poeta quas nobis effingimus, अकल्पिकान् Sch., quae tamen cogitationibus nostris non adducuntur sed sponte sua adveniunt abeuntque.

Verbum भू cum अनु, de quo Rosenius meus in Addendis ad radices monuit: *animadvertite voluptates* idem significare ac *fruere iis*, solita significatione cepimus ne unicum hocce distichon reliquis repugnaret quae fugiendas esse voluptates suadent omnes. Participium denique आगतान् in scholiis solum typis expressis exstat, Mstta आगमान् scribunt.

64. Monet sententia ne in res terrestres, ferro duriores sive ahencas, quas vix ac ne vix quidem nobis subiugamus, mens inclinet sed coelestia potius expetat. Imperativum आग्रय in Scholl. manusc. per अङ्गीकुरुषु explicatum, contextus flagitat; Codd. आग्रयं ad मार्गं referunt, festinantius ut equidem puto, Anusvarum ponentes. Pro आत्मीभावं Cod. A. iubet स्वामीभावं *statum domini*, B. आन्तीभावं *quietis conditionem*: intactam servavimus lectionem vulgatam rebus sensualibus oppositam. मतिं vero uterque Cod. गतिं scribit, pulchrius si quid sentio: *via vacillans* in qua pedem figere haud possis.
65. Lectiones bonae sunt in A. B. तटभवां, epitheton ad रतिं trahendum, et स्त्रीषु, loco श्रीषु, quod in textum recepimus, quia mulieres, a Rogerio quoque inductae, haud abesse poterant. Minus exquisitum est in B. सरिद्देशेषु *celeritas fluminum*; वर्गं enim complexum indicat rerum similium ut vulgo इत्यादि, सरितः vero fluvii videntur auctumnales, quorum aqua aestate non conspicitur, uti *fluvius mendax Jes. 58, 11. Job. 6, 15. 20.* ponitur. Scholiasta sententiam magis dilucidat hoc modo: सर्व एते पदार्थाः चंचलाः अस्ययिनः दुःखदाः न च प्रत्ययः अनुभवो ऽस्ति । पुनरुक्तं किं वक्तव्यं लक्ष्यादिविषयाः चंचला इत्यर्थः ॥ Per flumen coeleste *Ganga* indicatur, Sch. भागीरथी; de *Sivi* cognomine vid. ad Vair. 1.
66. Mentem hortatur Yogi ut paupertatem eligat voluntariam cum frugalitate et abstinentia coniunctam, qua saepe gloriantur boni illi, quum revera saepissime, monachorum nostrorum instar, sint *υκτιλαθραιοφάγοι*. De verborum structura verbisque singulis quae dici queant, optime suppeditat Scholiasta: हे चेतः त्वं इमां अस्यायिनीं रमां लक्ष्मीं आस्यया आस्यानुध्या (यत्नेन Vulg.) सकृन् एकवारं मा चिन्तय मा चिन्तनं कुरु ॥ Membrum secundum pro Dvandvo haberem: *principis adspectui obliquo et mobili voluptati meretricum similem*, nisi commentarius aliter disponderet tanquam Tatpuruscham, addens: यत्र यत्र रातां भुक्तयुद्देशः तत्र वेष्ट्या नृत्यं करोति ॥ Vocabulum विहर् e licentia metrica pro विहार scriptum est; glossa in Cod. A. marginalis *voluptas, lenocinium* विलास explicat. कंचुक्तिः proprie *lorica indutus*, Sch. आच्छादितः in plurali numero mallet, ob verbum sequens, nisi omnes auctoritates consentirent, idque eam fortasse ob causam quia ad mentem dirigitur oratio, pluralis igitur in adiectivo aptus haud fuisset. *Benares*, urbs sanctissima semper habitata est et hodieque omnium religiosorum refugium, in *Prabodhachandrodayo* vocatur: *solum ex quo scientiae natales exoriuntur, urbs salutis*, विद्याप्रबोधोदयतन्मभूमिर्वारापासी मुक्तिपुरी ॥ (*Colebr. Asiat. Res. X. p. 427.*) Sunt tamen harum urbium aliae per Indiam dispersae, inprimis *Ujjayint*, quae olim ex paradiso in terram descendisse putatur. Vid. *Wilson. ad Meghadūt. p. 38.* ubi septem urbes enumerantur sanctae:

अयोध्या मधुरा गाया काशी कांची ध्वनिका ।

पुरो द्वाखती चैव सप्रेता मोक्षदायिकाः ॥

67. Pompam regiam describit versus et quidem ad oculos, ut ita dicam, depictam: rex procedens ante se habet puellas suaviter canentes et praecones laudem ipsius celebrantes vividisque coloribus rhythmice exornantes; Schol. मधुरं कोमलं अभिनवं उपमाभिर्युक्तं कवित्वं कुर्वाणाः सप्तकवयः ॥ Habet in lateribus virgines h. l. दक्षिणात्याः nominatas, utpote ex Decano oriundae; in tergo denique (पृष्ठे in Cod. B. et Schol. magis vulgare quam पश्चात्) sequuntur mulieres ῥιπίδα tenentes, e quarum armillis iucundus sonus auditur. चामरं est flabellum abigendis muscis, μυιοσόβη, muscarium, vel ex pennis caudae pavoninae confectum (cf. *Martial.* 14, 67.) vel ex cauda bovum Indicorum; *Aelian.* H. An. 15, 14. ἐκ τῶν γε τῶν βοῶν καὶ τὰς μυιοσόβας ποιῶνται. Persas his uti muscariis primus fortasse Menander retulit apud *Athenaeum* (XI. p. 484. de quorum ancillis flabelliferis egit *Pignorius* de servis p. 422. conf. *Martial.* 3, 40.); postea Romani imitati sunt. De Umbellis vid. ad *Sring.* 39. Quodsi igitur omnibus hisce rebus uti liceat, hoc est, si rex aliquis sit, tunc operae pretium esse dicit poeta, vitae dulcedines aliquamdiu percipere. Vocabulum लम्पटत्वं recentioris videtur originis, quum ad radicem non facile referri possit neque apud Amarum legatur; लम्पटः lascivus est, proprie *lingens, fello* (लोलपो लोलुभो लोलो लम्पटो लालसो ऽपि *Yadavas* ad *Sisup.* 4, 6. coll. *Sāhit. Darp.* p. 320.) et *devotis* saepe opponitur sensus coercentibus (*Brahmavaiv. pur.* fol. 20.); लम्पटता *fornicatio* est in *Careyi Lex. Bengal.* (cf. *Supplem.* 1. et *Chaur.* 3A.). Rogerius sententiam nostram cum proxime antecedente in unam conflavit unde in fine sectionis distichon desideratur.

68. Si omnia perceperis, quae ab hominibus desiderari solent commoda, quid tandem efficiant et quanam utilitas exinde capienda? किं scilicet प्रयोजनं ॥ *Capiti pedem imponere gestus* est victoris, *Raghuv.* 7, 67. ubi proprie Dr. शिरसि वामं पादमाधायः ॥ Rogerius recte in notula addit: *si aetatem Dei Bralunānis attingere liceat*, कल्प enim cyclum sive periodum creationis significat. Laudatur distichon in *Kāvya prakāśo* p. 99. ubi variantes lectiones cum Cod. B. conveniunt fere: दत्तं पदं uterque scribit, pro सम्मानिताः खिभवेः Cod. B., संतर्पिताः खिभवेः *Kāvya pr.* praebet lectionem satis tolerabilem. In fine Cod. B. iubet कल्पस्वितं तनुभृतं तनुभिः rectius *Kāvya.* तनुभृतां *mortalium*, et देहभृत् *Raghuv.* 8, 50.

69. Quid sit वैराग्यं, in quo commendando tota versatur centuria, declarat tristis poeta. Quanto pulchrius *Bhagavadg.* 6, 1.:

अनाश्रितः कर्मफलं कार्यं कर्म करोति यः ।

स संन्यासी च योगी च न निर्गुर्निर्न चाक्रियः ॥

Cod. B. negationem geminat et singularem praeterea numerum iubet न मन्मथतो विकारः quo nihil mutatur. भवः cognomen *Sivi* est.

70. Sivi vultum sive, quod idem valet, vitam asceticam, summi numinis adorationem non ex-

cludere, constat, imo Brahmum mente complectendum et cognoscendum esse quam maxime inculcatur. Tali summum numen meditantem omnes asserit voluptates quas sensibus nostris percipimus, contemnendas statim videri tametsi vulgo honoratae sint atque adamatatae quam maxime. Adiectivum कृपपाल° Schol. explicat: कृपयाः शुद्धाः सकामा ये लोकाः तेषां मताः मान्याः प्रियाः ॥

71. Scholiasta केन non ad Brahmum trahit, sed प्रकारेण supplet: *quomodo salutem adepturus es.*
72. Decas octava inscriptionem gerit: *inter aeterna et non aeterna haesitatio* नित्यानित्यविचारः et de rebus praesertim caducis agit, quibus animi salus opponitur. Atque hoc primo versu vituperat eos qui libris sacris in servitutem quasi sese addicant sui ipsius scientia neglecta. Quid enim omnes isti libri prodesse possint, quaerit, qui paradisi voluptates promittant puidem sed circa opera et officia sibi non constant (विभ्रमैः i. q. विलासैः) de vera salute tacentes: itaque omnes illorum distinctiones mercibus sunt comparandae quas facili negotio sibi parare quisque potest (cf. *Bhagav. 2, 42. seq.*). Propriae autem salutis scientia devotionem potissimum intelligit auctor quam quidem dicit omnia mala posse auferre quemadmodum ignis, in fine Kalpi (पलये) ex Kāli seu temporis Dei vertice cadens, mundum destruit ipsum: hoc modo se ipsum noscens a malis statim purgatur (cf. *Bhagav. 4, 37.* ubi similis de *scientiae igne* figura coll. vs. 39.). Nullum sensum praebet मुक्तैः किं in Cod. B. et spernenda quoque eiusdem Codicis lectio est प्रवेशकथनं.
73. Principes atque omnino divites, elephantis equisque gaudentes et laute viventes, Deo mortis Yamo, nisi virtutem coluerint, non posse probari. distichon significat, quod ex libro *Niti* (pag. Edit. 52.) huc transtulimus, quia in nullo Cod. legebatur et quoad sensum ad caput hocce pertinere videbatur; scholiis praeterea destitutum est. Rogerius huius loco aliam sententiam praebet, hoc sensu: *montem Merum, oceanum et montes interituros esse aliquando, citius vero hominum vitam evanescere, quam inter Satara frustra quaeras.* Elephantorum epitheton: मद्भिन्नागपउकर्टा: vigorem et furorem indicat, sunt vero iam segnes, ex fatigatione puta, ac somnolenti, tamen ante portas stant ad novam parati pompam; cf. *Mudraraksh. p. 41.*: दारोषु द्विदैः परद्विषटाभेदक्षमैः स्थियतां ॥ De equis verbum खल्ल् *valgum, curvate incedere, φέλλγειν*, usurpatur, quod proprie videtur gratiosum et gloriosum equi incesum significare (*courbetter*). Ceterum व्रीणा *cithara* est septicornis, वेणु *tibia* ex arundine Bambu confecta, मृदङ्ग *tympaniolum manuale*, quod dicimus turcicum, पट्ट *tympanum magnum bellicum* (*Chandica 2, 54.*) et शंख denique *concha marina* qua classicum canitur: instrumentis hisce musicis regem e somno excitare consueverunt Indi.
74. Sensus est: *χαλεπόν τὸ γῆρας εἶναι ἀνδρώποισ βάρος.* Magna varietas est in Cod. B.; in primo hemistichio दान्ताम्र (sic) नाम्नं गता et pro वरुते etc.: नूपमेव हुसते contra metrum, nisi Rephum putas neglectum. In secundo hemistichio leguntur नैव करोति pro नाद्रियते च,

- verbum tamen poeticum est चा + दृ de sermonibus quibus aliquis non obtemperatur, cf. *Rdm̄dy.* 1, 1, 60.: नादित्थं वाक्यं *spornendo sermonem*. Dein sequitur हा कष्टं ज्ञयाभिभूतपुरुषं et in fine चवत्तायते. Faciliora igitur vocabula, metro plerumque adaptata, insolentioribus substituit Cod. ut fit in sententiis gravioribus quae in ore hominum versari solent. Nihilominus glossemata puto, quae tamen, ut plurima reliqua utilitatem suam in interpretando habent.
75. Decerat trium syllabarum vocabulum post सितं tum in Edit. et Schol. tum in Cod. A. Particulæ ad lacunam supplendam in promptu sunt, sed lubrica in eiusmodi locis coniectura est; substitui शिरसि, exspecto tamen meliora. Infimorum ordinum, Chândālorum sive Pariarum puteos ossiculo insignitos esse ne alii ex iis bibant, ex hoc versu discimus.
76. Codices A. B. स्वस्यां legunt sensui et metro contrarium. Distichon ceterum facillimum est.
77. Homines inducit ambigue haerentes utrum in divini fluminis Gangis ripa devotioni sese tradere an potius mulieres colere et literis incumbere magis conveniat; hoc ultimum plerisque placere, queritur auctor, brevitate vitae denuo in memoriam revocata. Vocabulum तपस्यन् hoc loco cum वैराग्ये, यतिः योगी convenit, sensu, ut in Bhagavadgita elatiore: de sensibus voluntate subiiciendis, tametsi per se तपस् poenitentiam significat voluntariam et cruciatus ex voto susceptos, unde अनुव्रतः poenitentis nomen est frequentissimum; apud *Manu* expiationem peccatorum intendit, ita tamen ut *Tapas* naturale, ea vivendi sit ratio secundum quam debita ordinis officia aliquis praestet (*Manu* 11, 236. et saepius). सखिनयान् dedimus e Cod. B. et scholiis, neque enim सखिषयान् sensum videtur praebere commodum; Commentarius ad subiectum traxit vocabulum: खिनयेन सह परिचरामः tunc saltem legendum सखिनयाः Idem Scholiasta ग्राह्मीघान् a sequentibus disiunxit: *libris sacris studeamus et carminibus profanis*, quia *Sāstram* de libris tantum sacris usurpari solet, quod tamen non ubique observatum. Γλυκὺ μέλισμα νέκταρος *Meleager* quoque dixit in Anthol. I. p. 35. ibiq. Jacobs.
78. Aliquantulum haesitavi in secunda huius versus voce त्वामो ob explicationem Schol. चमो क्षितिभुजः राजानः दुःखेन चाराधितुं चमव्याः qua unum tantum agnoscere videtur enuntiatum, दुराराध्याः lectione, cui dein चमो *illi* sequatur cum particula aliqua conglutinatum quod pulchrius utique foret. Ast त्वामो contra metrum est, दुराराध्या चमो autem violentior iusto et nulla auctoritate confirmata correctio, quare tutius videbatur *dominum* servare et ad reges referre in universum. Hos enim, quantumvis morosos et pervicaces, colere malunt homines, ad maiorem dignitatem aspirantes, quam humanae fragilitatis memores religionis officii vacare. Pro ज्ञादेहे ut est ferenda Edit. lectio, ज्ञादेहे *Accusat.*, *senile corpus* vel melius *senile corpus ferentem* adiect. bahuvr. ad क्षीवितं pertinens, recepimus ex Cod. A. et Scholl.: अथ च ज्ञया सह देहं तत्र क्षीवितं अपि सकलं मृत्युं हरति = illud सकलं autem, quod et A. praebet, expunximus; Rogerius द्यितं quoque legit: *qui est chere*.

79. Desideratur sententia in Cod. A.; in Edit. Srir. ultimum libri locum occupat, sed cum Rogerio ad caput hocce necessario erat referenda. In singulis verbis vix haereat lector tametsi gravius aliquid plerumque in se contineant quam in versione expressimus: ऋग्, cuius aphaeresis notam omiserunt Editores Sr. *laudibus efferre* denotat; वसु *thesaurus* speciatim pecuniam significat, quam terrae tradere in publicis solent calamitatibus, unde वसिष्ठ *suf-fossus* propriam suam vim retinet, dein vero *perditum* exprimit, ut nos alia quidem metaphora *untergraben* dicimus. व्यर्थ proponit Cod. B., a verbo rectum Accusativum, praetulimus Ablativum cum Scholiis. *Jahnus filia* cognomen Gangae est (v. *Wilson.* ad Meghad. p. 59.) et *montium princeps* Himālayus. Ceterum पयः arcte cohaeret cum sequentibus.

80. Invenitur versus in Edit. p. 103., cuius lectionem adoptavimus, Codd. renitentibus, qui membrum secundum hoc modo concinnant:

A. रम्यं तच्च समानगामसुखं कालेषु etc.

B. रम्यः (sic) साधुगामगमे समसुखं काळेषु

Pro विन्दु porro A. वृत्ति scribit et उपगते denique loco ऋधिगतं. Hancce ultimam lectionem adoptavimus, in उपगतं cum Schol. correctam.

81. Contrarium depingit sententia et prorsus non iucunda esse asserit ea, quae distichon proxime antecedens enumeraverat — si prioris hemistichii interpretationem nostram sequeris, sed iam video me particulis esse falsum quibus recte perceptis vera haec est interpretatio: *Quid non iucundum est habitare palatium, quid non audire cantus et alia, quidve non etiam permagna cum caris vitae instar amicis conuentus felicitate gaudere? Quid vero rell. itaque cum priori versu conveniens fere sententia haec est: Palatia, cantus et amicorum consessus sane vitae sunt oblectamenta, nihilominus tamen sapientes haec omnia pro vanidis habentes, fugiunt. Pulchra hac in re poeta utitur imagine, quam cave ne in plures separet imagines: ut ala avis, ut candela vento tremulans, ut germinis umbra. Schol. explicat भ्रान्तः चासी पतंगः च तस्य पक्षयोः पवनः तेन व्यालोला चंचला दीर्घाङ्गुलिका चंचलं » ceterum structura nullam habet difficultatem वसतये Dativus, sive तादृश्यं चतुर्योः ut Grammatici loquuntur, pendet a रम्यं [proprie: iucundum *habitationi*] item प्रीतये gaudio (zu wohnen, zu freuen), quapropter eadem vi in altera sententiae parte Dativi nominis loco partic. fut. pass. आर्य्यं adhibetur. Loco सततं Cod. B. सकलं *omne* legit; nos utrumque expressimus sententia iubente, maior tamen vocabulo सततं vis inest, scilicet sapientes in solitudinem se subtrahere omnibus temporibus solitos fuisse.*

82. Novum incipit caput de veneratione Sivo, devotionis Deo, praestanda; in iisdem igitur rebus sordidis versari pergit auctor. — Metaphora insolentior neque tamen prorsus absona: perceptionis facultas (भ्रान्तःकरणं = मनस्) elephas quasi masculus est urigine tactus (क्षीवः = मत्तः); per continentiam tamen (संयमेन) coercetur ne ad rerum sensualium

elephantam (विषयकरिणी), quae libidinem ipsius excitat (लीलां दधाति), accedere possit; hoc modo cupido illa sensus nostros externos non amplius tangit, quia mundum cognovimus vanum esse; simili figura de equis utuntur Vedāntici (v. Windischm. Sancar. p. 159.). Vocabulum संसारं quod per mundum semper reddidimus (cf. *Vair.* 35.) h. l. cum praepos. स्या Adiectivum est et propriam suam vim obtinet: *gyrans, volubilis, versatilis*, est enim Causale thematis सृ *ire, volvere* ad hominum repetitam per natiuitates revolutionem translatum; जन्ममरणादि alicubi explicat Schol. Locus classicus hac in re exstat *Manu* 12, 124.: एष सर्वाणि भूतानि संसारयति चक्रवत् *quia omnia entia circumvolvitur rotae instar*; cum mari frequenter comparatur संसारः eodem sensu ac in celeberrimo illo πάντα ῥεῖ, cf. modo infra vs. 86. et *Brahmavaiv.* fol. 92.

दुस्सारसारदुर्वारसंसारार्णवतारपां ।

कर्मवृत्तांकुरच्छेदकारपां दुःखवारपां ॥

In Cod. B. ओन्नवर्त्म exstat quo metrum turbatur; idem Cod. ३४ loco गृह legit. — झालानं ut hoc addam, postis est quo elephanti alligantur; cf. *Mrichhak.* p. 39. झालाने गृह्यते हस्ती ॥ Sphalmata in Edit. Sr. correximus.

83. Eadem ac toties iam repetita de vitae fragilitate querela, cui adde *Palladae* epigr. 129.:

Ὡ τῆς βραχείας ἡδονῆς τῆς τῷ βίῃ.

Τὴν ὀξύτητα τῷ χρόνῳ πενθήσατε.

Ἡμεῖς καθεζόμεσθα καὶ κοιμώμεθα,

Μοχθῶντες ἢ τρυφῶντες· ὁ δὲ χρόνος τρέχει.

Per गुणः in membris opera et officia intelligit, Schol. Mst. कर्मसु in sequentibus autem *qualitates* illas sive त्रेगुण्यं intendit, has qui dignoscit *sapiens* est, निस्त्रेगुण्यः in Bhagav. 2, 45., ex nostri igitur auctoris sententia, *devotus*. Lectionem Edit. Sr. intactam servavimus; Cod. B. मनोरथाः स्वहृदये ज्ञातं scribit, posterius vocabulum ex solita incuria; हीनागेषु ferri potest, imo forsitan pulchrius videatur, sed प्राप्त merum sapit glossema vocabuli याता e scholiis in textum relatum. Uterque Cod. A. B. मुक्तास्ति *non alia via relicta est*. In Scholl. impressis magna confusio deprehenditur; hoc modo sunt ordinanda: कृतः ज्ञानः येन स कृतान्तः सप्तमी कालः बलवान् बलाद्दयः सहसा सफस्यात् सभ्युतेति चापतति (Cod. स्यागच्छति) । एवं सति किं युक्तं । मदनान्तकस्य शिवस्य संप्रियुगलं ध्येयं तत् न ध्यातं तेन ध्यातेन विना मुक्तेः तु न ज्ञया गतिः मार्गः Pro सप्तमं Schol. igitur legit सध्यात *meditatione non cultum*. *Pedes venerari* frequentissime legitur.

84. Fatetur devotus se libentius poenitentiae Deo adhaerere quam Vishnui, etsi inter utrumque discrimen non sit (cf. utique vs. 30.). *Vishnum animam mundi* esse, indeque nomen *omnia pervadentis* accepisse libri Indorum sacri saepius exprimunt; cf. *Padmapur.* vs. 70. (Ed. Wollheim p. 23.): व्यापित्वात् सर्वभूतानां विष्णुरित्यभिधीयते et sl. 76.: वासेन सर्वभूतेषु वासुदेवः स उच्यते ॥ जनार्दनं vel जनार्दनं minus aptum Vishnui epitheton est, si posteriorem partem a

अर्द्ध rad. solita *vexandi* significatione deducis, vellem qui *homines adauget sed tunc scribend. esset जनार्दन vel जनार्धन*; Wils. explicatio [cfr. s. v.] *insolita* rad. अर्द्ध nititur significatione.

85. In primo hemistichio समासीना: legit Cod. B., in secundo: भोगोद्दिग्ना: ut imprimendum curavimus; Edit. Sr. भोगोद्दिग्ना: praebet, quod saltem in चाभग्ना: corrigendum, nisi भग्न् cum चा insolentius esset pro *frangere*. Scholia eandem Cod. B. tuentur lectionem, ex qua चो illud in textu videtur enatum. उद्धिवचसः: cuius praepositiones magis exquisitae sunt, intactum reliqui, A. et Schol. उद्धवचसः B. अर्धवचसः volunt. Ultimum denique membrum Cod. B. hoc modo consignavit:

कदा यास्मानन्दोद्भूतबहुलवाष्पाम्लतृशः ॥

prae gaudio expressis lacrymis circumfusos oculos habentes. In precibus nomen Dei ter solet repeti ad maiorem vim, cf. *Brahmavaiv.* pag. 104. et 105.

स्वधास्वधास्वधेत्येवं यदि वारत्रयं स्मरेत् ।

आधस्य फलमाप्नोति ध्यानस्य तर्पणस्य तत् ॥

86. Plane aliter Cod. B. secundum colon. concepit quod indicasse sufficiat:

स्मरन्तः संसारे विगुणापरिपायावधिगतीः व्यं पुण्यारण्ये etc.

87. De urbe sacra *Benares* vid. vs. 66. Ibi hodieque nudi, praeter linteum in pudendis perizoma, incedunt Yogines et in Gangis ripa sedentes continuis precibus Sivum adeunt. Hic plurimis nominibus invocatur hoc loco, id quod efficacius putatur, cf. *Ilorat. carm. saec. 15:*

Sive tu Lucina probas vocari, Seu Genitalis.

Nomina illa, sunt enim innumera, quo memoria teneat, rosario (नामावलि) utuntur, unde Schol. इत्यादिनाम addit. *Gauri* Dea Kālī sive Bhavāni, Sivi uxor est; त्रिपुराहर्: et त्रिपुरान्तकः saepe vocatur Sivu: *Daemonis Tripuri victor* (v. Wils. ad Meghad. vs. 58.), त्रिनयनः autem ob tertium ipsius in fronte oculum. Particula चये, ut hoc addam, vocativum mitigat atque in precibus gratiam implorat, Schol. कोमलामंत्रणो coll. Schol. *Nalod. 4, 41.*

88. In Edit. Sr. impressum est ध्याये ध्यानं quod nibili est et in fine correctum est ध्येयध्यानं non minus vitiose; legendum erat ध्याये ध्यानं निवेश्य *meditor meditationem intrans.* In primi hemistichii fine Cod. B. legit पर्यकमूले exquisitum quidem sed nulla auctoritate alia confirmatum. De Sivi cognomine *Amoris hostis* vid. vs. 1., de amoris autem: *pisces vexillo tenens* cfr. *Indiam nostram* I. p. 246. Ceterum observare licet Sivo a devotis flores offerri ac fructus, non autem hostias cf. 98.

89. Similis plane sententia vs. 93. recurret, quam ob causam Rogerius nostrum fortasse omisit versiculum (p. 314.) tametsi apud illum (p. 317. vs. 8.) aliud prostat distichon eiusdem tenoris: nolui tamen in supplementum referre versum, quia suo loco uterque legitur scholiis illustratus. Varias lectiones non adsunt neque multa ab sensu observanda: विपुलं Schol. per गृहे explicat; वितानं vero b. l. *canopeum lecti* significat, saepius tamen

coelo pro vestimento uti eodem sensu dicunt, nimirum sub dio morari et αἰθριοκοιτεῖν, unde hodieque ex Jainis Gymnosophistae दिग्बरः audiunt, idque tanto convenientius quum चंबरं iam per se coelum sit: चंबरं व्योमवासतो (Visus ad Sisupal. 5, 3.). De vocabulo सङ्ग vid. ad Nit. 34.; Schol. compositum dissolvit: विरतिः विरक्तिः सैव वनिता स्त्री तस्याः सङ्गमुदितः Munis, unde मौने silentium descendit, Yogi est, infra (93) गिन्नुः dictus. Vocabulum सतनुभूतिः bene me cepisse, affirmare non ausim; Schol. in Cod. सनुभवः addunt; fort. leg. सनुभावः qui nullum corpori auctoritatem permittit.

90. Repetendi erant versus, nonagesimus et qui cum sequitur, ex Edit. p. 83., ubi coniunctim leguntur, in Cod. A. eundem locum occupantes; interrumpunt enim ordinem et ad Sivi cultum. pertinent, quare etiam apud Rogerium hoc loco prostant. *Opera eradicare est prorsus non curare neque de officiorum praemiis sollicitum esse. Scholia non adsunt.*
91. Schol. पात्रयतां pro patera adhibeatur et verba reliqua in Imperativos Activi commutat: पात्रं कुरु: « *Felicitatem summam praebens, परमानन्दः epitheton Brahmī est, quocum per intimam ipsius scientiam unitur Yogi etsi vitam conservet, sive in vivis maneat: hanc vero felicitatem Sivi favore assequitur devotionis viam ingrediens. सुलभां iubet Cod. A. una cum scholiis suis, sed religio fuit sollicitare vulgarem lectionem.*
92. Ultimum devotorum gradum depingit auctor capite hoc decimo, स्रवधृतर्चया inscripto. Brahmani vitam quadripartitam non uno loco leges praescribunt sacerdotales ita ut per iuventutem ब्रह्मचारी Vedorum studio incumbat, dein paterfamilias, sive गृहस्थः sui ordinis officia persolvat, postea वनप्रस्थः ὑλόβιος s. eremita, meditationi vacet, hominum consortium non prorsus devitans, postremo loco autem यतिः fiat, sive स्रवधृतः (cf. Manu 6, 67.). Talis asceta, in antecedentibus satis superque descriptus, cynicorum more incedit, *baculum manu gestans et peram seminudus ab humero suspensam gerens, sive ut Aristophanis dicam verbis ἀνδ' ἱματίς μὲν εἶχεν ῥάκος: in his omnibus enim Yogines Indici Cynicos aemulantur, imo longe superant: vaga delectantur, inhumana ac ferina fere vita, tribunium in deliciis habent attritum ac squalidum et quemadmodum Philemo Comicus Cratem describit, quod aestate crasso pallio indutus conspiceretur ob tolerantiam, hieme detrito:*

Καὶ τῷ Θέρει μὲν εἶχεν ἱμάτιον δασύ
Ἴν' ἐγκρατῆς ἦ, τῷ δὲ χειμῶνος ῥάκος.

id multo magis in ascetas quadrat Indicos. Sed iam videamus singula. *Pudendorum fascia (कौपीनं) in plus quam centum frusta debet esse distracta — ऋतृतरु Comparativus est adiectivi intensivi per totam radicem ऋ repetitam efformati, quales sunt गदद् balbutiens, कलकल ovium cantus et quae ad sonum simul exprimentum inserviunt formae: किंकिपी perisphyris tinniens, tintinabulum, coll. murmur, turtur cet. Sic forte purpura colorem intensum et quasi impletum (पूर) significat et כרדו carduus ad stirpem ḫ lacerare referendum*

ut in reliquis aliis verbis semiticis geminantibus ५ ut dicuntur. Vid. *Schol. Haririi* p. 15. infr. Cod. B. et Scholia निश्चिन्त्यं male legunt; निरपेक्षं porro, quo metrum vitiatur, Cod. A.; in B. सुखसाध्य exstat, भैक्ष्यमग्रानं A. et प्रख्या B. haud spernendae sunt lectiones. Secundum hemistichium in B. plane a vulgari textu recedit, neque vero eam habet auctoritatem ut chartam perdamus. Pro स्वान्तं = मनः denique Cod. A. et Schol. eiusdem falso inducunt ग्रान्तं ॥ Quid per *magnum Yogi festum* h. l. intelligatur Commentariis non apparet, totam igitur vitae rationem hac metaphora designari puto. Ceterum ex Cod. A. distichon excidit, nostra enim haec sententia numero 86 notatur, quum octogesima quinta revera sit; in Scholiis eiusdem Cod. ad versum seq. nobis 93. additur: 87 स्पष्टः dein vero sequitur conclusio इति भर्तृहरिणा कृतं वैराग्यशतकं समाप्तं: ॥

93. Vide supra vs. 89. Secundi hemistichii initium ad mulieres flabelliferas alludit; harum loco auris refrigeratur Gymnosophista, igitur दिशः ipsi virgines sunt; eadem metaphora qua Martialis abollam Cynici *uxorem grabbati* nuncupat, eo quod grabbato pro stragulis iniecto, veluti cum eo dormiret. Schol. explicat: दिशः एव कान्ताः नार्यः ताभिः समन्तात् सर्वदिक्षु पवनद्वपचमरैः वीक्ष्यमानः सन् ॥
94. *Brahmānis ovum*, sive mundum, supra *Niti* vs. 93. मृत्युपडे appellatum, eodem sensu h. l. मण्डलीमात्रं nuncupat, hoc est *discus vilis* शुद्धं मण्डलं placenta forsā ac libum, quo non satiatur sapiens. Posterius hemistichium eodem modo interrogat, subaudito न, quo statim sententiā fit affirmativa: *nunquam accidit*. Hanc insolentiolem forte putans ellipsin, ultima verba in किं प्रजायते mutat Cod. B. सफरी pisciculus candidus est, aquam celeriter transnatans; aliis *carpo*.
95. Vix operae pretium est variantes annotare lectiones Codicis B., cuius librarius in hac sententia describenda negligenter admodum versatus est, transpositis द्वन्द्वसङ्गमध्य et sic porro. In secunda linea दानविरुद्धमार्गान्तरः scripsit, cuius vocabuli compositionem non bene expedit; lectio recepta ad Yoginum conditionem illam pertinet, qua nullo ordinum respectu ac discrimine ab omnibus Castarum officiis immunes sunt devoti, ut hodieque multorum testimonio confirmatur. Vocabulum स्रक्तीर्षा Cod. B. in स्रक्तीया commutat, contra rhythmum literis similibus quaesitum et sensum, quem tamen restituit संप्राप्त lectione pro अस्युत = न ग्रथित. Ultimum denique समसुखाभोग^० ieiunum est.
96. Quinque elementa adorans sperat Yogi se tandem cum Parabrahmo coniunctum fore, ab omnibus animi commotionibus ac stultitiae vinculis liberatum. तैः सुबन्धो legit Cod. B. et ज्ञान pro ज्वाला quae omnes admitti possunt lectiones, posterior tamen glossa videtur; vid. vs. 72. de *scientiae igne*. Secundum hemistichium unica fere vox est; en Scholia: गुष्माकं सङ्गवशाद् उपजातो यः सुकृतोद्रेकः तस्य या स्फुरन्ती अथ च निर्मला ज्वाला शिखा तया अपास्तः सपिउतः समस्तः सकलो मोहस्य अज्ञानस्य महिमा महत्त्वं यस्य स एवं भूतः सन् अहं ॥ Memorabilis est Schol. *Parabrahmi* explicatio per उपाधिगुण्य quae ad Dauddhorum dogma accedit.

97. *Per animum amritum stillantem eum intelligit qui omnia terrena exiit et summi numinis cognitione gaudet, sive hominis, ut Schol. verbis dicamus: मरुत्सुभावस्य तेयसातृसंबन्धेन रस-स्वप्नपद्मविशिष्टस्य ॥ Illud autem vocabulum quo tanquam cibo utitur *Brahma* est, नित्यस्व-प्नपद्म ॥ (vid. *Windischmannum* p. 128. in Sancar.). In sola Edit. Sr. exstat sententia p. 105.*
98. *Videmus ad quam duxerit dementia pulchrum per se ac sapientissimum praeceptum de rebus externis contemnendis et cogitatione salutis ergo in Deum dirigenda: vult sordidus auctor — non idem Bhartriharis ille qui Nitium composuit — ut bestiarum more (वनस्व-लीश्रयनाः मृगाद्यः) in sylvis degamus ad sensuum oblectamenta evitanda et summam perfectionem obtinendam. Serpens vento pasci putatur ut apud Hebraeos *pulvere, sed simul latet in हिंसा* vocabulo, speciatim de caede animalium usurpato, nullum cum pabulo illo crimen esse coniunctum, quod bene vidit qui Rogerium francogallico sermone reddidit: *Bramm a ordonné une viande pour les serpens, sans qu'on tuë rien, qui est le vent.* Verba belgica (apud *Dapperium Asia* p. 30.) rem minus tangunt: *Bramma heeft de wint voor de slangen tot een spyze, het gras voor de beesten geschikt. Deze zyn een en de selve spyze en niemand lyd daer nadeel by.* Incongruae Cod. B. lectiones sunt: भ्रात्रा मरुत्कल्पितं ad versum 96 forsitan respicientes ubi *aether* frater vocabatur; dein सृष्टाः pro पुष्टाः praebet et सततं *semper* loco सहसा = हठात्कारेण.*
99. *Sensus est: mundus vult decipi, decipiatur ergo; nos autem devoti et animo sinceri libenter divinam illam quam in promptu habemus, numinis scientiam impertimus. Vocabulum गालि apud Careyum in lexico Bengal. *scurrilitatem* indicat; vox videtur composita ex गा *vox* et घालि *series, copia* ut puncto subscripto Editores Sriram. indicare voluerunt: verba igitur obscura et confusa denotat (Schol. गालिमत्त्वं nostrum *galimathias*) sed cum notione *fraudis* coniuncta, quare sapientiae opponuntur. *Leporis cornu* pro re nihili ac vana habuimus *Niti* 5. Cod. B. ultimum distichi membrum legit:*
- ददतु शशत्रिषापां ये महात्यागिनो ऽपि ॥
- qui magni devoti vel leporis cornu darent? Fateor versiculum hunc et proxime sequentem mihi in hac decade paullulum esse suspectos, sed quales sint substituendi ambiguus haereo, igitur seriem turbare nolui.*
100. *Querelas fundit sententia de neglecta scientia divina, per quam semper vitam asceticam intelligit noster. Non sine vi ponuntur *reguli*, inest enim: vel in exigua quacunque regione h. e. ubique. Nominativum suppeditat Schol. पृथिव्येकरेश्रभोक्तिनो रासः sequens vero vocabulum cum eodem in Accusativum erat corrigendum. Minus bene Cod. B. क्लितिल^० inducit. Alias scriptoris hallucinationes omittimus.*

SUPPLEMENTUM.

1. Versus qui sequuntur supplementarii ex libro secundo potissimum collecti sunt; tres priores ad caput de stultitia pertinent et in Cod. A. tantum leguntur, numeris undecimo et sequentibus notati. Harum sententiarum prima, in qua nulla ambiguitas relinquitur, illud Horatianum commentatur: *naturam expellas furco, tamen usque recurret*; cf. Niti 3. et versiculum prakriticum *Mrichhak*. p. 90.

शश्रापलककञ्चलदूदे पा शक्कि वालिदुं
 अणपाकलनपशने पा शक्कि वालिदुं ।
 इदपशान् मणुश्रो पा शक्कि वालिदुं
 नेवि सहावि आदोशे पा शक्कि वालिदुं ॥

*Non potest bos, in herbam lascivens, retineri, nec moechus alterius uxori inhians, nec homo addictus aleae, neque (hoc est: multo minus) ille cui vitium innatum est. Ubi पलकक (प्रलत्रय), ut hoc obiter observem (cfr. *παλακίς*) sanscritice लम्पट vocabulo explicatur (vid. *Fair*. 67.).*

2. Singularis sane sententia, quam spuriam esse ipsius tenor satis superque docet. Quodsi Bhartrihari esset, scriptores de compositione rhetorica agentes certissime hoc distichon excitassent.
3. Pro एषां exspectaris येषां cui ते melius respondet; pro मृत्यु cum Scholl. legimus मर्त्य *mortalis*.
4. Sententia Cod. A. vigesima quinta, in capite secundo de sapientia, prostat et bona enumerat quae homini per Vishnuem distribuuntur, nullo tamen epitheto indicatum est iusto tantum et sapienti talia praemia fore; अचंचकः ex Scholl. scripsimus, in textu erat अचंचकः, Commentarius tamen Neutrum genus iubet ad वित्रं referens, quod fieri nequit ob vocabulum sequens.
5. Similem adscripsisse librarius videtur versiculum ad distichon Niti 33, cui praecedit haec sententia, omnibus suis numeris haud absoluta, quum supplenda sit: *diviti* सामर्थ्ये सति Schol. Fortasse tamen in pronomiibus, articuli vice fungentibus, ironica quaedam vis inest, ac si nos dicamus: *das sind Sinne!* अन्यत्तपोन coniunctim scribunt textus et Schol.; frequentior saltem est Instrumentalis, sed tum अन्यः scribendum: *alius* plane fit subito, neque amplius vulgo laudatur, qui dives modo erat.
6. Versiculus Cod. A. quinquagesimus, post versum nobis Niti 41. legitur eiusdem sensus: ut sorte sua contentus sit homo neque aliorum bonis invidet. Haec quidem extra dubium sunt posita, distichon vero ipsum, prout in Cod. exstat, corruptissimum est et sine aliorum Codd. ope in integrum restitui vix potest; sonat enim hoc modo, ad metrum quodammodo adaptatum:

त्वं एव चातकाधारोसितिकेयानगोचरः ।

किं शंभोद्वरास्माकं कार्पन्योक्तिः प्रतीक्ष्यते ॥

in quibus verbis negligentissime scriptis sensum equidem non invenio, etsi vix placent conjecturae quibus usus sum, paullo liberiores. Primum: शंभोद्वरास्माकं sanscritum non est, sed anteponi debebat pronomen, cuius शस्माकं et केयं glossae videntur; *guttae* धाराः abesse vix possunt; terminatio शो ad चातको tunc pertineret et spiritum finalem in स् mutaret scriptor, nisi सन्ति vocabulo sequenti inesse (ut vers. seq.) suspicaris. लोचनगोचर solita compositio est et apud Bhartr. iam legitur *Sring.* 74. — Sed iudicent critici acutiores. — Scholia ceterum adsunt nulla.

7. Ad sensum, yersiculum antecedentem, cui proxime adhaeret, optime haecce illustrat sententia, scilicet querelas inanes fundere non debere hominem sua conditione, quantumvis exigua, contentum, nam ut inter nubes quoque sint vacuae ac tonantes, quibus sitim non extinguat Chátakus, sive ut est in *Raghuv.* 5, 17. निर्गलितांबुगर्भं शरदूषनं नार्दति चातको ऽपि ॥ sic inter opulentes inveniri avaros, divitiis suis superbientes, quos igitur adire haud iuvat. Scholia desiderantur. Corrigenda erant मित्र in मित्रं, हिंसति in हिं सन्ति et श्राद्वायन्ति in श्राद्वायन्ति ॥
8. Caput septimum, de ope ferenda, claudit sententia in Cod. A., et similem exprimit sensum: montem *Merum* et *Himdlayi* iuga non tantopere valere quam *Malayi* montes in peninsula australi, ubi non arbores modo steriles verum multa dona adsint salutifera, sic homines liberales sordidis divitibus esse praefereandos. *Auri mons* et *argenti mons*, हेमगिरि et रत्नताद्रि mera epitheta h.l. sunt et nullo aurifodinarum respectu ad externam tantum speciem horum montium referenda, Schol. in homines bene adhibet: ननु श्वात्मसद्गशाः सुवर्पा-रीयत्रपाः कृताः शतः तेः किं प्रयोत्तनं ॥ Molestiam parat in fine कंकोलनिम्बकुटजाति in quo vocabulo कुटज cum scholl. scripsimus; in textu erat कटुज scriptoris errore ortum, etsi कटु *pungens* de herbis officinalibus dicitur. निम्ब arboris species est, *Melin*, sive *Nimba Asadaracta* hoc est *آزاد درخت* appellata, sed कंकोल nusquam reperitur. कोलं per se *fructus* est, quod bene conveniret si निम्बकोल scriptum exstaret; fortasse igitur aliud arboris genus designat, quum Schol. scribat: कः कोलनिम्बकुटजाः कृताः Huius vero Commentarii कः nullum sensum praebet, neque enim Brahmá, qui कः nominatur, locum habet; कं vero *caput*, *aquam*, *ignem*, *pavonem* et *gaudium* significat, ut de Monosyllabis lexicon *Ekdaksharanighantus* docet. Schol. ad *Ghatakarp.* vs. 13. कं (sic leg.) शिरो जलमाश्यातं et postea: पावके च मयूरे च कुले शीर्षे जले च कं coll. *Nalod.* 2, 4. 41. et saepius. Sed, fateor, me in hisce ipsum non acquiescere, quum कं vocabulum simpliciori dictionis generi parum sit aptum, proponam कटुजलि° dummodo *Asocus* arbor in Himalaiis montibus crescit.
9. Operibus omnia regi et hominis fatum constitui (*Niti* 91.94.) distichon docet quod imprudenter forsitan loco suo eripuimus quum apud omnes legatur: in Cod. A. vs. 89, B. 61, T. 58,

- in Edit. pg. 53. Infra tamen alia sequuntur exempla, ubi sententia ab omnibus exhibita auctoritatibus, locum suum occupare nullo modo potuit. Neque Scholl. adsunt, neque variantes lectiones.
10. In Cod. A. tantum, post versum *Nitis* nobis nonagesimum nonum, legitur sententia, numero 103 notata, cuius cardo in ultimis verbis vertitur. Vide quae de tali 'interrogationibus facta constructione observata sunt ad *Niz.* 45.; de इतर in compositione vid. *Sring.* 83. Verba ceterum faciliora sunt; per *relictionem*, हानि bona intelligit huius mundi, quae a sapientibus sponte negliguntur.
11. Legitur versiculus in Cod. A. 105, in B. quem sequitur Edit. Sr. 82. in Cod. T. 79. nec quicquam habet molestiae tametsi frigoris nescio quid insit. मुपिडता non apodictice capiendum: *ornatu est*, quod aliis auctoris dictis contrarium esset, qui in rebus similibus vituperare mavult quam laudare, sed hypothetice: *certe ornaretur*, ut in sententia seq. Hoc Cod. B. indicat interrogatione कैत्रित् metro prorsus contraria. Adiectiva अमिय^० non sunt *pauperes qui in egestate non blandiuntur et divites in opibus humanitatem conservantes* sed oratione dura destituti omnino अमियवचनेषु दरिद्राः तैः Schol.
12. Tuentur sententiam omnes auctoritates: A. 108. Edit. et Cod. B. 84. T. 89. et in eo quidem loco ubi recte sese habet, in capite de fortitudine post versum nostrum septuagesimum sextum.' Laudibus enim praedicat virum fortem, cuius pedis contactu terra, veluti per solem flos, sese expandit, ut sub mulieris pede florem Asokum efflorescere dicunt Indi. Pro क्षमा *patientia* in Edit. legendum erat क्षमा *terra*, cui metrum obstat, B. रसा, A. मही quod adoptavimus, praebet. स्फारं adverbii vice fungitur *fit gaudens, exsultat*, propr. enim स्फार *rumpi* ut स्फुर de floribus dicitur, dein *exsultare*, collato स्फारपा.
13. In Edit. vs. 21. et Cod. B. vs. 22. tantum reperitur adagium hocce satis luculentum. सुपुर^० metro iubente in सत्युद्घाषां convertimus.
14. De hoc disticho vid. ad *Niz.* 83. cui adiungitur in Edit. Sr. 26. B. et T. 25., a Rogerio quoque translatum. Cod. B. in primo hemistichio उत्पत्ति iubet, caesura tamen prohibet quo minus accipiamus hanc lectionem, ceteroquin haud necessariam quia facile cogitatione additur: *iterum exsurgit*. In alterius hemistichii pede secundo Paeon primus apparet, in hac sede rarissimus. Vid. *Ewald über einige ältere Sanskr. Metra* p. 10.
15. Ad *Sringdrum* potius pertinet sententia, in Edit. Sr. quadragesima nona libri secundi; in Cod. B. bis exstat, numeris 49 et 77 notata, neque in aliis Msttis reperitur. दुर्गाकां *difficile captu* Cod. iubet, menti ut videtur poetae contrarium, vult enim: cor mulierum cum omnibus suis ut ita dicam plicis et fraudibus, omnino non capi posse, ut comparatio docet. यद्दर्पपान्तः स्तितं in Cod. B. ferri potest; दुर्ग ex eodem adoptavimus pro सूक्ष्म *subtilis* in Edit. De *gutta in flore loti* vid. ad *Vaiv.* vs. 7. In alium sensum *Uttararāmchar.* p. 29.

dicitur: optimorum hominum mentes cognitu difficiles esse, quum duriores modo sint quam adamas, molliores modo quam flores:

वज्रादपि कटोरापि मृदूनि कुसुमादपि ।

लोकोन्नराणां चेतांसि को नु विज्ञातुमर्हति ॥

Cum lianis mulieres sexcenties comparantur, praesertim in Gitagovindo, cf. *Mrichh.* p. 25. meretrix est मार्गजाता लतेव । et *Catullum* 61, 34.: *ut tenax hedera huc et huc arborem implicat errans.* *Ovid.* *Epist.* 5, 47. et quae excitat Jacobs ad *Anthol.* IX. p. 128. Scholiis omnes versus destituti sunt, a vs. 13. usque ad 23.

16. Versum scholiis carentem et in sola Edit. Sr. vs. 66. exstantem omnino non capio. Sermo est de Vishnue sub aperi forma terram sustentante et in serpente Sesho, ut hominum saluti prospiciat, decumbente, sed quomodo cum dracone Rahu coniungatur, nescio; puto tamen ad distichon nobis vigesimum septimum a pio quodam lectore adscriptam esse sententiam in quibusdam vocabulis corruptam. Vitium saltem contra metrum erat tollendum in secundo membro, cuius च in ननु mutavimus et vocabula insuper राहुः et श्रेयः invicem transposuimus ne plane ineptiret obscurissimum dictum.

17. Corruptissimus in Edit. Srir. (74) versus, inprimis quod membrum hemistichii primi alterum attinet, ubi haud facile quisquam विस्र vocabulum semel omissum ex coniectura repetisset nisi alio adiutus Codice. In B. (75) et T. (72) hoc membrum recte se habet sed transpositum cum priori hunc in modum librarii oscitantia vitiato:

विपद्भिर्मथैर्ध्वंसं यदोचितुमाहमे

quae praeriticae corruptioni fere similia sunt. Pro त्रउविधेः in Edit. cum B. legendum त्रलनिधेः ex literarum उ et ल solita permutatione, et न cum च similitudine enatus error; non vero opus est ut verbum व्यपैति cum B. addamus. Dicit auctor ut equidem capio: Viros fortes anxie respicere noli, num forte constantia ipsorum, calamitatibus tentata gravioribus vacillet tandem, quodsi tamen impatientes invenias ipsos, nihilominus gloria digni putentur ut montes alati illi (vid. *Niz.* 29.) oceano vexati, viribus in periodi magnae sine fracti erunt sine omni aequoris ipsius damno. Comparisonem tamen claudicare: quilibet ipse videt.

18. Sensus est: Fortuna tanquam mulier vult expugnari, audaces fortuna iuvat. Mirum est quanta corruptela in Edit. Sr. laboret versiculus, cuius sphalmata भूयोर्, दीर्घा, विस्रय absque puncto nasali, मन्मथीठ e Cod. B. ubi eundem numerum occupat nonagesimum sextum, correximus, metro iubente.

19. Virum bellicosum praedicat sententia in Edit. et Cod. B. (102) exstans, nulla lectionis varietate. Constructionem grammaticam secundi hemistichii duriolem haud expedio.

20. Adagium in sola Edit. vs. 103. legitur, eodem sensu quo fabula exstat de vulpe et tym-

धन्याः ते वितरगगुहचरपारतां त्यक्तसंसारसङ्गभ्रमाप्ताने
विलिनगिरिवरगहने यौवने ये नयन्ते ॥

In altero Hemist. ad *amores* pertinente, corrigendum erat स्तन *pectus* pro स्थन et totum epitheton ad amicam referendum, igitur in fine कार्या loco कायाः scribendum. गह in गाढे mutavimus, melius tamen गाढं fuisset. Plures utique afferi poterant versus, praesertim ex Cod. B. sententiis interpolatis referto, at, quum gravissimis omnes fere corruptelis scateant et nihil praeterea habeant quod lectorem possit allicere, manum detinui et chartam perdere vanis nolui coniecturis.

॥ शुभमस्तु ॥

Tabula synoptica, novum sententiarum in libro II. et III.
ordinem exhibens.

II. *Nitisatakam.*

	Cod. A.	Edit. Srir.	Reg. vers.	Cod. B.	Cod. T.		Cod. A.	Edit. Srir.	Reg. vers.	Cod. B.	Cod. T.	
I.	1	1		1	2	VI.	52	62	48	51	47	
	2	2	99(I)		1(I)		1	53	63	8	52	8
	3	3	1	3	1			54	64	78	57	78
	4	4	3	4	2			55	65	94	53	94
	5	5	2	5	3			56	66	28	55	27
	6	6	89	6	89		88	57	67	36	58	35
	7	7	90	7	90		90	58	68	27	59	26
	8	8	99(III)	8	34			59	69	40	60	40
	9	9	32	9	31		31	60	26		54	68
	10	10		10	49			61	28	13	56	13
	11	14	61				60					
II.	12	15	7	11	7	8	VII.	62	70	80	61	80
	13	16	10	12	10	11		63	71	67	62	66
	14	17	11	13	11	12		64	72	34	65	33
	15	18	42	14	36	42		65	73	83	63	83
	16	19	104	15	103	98		66	74	46	64	45
	17	20	92	16	92	85		67	75	30	66	29
	18	21		17				68	76	15	67	15
	19	22	93	18	93	86		69		99	68	101
	20	23	47	19	46	48		70	77	50	69	50
	21	24	68	20	68	66		71	78	14	70	14
III.	22	29	12	21	12	13	VIII.	72	80	64	71	64
	23	30	33	22	32	32		73	27		72	
	24	31	96	24	97	92		74	86	60		62
	25	32	38	25	38	37		75	106	81	77	81
	26	33	70	23	70			76	107	76	76	76
	27	34	65	26	65	64		77		85	78	85
	28	35	95	27	95	91		78	109	86	80	86
	29	36	57	28	59	56		79	81	17	75	16
	30	37	87	29	87	83		80	82	45	79	44
	31	38	98	30	98	97		81	83	9	74	9
IV.	32	39	23	31	22	22	IX.	82	84	24	82	23
	33	41	63	32	67	62		83	85	25	83	24
	34	42	20	33	19	20		84	87	79		79
	35	43	62	34	63	61		85	88	58	81	60
	36	44	5	35	5	6		86	90	43	84	42
	37	45	6	36	6	7		87	91		85	
	38	46	71	37	71			88	92			
	39	47	72	38	72			89	93			
	40	48	88	39	88			90		101	88	105
	41	49	69	40	69	67		91	101	56	98	58
V.	42	52	75	41	74	73	X.	92	94	19	91	17
	43	53	29	42	28	28		93	95	37	92	37
	44	54	22	43	21	21		94	96	44	97	43
	45	55	41	44	41	40		95	97	52	99	56
	46	56	4	45	4	5		96	98	31	93	30
	47	57	73	46	73	71		97	99	51	95	53
	48	58	39	47	39	38		98	100		96	
	49	59	91	48	91	84		99	102	54	100	57
	50	60	77	49	48	74		100	110	97		100
	51	61	35	50	34	34						

III. *Vairāgyasatakam.*

	Cod. A.	Edit. Srir.	Reg. vers.	Cod. B.		Cod. A.	Edit. Srir.	Reg. vers.	Cod. B.		
I.	1	1	1	1 (I)	VI.	52	48	48	51 } 25		
	2	2	2	2 (II)		53	52	52	51 } 33		
	3	3	3	7 (?)		54	53	53	52 } 55		
	4	4	4	2		55	54	54	53 } 23		
	5	5	5	3		56	55	55	54 } 32		
	6	6	6	4		57	56	56	55 } 28		
	7	7	7	5		58	57	57	56 } 24		
	8	8	8	8		59	58	58	57 } 27		
	9	9	9	6		60		95	51 } 31		
	10	10	10	9		61		98	59		
	11	11	11	10		50					
II.	12		18 (II)	11	18 (II)	VII.	62	59	59	60	37
	13	12	12	12	17		63	60	60	61	61
	14	13	13	13	117		64	61	61	62	63
	15	14	14	14			65	62	62	63	65
	16	15	16	15	20		66	63	63	64	
	17	16	15	16	21		67	64	64	64	66
	18		100 (II)		104 (II)		68	65	65	65	79
	19	17	17	18	22		69	66	66	66	80
	20		16 (II)	87 (II)			70	67	67	67	81
	21	18	18	20			71	68	68	68	82
	III.	22	19	19	21		9 (I)	VIII.	72	69	69
23		20	20	22	116	73			55 (II)		
24		21	21	23	60	74	70		70	71	51 (II)
25		22	22	24	76	75	71		71	72	72
26		23	23	25	74	76	72		72	73	94
27		24	24	26		77	73		73	74	44
28		25	25	27		78	74		74	75	75
29		26	26	28	52	79			99	76	36
30			52 (II)		54 (II)	80	75		88	77	91
31		27	27	30		81	76		75	78	73
IV.		32	28	28	31	123	IX.		82	77	76
	33	29	29	32		83		78	77	81	97
	34	30	30	33		84		79	78	82	
	35	31	31	34	119	85		80	79	83	47
	36	32	32	35	59	86		81	80	84	54
	37	33	33	36	88	87		82	81	85	
	38	34	34	37	114	88		83	82	86	100
	39	35	35	38	118	89		84	83		85
	40	36	36	39	110	90		50	50	87	78
	41	37	37	40		91		51	51	88	
	V.	42	38	38	41			X.	92	85	84
43		39	39	42	43 (I)	93			85	92	
44		40	40	43	8 (I)	94			86	90	89
45		41	41	44	87	95			89	93	92
46		42	42	45	12 (I)	96			90	98	93
47		43	43	46	95	97			91		
48		44	44	47	53	98			93	95	41 (I)
49		45	45	48	42	99			96		29
50		46	46	49	115	100			97		30
51		47	47	50	122						

ADDENDA ET CORRIGENDA.

Pag. 4. lin. 25. pro नील lege लील.

- 7. - 12. Praestat emendare न्यस्तं स्वरामि नखर्क्षतलक्षमस्याः et in Scholiis ad h. v. lin. 17. पृथूरुभागः et lin. 19. घनोत्थे scribere.
- 8. - 3. a fine. Fort. leg. इति कपटः सुप्रुख्यं.
- 12. - 8. leg. एतादृशीं et lin. 11. insere स्वलन्तीं ante अतिभ्रंशं.
- 15. - 2. a fine. Euphonia neglecta est in exitu membri, item pag. 22. lin. 11.
- 17. - 18. Anusvarus vocabuli पूर्णं evanuit in nonnullis exemplis, item pg. 30. lin. 5. in षं.
- 20. - 14. Pone १८५५.
- 22. - 5. Suprapositum vocalis signum non accurate expressum est in वक्त्रे item pg. 25. l. 20. in fine, et pg. 31. lin. 14. in ते.
- 23. - 24. Separa विचार्य कार्यं, item pg. 26. lin. 1. melius scribis हृदि मानः.
- 30. - 21. Scribe ब्रह्मापि.
- 56. - 2. pro भाञ्ज्यापि, quod ex Edit. Srir. in nostram irrepsit, scribe भञ्ज्यापि.
- 70. - 9. leg. युष्मत्स०.
- 71. - ultima pro विचित्रि० leg. विचित्र०.
- 88. - 12. leg. *Mangiferum*.
- 102. - 4. pro *fatorum libro scribe frontis tabula*, video enim भाल anterior caput esse in quo scripta hominis putantur fata; quapropter iam dele quae parum apta in Commentario ad h. v. pg. 131. contulimus.
- 105. - 23. post *quiescit* pone colon.
- 122. - 4. a fine leg. *cupidum*.
- 124. - 17. leg. *voluntate*.
- 131. - 14. dele apostroph. ante कपो.
- 142. - 11. lege ईशपत्नी.
- 142. - 18. post *similis* adde: — *cognita*, nam respondet simul दृश (cfr. Brahm. Vaiv. Pur. Spec. pg. 25. lin. 5), Arab. اى, hebr. שר signific. cognoscere carnaliter.
- 152. - 23. leg. *denudavit*.
- 155. - ult. leg. ऋत्.

Pag. 157. et 158. ad Sring. vs. 36. Post vulgatam Wilsoniani lexicæ editionem alteram vidi प्राग्भाट् *montis cacumen*, पाट्भाट् *forem* significare; igitur verte *qui ex montium cacuminibus fragrantiam furantur*, et dele omnia, quæ in Commentario de hisce vocabulis protulimus futilia. Sic quoque eadem (प्राग्भाट्) vox intelligenda est Vairag. v. 1. non vero *onus*, et varians lectio उन्मूलयन् iam recte sese habet.

- 162. lin. 3. a. f. leg. *stamina*.
- 169. - 22. post *versione* pone punctum.
- 172. - 1. leg. *Sirabonis*.
- 194. - ult. pro ॐ leg. ॐ.
- 199. - 19. गुणप्रबालं.
- 200. - 24. परकार्यं.
- 213. - 5. a fine *philautia*.
- 232. - 12. verba: *de quorum ancillis* rell. ad *Romanos* refer.
- 232. - 24. leg. *Dicitur* pro *Dr*.
- 235. - 19. leg. *interpretatio* pro *interpretio*.

Reliqua, quæ in versione et commentario minus accurate vel etiam festinanter et मोहमोहिता: expressimus, benevolus lector ipse corriget, errores quosdam in textu graviore passim in Commentario iam tetigimus.

5552-15

**This book is a preservation photocopy.
It was produced on Hammermill Laser Print natural white,
a 60 # book weight acid-free archival paper
which meets the requirements of
ANSI/NISO Z39.48-1992 (permanence of paper)**

Preservation photocopying and binding

by

Acme Bookbinding

Charlestown, Massachusetts

1996

3 2044 025 035

